

The background is a collage of historical photographs and documents. At the top left, there's a photo of a large building. Below it, a photo shows a group of people in a camp. To the right, there are documents with text in German, including 'Kriegsministerium' and 'Kriegsgefangenen'. In the center, a photo shows a long, low building with a group of people in front. At the bottom left, there are several envelopes, some with stamps and handwritten notes, and a few coins. At the bottom right, there are two portraits of men, one of which is a caricature.

Узник

Vězeň

Häftling

Prisoner

Encyklopedie válečného zajetí a internace II

O životě v nacistických ghettech, táborech, věznicích a káznicích v letech 1933-1945

Lubomír Chobot

Internovaný

Internierte

Интернируемые

Internee

Encyklopedie je věnována všem mužům, ženám a dětem, kteří v období novověku prošli zajetím či internací, lidem, kteří jim bez ohledu na svou vlastní bezpečnost a dostatek nezjištěně pomáhali, dokazavším si i přes těžké podmínky udržet lidskost a morální zásady. Jen málo si uvědomujeme, že pobyt v zajetí se často stával bojem o holý život a zbraněmi silná vůle, morálka, odvaha, řemeslnický fortel, národní cítění, kamarádství, tedy vlastnosti a schopnosti, které se s pohodlným životem 21. století, vytrácí.

Slovo autora

Je to již více jak 10 let kdy mě záliba v cestování a vojenské historii přivedla k problematice, jejíž bádání jsem věnoval téměř veškerý volný čas. Dnes, dívám-li se zpětně, nelituji toho. Souběžně se shromažďováním podkladů a zodpovězováním vlastních otázek vyvstanuvších v rámci činnosti volnočasové, rostl jsem rovněž po rovině profesní.

Má badatelská práce započala zcela náhodně roku 2005, kdy jsem strávil, coby student, několik týdnů v Německu. Téměř každé museum, které jsem navštívil, mělo ve větší či menší míře jeden společný jmenovatel „Nucené nasazení“. Nemůžeme se divit. Tato kapitola se v letech 1939-1945 dotkla celé Evropy, vždyť „Evropa pracovala v Německu“. Dlouhá desetiletí byla vyprávění o práci v „Rajchu“ součástí večerních rozhovorů u kamen či nedělních besed. Postupně se však tato vyprávění vytrácela, společně s lidmi, kteří tuto dobu zažili. Dal jsem si proto za úkol začít na toto téma bádát a psát. Začal jsem navštěvovat muzea a archivy. Během hovorů s pracovníky muzeí, jsem si začal uvědomovat, že téma, na které jsem se rozhodl psát, je životní prací, a hledání podkladů nejlépe přírovnatelné k hledání jehly v kupce sena. Nevěděl jsem kde začít. Kapitola, které pojem nucené nasazení zahrnoval, bylo mnoho. Čím více jsem se o jednotlivých kapitolách problematiky dozvídal, tím více jsem pociťoval, že směr, kterým je třeba se vydat je ten, o kterém se dařilo získat nejméně informací. Začal jsem se zabývat problematikou pracovního nasazení válečných zajatců na území Sudetské župy v letech 1939-1945. S tématem jsem se začal seznamovat v oblasti, kterou jsem dobře znal, kde jsem se narodil, na severní Moravě.

Skrze archivy a muzea jsem začal navazovat kontakty s obecními kronikáři a regionálními historiky. Besedy a korespondence s těmito lidmi mě vždy posunuly o kousek dál. Sbíral jsem dochovalé fragmenty archivních fondů Landrátů, hlášení oblastních pracovních úřadů, protivzdušné ochrany, Wehrmachtu, policie zmiňující dané téma a tyto fragmenty následně skládal v celek. Vždy jsem razil zásadu, že bádání není možné provádět pouze za stolem badatelný, nýbrž musí být neodlučitelně doprovázeno prací v terénu. Procházel jsem často polo opuštěné obce na Krnovsku, Jesenicku, Bruntálsku a na základě dokumentů objevených během bádání v archivních a muzejních fondech se snažil lokalizovat místa, na kterých zajatci pracovali, kde byli ubytováni. Někde byly mé cesty úspěšné a mimo dochovaných objektů, využívaných coby zajatecké ubikace, jsem se mohl setkat i s pamětníky. Toto byl případ především malých obcí.

Jindy jsem se vracel domů se smutným poznáním, jak velký nevyplněný prostor po sobě zanechal odsun původního německého obyvatelstva z pohraničí. Nutno však říci že bádání povětšinou provázela shoda šťastných okolností.

Počáteční, relativně malou oblast se podařilo v průběhu let rozvést, na celou Sudetskou župu a anektované oblasti na jihu Čech a Moravy. Pravděpodobně intenzitou bádání a po čase získanou orientací v problematice jsem si získal dobré jméno, což vedlo k prohloubení spolupráce s dalšími instituty, organizacemi podobného zaměření v Čechách i zahraničí.

Lidé, které jsem v rámci bádání oslovil, navštívil, částečně také muzea a archivy, ve kterých jsem bádál, začaly na mne odkazovat badatele, povětšinou potomky válečných zajatců, kteří potřebovali ve svém bádání nasměrovat, či pomoci s překonáním jazykové bariéry. Tak jsem započal svou spolupráci s Centrálním muzeem válečných zajatců a archivem v Opoli a Asociací bývalých válečných zajatců v Británii. V bulletinu, který asociace vydává, se začaly objevovat fotografie míst zajetí a internace, nebo krátké články, které nesly zdroj „*Encyklopedie válečného zajetí a internace*“. Archiv v Opoli jsem s laskavým svolením českých archivů obohatil o fotokopie dokumentů týkajících se problematiky válečného zajetí ve vojenském okruhu VIII. Snažil jsem se asistovat lidem, kteří přišli do kontaktu s válečnými zajatci, ukrývali je, narodili se matkám, které se do válečného zajatce zamilovaly a jejichž kontakty s otcem přetrhala válka.

Tato pomoc, kterou jsem vždy vykonával zcela na dobrovolné bázi, pro dobrý pocit, mě umožnila ještě hlouběji proniknout do problematiky, zintenzivnila má bádání, která jako sekundární produkt přinesla stovky nových příběhů, poznatků a dokumentů. Tyto dokumenty později pomohly při sestavení podrobného seznamu detašovaných zajateckých pracovních komand, který jsem o 8 let později doplnil virtuálním památkem, který obsahoval na 15000 jmen válečných zajatců pracovních nasazených na území Sudetské župy. Roku 2009 jsem se začal zajímat rovněž o problematiku válečného zajetí a internace v období První světové války. V této době jsem zintenzivnil svá bádání v Ústředním vojenském archivu, zahraničních archivech a především bádání v terénu za hranicemi České Republiky.

Okrajově, spíše důsledkem náhody, jsem se při svých bádáních setkával rovněž s osudy zajatých vojáků Osy, především Němců a Rakušanů. Začal jsem porovnávat podmínky jejich s podmínkami spojeneckých zajatců. Tak jsem se dostal k problematice vojenských zajateckých táborů v Československu v letech 1945-48. Osudy německých válečných zajatců, respektive válečných zajatců z řad vojáků armád Osy, patří v Čechách mezi témata nepříliš známá a populární. Není možné se divit. Byli to právě němečtí nacisté, kteří vtáhli svět do války, zapříčinili smrt milionů lidí, a své ideje prosazovali zločineckými metodami.

Současně je však nutno říci, že mnozí muži, ženy a děti upadnuvší do válečného zajetí byli obyčejní lidé, oběti nacistické zvěle. Tento fakt byl po dlouhá desetiletí přehlížen v souladu s všeobecně uznávaným dogmatem německé kolektivní viny.

Podklady, které se zpočátku dařilo získávat, nebyly dostatečné. Vzpomínky těch, kteří zajetím prošli, pořizené převážně v 50. letech byly často zabarvené zlobou a krivdami, opomíjely postupný vývoj a zlepšování podmínek. Informace z podnikových archivů byly obvykle omezeny na hlášení o útěcích, nepřístojnostech zajatců a slovní boje zaměstnavatelů s vojenskou správou. Zlom pro má bádání přišel roku 2010. Toho roku byl fond Vojenské zajatecké tábory v ČSR, uložený v Ústředním vojenském archivu v Praze, poničený fatálními povodněmi roku 2002, opět zpřístupněn. Otevřel se tak obří zdroj informací obsahující situačních zprávy, protokoly, dílčí hlášení.

I zde však bylo třeba číst mezi řádky a získané informace konfrontovat s dalšími zdroji.

Můj zájem se postupně rozrostl do celosvětového měřítká, na celý novověk. S úžasem jsem zjišťoval jak prolnuté a na sebe navazující jsou některé kapitoly, jak podobný je vývoj ve válku vedoucích zemích, jak mnoho míst dříve využívaných k zajetí a internaci je stále dochováno, avšak zapomenuto, jak snadno tato místa mizí, jak málo si vážíme historického otisku, který na našem území váleční zajatci zanechali.

Od roku 2013 jsem proto intenzivně fotografoval nikoliv pouze známé památníky jako Netzweiler-Struthof či Neuengamme ale zapomenuté, polorozpadlé baráky na předměstích evropských měst s pocitem, že tato práce má smysl, že to co tu vidíme dnes, může být zítra pryč. S tímto záměrem a se souhlasem pověřených osob jsem navštívil řadu vojenských polygonů, uprchlické tábory, justiční zařízení, vyloučené i zcela opuštěné lokality. Bádání za hranicemi České republiky pokračovala intenzivně až od roku 2017. Během cest po Německu, Polsku, Švýcarsku, Belgii, Holandsku, Dánsku, Finsku, Francii, Britských ostrovech, Itálii, Slovinsku, Ukrajině, Rusku a mnoha dalších zemích byly neocenitelnou pomocí mé znalosti německého, anglického, ruského, polského a francouzského jazyka. Během návštěvy historických míst, spojených s problematikou, jsem se mimo fotografování opět snažil vyhledávat a hovořit s místními historiky. Tak bylo možno obohatit výsledky mé práce o nové dosud nepublikované dokumenty, situační zprávy a vzpomínky psané samými zajatci. Během bádání jsem se naučil čekat a zároveň být neúnavný ve snaze získat nové informace. V průběhu let bádání jsem tak objevoval neustále nové a nové zdroje, na základě kterých bylo možno ucelovat stávající kapitoly i začít s kapitolami novými.

Zde mám na mysli především velmi opomíjenou a jen okrajově v dobových dokumentech zmiňovanou problematiku válečného zajetí a internace v nástupnických a nově vzniklých státech, během bojů proti bolševizmu, a bojů o podobu hranic, které se rozhořely krátce po skončení První světové války. Výsledkem mnoha let úsilí je encyklopedie pojednávající o problematice válečného zajetí a internace od počátku novověku až po první polovinu 20. století. Encyklopedie pojednávající o konfliktech celosvětových i lokálních, trvajících několik let i několik týdnů, pojednávající o osudech válečných zajatců příchozích z evropských zemí i dalekých kontinentů, pojednávající o osudech zajatých vojáků české národnosti v Egyptě, Kanadě, Americe, Francii, Rusku a mnoha dalších válku vedoucích i neutrálních zemích. Jsem proto přesvědčen, že tato encyklopedie přináší nejen řadu nových, dosud nepublikovaných poznatků, ale především ucelenou formou pojednává o historii s naší zemí nesmazatelně spojenou avšak často neprávem opomíjenou.

„Abychom si dokázali představit naši budoucnost, musíme znát naši minulost“

Tato encyklopedie je výsledkem dobrovolnické a neziskové činnosti, určena k neformálnímu vzdělávání.

V žádném případě nesouhlasím s jakýmkoliv komerčním využitím textů či fotografií v encyklopedii obsažených.

Nucené nasazení civilních zahraničních dělníků na území Třetí říše a na okupovaných územích 1939-1945

Kategorie nuceně nasazených zahraničních dělníků

- 1) Nuceně nasazení dělníci z okupovaných zemí
 - a) Ost - Rusové, Ukrajinci, Bělorusové
 - b) P - Poláci
 - c) West - Francouzi, Belgičané, Holanďané, Lucemburčané
 - d) Ostatní- Norové, Češi, Srbové
- 2) Nuceně nasazení dělníci ze zemí spojeneckých nebo neutrálních
 - a) Nuceně nasazení ze zemí neutrálních- Švýcaři, Španělé
 - b) Nuceně nasazení ze zemí spojeneckých- Italové, Maďaři, Slováci, Chorvati

Od Černého pátku k Totaleinsatz

Krach na New Yorkské burze v říjnu 1929 vedl ke světové krizi. Mnoho podniků zkrachovalo, miliony lidí přišly zde dne na den o práci. Zvláště zasaženo bylo Německo. Zatím co roku 1929 v zemi hledalo práci 1,800.000 osob, začátkem roku 1933 to již bylo 7,000.000.

Téhož roku však dochází k zásadnímu obratu. K moci se dostává národně socialistická strana, NSDAP, kancléřem je jmenován Adolf Hitler. Zrodila se Třetí říše.

Zásadní změna na politické scéně přináší řadu razantních opatření a nařízení vedoucích k oživení zchomrlého hospodářství a odbourávání nezaměstnanosti.

Od roku 1936 tak problém již nespočíval v nezaměstnanosti, ale v nedostatku pracovních sil. Na základě bilaterálních dohod do Říše přijíždějí za prací zahraniční civilní dělníci, Italové, Jugoslávci, Maďaři, Bulhaři, Španělé, Švýcaři, Nizozemci, Češi. V letech 1936/37 bylo v Říši nasazeno 229.000 zahraničních dělníků, v letech 1937/38 328.000 a v letech 1938/39 398.000, což představovalo přibližně 1% veškerých pracovních sil.

Roku 1938 byla na území Říše vyhlášena pracovní povinnost pro klíčová odvětví průmyslu a 10. června 1939 všeobecná pracovní povinnost, která reflektovala na intenzivní válečné přípravy a s nimi spojený odliv pracovních sil do armády. Bezprostředně po obsazení Polska vznikají na okupovaném území náborové služebny říšského ministerstva práce.

Náborová kampaň, která začala na podzimu 1939, však nesklidila očekávaný úspěch.

15. května 1940 proto vyhlásil německý generální guvernér v Polsku Hans Frank, všeobecnou pracovní povinnost pro všechny polské muže a ženy ročníku 1915 až 1924. Začaly policejní razie, během kterých byli zatýkáni všichni nezaměstnaní, na které se vztahovala pracovní povinnost v Říši. Mladí muži a ženy zatčení na ulici během návštěvy kina nebo kostela, byli obvykle odvezeni jen v tom, co měli na sobě na sběrná místa,

kteřá se nacházela obvykle v blízkosti nádraží, odkud byli v nákladních vozech odvázeni na západ.

„V mém rodném městě v Polsku byl Starosta donucen spolupracovat. Kdyby to neudělal, byl by jistě zastřelen. Jeho úkolem bylo, zajistit určitý počet práceschopných mladých mužů, kteří byli následně posláni do Německa. Ráno 7.3 1940, datum si pamatuji naprosto přesně, jsem byl vyhnán z mého rodného domu hlídkou SS s mnoha jinými na náves. Dostal jsem jen pár minut, abych si zabalil kufr. Jakmile odvedený odepřel poslušnost, byl na místě zastřelen. Jakmile jsme přišli na náves, začala selekce. Všichni jsme byli v budově radnice vyšetřeni. Doktorů hledali tělesné nedostatky a infekční choroby. Ještě večer, ten samý den, jsme byli naloženi do železničních vagónů pro dobytek vystlaných slámou, uzavřeni z venčí a odvezeni.“

Cesta nákladním vlakem končila obvykle v tranzitních táborech, kde nuceně naverbovaní civilisté byli odvěšeni a podrobeni lékařskému vyšetření. Tyto tranzitní tábory byly zřízeny kupříkladu v Krakově, Lublinu, Čenstochové a Varšavě. Po několika dnech pokračoval transport do sběrného tábora příslušného oblastního pracovního úřadu, který řídil další rozdělování pracovních sil k jednotlivým žadatelům v dané oblasti.

Polští dělníci byli zpočátku nasazeni především v zemědělství, v lesích, na melioračních pracích, odváželi odpad, čistili ulice, sloužili v německých domácnostech, pracovali u drobných živnostníků. Později jsou polští dělníci nasazeni rovněž v průmyslových podnicích. Do roku 1944 bylo do Říše deportováno na 1,700.000 polských dělníků. Jejich řady byly posíleny o desetitisíce polských válečných zajatců, kteří byli v letech 1940-41 ze zajetí propuštěni. Od léta 1940 začali do Říše proudit ve velké míře francouzští belgičtí a holanďtí civilní dělníci. Do roku 1942 probíhal nábor těchto dělníků na dobrovolné bázi.

Roku 1942 byla ve Francii, Belgii a Nizozemsku vyhlášena všeobecná pracovní povinnost.

Kdo nepracoval pro Wehrmacht, okupační úřady nebo z hlediska vedení války v důležitých podnicích, byl odvezen do Říše. Následně byly, v průběhu vyčesávacích akcí, odváděni mladí muži i z těchto podniků, na jejichž místa byli posíláni studenti, starci, ženy, váleční zajatci, židé a trestanci.

Kdo byl nezaměstnaný a tento stav nenahlásil, musel počítat s odebráním potravinových lístků, represáliemi vůči rodině a převedením do koncentračního či pracovního- výchovného tábora.

Za účelem získání čerstvých a odborných pracovních sil pro německý průmysl bylo s Vichistickou Francií uskutečněno několik výměn francouzských válečných zajatců za francouzské civilní dělníky.

V červnu 1942 bylo do Říše posláno 150000 civilních francouzských odborníků výměnou za 50000 francouzských válečných zajatců, kteří se směli vrátit

zpět do Francie. V letech 1942-43 se do Francie vrátilo celkem 90000 válečných zajatců, kteří byli vyměněni za 240000 francouzských civilních dělníků.

Zde je však nutno uvést, že navrátilci z řad propuštěných válečných zajatců, byli po svém návratu do Francie zatíženi pracovní povinností a v rámci vyčesávacích akcí mohli být následně opět odvezeni jako civilní dělníci do Říše.

20. dubna 1943 vystupuje AWA OKW a Generální zmocněnec pro pracovní nasazení, se záměrem propustit 250.000 pracovních nasazených francouzských válečných zajatců. Tito zajatci však již neměli být posláni do Francie, nýbrž bezprostředně po propuštění z válečného zajetí pracovní nasazení v říši. Průběh propouštění z válečného zajetí byl koordinován skrze velitele válečných zajatců v jednotlivých vojenských okruzích. Každý vojenský okruh směl propustit 20% ze všech pracovních nasazených francouzských válečných zajatců. Výběr probíhal v úzké spolupráci s pracovními úřady. Upřednostňováni byli zajatci pracovní nasazení v důlní těžbě, chemickém průmyslu, těžkém průmyslu, zajatci jejichž rodiny byly za účelem pracovního nasazení odvezeny do Říše.

Mimo kvótu 20% byli postaveni příslušníci zajateckých stavebních a pracovních batalionů jakož i sklenářských a pokrývačských batalionů a také francouzští zajatci židovského původu. Rezervní poddůstojníci byli propouštěni pouze za předpokladu, že se na pracovní komando dobrovolně přihlásili. Nesměli však být nasazení, na rozdíl od řadových vojáků, v oblastech s národnostními menšinami, například v Horním Slezsku, jižních Korutanech, Alsasku, Lotrinsku a ve východním a západním Prusku.

Rovněž srbští váleční zajatci byli postupně propouštěni do civilního stavu a tak doplnili řady těch srbských dělníků, kteří odešli pracovat do Říše dobrovolně za vyšší mzdu a vyšší přiděly jídla.

Během německé invaze na východ, která započala 22. června 1941, se do rukou Wehrmachtu a SS dostává ohromné množství civilistů z Ruska, Ukrajiny, Pobaltských zemí, a Běloruska.

Židé, cikáni, političtí činnovníci, zarputilí antifašisté, starci a práce neschopní jsou odstraněni. Ti, kteří byli ponecháni na svobodě, byli zatíženi pracovní povinností, nebo vysokými dodávkami zemědělských produktů.

K hromadným deportacím civilistů však po příchodu německé armády přistoupeno nebylo, tak jak na území Říše panovaly obavy ze zavlečení bolševizmu.

Vzrůstající nedostatek pracovních sil, především pro doly v oblasti Ruhr, však přiměl 8. prosince 1941 Adolfa Hitlera, po krachu vidiny bleskové války na východní frontě, k podpisu směrnice č. 39 o nahrazení mladých dělníků povolovaných do Wehrmachtu sovětskými válečnými zajatci a civilisty. Hitler upřednostňoval nasazení dělníků z východu před nasazením německých žen. Tak vznikl výraz Russen-einsatz. Zpočátku probíhalo verbování civilistů na dobrovolné bázi.

Potravinové dávky stanovené pro východní okupované oblasti, naprosté minimum, které sotva stačilo pro přežití, donutily celé rodiny, aby odešly „dobrovolně“ pracovat do Říše. Očekávaného zisku nových pracovních sil však touto cestou docíleno nebylo. V prosinci 1941 proto byla rovněž pro východní okupované oblasti zavedena všeobecná pracovní povinnost. Začaly násilné, masové deportace. Ti, kteří nepracovali pro německou správu na okupovaném území, byli posláni do Říše, kde za přísného dozoru měli být ve velkých skupinách nasazení na manuálně náročných pracích. S postupem válečných let dochází k širokému nasazení sovětských válečných zajatců a civilistů ve všech odvětvích německého hospodářství a to nejen na skupinové, ale také individuální bázi. Z dobových hlášení jednotlivých pracovních úřadů vyplývá, že zaměstnavatelé upřednostňovali přidělení východních civilních dělníků a válečných zajatců před západními dělníky. Věděli dobře, že za minimálních zaopatřovacích nákladů docílí výrazně vyššího pracovního výkonu.

Řady civilních dělníků z východu jsou postupně doplněny o válečné zajatce ukrajinské národnosti, bývalé příslušníky sovětské armády, převedené do civilního stavu. Roku 1944 tak kontingent dělníků z východu sestával téměř z 3000000 mužů, žen a dětí.

Nábor italských pracovních sil probíhal do roku 1943 na dobrovolné bázi a podmínky italských dělníků nebyly špatné. Teprve poté co Itálie v červenci 1943 kapitulovala, se postavení 120000 italských dělníků, kteří se tou dobou stále nacházeli v Říši, značně změnilo.

Výnos Říšského hlavního bezpečnostního úřadu z 9. 9. 1943

„Důsledkem vývoje politických událostí v Itálii (Kapitulace) bude italským pracovním silám v Říši věnována veliká pozornost. Dnes před začátkem směny bude svolán krátký apel a upozorněno, že dělníci budou pracovat jako vždy. Neopodstatněné zanedbávání práce bude považováno za pokus o stávkou a dle toho i s daným dělníkem naloženo. Takové případy budou ihned převedeny do pracovních-výchovného nebo koncentračního tábora. Pokud se italské vůdce táborů nebudou chtít podrobit, budou zatčeni a německým velitelem tábora propuštěni ze své funkce. Odcestování i s platnými dokumenty je italským dělníkům zakázáno“

V říjnu 1943 byla v Itálii zavedena všeobecná pracovní povinnost. Kdo nebyl nasazen na opeňovacích pracích či, nepracoval pro německou armádu v Itálii, byl poslán do Říše. Ti, kteří se nepřihlásili, byli posláni do koncentračního tábora nebo pro výstrahu zastřeleni. Rovněž čeští dělníci, stejně jako tomu bylo u jiných výše zmíněných národností, byli zpočátku verbováni na dobrovolné bázi. Češi obvykle platili za dobré a šikovné

Výtah ze směrnic o zacházení se zahraničními dělníky

	Označení	Průkaz	Ubytování	Útěk	Znovoudapadání	Vyhýbání se práci	Pohlavní styk a delikty proti mravnosti	Politický delikt	Kriminální delikt	Vyznávání náboženství
Východní dělníci: Osoby neněmecké národnosti, které 22. 6. 1941 bydlely na území sovětského Ruska, byly naverbovány německou komisí a následně odtransportovány na území Říše k pracovnímu nasazení. Národnost Ukrajinská, Rusínská, Polská, Rumunská či jiná nehraje žádnou roli. Do této kategorie nespádají Volksdeutsche a ruští emigranti, kteří se před 22. 6. 1941 zdržovali v Německu.	Na svrchním oděvu, čtyřúhlé označení s nápisem OST. Za provedení odpovídají okresní a místní policejní orgány.	Pracovní karta s úplnými osobními údaji, fotografií a otiskem prstu. Za provedení odpovídají okresní a obecní policejní orgány.	Oplocený tábor, opuštění pouze pod německým vedením. Vůdce skupiny musí mít průkaz zaměstnavatele. Výjimku je možno udělit pouze osvědčeným východním dělníkům, kteří směji opustit tábor bez německého dozoru ve skupinách 10-20 osob. Návštěva kin, divadel, hostinců a hřišť je zakázána.	Úplné osobní údaje, pracovní místo a domovskou adresu ihned hlásit na služebnu Stapo. Na uprchlíka bez varování střílet.	1. útěk: vrátit na původní místo pracovního nasazení. Pokud toto není známo předat do stavu příslušného pracovního úřadu. 2. útěk: Předat do policejního vězení v Bochum. Hlášení poslat na Stapo Dortmund.	V lehčích případech výši trestu určí velitel tábora nebo zaměstnavatel. Ve vážnějších případech okamžité zajištění, hlášení na Stapo. Žádné kroky směrem k státnímu zástupci nebo soudu.	Mezi osobami sovětského původu povoleno. Případy homosexuality ihned hlásit. Pohlavní styk s Němci nebo jinými zahraničními dělníky zakázán. Zajištění, hlášení na Stapo	Ihned hlásit na Stapo a očekávat příkazy.	Zajištění dané osoby, hlášení na Stapo. Neobracet se na státní zastupitelství nebo soud.	Konání křtin, svatebních obřadů a pohřebních ceremonií přísně zakázáno. Zákaz návštěv kostelů.
Poláci: a) Poláci, kteří až do roku 1939 bydleli na území generálního gouvornamentu, včetně Lemberku, oblasti Bialostok, východních oblastí Wartegau, Danzigu a západního Pruska. b) Poláci ze západní Evropy c) Osoby nepolské národnosti, například Ukrajinci atd. d) Polští státní příslušníci, kteří se před rokem 1939 usadili v Německu.	Kategorie a) musí nosit označení "P" Kategorie b)-d) nemusí nosit označení	Kategorie a) pracovní karta (šedá) s osobními daty, fotografií a otiskem palce.	Ubytování v tábore. Výjimky jsou povoleny pouze v zemědělství, při nasazení v domácnosti a u drobných živnostníků.	Úplné osobní údaje, pracovní místo a domovskou adresu ihned hlásit na služebnu Stapo.	Nucený návrat na původní pracovní místo nebo převedení na pracovní úřad k novému umístění.	V lehkých případech domluva, hlášení na Stapo. Ve vážnějších případech zadržení osoby, výslech a závěrečnou zprávu ve dvojím provedení poslat na Stapo. Neobracet se na státní zastupitelství nebo soud.	Mezi sebou povoleno. Pohlavní styk s Němci nebo jinými zahraničními dělníky zakázán. Případná zjištění hlásit na Stapo. V případech homosexuality ihned zadržet a předat na služebnu Stapo. Neobracet se na státní zastupitelství ani soud.	Zajištění osoby v závislosti na závažnosti případu. Případ ihned hlásit na Stapo. Neobracet se na státní zastupitelství nebo soud	Osobu vyslechnout a závěrečnou zprávu ve dvojím vyhotovení poslat na Stapo, očekávat příkazy. Neobracet se na státní zastupitelství ani soud.	Povoleny pouze bohoslužby a to jednu neděli měsíčně. Pouze v době volna, mezi 10-12 hodinou. Místo konání maximálně 5km od místa bydliště a odchod pod dozorem. Účast na německých mších zakázána.
Příslušníci protektorátu (Češi)	Žádné označení	Pracovní knížka, karta.	Stejně jako u Poláků	Hlášení na pracovní úřad a opis na Stapo	Stejně jako u Poláků	Stejně jako u Poláků	Mezi sebou povoleno. Ve všech ostatních případech hlásit na Stapo.	Stejně jako u Poláků	Vyšetření skrze místní, příslušné policejní orgány	Bez omezení
Italové	Žádné označení	Pas nebo náhradní pas.	Stejně jako u Poláků	Hlásit na Stapo	Informovat Stapo. Zajištění jen v nejnútnejších případech.	Hlášení na Stapo, očekávat rozkazy. Zadržení jen v nejnútnejších případech.	Styk s Němci ihned hlásit na Stapo a očekávat rozkazy. Neobracet se na státní zastupitelství nebo soud.	Stejně jako u Poláků	Jako u příslušníků Protektorátu	Bez omezení
Francouzi, Belgičané, (Vlámové), Holanďané, Chorvati, Slováci, Maďari, Rumuni, Bulhari, ostatní	Žádné označení	Pas nebo náhradní pas.	stejně jako u Poláků	Hlásit na Stapo	Stejně jako u Poláků	Stejně jako u Poláků	Stejně jako u Italů	Stejně jako u Poláků	Stejně jako u příslušníků Protektorátu	Bez omezení

dělníky, o které projevovala řada podniků v Říši veliký zájem. Vzhledem k tomu, že dobrovolný nábor nepokrýval potřebu, byla na přelomu let 1941/42 zavedena všeobecná pracovní povinnost pro všechny ženy i muže v rozmezí 18-50 let. Práce v Říši se v letech 1939-1945 dotkla prakticky celé Evropy

Koncem roku 1944 činil celkový počet zahraničních nuceně nasazených v Říši (včetně válečných zajatců a vězňů) 9,000.000.

Celkem bylo na území Říše v průběhu Druhé světové války nasazeno 4,6 milionů válečných zajatců, 8,4 milionů nuceně nasazených civilních zahraničních dělníků a 1,7 milionů vězňů a pracovně nasazených židů.

Životní podmínky polských dělníků a dělníků spadajících do kategorie Ost

Polští dělníci spadali do jedné ze dvou zvláštních kategorií nuceně nasazených, na kterou se vztahoval zvláštní výnos říšské vlády.

Podmínky za jakých byli polští muži, ženy a děti nuceni žít a pracovat byly definovány takzvaným Polským výnosem (Polen-Erlasse) z 8. března 1940, dle kterého Polští dělníci měli povinnost nosit na svém hrudi označení „P“. Bez zvláštního povolení příslušné policejní služebny, nesměli opustit místo svého bydliště, jímž byl obvykle barákový tábor nebo obydlí zaměstnavatele. Sami si ubytování hledat nesměli. Opustit pracoviště směli tito dělníci jen ve vážných případech a to na zvláštní propustku. Polákům bylo zakázáno vycházet v nočních hodinách, používat veřejných dopravních prostředků, nebo jízdních kol bez policejního povolení, používat telefon, fotografovat, navštěvovat hospody, restaurace, zařízení sloužící sportovním nebo ozdravným účelům, kulturní, církevních a společenské události, využívat veřejné protiletcecké kryty, stýkat se, nad míru, kterou vyžadovalo pracovní nasazení, s německým obyvatelstvem. Při zjištění intimního styku s německou dívkou hrozil polskému zahraničnímu dělníku trest smrti. Německá dívka byla vystavena veřejné potupě. Výše zmiňovaný Polský výnos se v únoru 1942 stal předlohou výnosu o východních dělnících Ostarbeitererlasse, dle kterého byl nucený pobyt východních civilních dělníků (Ost) definován následovně.

- Ubytování v uzavřených, oplocených táborech, odděleně muži a ženy s dětmi, vyjímaje úplné rodiny.
- Společné ubytování rodin.
- Opuštění tábora pouze za účelem odchodu do práce.
- Volný čas organizuje Německá pracovní fronta (DAF)
- Vycházky s německým dozorem jako forma odměny
- Práce pouze v uzavřených skupinách.
- Nutnost zamezit jakékoliv solidaritě.
- Stráž vykonává Werkschutz a nebo pomocná stráž
- Tábor je veden velitelem jmenovaným zaměstnavatelem.
- Svrchní oděv musí být označen.
- Dvakrát měsíčně by měl být umožněn poštovní styk.
- Zákaz návštěv bohoslužeb.
- Bezohledný zásah, i za použití zbraně, při neposlušnosti.
- Disciplinární tresty za lehčí přečiny, jako úklid na

ubikacích, přidělení do trestného oddílu, odnětí teplé stravy až na tři dny, arest až na tři dny, jsou v kompetenci velitele tábora. Jakékoliv jiné tresty již nejsou v pravomoci velitele tábora ale gestapa.

- Při dopadení na útěku z práce, převedení do koncentračního nebo pracovně-výchovného tábora.
- Tresty smrti při vážnějších deliktech, politických deliktech a pohlavním styku s Němci.

Nutno uvést, že podmínky stanovené v zimě 1942 se v průběhu válečných let měnily, aby lépe vyhovovaly potřebám válečného hospodářství.

Nedostatek pracovních sil v profesích, které neumožňovaly hromadné nasazení, jako svářeč, instalatér, sklenář, vedl od roku 1943 k individuálnímu nasazení východních dělníků. Za tímto účelem bylo osvědčeným východním dělníkům povoleno, se zvláštním potvrzením, opouštět tábor jednotlivě a docházet na místo pracovního nasazení bez dozoru, využívat hromadných dopravních prostředků. Dochází rovněž k postupnému navyšování vyplácených odměn/mezd.

Životní podmínky západních dělníků a dělníků ostatních národností

Západní dělníci a dělníci z kategorie ostatní si, na rozdíl od východních dělníků a Poláků, měli možnost ubytování hledat sami. V souvislosti s bytovou krizí, která vypukla roku 1943 s vyhlášením totální války a totální mobilizací pracovních sil, však bylo možností najít ubytování v soukromí značně málo a v roce 1944, v souvislosti s přílivem uprchlíků a vybombardovaných rodin, již téměř nemožné a tak se i u této kategorie setkáváme především s hromadným ubytováním v táborech. Tábory určené pro umístění západních dělníků, na rozdíl od táborů východních a polských dělníků, nebyly obklopeny ostnatým drátem a byly, co se vybavení týče, lépe zařízeny. I zde se však setkáváme se stížnostmi, které často končily stávkami, v krajních případech zatčením vůdců nepokojů a jejich přemístění do pracovních-výchovných nebo koncentračních táborů. Stížnost z tábora Fröhlicher Mann u města Suhl 8. března 1944

Dělníky umístěnými v tábore jsou vzneseny následující stížnosti:

- 1. V tábore si dělníci, především ti ze západních zemí stěžují, že není k dispozici žádná možnost vyprat své pracovní oblečení a prádlo*
 - 2. V provozuschopných táborech je zahraničním dělníkům, s výjimkou východních, dáno k dispozici ložní prádlo, ale v tomto tábore ne.*
 - 3. Velitel tábora Sutor bije bezdůvodně zahraniční dělníky.*
 - 4. Dělníci pracující na noční směně musí vstávat již v 11:30 a uklidit světnici. Poté si již nesmí lehnout, a tudíž jsou v noci unaveni. Proto na nočních směnách nemohou dobře pracovat.*
 - 5. Zahraniční dělníci, kteří se ohradili proti společnému stravování, nedostali uhlí. Došlo tak ke zvýšení nemocnosti. Také na ošetřovně se netopí.*
 - 6. Na dobře minulé připomínky naší tlumočnice paní Duyver odvětil velitel tábora Sutor slovy: „Francouzi jsou naši nepřátelé, a proto neškodí, pokud jsou seřezáni.“*
 - 7. Strava není taková, jaká je kupříkladu připravována jiným zahraničním dělníkům v tělocvičně.*
 - 8. Velitel tábora sám určuje podmínky hromadného stravování v tábore. Tak vzniká rozdíl oproti stanovám úřadu pro výživu.*
- Tím, že v podniku je dvakrát poskytnuto jídlo, vznikl silný odpor proti hromadnému stravování v tábore. Zde umístění jsou nespokojeni a dokonce neochotni pracovat.*

Neděle byla obvykle dnem volna. Západním dělníkům a dělníkům z kategorie Ostatní bylo umožněno v tento den vycházet z tábora a bez dozoru se pohybovat v určené oblasti. Mnozí využívali tento čas k návštěvám restaurací, káfé, hospod i nevěstinců vyhrazených zahraničním dělníkům, poznávání okolních měst a obcí, k pytláčení, sběru bylin a hub, žebření nebo obcházení statků a staveb, kde hledali práci za potraviny. Od roku 1944, kdy potravin byl stále větší nedostatek, byli západní dělníci častěji nuceni chodit do vzdálenějších obcí za jídlem. Za půlden tvrdé práce, chléb, jablko a potravinová známka na 150g. masa. Mnozí zůstali v táborech, ve kterých se odehrávaly nejrůznější sportovní zápasy, divadelní i hudební vystoupení.

Nucené nasazení zahraničních občanů v rámci nacistických polovojenských organizací

Ponekud opomíjenou skutečností, hovoříme-li o nuceném nasazení zahraničních státních příslušníků na území Říše, je nucené nasazení v uniformách nacistických polovojenských organizací. Jednalo se především o Organizaci Todt a Technische Nothilfe.

Přes to, že povolávání do výše uvedených organizací probíhalo na stejné osnově jako v případě ostatních nuceně nasazených, poté co nastoupili službu, byla od nich v době pracovní i mimopracovní vyžadována vojenská kázeň a případné prohřešky trestány vojenským soudem. Muži byli nuceni pracovat nejen v sutinách vybombardovaných německých měst, ale rovněž na opevňovacích pracích za těch nejtěžších klimatických podmínek ve Francii, Norsku, Dánsku, Rusku. Mimo výše uvedených organizací byli zahraniční občané nuceně verbováni rovněž do vojenských pracovních praporů a jednotek protipožární policie. Mnozí z nich své nucené nasazení zaplatili životem.

Ošacení nuceně nasazených civilních dělníků

Západním dělníkům a dělníkům z kategorie ostatní byl zaměstnavatelem propůjčen pracovní oděv.

Za účelem oprav civilního oděvu byla jednou za čtvrt roku vydávána známka na šicí potřeby o hodnotě 0,2Rm, díky které bylo možno provést nejzákladnější opravy Západní, dělníci, dělníci z kategorie ostatní a do určité míry rovněž polští dělníci měli možnost o chybějící civilní oděv napsat domů nebo si jej za vydělané peníze koupit. Východní dělníci, jejichž „mzdy“ často stačily sotva na pokrytí nejzákladnějších potřeb a kteří nedostávali balíčky z domova, brzy svým vzezřením začali připomínat válečné zajatce či trestance. Tento stav nejen že pohoršoval místní politické úřady, ale zároveň měl negativní vliv na udržení zdraví a práce schopnosti dělníků. Hospodářské úřady proto byly instruovány v nejnnutnějších případech vydávat pracovní oděv rovněž zaměstnavatelům východních dělníků.

Koncem roku 1942 začaly textilní továrny s výrobou jednoduchého oblečení určeného pro východní dělníky. Později musely být tyto oděvy šity pro všechny pracovní síly z východní a jihovýchodní Evropy.

Co se obuvi týče, byly východním dělníkům určeny dřeváky. Jedinou ochranou proti mrazu byl papír, kterým si boty vycpávali.

Jak již bylo výše zmíněno, východní dělníci měli povinnost nosit na svém oděvu označení s nápisem „Ost“ a polští dělníci označení s písmenem „P“. Toto označení obstarávali zaměstnavatelé u služebny pro civilizace, spadající pod úřad Landrátu příslušného pro danou oblast.

Stravování nuceně nasazených civilních dělníků

Oficiální týdenní dávky při nasazení v živnostenském hospodářství říjen 1943 (v gramech)

Němečtí a zahraniční civilní dělníci

	(mimo východních dělníků)	Východní dělníci	
Typ stravování	Jednotlivec	Tábor	Tábor
Maso			
Normálně pracující	250	400	200
Těžce pracující	600	600	400
Pracující pod zemí	850	850	600
Tuk			
Normálně pracující	219	239	130
Těžce pracující	319	319	230
Pracující pod zemí	588	588	400
Chléb			
Normálně pracující	2425	3250	2750
Těžce pracující	3823	3825	3750
Pracující pod zemí	4825	4825	4400

Dělníci ubytovaní v soukromí dostávali potravinové lístky přímo na ruku a tak měli kontrolu, že opravdu dostávají to, na co měli nárok. Dělníci ubytovaní v táborech byli velmi často okrádání správou táborů. V táborech se tak začaly množit krádeže a stávky, které však byly vždy po relativně krátké době potlačeny.

Výplata mezd

První skupinou zahraničních dělníků nasazených v Říši, pro kterou bylo vytvořeno zvláštní právo, odlišené od běžných pracovních a sociálně-právních ustanovení byli polští dělníci. Od ledna 1940 pro ně platil zvláštní říšský tarifní řád. Výše mzdy těchto dělníků byla závislá na příslušnosti k jedné ze 4 mzdových oblastí Říše.

Dle dané mzdové oblasti byla zahraničnímu dělníku vyměřena určitá, ve srovnání s německými pracovníky, výrazně nižší mzda.

Kupříkladu v červenci 1944, činila v oblasti nejvyšších mezd, (župní pracovní úřad okresu Berlín) týdenní mzda polských dělníků 7 Rm pro muže od 21 let a 5,55 Rm pro ženy. Průměrná mzda německých dělníků nasazených roku 1944 v zemědělství, kde byla nasazena také většina Poláků, činila:

27Rm rolník

19Rm čeledín

16Rm děvečka.

Polští dělníci neměli nárok na jakékoliv přídatky nebo příplatky. Pouze při mimořádně dobrých výkonech mohli němečtí sedláci polské dělníky odměnit až 40% výkonostního přídatku německých dělníků. Celkový plat poté podléhal zdanění.

Polští dělníci byli ve výsledku o více jak polovinu levnější než Němci.

V jiných oblastech hospodářství se při výpočtu platů polských dělníků vycházelo ze srovnatelných německých mezd, bez příplatků a příspěvků. Takto stanovená hrubá mzda, vyšší než 9 Rm, podléhala zvláštní dani ve výši 15%.

Stejná pravidla platila i pro Ukrajince a Bělorusy pocházející z Generálního gouvernementu.

Zvláštní daň byla v srpnu 1940 sjednocena s daní odváděnou polskými dělníky v anektovaných oblastech na 20%. Později byly touto daní zatíženy rovněž mzdy východních dělníků a Židů z táborů JAL.

Z nastavených podmínek profitoval nejen zaměstnavatel, který ušetřil na přídatcích a příspěvcích, ale hlavně říšská pokladna.

Od roku 1942 začaly do Říše proudit transporty s východními dělníky. Těmto dělníkům zpočátku nebyla vyplácena mzda, ale takzvané odměny. Dělníci neměli nárok na příspěvky za práci přesčas, za práci v neděli, ve svátek nebo v noci, sociální přídatky a dávky.

Mimo to jim zaměstnavatelé měli platit jen za skutečně vykonanou práci, což ponechávalo zaměstnavatelům velký prostor pro svévolné počínání.

Základem pro výpočet "odměny" byly srovnatelné německé hrubé mzdy. Rozdíl mezi výpočtem zaměstnavatele a srovnatelnou hrubou mzdou byl daní ze mzdy, která byla následně odváděna do říšské pokladny.

Z odměny byly dále strhávány náklady za ubytování a stravu, za den až 1,5Rm. Řada východních dělníků proto nakonec nedostala z týdenní mzdy vůbec nic.

Od poloviny června 1942 začaly platit nové směrnice o odměnách východních dělníků, které redukovaly výši daně odváděné do státní pokladny. Minimální týdenní čistá mzda se zvýšila z 0 na 0,7Rm. Při vyšším výkonu si východní dělníci mohli vydělat víc.

Roku 1944 dochází k dorovnání mezd východních dělníků na úroveň polských dělníků.

Platové podmínky dělníků z kategorie West a ostatní

Pracovní tábor Velké Losiny, Bad Ullersdorf

byly ve srovnání s východními a polskými dělníky lepší. Jejich mzdy byly stanoveny na základě mezd německých dělníků, pracujících na srovnatelné pozici ve stejném regionu. Dostávali příplatky i přídavky. Jejich mzdy nebyly zatíženy žádnými diskriminačními daněmi. Museli si však platit ubytování, stravu, pojištění a v neposlední řadě posílat peníze svým rodinám za hranicemi.

Průměrný týdenní výdělek západního dělníka ve stavebnictví činil 38,27Rm, v textilním průmyslu 27,17Rm, v železárnách 65Rm. Z toho bylo odváděno 5-10% na daních, 18% na sociální pojištění. Náklady na stravu a ubytování na den činily přibližně 1,5Rm.

Tábory pro zahraniční civilní dělníky

Jak již bylo výše zmíněno, měli nuceně nasazení dělníci ze západu a z kategorie ostatní možnost najít si podnájem a vyhnout se tak hromadnému ubytování v prázdných školách, továrnách, sálech hostinců, či v barákových táborech ve stylu Organizace Todt (OT) nebo Říšské pracovní služby (RAD).

Do jara 1943 byla v soukromí ubytována ¼ zahraničních civilních dělníků nasazených v Říši. Ti ostatní byli nuceni žít v táborech. Tábory pro nuceně nasazené civilní dělníky neměly centrální řízení.

Zřizovatelem pracovního tábora byl zaměstnavatel, nebo sdružení několika menších zaměstnavatelů.

Stavba nového pracovního tábora, nebo jen přestavba starých garáží, kanceláří, šaten na pracovní tábor nebyla jednoduchou záležitostí. Povolení k nákupu dřeva, cementu a ocelových prvků na stavební úpravy již stojících objektů či na stavbu nových baráků, stejně jako k nákupu vnitřního vybavení, musela udělit zbrojní inspekce. Požadavek zaměstnavatele byl důkladně přehodnocen. Nutno uvést, že od roku 1943

dostávaly povolení na nákup stavebního materiálu a vybavení jen podniky vyrábějící alespoň z 50% pro zbrojní průmysl. Zbrojní inspekce, která zajišťovala plynulý chod zbrojního průmyslu, dávala žadatelům, v případě, že se rozhodli pro stavbu barákového tábora, na výběr z 15 druhů dřevěných baráků s rozličnými kapacitami a funkcemi.

Zbrojní inspekce Praha 2. 4. 1942

Označení a Popis

- 1) Obytný barák f.6, 37,7x8,88, 334 m², 6 bytů, kuchyně, předšň, sprchy, záchod
- 2) Kancelářský barák Plz. 855, 30,2x10,13, 306m², 10 kanceláří a 2 záchody
- 3) Mistrovský barák Plz. I 73, 30,3v8,88, 268m², 12 místností pro 60 mužů
- 4) Hospodářský barák Plz. I 72, 32,7x8,88 290m², kuchyně, kantýna, jídelna pro 200 mužů
- 5) Umyvárny Plz. I 75, 10,2x8,88, 90m², umývárna, sprcha, šatna, kotelna
- 6) Umyvárny Plz. I 20, 22,7x7,63 173m, 2 umývárny, sprcha, převlékárny, sušárna, boiler
- 7) Skladový barák Plz. I 74, 18,95x8,88 168m², 2 sklady, pobytová místnost, kancelář
- 8) Ubytovací barák Plz. 742, 51,45x10,13 521m², 24 pokojů pro 4 muže, 2x umyvárny a záchody
- 9) Barák pro mužstvo Plz. 607, 50,2x15,13 759m², pro 80 mužů, umyvárna, kuchyně, záchody
- 10) Barák pro mužstvo Plz. 608, 50,2x15,13 759m², 12 pokojů, 2 umyvárny, záchod
- 11) Barák pro mužstvo Plz. J 71, 30,2x8,88 268,3m², 4 velké pokoje pro 80 mužů
- 12) Barák pro mužstvo Plz. J 47, 30,2x12,63, 381m², 8 pokojů pro 72 mužů
- 13) Ubytovací barák Plz. 705, 35,2x12,63, 444m², 14 pokojů pro 100 mužů
- 14) Zajatecký barák Plz. 789, 45,2x8,88 401m², 3 velké

pokoje

15) Záchody Plz. 3, 7,7x5,48, 42m2

Skrze oddělení pro dřevěné stavby, zodpovědné za přidělování stavebního dřeva, bude ke každému baráku přiděleno jen tolik železných stavebních prvků a cementu kolik je nezbytně nutné. Nároky na cement a železo přesahující toto množství, budou podrobeny přezkoumání inženýrem zbrojní inspekce pro úspory. Ten poté sdělí potřebné množství příslušné hospodářské skupině. Všechny baráky jsou dodány bez interiéru. Oddělení pro dřevěné stavby plánuje do budoucna normování interiéru ze dřeva (postele, stoly, lavice)

V čele pracovního tábora stál německý vůdce tábora, který byl navržen zaměstnavatelem, schválen ústředím německé pracovní fronty (DAF) a gestapem. Vůdce tábora byl zodpovědný za pořádek i strážní službu. Německému vůdci tábora podléhalo několik zástupců jednotlivých národností, které byly v táboře ubytovány. Stráží zahraničních civilních dělníků, byli pověřeni pomocní strážní obvykle členové NSDAP nebo podniková stráž (Werkschutz). Ne vždy však tito muži plnili svou práci zodpovědně. Se zahraničními dělníky někteří udržovali nepovolené styky, půjčovali jim jízdní kolo, dávali cigarety a vedli nedovolené rozhovory. Byli však i tací, kteří dělníky bili a činili jim různá příkoří, jako odplatu za negativní vývoj válečných událostí. Celkem na území Říše bylo v letech 1933-1945 postaveno 20.000 táborů pro zahraniční civilní dělníky. Tyto tábory je možno rozdělit do pěti hlavních kategorií.

a) Firemní tábory

Pracovní tábory zřizované velkými firmami, tzv. Firmenlagern, se obvykle nacházely přímo na pozemku továrny nebo v její blízkosti. Obvykle se jednalo o dřevěné typizované baráky, či nevyužívané objekty uvnitř areálu továrny, kancelářské budovy, šatny, garáže. Ubytování zde byli výhradně dělníci pracující pro danou firmu či sesterské podniky. Pouze výjimečně se stávalo, že si část firemního tábora pronajala jiná firma. Jednotlivé národnosti a dále muži a ženy žili odděleně. Pokud byla součástí tábora sekce pro východní dělníky nebo byl pro tuto kategorii určen celý tábor, byl perimetr sekce/tábora opatřen plotem z ostatního drátu. Oddělené sekce firemních táborů byly rovněž využívány pro umístění válečných zajatců a vězňů. Kapacita těchto táborů se mohla pohybovat mezi 10-8000 osob, dle potřeby zaměstnavatele. Jen krátkým výčtem možno jmenovat několik firemních táborů zřízených na území Protektorátu Čechy a Morava:

Pracovní tábor Klöckner Flugmotorenbau Hamburg v Kuřimí, pracovní tábor firmy AG Vormals Skodawerke v Platišti nad Labem, pracovní tábor firmy Junkers Flugzeug-und Motorwerke v Praze Vysočanech. Pracovní tábor firmy Junkers Flugzeug-und Motorenwerke-pobočka závodu Dessau ve Dvoře Královém.

Poslední jmenovaný pracovní tábor se nacházel v sále hostince U Bauerů. Podmínky v táboře byly velmi primitivní, dělníci spali na podlaze, která byla pokryta jen tenkou vrstvou slámy. Každý dělník dostal pouze jednu deku. Později byli dělníci ubytováni také v továrních halách textílek Hellmann a Neumann.

Podmínky v tovární hale textíly Neuman byly velmi provizorní. V třípatrové hale spalo na každém podlaží, na dřevěných palandách se slavníky, kolem 200 lidí. Ani podmínky v pracovním táboře muniční továrny

Vormals Skodawerke Pilzen-Werk Politschka v Poličce nebyly nikterak dobré. Pracovní tábor, se nacházel na hřišti nedaleko závodu a sestával ze 4 dřevěných baráků. Ubytováno zde bylo cca 500 dívek. V zimních měsících bylo na jednu světnici a jeden den přidělováno pouze 10kg uhlí. Do dřevěných baráků často zatékalo. Velmi špatná byla i strava (jen suchý chléb a ajntopf z brambor nebo červené řepy). Ženy musely do táborové kuchyně odevzdat všechny své potravinové lístky. K vlastnímu použití jim byl ponechán jen přiděl 1kg chleba.

b) Společné tábory

Pracovní tábory, jejichž zřizovatelem bylo sdružení několika menších zaměstnavatelů. Tzv. Gemeinschaftslagern. Pro tento účel byly využívány jak barákové tábory tak i volně stojící veřejné objekty jako opuštěné synagogy, školy, taneční sály či obecní tělocvičny. Na území Protektorátu Čechy a Morava se s tímto typem pracovního tábora setkáváme kupříkladu na okraji města Nová Bystřice. Tábor sestával ze dvou dřevěných baráků. Byly zde hromadně ubytovány pracovní síly z okolních továren. Tábor byl otevřen na přelomu let 1941-42 a fungoval až do konce války. Průměrně zde bylo ubytováno 300 osob, Češi, Poláci, Řekové, Ukrajinci, Belgičané a Němci.

c) Sběrné tábory oblastních pracovních úřadů

Málo známou kategorií táborů pro zahraniční civilní dělníky kategorie „P“ a „OST“, které sloužily pouze ke krátkodobému umístění, byly sběrné tábory oblastních pracovních úřadů. Sběrný tábor pracovního úřadu příslušného pro oblast Východního Pruska se nacházel ve městě Illowo, pro oblast Gdaňsk-Západní Prusko v Gdyni, pro oblast Dolního Slezska ve Vroclavi, pro oblast Horního Slezska v Olesnu, pro oblast Brandenburg ve Wilhelmshagenu, pro oblast Pomořanska ve Stargardu, pro oblast Nordmark v Neumünster-Witborg, pro oblast Niedersachsen ve městě Lehrte, pro oblast Westfálska ve městě Soest, pro oblast Rheinland na výstavišti ve městě Köln-Deutz, pro oblast Westmark v Metzu, pro oblast Hessenska v Kelsterbachu, Pro oblast Mitteldeutschland v Halle (Erfurt), pro oblast Saska v Chemnitzu, pro oblast Bavorska v Dachau, pro oblast Nürnberg v Neumarktu, pro oblast Südwestdeutschland v Bietigheimu, pro oblast Wien-Niederdonau v Straßrotu, pro oblast Oberdonau v Spallerhofu, pro oblast Alpenland v Wörglu, pro oblast Sudetské župy v Chomutově, pro oblast Steiermark-Kärnten v Grazu.

Nově příchozí v těchto táborech nesetrvávali déle než týden. Během této doby pracovní úřad určil, kam budou zahraniční dělníci přiděleni.

d) Zvláštní nemocniční tábory a zařízení pro nuceně nasazené zahraniční dělníky

Tato zařízení/tábory je možno rozdělit na dvě hlavní kategorie

1) Samostatné nemocnice určené pro nuceně nasazené zahraniční dělníky

Se samostatnými nemocnicemi, určenými pro zahraniční civilní dělníky se setkáváme při velkých továrnách a stavebních projektech, které disponovaly sítí pracovních táborů pro nuceně nasazené. Takováto nemocnice byla zřízena kupříkladu ve středu obřího barákového města na okraji Blachownie Śląskej (Blechhammer), pro zahraniční dělníky pracující na stavbě továrny na syntetická paliva Oberschlesische Hydrierwerke AG, nebo v zámeckém parku v Hummelshainu, kde byli

umístování zranění a nemocní nuceně nasazení zahraniční dělníci, nasazení na stavbě podzemní továrny Rheimag .

Nuceně nasazení dělníci západních národností a dělníci z kategorie ostatní, pracující v obcích a městech na individuální či skupinové bázi, byli ošetřováni v nejbližší veřejné nemocnici.

Polští a východní dělníci do veřejných nemocnic umístování nebyli. V případě déletrvající pracovní neschopnosti byli zpočátku umístování do sběrných táborů pro osoby určené k návratu (Rückkehrsammlerlagern), které fungovaly jako součást výše zmíněných sběrných táborů oblastních pracovních úřadů. Od roku 1942, v souvislosti s výrazným nárůstem počtu těch, které bylo třeba poslat zpět, dochází k upuštění od této praxe a práce neschopní nuceně nasazení Poláci, Ukrajinci, Rusové, Bělorusové jsou umístování ve spádových nemocničních táborech, které, mohly fungovat jako součást sběrných táborů, v některých případech rovněž jako oddělená část veřejné nemocnice. Pobyt byl zpravidla zkracován na minimum. Byly prováděny jen základní chirurgické úkony, které umožňovaly brzké vyzdravení. Komplikované zákroky prováděny nebyly. Nemocní v těchto táborech trpěli nedostatkem stravy, léčiv, a špatnými hygienickými podmínkami. Mnozí zde po krátké době následkem zranění či nemoci umírají.

2) Porodní tábory pro nuceně nasazené ženy z kategorie „Ost“ a „P“

Mnoho žen a dívek z Polska, Ruska, Ukrajiny, Běloruska bylo do Říše deportováno již těhotných či otěhotněly během pobytu v pracovních táborech. Tyto dělnice byly zpočátku posílány zpět na východ. Taková byla praxe roku 1942. Aby bylo zabráněno výpadkům zaškolených pracovních sil a také vzhledem k obavám, že by ženy těhotenství mohly záměrně využít k návratu domů, dochází od roku 1943 ke vzniku porodních táborů.

Porodní tábory je možno rozdělit na dvě základní skupiny a to oblastní-spádové a firemní.

Porodní tábory nebyly svým zařízením příliš odlišné od běžných táborů pro východní dělníky. Hlad, nedostatečné přiděly topiva, kruté zacházení.

8 dnů po porodu byly ženy navraceny na původní místo pracovního nasazení.

Bylo spíše výjimkou, že zaměstnavatel přijal nenuceně nasazenou dívku nebo ženu zpět i s novorozencem. Novorozenci, kteří přežili porod, byli po oddělení od matky umístěni do zvláštních dětských domovů, které fungovaly v rámci porodních táborů.

Úmrtnost v těchto táborech byla vysoká. V porodním táboře Waltrop-Holthausen zemřelo za dobu existence na 500 novorozenců, v porodním táboře Kiesgrube-Dresden 225 novorozenců, v porodním táboře Dětrichov, bývalém táboře RAB, který fungoval coby spádový pro východní oblast Sudetské župy, zahrnující všechny okresy táhnoucí se od Opavy až po Králíky, zemřelo 206 z celkového počtu 636 novorozenců.

Výše zmíněné porodní tábory patřily do skupiny oblastních-spádových. Považuji proto za nezbytné krátce ještě pohovořit o porodních táborech firemních.

Firemní porodními tábory vznikaly jako součást obřích barákových táborů velkých firem a stavebních projektů. Jako příklad možno uvést porodní tábor vznikuvší v rámci pracovního tábora Arbeitslager Lenne u

Eschershausenu, nebo porodní tábor a dětský domov vznikuvší v pracovním táboře pro východní a polské dělníky firmy Volkswagenwerk Wolfsburg.

K tomuto účelu byl využíván dřevěný barák na ulici Schachtweg. Zpočátku zde pobývalo jen 20 novorozenců, postupně však jejich počet vzrostl na 120. O děti pečoval personál sestávající z východních a polských žen. Na 365 kojenců zemřelo důsledkem podvýživy a nemocí. Jejich matkám bylo teprve po osvobození umožněno navštívit alespoň hrob, kde bylo pohřbeno jejich novorozené dítě.

Tyto tábory nebyly ničím jiným než tábory smrti. Jejich existence je o to více hrozivým varováním i ponaučením pro budoucí generace, že oběti byli novorozenci.

Veletržní areál Deutz-Köln, Německo, V letech 1939-1945 plnil rozsáhlý areál řadu funkcí. Byl zde umístěn zajatecký tábor, pracovní komanda koncentračního tábora Buchenwald, III stavební brigáda SS sestávající z vězňů, policejní vězení, pracovních-výchovných tábor, pracovní tábory, deportační shromaždiště pro Židy, Romy a v neposlední řadě tranzitní tábor oblastního pracovního úřadu pro oblast Rheinland (LCH2016)

Durchgangslager des Gauarbeitsamt Niederschlesien Burgweide-Vroclav, Polsko, tranzitní tábor župního pracovního úřadu pro oblast Dolního Slezska. Tábor sestával celkem z 25 dřevěných a zděných baráků. Celý komplex byl obehnaný ostnatým drátem, rozdělen na dvě části a to pro osoby nově příchozí a pro osoby určené k transportu. (LCH2014)

Fragmenty pracovního tábora Narvik I Gdaňsk, Polsko, Tábor založen roku 1941. Nuceně nasazení pracovali v loděnicích Schellmühll a v letech 1944-45 rovněž na stavbě opevnění. Společně se sousedním táborem pro ženy Narvik II, sestával tábor z 18 dřevěných baráků o rozměrech 9x60. Každý barák byl rozdělen na 7 místností, vybaven umývárny a záchody. (LCH2015)

Neue Kaserne Zittau-Poritsch, Polsko, V období Druhé světové války Gemeinschaftslager Ost, V levém křídle bývalé administrativní budovy byli ubytováni nuceně nasazení dělníci z východu, Belgičané a Francouzi pracující u firmy Junkers. V pravém křídle byla zřízena ošetrovna pro německé i zahraniční dělníky. (LCH2014)

Bývalé garáže v areálu Kohlen und Tau-Werk Fürst Lichtensteinsches v Mladějově, Garáže byly v období Druhé světové války využívány coby pracovní tábor pro 50 ukrajinských dělníků, kteří pracovali jak v šamotárnách na Hřebči, tak i na provozu úzkokolejné dráhy mezi Hřebčem a Mladějovem. (LCH2012)

Bývalý pracovní tábor Spree-Werk v Chrastavě. Se stavbou tábora započato roku 1942. Po svém dokončení sestával ze 7 zděných domů. V táboře byli ubytováni nuceně nasazení přidělení do továrny Spre-Werk. (LCH2013)

Bývalý pracovní tábor na samotě Kutiny, obytný barák, Tábor sestával z 28 baráků, kuchyně, jídelny, ošetrovny a strážnice. V každém baráku bylo ubytováno na 160 osob. Pracovní tábor byl pomocí úzkokolejné železnice spojen s podzemní, leteckou továrnou Diana I, budované v rámci projektu Ringelthaube. (LCH2012)

Bývalý pracovní tábor u vodního mlýna v Brömsenberg, Německo. Ubytování zde byli nuceně nasazení, pracující v areálu skladů Marinearsenal Jessenitz. (LCH2015)

Bývalý pracovní tábor na šachtě Zeche Vereinigte Constantin der Grosse, Bergen, Bochum, Německo, Ubytováno zde bylo 600 mužů z Polska a Haliče, nasazených v důlní těžbě. (LCH2014)

Galgenberg, Wernigerode, Německo, Jeden z mála dochovaných baráků pracovního tábora firmy Rautal-Werke GmbH. V táboře byli ubytováni převážně dělníci francouzské národnosti (LCH2014)

Dochovaný obytný barák bývalého pracovního tábora Zeche Lothringen, šachta III, Gerthe, Bochum, Německo, Tábor postaven v letech 1940-41. Roku 1943 se zde nacházelo 100 východních dělníků a 300 sovětských válečných zajatců přidělených ze zajateckého tábora Stalag VIA Hemer (LCH2014)

Ziegenberg, Wernigerode, Německo, Dřevěný obytný barák, pozůstatek obrního pracovního tábora, který nechala zřídit v druhé půli roku 1942 firma Rautal-Werke GmbH. Kapacita tábora činila 3000 osob. Umístění zde byli nuceně nasazení z Ruska, Polska, Belgie, Francie (LCH2014)

Baráky bývalého pracovního tábora firmy Kowal a Bruns OHG Hamburg, Fühlungsbuttel, Německo, Sadařská firma Kowal a Bruns byla po vypuknutí války silně angažována v projektech maskování vojenských objektů v Německu i na okupovaných územích. Za účelem provedení maskovacích prací na nedalekém letišti zažádala firma o přidělení nuceně nasazených. Pro jejich umístění byly na pozemku zaměstnavatele postaveny dva obytné baráky a jeden barák s umývárnamy a toaletami. Každý barák obsahoval 4 světlice, každá pro 18 osob. V létě 1943, poté co jako zázrakem unikli bombardování tábora Höhensteig, bylo v táboře umístěno 64 Holanďanů a 20 Francouzů. Nuceně nasazení byli stravováni nejprve v podnikové kantýně továrny Röntgenmüll, později ve veřejné kantýně, kde si po práci museli jídlo vyzvedávat. Strava byla bídná, obvykle jen polévka z řepy, zelí a k tomu chléb. (LCH2015)

Bývalý pracovní tábor firmy Kowal a Bruns OHG Hamburg, Fühlungsbuttel, Německo, Hydrant znamenal v dřevěném barákovém táboře rozdíl mezi životem a smrtí. Jako ochrana před bombardováním sloužil jen jeden střepinový příkop a dva jednomužní bunkry pro pozorovatele. (LCH2015)

Fragmenty bývalého Gemeinschaftslager Mahndorf-Bremen, Německo, Pracovní tábor zřízen roku 1943. Sestával z jednoho obytného baráku typu RAD. Ubytováno zde bylo několik rodin z Ruska a Ukrajiny. (LCH2014)

Pevnost Wilhelmsburg, Ulm, Německo, V srpnu 1944 byla do pevnosti přesunuta z Lodže továrna Telefunken a sní i 1500 mužů žen a dětí polské národnosti. Ubytováni byli v několika dřevěných barácích na nádvoří pevnosti. (LCH2015)

Gemeinschaftslager Berlin Reinickendorf, Německo, střepinový kryt, Pracovní tábor byl postaven roku 1942 v rámci „Lagerbauaktion 1942“. Umístěno zde bylo 1500 osob, poněkud více Rusů, Bělorusů, Ukrajinců, Francouzů a Italů. Nuceně nasazení pracovali převážně v závodě Alkett-Maget. Pracovní tábor sestával roku 1944 z 38 baráků typu RAD. (LCH2015)

Pracovní tábor firmy Emil Adolf, Schieferbuckel, Betzingen-Reutlingen, Německo, V táboře byli ubytováni především nuceně nasazení z východu. Tábor byl v tehdejší žargonu nazýván Adrula (Adolffs Russen-Lager) (LCH2015)

Arbeitslager Lenne, Eschershausen, Německo, fragment táborových umýváren. V táboře žili a pracovali Poláci, Francouzi, Belgičané, Jugoslávci, Rusové, Ukrajinci, v oddělené sekci rovněž židovští mišenci z Německa, nebo Němci, kteří se s Židy odmítli rozvést. V táboře žilo mezi 3000-5500 lidmi. Fluktuace byla vysoká. (LCH2015)

Arbeitslager Lenne, Eschershausen, Německo, železniční rampa, Od srpna 1944 přemístila do zdejších asfaltových štol firma Porsche část své letecké produkce. Mimo to byly do podzemí přemístěny rovněž firmy Deutsche Edelstahl Werke Hannover a C. Lorenz AG Berlin. Jednotlivé štoly dostaly krycí název Hecht 1-6, pracovní tábor zbudovaný skrze OT, souběžně s podzemními provozy, s kapacitou 5000 osob, nesl označení Hecht 4. (LCH2015)

Arbeitslager Lenne, Eschershausen, Německo, fragmenty obytného baráku, Jeden obytný barák měřil 25m na délku a 10m na šířku. Každý barák byl rozdělen na čtyři pokoje. Protože stavba probíhala pomalu, bylo na světnici namačkáno i 32 osob. (LCH2015)

Arbeitslager Lenne, Eschershausen, Německo, Fragments bývalého porodního tábora pro východní dělnice. (LCH2015)

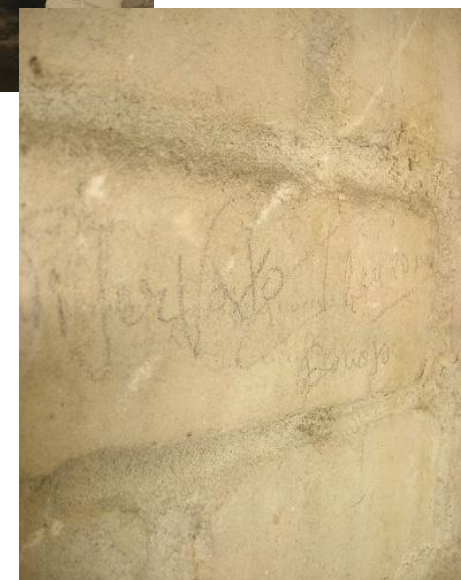
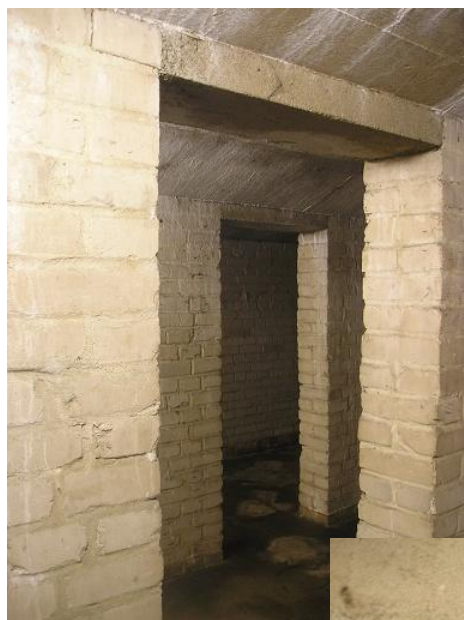
Objekt bývalého pracovního tábora Gemeinschaftslager Neuaubing, Německo, Tábor sestával celkem z 10 baráků, z čehož 6 bylo obytných. Nuceně nasazení byli nasazeni v železničních opravárnách RAW a v továrně Dornierwerke (LCH2013)

Dochovalý barákový komplex bývalého pracovního tábora Gemeinschaftslager Hopewell, Kamionek Wielky, Polsko, Tábor zřízen v objektu bývalé letní školy, která byla před příchodem nuceně nasazených rozšířena tak, aby zde mohlo být umístěno až 1000 osob. (LCH2015)

Gemeinschaftslager Schöneweide, Berlin, Německo, Pracovní tábor postaven roku 1943 na příkaz úřadu generálního stavebního inspektorátu pro říšské hlavní město. Vzhledem k tomu, že od téhož roku platil v zastavěných městských oblastech, vzhledem nebezpečí leteckých útoků, zákaz stavět dřevěné baráky, byl tábor vystavěn z tvárnic z lisované vysokopecní strusky. Po svém dokončení tábor, jež nesl označení GBI75/76, sestával z 13 obytných baráků a centrální komunální budovy. V táboře bylo ubytováno 2-3000 osob, nuceně nasazených zahraničních dělníků, válečných zajatců a později také vězňů. Nasazení byli v okolních továrnách, mimo jiné v továrně na baterie Petrix. (LCH2013)

Pracovní tábor „Seiferts Höhe, Německo, tábor zřízen roku 1941 pro italské dělníky pracující v hirschfeldském průmyslu. Roku 1942 byl tábor, za účelem umístění východních dělníků, rozšířen. Tito dělníci byli nasazeni na stavbě elektrárny v Hirschfelde. Roku 1944 bylo v táboře umístěno na 800 dělníků různých národností. Do dnešních dnů se dochoval jediný barák a to bývalé táborové umývárny, sklep a několik střepinových krytů. (LCH2016)

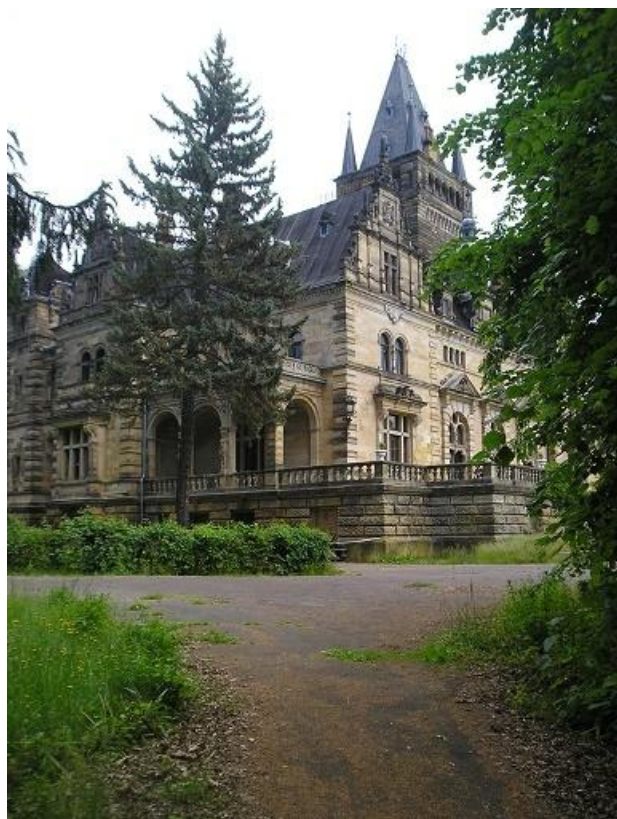

Bývalá textilní továrna Vaschka a synové, Odry. V období Druhé světové války objekt využíván k ubytování 30 ukrajinských nuceně nasazených přidělených do továrny Optimitwerke. (LCH2017)

Bývalý pracovní tábor firmy Optimitwerke při nádraží v Odrách (LCH2017)

Bývalý nemocniční tábor pro nuceně nasazené na stavbě podzemní továrny Rheimag, lovecký zámek Hummelshain, Německo, V souvislosti se započatím stavebních prací na podzemní letecké továrně Rheimag, dochází v oblasti ke vzniku mnoha pracovních táborů. Do prosince 1944 bylo v rámci projektu Rheimag zřízeno celkem 10 hlavních a 18 pobočných táborů pro nuceně nasazené. Tato síť táborů je 5. prosince 1944 doplněna o nemocniční tábor. Nemocniční tábor sestával z 6 baráků situovaných v zámeckém parku. Tábořem prošlo celkem 1088 pacientů, z toho 980 zahraničních dělníků. Během existence tábora zde zemřelo 175 nuceně nasazených, převážně Italů. (LCH2016).

Sběrné, tranzitní, zvláštní tábory SS, pracovní výchovné tábory, věznice gestapa, SiPo, SD

Pracovní výchovné tábory (Arbeitserziehungslager AEL) 1940-1945

Již v březnu 1940 hovoří říšský vůdce Adolf Hitler o boji proti odporu a neplnění pracovních povinností polských dělníků. Osoby provinivší se proti pracovní morálce měly být převedeny do speciálních táborů. Nejednalo se o tábory koncentrační, ale o zcela nový typ táborů. První oficiální zmínka o táborech pro dělníky se špatnou pracovní morálkou pochází z hlášení RSHA ze 14. června 1940 a to v souvislosti s tzv. zvláštními tábory SS (Sonderlager SS), předchůdci pracovní výchovných táborů (AEL). Přesná doba internace v těchto táborech stanovena nebyla. Teprve 28. května 1941 nařídil Heinrich Himmler zřízení táborů AEL.

AEL vznikaly ve třech vlnách

a) od jara do léta 1940 vzniklo v německých městech 8 táborů AEL s celkovou kapacitou 20000 osob.

Do roku 1941 byla síť táborů dále rozšiřována. Nové tábory vznikaly nejen na území Říše, ale i v okupovaném Polsku.

b) Od jara 1942 je síť dále rozšiřována, v souvislosti s nasazením východních dělníků. Nové tábory vznikají rovněž na území Protektorátu Čechy a Morava.

c) Roku 1944 se vývoj táborů AEL dostává do třetí fáze. Dochází ke vzniku menších táborů AEL, které byly zřizovány místními policejními orgány při velkých podnicích.

Na konci války existovalo celkem 200 táborů AEL s celkovou kapacitou 40000 osob.

Zřizovatelem táborů AEL byla německá neuniformovaná státní policie (Gestapo).

Tábory byly často provozovány ve spolupráci s velkými zaměstnavateli. V táborech byli umístěni dělníci, kteří se provinili nenastoupením, odepřením, zpomalením práce, opožděním se nebo předčasným opuštěním práce, rušením práce násilnostmi nebo nadávkami, nebo osoby které nenastoupily práci na „ostatním území Říše“ dobrovolně přijatou nebo přikázanou.

Dělníci vykonávali práce v dolech, výkopové práce, stavěli cesty, pracovali v lesích. Umístění do tábora se odehrávalo bez předchozího soudního jednání.

S příchodem do tábora byli dělníci nuceni odevzdat peníze, cenné předměty i civilní oděv. Nucený pobyt v táboře byl stanoven na 14-94 dnů, dle pracovního výkonu a chování dělníka, dovolená byla stanovena s maximální délkou tři dny, avšak podmíněna pracovním výkonem a morálkou. Chovanci dostávali za 1 odpracovaný den odměnu 0,5 Rm. Denní práce neměla být kratší než 10 hodin a ne delší než 14 hodin, počítaje do toho i cestu do práce a z práce. Za ztrátu věcí, které byly majetkem tábora, byli chovanci tábora pokutováni tak, že museli zaplatit několiknásobnou cenu věcí. Představeným byl velitel tábora. Jeho zástupce byl zároveň velitel strážního mužstva.

Ubytování dělníků v táborech AEL bylo rozděleno na 3 třídy

1. pro pořádné a nápravy schopné vězně
2. pro pracující se soustavně nízkým pracovním výkonem
3. pro notorické odmítače práce

Rozdělování stravy bylo následně odvislé od zařazení k jedné z výše uvedených tříd.

1. třída: Dělníci dostávali plnou stravu v závislosti na charakteru vykonávané práce, včetně výkonnostních přídavek.

2. třída: Dělníkům byl v případě nízkého pracovního výkonu odebrán výkonnostní přírůstek.

3. třída: Dělníci dostávali i v případě splnění norem pro těžce pracující jen normální stravu bez přídavek. Hlad, zpřísněné pracovní podmínky, nedostatečné ošacení, tresty a několikahodinové apely přibližovaly podmínky v táborech AEL k podmínkám v táborech koncentračních. Nutno uvést, že některé tábory AEL byly příslušnou služebnou gestapa zakládány přímo v oddělených blocích koncentračních táborů. Jako příklad možno uvést koncentrační tábor Gross-Rosen.

Na protektorátním území bylo započato se zřizováním táborů AEL na základě vládního nařízení č. 404 ze 7. prosince 1942 o zajištění stability mezd, platů a pracovní morálky. Zřizovatelem bylo velitelství neuniformované protektorátní policie. Velitelem tábora byl příslušník německé policie nebo SS. Strážní jednotka byla sestavena z příslušníků protektorátní policie. Denní mzda chovanců AEL v Protektorátu byla vyplácena policejnímu ředitelství. Ze mzdy bylo strženo ubytování, strava a pojištění. Na účet bylo poté vyplaceno dělníkům starším 18let 45% a mladším 18 let 30% běžné mzdy. 2 koruny byly vyplaceny na ruku na denní potřeby.

Na konci roku 1942 se na území protektorátu Čechy a Morava nacházelo 7 táborů AEL s kapacitou 5000 osob. Jen krátce možno zmínit některé z nich.

AEL Ostrava I

Tábor se nacházel v barákovém táboře na Cihelní ulici. Tábor fungoval od 20. dubna 1942 do září 1944.

Průměrné osazení bylo 80 osob. Muži pracovali v okolních dolech. Táborem prošlo celkem 1800 osob.

Roku 1944 byl tábor přestěhován do Kunčic.

AEL Ostrava Kunčice

Tábor se nacházel na západním okraji obce. Fungoval od 30. dubna 1943 do 20. dubna 1945. V květnu 1943 bylo táborovou správou registrováno 600 osob, v červenci 1943 1000 osob. 20. 4. 1945 byl tábor rozpuštěn a 160 osob propuštěno.

AEL Plzeň I

Tábor se nacházel v Karlově, jihozápadně od Plzně mezi Škodovými závody a letištěm. Na 14dnů - 3 měsíce zde byli umístěováni za porušení pracovní morálky muži z celého Protektorátu. Tábor fungoval od 23. března 1945 do 2. května 1945. 22. března 1945 sem byli přesunuti muži z rušeného AEL v Mirošově. Průměrné osazení 100-120 osob. Koncem dubna 1945 se příslušníci tábora rozprchlí.

AEL Plzeň II

Tábor se nacházel v Karlově, jihozápadně od Plzně, poblíž Škodových závodů. Byly zde internovány ženy a dívky od 15 do 55 let, které uprchly z přiděleného místa v Říši, nebo se jinak provinily proti pracovní morálce. Tábor fungoval od 21. srpna 1943 do 30. dubna 1945. Před vznikem tohoto tábora byly ženy vězněny v terezínské Malé pevnosti. Průměrné osazení tábora činilo 400 osob. Táborem prošlo celkem 600 osob, zemřelo 5.

Jediný dochovaný barák bývalého pobočného pracovně-výchovného tábora Freieisen, Německo.

V letech 1942-45 se zde nacházela pobočka pracovně-výchovného tábora Frankfurt-Heddernheim.

Jednalo se o barákový komplex, sestávající z baráků maštalového typu. Umístěno zde z trestu bylo několik set nuceně nasazených civilistů a válečných zajatců z Ruska, Francie, Polska, Holandska a také vězni gestapa, kteří museli pracovat pro frankfurtskou firmu VDO, jejíž provoz byl přemístěn do opuštěného železničního tunelu nedaleko tábora. (LCH2015)

Objekt bývalého pracovně-výchovného tábora Augustschacht, Osnabrück, Německo, Roku 1942 byl v bývalé kotelně, na šachtě August, zřízen tábor pro nuceně nasazené dělníky z východu, nasazené u firmy Klöckner Werke Georgsmarienhütte. Téhož roku je dokončen barákový tábor, do kterého byli nuceně nasazení z tábora Augustschacht přemístěni. Objekt následně přebírá gestapo Osnabrück, které zde nechalo zřídit pracovně-výchovný tábor. Za tímto účelem byl objekt rozšířen o dvoupatrový přístavek a protiletectké kryty určené strážnímu personálu. Za dobu existence tábora zde zemřelo na 100 vězňů. (LCH2015)

Pracovně-výchovný tábor Augustschacht, Osnabrück, Německo, Protiletectký kryt (LCH2015)

Bývalá železniční stanice Zöschen, Německo. Na toto nádraží přijížděly transporty mužů přidělených do zdejšího pracovních-výchovného tábora. Každé ráno zde byly vagónovány transporty vězňů určené pro chemickou továrnu Leuna v Merseburgu. Trať byla důsledkem bombardování často poškozena. V takových případech museli vězni na 6km vzdálené pracovní místo pochodovat pěšky.

Celkem Leuna-werke spravovala více jak 30 pracovních táborů s kapacitou od 70 do 1500 osob. Za porušení pracovní morálky byli muži i ženy převáděni do pracovních-výchovného tábora Spergau.

29. 7. 1944 byl tábor ve Spergau, během leteckého útoku, srovnán se zemí. Nový pracovních-výchovný tábor byl zřízen v Zöschen. Za účelem stavby nového AEL bylo zformováno Vorkomandno, ubytované provizorně v lepenkových barácích.

Prvotním úkolem Vorkomanda byla stavba dvou prefabrikátových baráků určených stavebnímu velitelství, velitelství tábora a administrativě.

Stráž vykonávali příslušníci SS. Strážní sbor byl posílen o ruské dobrovolníky verbované mezi válečnými zajatci. Táborem prošlo celkem na 1500 osob, Čechů, Slováků, Němců, pobývalo zde rovněž několik set holandských rukojmích deportovaných z tábora Armesfort. 500 osob za dobu existence tábora zemřelo. 14. 4. 1945 začala evakuace tábora, ve kterém se v té době nacházelo 1000 osob. (LCH2015)

Pracovních-výchovný tábor Zöschen, Německo, Prefabrikátový barák stavebního velitelství a spravy provizorního tábora (LCH2015)

Pracovních-výchovný tábor Zöschen, Německo, Na fotografii výše ruiny prefabrikátového obytného baráku, na fotografii níže bývalý táborový revír (LCH2015)

Bývalý pracovní-výchovný tábor Breitenau-Guxhagen, Německo, Tábor zřízen v květnu 1940. Najednou zde bylo umístěno až 900 nuceně nasazených (LCH2014)

Bývalý pracovní-výchovný tábor Breitenau-Guxhagen, Německo, Uvnitř tábora se nacházela stáj, vepřín, kravín, stodola, kolna, kovárna, kde vězni museli pracovat. Mimo to uvnitř tábora nechala firma C. Daum Nachf koncem roku 1944 postavit dílenský barák, kde byly vyráběny rohože. (LCH2014)

Bývalý pracovní-výchovný tábor Marinegemeinschaftslagers I Neuenkirchen, Německo, Pracovní tábor byl postaven v letech 1938/39 a sestával z více jak 15 zděných, obytných baráků. Roku 1940 byly 4 baráky tohoto tábora izolovány plotem z ostnatého drátu. V této sekci následně vznikl pracovní-výchovný tábor, který zde fungoval až do roku 1943. (LCH2014)

Bývalý pracovní-výchovný tábor Treblinka I Polsko, fragmenty baráku pro polské vězně.

Barákový komplex byl zřízen v létě 1941 na okraji zdejší štěrkovny. Rozkládal se na 17 hektarech a byl rozdělen na dvě části, pracovní-výchovný tábor a židovský pracovní tábor.

Vězni z pracovní-výchovného tábora pracovali ve štěrkovně, táborových dílnách, na nádraží v nedaleké Malkinii, prováděli meliorační práce na břehu řeky Bug. (LCH2015)

Bývalý pracovní-výchovný tábor Treblinka I Polsko, Sklad brambor (LCH2015)

Fragmenty hospodářské budovy pracovní-výchovného tábora Waldorf, Německo (LCH2017)

Bývalý pracovní-výchovný tábor Treblinka I Polsko, táborový lazaret. (LCH2015)

Internační tábory pro rodiny emigrantů na území Protektorátu Čechy a Morava 1942-1945

Ke zřízení internačních táborů určených pro rodinné příslušníky osob české národnosti, které z politických důvodů emigrovaly, rodinné příslušníky účastníků Slovenského národního povstání, a osiřelé děti po obětech nacizmu, dochází v srpnu 1942.

Kmenový internační tábor pro výše uvedené kategorie byl zřízen ve Svatobořicích.

O zrušení svatobořického chudobince a využití uvolněných objektů k internaci osob, začalo gestapo s místními úřady jednat 10. 8. 1942.

14. 8. 1942 bylo započato s adaptací uvolněných objektů. Do 9 dnů měl být tábor připraven pojmout první transporty s internovanými.

Budovy byly vybaveny pryčnami. Podél tábora byly postaveny strážní věže a dvojitý plot z ostnatého drátu. Do Svatobořic byl převelen strážní sbor sestávající z protektorátního četnictva.

Za pomoci internovaných byl tábor dále rozšiřován. Průměrné osazení tábora po jeho stavebním dokončení činilo 1200 osob.

Internovaní byli do Svatobořic přiváženi protektorátním četnictvem jak přímo, tak i z různých sběrných a internačních táborů.

Sběrný tábor pro rodinné příslušníky emigrantů, tzv. E-akcionáře se nacházel kupříkladu na Praze VII v Radiopaláci. Tento sběrný tábor fungoval od 17.9 do 22. 9. 1942, kdy byly zadržené osoby převezeny do internačního tábora ve Svatobořicích. V dubnu 1944 byly do Svatobořic poslány děti ve věku 2-16 let po obětech Heydrichiády, internované na zámku v Nebušicích. V srpnu 1944 byli do Svatobořic převezeni rovněž E-akcionáři ze zrušeného vězeňského tábora ve Veverí.

Internovaní umístění ve Svatobořickém táboře podléhali pracovní povinnosti. Muži byli nasazeni uvnitř tábora na jeho výstavbě, údržbě, v dílnách. Docházeli rovněž pracovat mimo tábor na denní komanda. Internovaní pracovali při říšských drahách na údržbě železničního svršku, v zemědělství a také ve zbrojním průmyslu.

Ženy pracovaly v provozech a dílnách uvnitř tábora. V táborové kuchyni pracovalo 30 žen, v prádelně 300 žen, v zahradnictví 6 žen, v táborové pletárně 200 žen, které pletly tašky a čepice. Ženy, které špatně chodily, pletly na barácích. V krejčovských dílnách pracovalo 130 žen. Ženy pracovaly na 4 směny po 4 hodinách.

Šily nejen pro potřeby tábora ve Svatobořicích, ale i pro jeho pobočné tábory, a některé pracovních-výchovných táborů.

Za práci dostávali internovaní mzdu, která byla vyplácena ve státní měně.

Hodinová mzda mladších děvčat činila 1-1,2K.

Chlapci dostávali za hodinu 1,5K.

Devčata a chlapci pracovali obvykle 6 hodin denně.

Hodinová mzda žen činila 1,65-1,85K

Muži dostávali na hodinu 2,37-2,75K

Výdělek obhospodařovala správa tábora, u které měl každý internovaný veden účet. Výběr peněz však byl limitován. Tak správa zabráňovala tomu, aby se internovaní dostali k větší částce peněz na podplácení strážů. Stačilo to však na to, aby si internovaní v táborové kantýně mohli koupit některé potraviny nevázané přidělovým systémem, kuřivo, dřeváky nebo slaměné sandály. Internovaní měli možnost vydělané

peníze rovněž posílat rodinám nebo známým.

Celkem táborem ve Svatobořicích prošlo 3500 osob, z toho 99% Čechů a 1% Němců, zemřelo 25 Čechů a 5 Němců. 12. dubna 1945 byl tábor před blížící se rudou armádou rozpuštěn. Většina z 550 osob, které se tou dobou v táboře nacházely, byla propuštěna na svobodu. 250 osob bylo převezeno v na nákladních vozech do Brna a následně do bývalého pracovních-výchovného tábora v Plané nad Lužnicí. Internovaní zde setrvali do 5. 5. 1945, kdy bylo 45 dětí odvedeno četníky do obce Turovce a rozděleno do rodin. Dospělé osoby musely vyčkat příchodu Rudé armády.

Svatobořický internační tábor spravoval v letech 1943-45 dva pobočné pracovní tábory tábor y.

Za vznikem pobočného tábora v Lutíně stál požadavek pracovních sil pro stavbu železniční odbočky z Lutína do Třebčína. Internovaní byli ubytováni v dřevěných barácích. Tábor fungoval od 26. 10. 1943 do 18. 4. 1945. Průměrně se v táboře nacházelo 140-150 osob. Celkově táborem prošlo 195 osob, z toho 1 muž zemřel. V dubnu 1945 byl tábor rozpuštěn. Dne 19. dubna 1945 odjel poslední transport internovaných do Adamova.

Rovněž za vznikem pobočného tábora v Boskovicích stála potřeba pracovních sil pro zdejší zbrojařské závody. V táboře bylo umístěno 100-130 internovaných, mužů české národnosti.

Bývalý internační tábor Svatobořice, Sklady, koupelny, prádelna a táborová kuchyně. (LCH2015)

Bývalý internační tábor Svatobořice, obytný blok v mužské sekci. (LCH2015)

Bývalý internační tábor Svatobořice, „culikárna“ (LCH2015)

Bývalý internační tábor Svatobořice, Dílenský dvojbarák, bývalý provoz Bojkovické zbrojovky. (LCH2015)

Detail na jednu ze stěn objektu bývalých dílen prozrazuje mnohé o konstrukci objektů zřízených v táboře od roku 1942. Jednalo se o dřevěné konstrukce s obvodovými stěnami z Heraklitu, náhražkového stavebního materiálu, na zděné podezdívce. (LCH2015)

Objekt bývalých domobraneckých kasáren v Melju, Maribor, Slovinsko (LCH2016)

Deportační tábory pro nuceně vystěhované slovinské civilisty

Úspěšné německé vojenské tažení do Jugoslávie vedlo v dubnu 1941 k rozdělení Slovinska mezi Velkoněmeckou říši a Itálii. V souvislosti se začleněním oblastí Vrchna Kranjska a Spodnja Štajerska do Říše začala německá okupační správa se systematickým poněmčováním. Slovinský jazyk byl zakázán, názvy měst, obcí, ulic, náměstí poněmčovány. Zásadní překážkou byli především slovinští vlastenci, inteligence. Od června 1941 započaly hromadné deportace slovinských obyvatel do Bosny a Hercegoviny, Chorvatska, Srbska a v neposlední řadě k nuceným pracím na ostatním území Říše. Za tímto účelem dochází ke vzniku zvláštních sběrných deportačních táborů.

Jeden z největších deportačních táborů, určených pro slovinské civilisty, byl zřízen v kasárnách v Melju, na předměstí Mariboru. Od června do prosince 1941 bylo z Mariboru deportováno přes 10000 osob.

Celkem bylo ze Slovinska deportováno na 63000 osob.

Torzo železniční nákladní rampy u celních skladů v Mariboru, Slovinsko. Právě z tohoto místa byly vypravovány transporty deportovaných Slovinců. (LCH2016)

Polenlagern

Pod názvem Polenlagern rozumíme tábory, zřizované ve východních oblastech Říše (Slezsko, Wartegau, Weichselgau) v letech 1939-1942, určené ke koncentraci nuceně vystěhovaných polských obyvatel.

První Polenlagern vznikají již roku 1939, převážná část však teprve roku 1942 v souvislosti s přílivem Volksdeutsch z Bukoviny, Litvy, Besarábie .

Nuceně vystěhovaní byli shromažďováni v provizorních tranzitních táborech. Zde pobývali do doby naplnění železničního transportu. Následně byli vystěhováni odvázeni do táborů určených dlouhodobému pobytu.

Na konci cesty čekaly provizorní ubikace v podobě opuštěných továren, veřejných budov a zkonfiskovaných zámeckých objektů. Nuceně vystěhovaní polští civilisté zde byli podrobena přísnému zacházení a těžké práci, za kterou docházeli do okolních dolů a průmyslu.

Tábory byly rovněž místem deportací k nuceným pracem na ostatním území Říše. V táborech proto byla velká fluktuace a stavy se často měnily.

Do kategorie Polenlager nespádaly zvláštní tranzitní tábory vzniknuvší v rámci trestních a odvetných opatření pro násilně vystěhované polské obyvatele. O těchto zvláštních táborech vzniknuvších kupříkladu v Bydgoszczi v rámci odvetných opatření za takzvanou Krvavou neděli, nebo ve Varšavě, okolních obcích a městech po vypuknutí povstání bude pojednáváno samostatně v následujících kapitolách.

Bývalý cukrvar ve Skrochovicích, Od září 1939 do prosince 1939 zde byly internovány osoby polské národnosti. Kapacita tábora přibližně 700 osob.

Internovaní spali na podlaze vystlané slámou. Později obdrželi slamníky a deky. (LCH2015)

Palác Donersmarck, Siemianowice Śląskie, Polsko, V letech 1942-45 se zde nacházel Polenlager 10. První internovaní byli přivezeni 22. července 1942. 30% zde internovaných bylo deportováno do Říše na nucené práce. 8% zemřelo. V lednu 1945 byli internovaní evakuováni do Gorzyc a následně do Bohumína (LCH2015)

Kasárny, nový Bohumín, Polenlager 32, Tábor fungoval od června 1942. Průměrně bylo v táboře umístěno 650 osob, dočasně však i 800. Internovaní pracovali v místních továrnách a také u německých soukromníků. Začátkem dubna 1945 bylo 50 internovaných odvezeno do Německa. Převážná část internovaných využila zmatku před příchodem rudé armády a uprchla. Ostatní, cca 100 osob, odešli z tábora po osvobození. (LCH2015)

Zámek Pogrzebin, Polsko, Polenlager 83, Tábor se nacházel v bývalém duchovním semináři. V červenci 1942 byl celý objekt obehnan dvojítm plotem z ostnatého drátu. V síti „Polenlager“ hrál roli tábora trestného. (LCH2015)

Policejní vazební tábor, Fröslev, Dánsko (LCH2013)

Policejní vazební tábor (Polizei-Gefangenen-Lager) Fröslev, Dánsko

V srpnu 1943 se v okupovaném Dánsku, v souvislosti s odstoupením dánské vlády, rozpoutala vlna nepokojů. Aby bylo zabráněno deportaci Dánů, zatčených z politických důvodů, do Říše, vstoupilo v březnu 1944 dánské ministerstvo zahraničí v složitá jednání s německou okupační mocí, jejichž cílem mělo být zřízení policejního vazebního tábora na území Dánska. Velitel dánské SP a SD Bovensiepen souhlasil, avšak vyžadoval, aby se tábor nacházel bezprostředně u Dánsko-Německé hranice. V dubnu 1944 započala firma Nicolaysen a Nielsen se stavbou barákového tábora a v půli června byla stavba hotova.

Tábor byl rozdělen na dvě hlavní části, vězeňská a správně-hospodářská. Druhá jmenovaná část sestávala ze strážnic, budovy táborového velitelství, skladů, kantýny a jídelny německé stráže, bytů pro důstojníky, ubikací mužstva, umývárny, garáží, lazaretu, skladu pohonných hmot, palivového dřeva a zbraní. Vězeňská část sestávala z obytných baráků, lazaretu, truhlářské dílny, kovárny a zámečnické dílny, prádelny, kuchyně, jídelny, desinfekce a izolačního baráku. Mimo sekce pro mužské a ženské vězně zde bylo v oddělené části asi 100 dánských přívrženců nacistu se svými rodinami, kteří zde byli v takzvané ochranné internaci.

Jak vězeňská tak i správní část byla obehnaná dvojitým plotem z ostnatého drátu a jedna od druhé oddělena plotem z ostnatého drátu. Ve vězeňské sekci pak byla plotem z ostnatého drátu zvláště oddělena kuchyň, kantýna, registratura, desinfekce, arest, sklady, dílny a prádelna. Rovněž ženská část vězeňského tábora byla od ostatních částí tábora oddělena ostnatým drátem.

V říjnu 1944 byl táborový perimetr na příkaz velitele německé SP a SD v Dánsku, rozšířen o minové pole. Mezi 16. - 28. říjnem bylo položeno 811 min. Pole obdrželo krycí název Aachen.

První vězni byli přivezeni 13. srpna 1944, celkem 741 osob. Další transporty na sebe nenechaly dlouho čekat. V září 1944 začaly deportace dánských vězňů do Německa. 15. září 1944 byl sestaven první transport vězňů, který byl následně odeslán do koncentračního tábora Neuengamme. Transporty pokračovaly až do února 1945.

Zvláštní skupinou mezi deportovanými byli příslušníci dánské pohraniční policie (Modří žandarmové). Pohraniční policejní sbor byl 19. září 1944 internován. Mnozí příslušníci sboru byli následně propuštěni, 141 nejzarytějších vlastenců však pro své přesvědčení skončilo v koncentračním táboře Neuengamme. Mimo koncentračního tábora Neuengamme byly menší transporty z tábora Fröslev poslány rovněž do Ravensbrücku, Dachau a Buchenwaldu.

Policejní vazební tábor, Fröslev, Dánsko (LCH2013)

Fort Breendonk, Belgie, Záchytný tábor SS

Záchytný tábor SS v pevnosti Breendonk byl určen pro dočasné umístění, příslušníků hnutí odporu, komunistů, kriminálních i obyčejných lidí, kteří kupříkladu pomohli uprchlému válečnému zajatci či spojeneckému pilotovi. Po krátkém pobytu, byly zadržené osoby obvykle přesunuty do káznic a koncentračních táborů na území Říše.

První vězni byli do pevnosti Breendonk přivedeni 20. září 1940. Bezprostředně po jejich příchodu bylo započato s přestavbou pevnosti na vězeňský tábor. Vězni byli nasazeni na terénních pracích. Nakládali úzkokolejné vozíky zeminou, kterou následně odváželi. Na vzniklé ploše byly stavěny nové vězeňské bloky. První vězeňský transport do koncentračního tábora Neuengamme byl z pevnosti vypraven 22. září 1941. 6. května 1944 byl tábor evakuován a vězni převezeni autobusy do koncentračního tábora Herzogenbusch (Vught). Pevností prošlo v období Druhé světové války celkem na 4000 vězňů.

Fort Breendonk, Belgie, (LCH2013)

Fort Breendonk, Belgie, bývalý záchytný tábor SS, Vyušetrovací místnost a márnice. Ve vyušetrovací místnosti byly prováděny zostřené výslechy zadržovaných. (LCH2013)

Fort Breendonk, Belgie, bývalý záchytný tábor SS, popraviště (LCH2013)

Fort Breendonk, Belgie, bývalý záchytný tábor SS, Takzvané židovské baráky. (LCH2013)

Fort Breendonk, Belgie, bývalý záchytný tábor SS, na fotografii výše v popředí fragmenty ševcovských a krejčovských dílen, v pozadí Apellplatz, na fotografii níže umývárny. (LCH2013)

Policejní tranzitní tábor, Citadela nad městem Huy, Belgie

V květnu 1940, bezprostředně po obsazení Belgie, byla v citadele nad městem Huy zřízena věznice tajné vojenské policie (Geheime Feldpolizei). Umístování zde byli zatčení příslušníci Wehrmachtu.

Od roku 1941 byla citadela využívána jako policejní tranzitní tábor pro zatčené francouzské a belgické civilisty.

Jednalo se převážně o pracovníky hutí a uhelných dolů ze severní Francie a jižní Belgie, kteří se postavili německé okupační správě během masových stávek v letech 1941-43.

První velký transport, čítající 276 horníků, byl do Huy vypraven 14. června 1941 z internačního tábora v kasárnách Vincent, Valenciennes. Krátce po příjezdu byli někteří vězni propuštěni, většina však po krátkém setrvání v citadele poslána do koncentračních táborů Neuengamme a Herzogenbusch.

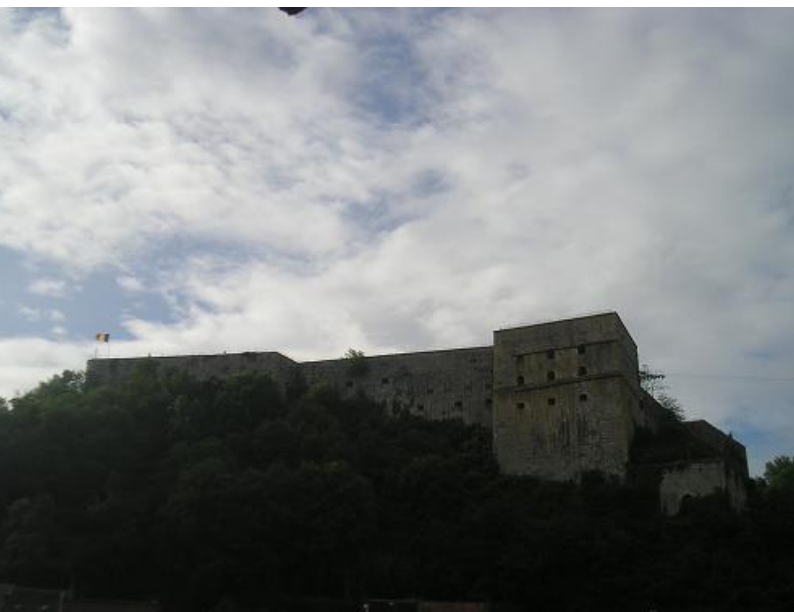
Od 22. června 1941 byl tranzitní tábor využíván rovněž pro dočasné umístění osob zadržených během akce „Sonnenwende“. Jednalo se o příslušníky hnutí odporu, komunisty, sociální demokraty, svobodné zednáře.

Během krátkého pobytu v citadele vězni zpravidla trávili den hrou karet, diskuzemi, spánkem, procházením po chodbách, případně si četli knihy zapůjčené ze zdejší knihovny. K jídlu byl vydáván kousek chleba s margarínem, trocha cukru, náhražkové kafe. K večeři polévka s kouskem mrkve nebo řepy.

Pevností prošlo celkem 6.000 Francouzů a Belgičanů, mezi nimi také 100 žen. Nejméně 10 zatčených v pevnosti zemřelo.

Fort Huy, Belgie, Na fotografii výše skupinová cela, na fotografii níže vězeňské umývárny (LCH2014)

Fort Huy, Belgie (LCH2014)

Policejní vazební a tranzitní tábor Riseria di San Sabba, Trieste, Itálie

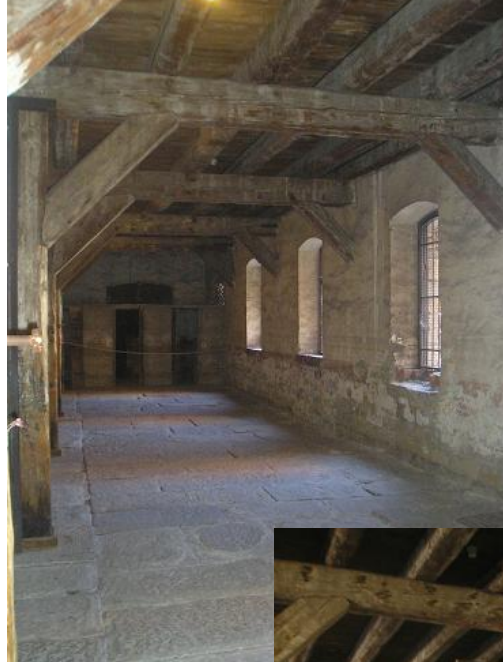
Policejní vazební tábor byl zřízen na příkaz velitele SS a policie v Trieste Odilo Globocnika 20. října 1943.

Tábor byl situován v bývalém rýžovém mlýně, který bezprostředně před zřízením policejního vazebního tábora sloužil, pod označením Stalag 339, k internaci italských vojáků.

Transporty se zatčenými byly přiváženy po staré vlečce. Do vazebního tábora byli přiváženi antifašisté, partyzáni i civilní obyvatelstvo, které jim pomáhalo.

Součástí vazebního tábora byl rovněž židovský tranzitní tábor.

Celkem skrze Riseria di San Sabba prošlo 20000-25000 osob. Převážná část byla po krátkém setrvání odeslána do koncentračních táborů Auschwitz II-Birkenau, Dachau nebo Mauthausenu. 3000-5000 osob během pobytu v táboře zemřelo.

Riseria di San Sabba, Trieste, Itálie (LCH2014)

Policejní vazební a tranzitní tábor Fossoli, Carpi, Itálie

Policejní vazební tábor byl zřízen v listopadu 1943 v bývalém italském zajateckém táboře PG 73.

Tábor sestával ze „Starého tábora“ (93 staveb, z toho 46 vězeňských ubikací) a „Nového tábora“ (18 zděných, obytných baráků). Strážní sbor sestával na konci roku 1943 z 40 příslušníků italské milice. Poté co vládu nad „Novým táborem“ v březnu 1944 převzala německá policie (německý policejní důstojník ve Veroně), bylo do tábora přiděleno 66 SS-manů z Ukrajiny.

V květnu 1944 byl „Nový tábor“ rozdělen na sekci pro politické vězně a sekci pro židovské vězně.

Vždy když kapacita „Nového tábora“ dosáhla své hranice, byl na nedaleké nádraží přistaven železniční transport. Tyto transporty končily nejčastěji v Auschwitz II-Birkenau, Mauthausenu a Buchenwaldu.

V italské správě zůstal po březnu 1944 pouze „Starý tábor“. Zde byli umístěni vězni neurčení k deportaci. Stráž zde nadále vykonávala italská policie.

2. srpna 1944 bylo rozhodnuto o evakuaci tábora.

Vězni byli přesunuti do nově zřízeného tranzitního tábora Bozen-Gries.

Policejní, vazební a tranzitní tábor Fossoli, Carpi, Itálie, obytný blok židovské sekce (LCH2014)

Policejní vazební a tranzitní tábor Fossoli, Carpi, Itálie, fragmenty táborové kuchyně (LCH2014)

Policejní vazební a tranzitní tábor Fossoli, Carpi, Itálie, ubikace poddůstojníků strážního sboru (LCH2014)

Policejní vazební a tranzitní tábor Fossoli, Carpi, Itálie, ubikace strážního sboru. (LCH2014)

SS-Sonderlager Feste Goblen, Metz, Francie

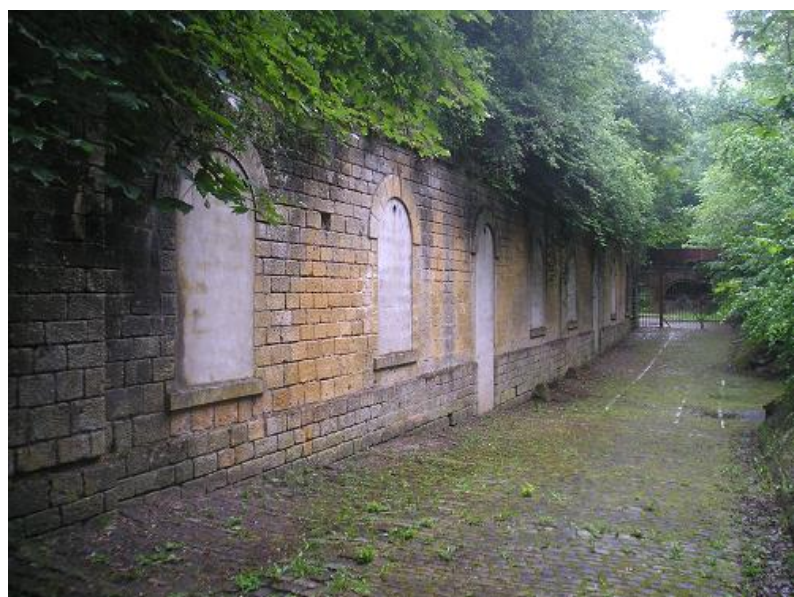
Od podzimu 1941 byla část fortové pevnosti Goblen využívána coby detašovaná věznice gestapa.

V říjnu 1943 byla detašovaná věznice přeměněna na Sonderlager SS, tranzitní tábor pro osoby zatčené během rozsáhlé akce proti odboji v průmyslové a důlní oblasti Moselle. Vězni byli ubytováni v kasematech, které byly pro tento účel částečně stavebně upraveny.

V letech 1943-1944 bylo v táboře umučeno 36 vězňů. Celkem 911 zadržených bylo z pevnosti deportováno do koncentračního tábora Natzwiller-Struthof a více než 100 do policejního tábora Schirmeck. (LCH2014)

Feste Goblen, Metz, Francie, (LCH2014)

**Internační tábor pro prominentní osoby
Sonderlager/Ilag RSHA Eisenberg, Jezeří**

Internační tábor pro prominentní osoby Eisenberg/Jezeří byl zřízen roku 1943 na zdejším zámku knížete Maxmiliána z Lobkovic, toho času ministra exilové vlády v Londýně, kterému byl zámek vyvlastněn. Adaptace na internační tábor začala v březnu 1943. Na stavebních úpravách bylo nasazeno pracovní komando přidělené z koncentračního tábora Flossenbrürg. Zámek byl natřen zelenou barvou. Kolem objektu byly postaveny strážní věže a plot z ostnatého drátu nabytý elektřinou. Na Jezeří byl převelen strážní sbor sestával z jednoho důstojníka, 18 poddůstojníků a 30 vojáků. Od roku 1943 do konce války prošlo zámekem 238 internovaných. Z prominentních osobností možno zmínit kupříkladu bratra francouzského prezidenta Pierre de Gaulle.

Zámek Jezeří (LCH2013)

Policejní tranzitní tábor Fort VII, Poznaň, Polsko

O zřízení vazebního tábora ve Fortu VII bylo rozhodnuto 26. 9. 1939. Tábor zpočátku nesl název Konzentrationslager Posen, brzy však byl tento zavádějící název změněn na Übergangslager, tedy policejní tranzitní tábor.

Na začátku roku 1941 bylo v táboře umístěno 1400 vězňů, z toho okolo 50 žen. Byli zde i 2 Francouzi. Vězni byli ubytováni v dvoupatrových týlových kasárnách. Za účelem zostřené vazby bylo několik cel zřízeno rovněž v bývalých podzemních kasárnách a skladech.

Podmínky převládající v tranzitním táboře byly zoufalé. Vězni spali na zemi. Pryčny byly v celách nainstalovány až začátkem roku 1941. V noci byly cely osvětleny jen průzorem z chodby.

Ubikace SS, kancelář velitele a umývárny se nacházely v horním patře týlových kasáren, sušárna, sklady oděvů, prádelna, kuchyně, kantýna ve spodním patře týlových kasáren.

Fort VII, Poznaň, Polsko, (LCH2014)

Policejní tranzitní tábor Dzialdowo, Polsko

Vazební tábor byl v dzialdowských kasárnách zřízen v listopadu 1939, poté co kasárny opustili polští váleční zajatci. Zpočátku fungoval pod označením Selbstschutzlager. Do tábora byly přiváděny osoby zadržené skrze operační skupinu (Einsatzgruppe RSHA) z Olštýna, která operovala v týlu 3. armády generála von Kuchlera. Odhaduje se, že přes Selbstschutzlager prošlo na 1000 osob. Mnozí byli zavedeni do lesů v Komornikach a následně popraveni.

Poté co operační skupina byla rozpuštěna, převzalo uvolněná kasárna, za účelem zřízení policejního tranzitního tábora, gestapo. První transport vězňů gestapa dorazil do Dzialdowa v lednu 1940 a sestával ze 170 osob. Všichni z tohoto transportu byli popraveni v Dzialdovských lesích. Od února 1940 začaly přijíždět transporty vězňů z táborů Rudau, Baydritten a Hohenbruch. Rovněž z těchto transportů byla velká část zatčených na konci prvního čtvrtletí 1940 popravena. Tímto způsobem bylo vytvářeno místo pro nové transporty očekávané v rámci takzvané „Intelligenzaktion“.

Vězni, kteří přežili masová vraždění, násilí a zoufalé hygienické podmínky byli po určité době nahnáni na nedaleké nádraží a v nákladních vozech odvezeni do koncentračních táborů Dachau, Mathausen, Gusen. Tato procedura se následně opakovala až do ledna 1945 vždy když byla naplněna kapacita tábora.

Skrze tranzitní tábor prošlo 20-50000 osob. Pobyt v Dzialdowě nepřežilo 3000 osob.

Tábor fungoval do ledna 1945, kdy vězni byli evakuováni. Mnozí následně zemřeli během pochodu smrti. V táboře zůstali pouze nemocní.

Policejní tranzitní tábor Dzialdowo, Polsko, Na fotografii výše bývalé ubikace strážných, níže bývalé táborové dílny. (LCH2014)

Policejní tranzitní tábor Dzialdowo, Polsko, hlavní ubikace (LCH2014)

Tranzitní tábor Tczew, Polsko.

Tranzitní tábor se nacházel v místních kasárnách. Zřízen byl roku 1939 za účelem koncentrace osob určených k deportaci do vazebního tábora Sztutowo. Během krátké doby fungování zde zemřelo více jak 100 Poláků. (LCH2015)

Vazební tábor Viktoriaschule Gdaňsk, Polsko

Vazební tábor byl zřízen 1. září 1939.

Prvními civilními vězni byli polští nádražáci, celní úředníci, kněží a inteligence z Tczewa, Wejhorowa, Gdaňsku, Kartuz, kteří sem byli přivedeni oddílem SS-Wachsturmbann E. Po krátkém pobytu byli vězni odesíláni do Sztutowa. První transport ze zdejšího tábora do Sztutowa odjel 2. září, tedy pouhý den po zahájení invaze do Polska. Transport sestával z 200 polských civilistů. Tito vězni byli následně nasazeni na výstavbě tamního vazebního tábora. 14. 9. 1939 byl tábor rozpuštěn a zbývající vězni převezeni do Nowego Portu. (LCH2015)

Vazební tábor Nowy Port, Polsko.

Vazební tábor byl zřízen v září 1939 v místních kasárnách. Určen byl pro zatčené polské civilisty, státní úředníky, pracovníky, pošty, železnic, veřejné dopravy, u kterých se očekával odpor proti německé okupaci. První vězni byli přivedeni 1. září 1939. Jejich úkolem bylo připravit objekt kasáren pro nový účel. 7. září přijíždějí první velké transporty zatčených a to nejen z okresu Gdaňsk, ale z celého západního Pruska. V říjnu 1939 se v táboře nacházelo již 3000 osob. Za dobu existence táborem prošlo na 10000 osob. Část vězňů byla poslána na nucené práce do Říše, menší část vězňů byla propuštěna. 1. 2. 1940 byl tábor rozpuštěn. 1000 polských vězňů, kteří se tou dobou v táboře stále nacházeli, bylo přesunuto do barákového tábora ve Sztutowu, pozdější kmenový koncentrační tábor Sztutowo. (LCH2015)

Policejní vazební a tranzitní tábor SiPo Zamoszc, Polsko

Policejní vazební a tranzitní tábor byl zřízen v červnu 1940, v předsunutém opevnění zamoszcské bastionové pevnosti. Umístováni sem byli civilisté zatčení v oblastí Zamoszcské, Bilgorajskie, Hrubieszowskie a Tomaszowskie, kteří zde čekali na popravu nebo transport do koncentračního tábora. Odhaduje se, že od června 1940 do července 1944 zde bylo popraveno na 8000 osob. (LCH2016)

Trestní tábor, Fort VI, Kaunas, Litva

V letech 1943-44 byl ve Fortu VI na okraji Kaunasu zřízen vězeňský tábor pro litevské civilisty, zatčené za neplnění dodávek produktů, odpírání či sabotování práce, pomoc válečným zajatcům či dezertérům. (LCH2016)

Dulag 121, Pruszkow, Polsko (LCH2014)

Dulag 121 Pruszkow, Polsko

Dulag 121 byl tranzitním táborem, zřízeným 6.srpna 1944 pro polské obyvatele násilně vystěhované z Varšavy, okolních měst a obcí a zajaté příslušníky Armiji Krajowe. Tábor byl zřízen, na příkaz velitele ozbrojených sil, nasazených na potlačení Varšavského povstání, SS-Obergruppenführera Ericha von dem Bacha-Zelewskiego, v pruszkovských železničních opravárnách „Ostbahnausbesserungswerke“.

Z výrobních hal tak na krátký čas vznikly dočasné ubikace, nemocnice, sklady, kuchyně.

Montovna v hale č.5 byla přeměněna na místo kde se odehrával příjem nově příchozích a selekce.

Montovna v hale č.1 sloužila ke koncentraci práce neschopných, starců a dětí určených k ponechání na ostatním území Generálního gouvernementu.

Hala č.2, dříve technické služby, sloužila jako táborová ambulance a infekční nemocnice.

Hala č.3, dříve kovárna, sloužila k umístění pracovníků dopravních podniků, jejich rodin a později k umístění praceschopných mužů.

V hale č.4, bývalé opravně dvojkolí, byly umístěny práce neschopné ženy.

Hala č.6, dřívější depo, sloužila k umístění osob shledaných během selekce za potenciálně nebezpečné.

Hala proto byla silně střežena.

Hala č.7, dřívější stolárna, byla využívána k dočasnému umístění osob praceschopných.

Hala č.8, ventilovna, byla využívána coby karanténní nemocnice pro osoby u kterých bylo podezření na infekční nemoci.

Hala č.9, sklady, byla využívána coby kuchyň a sklady potravin.

Podmínky v halách byly zoufalé. Z několika vodovodních kohoutů tekla pouze nepitná voda. Lidé se tísnil na zemi. Toalety byly zcela nedostatečné.

Mnozí proto vykonávali svou potřebu do revizních šachet. Bití a mučení bylo zpočátku na denním pořádku.

Teprve poté co strážní službu převzal Wehrmacht se situace o něco zklidnila.

Stráž deportovaných v Pruszkowském táboře vykonávalo 100 příslušníků Wehrmachtu a několik desítek sovětských válečných zajatců, takzvaní Hilfswillige (HIWI).

V táboře bylo dále nasazeno několik set polských civilistů, kteří pracovali v nemocnici, kuchyni, skladech.

Mnozí sem byli záměrně posláni polským podzemím, aby pomáhali svým lidem. Díky jejich pomoci se podařilo z tábora vyvést, za pomoci falšování záznamů, tisíce lidí.

Strava v táboře byla bídná, denně 200-250g. chleba, náhražková káva, ajntopf ze zeleniny. Situaci ulehčovala pouze kantýna, která umožňovala za běžné ceny nakoupit cigarety a potraviny nespádajících do přidělového systému.

Denně přijížděly desítky železničních transportů sestávající z osobních i nákladních vozů.

Transporty po určité době začaly přesahovat kapacitu

tranzitního tábora v Pruszkově. Jsou proto zakládány provizorní pobočné tranzitní tábory v Piastowie, Ożarówie Mazowieckim, Włochach a na některých dalších místech. K tomuto účelu byly i ve výše uvedených lokalitách využívány nejčastěji tovární objekty.

Souběžně s příjezdem nových transportů, jsou vypravovány transporty do Říše. Brutalita během selekce a během formování transportů, kdy vagóny byly doslova pěchovány lidmi, byla přerušena pouze během návštěvy delegáta Mezinárodního výboru červeného kříže.

Na základě příkazu velitele RSHA z konce srpna 1944 byli práce schopní s ohledem na všeobecnou bezpečnostní situaci odesíláni do koncentračních táborů. Z deportací do koncentračních táborů byly vyjímány pouze práce schopné ženy s malými dětmi, které byly deportovány jako civilní dělnice.

15. Listopadu 1944, v době kdy tranzitní tábor v Pruszkově byl již oficiálně rozpuštěn, přijel poslední transport deportovaných, dopadených v ruinách Varšavy.

Celkem táborem prošlo na 400000 mužů žen a dětí, obyčejných civilistů z Varšavy a okolních měst i bojovníků Armiji Krajove zajatých ve Varšavě.

Praha, Petschkův palác, Od roku 1939 v paláci sídlila hlavní úřadovna německé tajné policie Protektorátu Čechy a Morava (LCH2012)

Věznice gestapa,

V období Druhé světové války byly věznice gestapa nejrozšířenějším typem vězeňského zařízení v Říši i na okupovaných územích.

Věznice gestapa byly primárně určeny k umístění vyšetřovaných vězňů, kteří byli po shromáždění dostátku důkazů předáni německé justici.

Ve věznicích gestapa byli rovněž umisťováni civilisté zatčení během represí a odvetných akcí, vězni propuštění z justičních věznic po odpykání trestu, jejichž návrat do civilního života byl nežádoucí, ti zatčení bez důkazů, ze kterých i přes tvrdé výsledky nebylo vynuceno přiznání. Tyto muže a ženy obvykle očekávala deportace do koncentračního tábora.

Jak z výše uvedeného částečně vyplývá, cesta z věznice gestapa byla v principu trojí, před německý soud a následně do justičních vězeňských zařízení, do koncentračního tábora, nebo smrt v důsledku těžké práce v dílnách a na komandech podřízených těmto věznicím. Bylo jen málo těch, kteří byli po skončení výslechu propuštěni.

Společným jmenovatelem věznic gestapa byl hlad, tvrdá práce, nelidské zacházení a nejistota budoucího.

O tom jaké byly prožitky těch, kteří věznicemi gestapa prošli je možno si utvořit představu ze vzpomínek českého odbojáře Josefa Procházky na vyšetřovací vazbu za zdmí Pankrácké věznice v období 9. 1. - 20. 2. 1941.

Den začíná pro vězně budičkem v půl páté ráno. Poté musel každý v pozoru před dveřmi celý hlásit „gesund“ zdravý. Následoval úklid temné vlhké a zatuchlé cely.

Po snídani, šálku černé „bryndy“ bez cukru a bochničku chleba na celý den, následovala tzv. ranní půlhodinka. Na povel píšťaly odchází vězňové v rozestupu 1,5m na dvůr věznice, kde pod dozorem gestapa pochodovali ve dvou kruzích. V menším kruhu nemocní se svolením vězeňského lékaře, ve větším ostatní. Platil zákaz mluvení, trestán však byl i pouhý oční kontakt se spoluvězni. Dohlížející příslušníci gestapa záměrně naháněli vězňům strach nabíjením svých zbraní před jejich očima. Vězně včetně nemocných nutili ke klusu. Ti se pak vraceli do chladných cel zpocení, což u řady z nich vedlo ke zhoršení zdravotního stavu, často k zápalu plic. Ženy na ranní půlhodinky nechodily. Zbytek dne strávili vězňové v cele. Někdy byli zaměstnáni lepením sáčků. K obědu dostávali polévku a brambory, v neděli trochu guláše z konzervy. Strava byla nedostačující. Přes den bylo zakázáno spát. K lenutí na postel během dne musel mít vězeň zvláštní povolení. Někteří z vězňů měli po celou dobu na ruku pouta.“

Z Pankráce byli vězni dle potřeby vyšetřujících komisařů gestapa odvázeni do Petschkova paláce k výslechům. Zostřenými výsledky doprovázenými kopanci, ranami pěstí i nejrůznějšími formami mučení zde byli nuceni k doznání čeští vlastenci a odbojáři. Bývalé bankovní trezory v suterénu budovy byly v souvislosti se vznikem této služebny přestaveny na několik cel vyšetřovací vazby. Po svém zatčení a také během opětovných výslechů, které prováděli vyšetřující gestapa, komisaři Wollner a Auer, se do Pečkova paláce opakovaně dostává rovněž český odbojář Josef Procházka, kterému byly během těchto výslechů vyraženy všechny zadní zuby.

Zatím co některé věznice gestapa jako Malá pevnost, Kounicovy koleje nebo Špilberk byly užívány výlučně

gestapem, jiné, jako kupříkladu takzvaná Robotárna v Šumperku, nebo věznice v Uherském Hradišti byly využívány jak Gestapem tak i německou justicí.

Věznice gestapa Praha- policejní věznice na Malé pevnosti v Terezíně

Detašovaná věznice pražského gestapa na Malé pevnosti v Terezíně, byla zřízena 10. 7. 1940.

Prvotní adaptace objektu nebyla nikterak náročná, tak jak objekt byl k tomuto účelu využíván již od 19. Století, kdy koncepčně zastaralá bastionová pevnost ztratila svůj vojenský význam.

Prvními vězňenými na Malé pevnosti byli političtí vězni, muži zatčení v různých okresech na území Čech a Moravy, kteří sem byli přivezeni pražským gestapem. Po atentátu na Heydricha v létě 1942 bylo v pevnosti zřízeno ženské oddělení.

Každý den museli vězni tvrdě pracovat na dvoře č. II, kde se nacházely elektrotechnické, zámečnické a truhlářské dílny. Vězni vyráběli rakve, palandy a nábytek. Ve vězeňské tiskárně, se vyráběly dopisnice a tiskoviny pro správu věznice. Vězni byli rovněž nasazeni v prádelně, ve skladu ovoce, na stavebních úpravách a rozšiřování Malé pevnosti a v neposlední řadě na denních i detašovaných pracovních komandech. Mezi detašovaná komanda patřilo Sputtkommando nasazené v lovosickém přístavu, Albiskomando nasazené na přestavbě sklepení Sudetských chladíren v Litoměřicích na podzemní továrnu pro firmu Albis Werke, Schichtkommando nasazené v Schichtových závodech v Ústí nad Labem.

Nejhorším pracovním komandem bylo Komando Grube Richard, které bylo nasazeno na stavbě podzemní továrny Richard I a Richard II.

Veliký zájem mezi vězni byl o zemědělská komanda, přidělená na okolní pole.

Zaměstnavatelé platili za odpracovanou hodinu vězeňské správy 55 feniků. Vězni z těchto peněz neviděli nic. Věznicí prošlo mimo politických vězňů také na 1500 Židů z nedalekého ghetta, kteří sem byli zavřeni za přestupky proti platným nařízením. V pevnosti se nacházelo rovněž nevelké množství sovětských válečných

zajatců, kteří sem byli umístěni rovněž z trestu z okolních pracovních komand.

Průměrně bylo v Malé pevnosti umístěno 3500 osob. Při nouzovém ubytování mohlo být v pevnosti umístěno až 6100 osob, což odpovídá početnímu stavu v den osvobození.

Odhaduje se, že celkem věznicí prošlo 80000 osob.

Kolik z těchto vězňů zde zemřelo, není možno přesně stanovit. Odhady se pohybují mezi 800-15000.

Těla zemřelých byla obvykle spalována v krematoriu terezínského ghetta. Popel byl schraňován v blízkosti krematoria. Před skončením války však byl nasypán do řeky Ohře.

Nemalá část zemřelých byla pohřbena do masových hrobů přímo na Malé pevnosti. Po osvobození věznice zde bylo exhumováno na 601 těl.

Dne 5. 5. 1945 převzal věznicí gestapa, po útěku dozorců SS, delegát Mezinárodního výboru červeného kříže a pracovníci pomocných organizací.

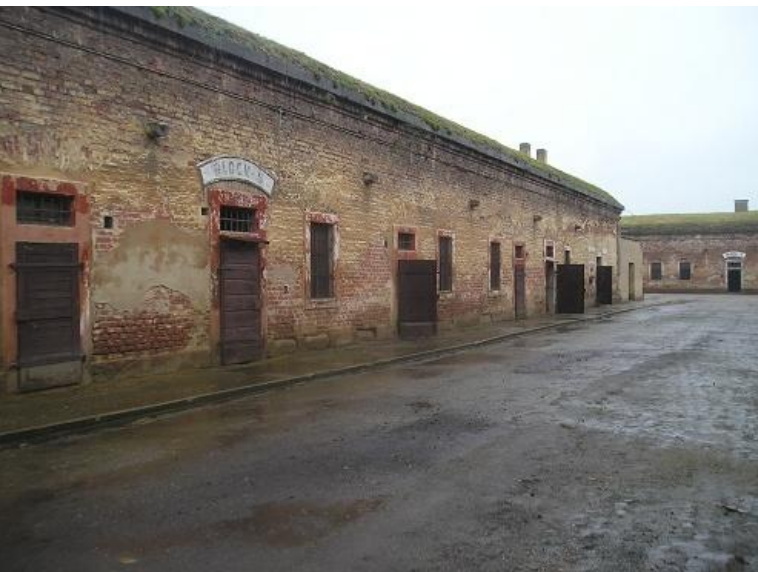
I na vzdory obětavé práce českých i zahraničních zdravotníků, zemřely v období bezprostředně po osvobození na tyfus stovky vězňů.

Protokol sepsaný s Miroslavem Koutským, zaměstnancem Poldiny Huti na Kladně dne 18. července 1946

Za svého pobytu v Terezíně jsem mimo jedné rány polenem do hlavy neutrpěl žádného zranění. Byl jsem ubytován na pověstném IV. dvoře, který byl nejvíce zahmyzen a přecpán vězni. Na cele o rozměrech asi 10x15m bylo nás ubytováno 600, takže v noci nebylo možno jít ani na stranu. Strava nebyla prakticky žádná. Půl litru neslané, nemastné vody zaprášené moukou (škrob) a kousek chleba. To byla naše strava na celý den. Denně jsem byl jako jiní zaměstnán na dole Richard II v Litoměřicích, kam jsme denně docházeli. Náš pracovní den byl od 5 hodin do 9 hodin večer. Docházeli jsme a pracovali za stálého dozoru SS-manů, kteří nás pro každou maličkost tělesně týrali a bili čímkoliv, co měli po ruce. Byl jsem svědkem jak jednoho dne před vstupem do dolu, na výzvu kápa, jméno neznám, aby vystoupil ten

Malá pevnost Terezín, věznice služebny gestapa v Praze, správní dvůr (LCH2013)

Malá pevnost Terezín, věznice služebny gestapa v Praze. I. dvůr (LCH2013)

kdo je churav, přihlásil se jeden mladý muž, Čech, jméno neznám, ten byl opodál SS-manem, jméno neznám, ale přezdívka jeho byla kobyli hlava, pažbou pušky přímo na místě ubít.

Vzpomínka Josefa Lončáka na léta strávená v nacistických káznících

Ráno 2. dubna 1943 jsem byl převezen vlakem do Malé pevnosti. Zde jsem prožil osm měsíců věznění. Byly to kruté dny při těžké práci za brutálního zacházení našich dozorců a kápů. V Terezíně jsem na začátku pracoval u pověstného „Storchkomanda“ jehož kápem byl Sudeťák Stoech. Ten denně ubil několik Židů. Mrtvoly pak jiní Židé odváželi na kolečkách do márnice. Pak jsem byl zařazen do komanda pro Schichtovy závody v Ústí nad Labem. Denně jsme pochodovali z Terezína do Litoměřic, odkud nás vozili vlakem na naše pracoviště. Pracovali jsme také na „Reichsbahnu“, velkém seřadovacím nádraží v Ústí nad Labem. Několik dní jsem také pracoval v přístavu v Lovosicích, kde jsme nakládali a vykládali různé zboží na lodě a z lodí. Od 22. července 1943 byl jsem na přímluvu kamarádů přidělen do prádelny. Tam jsme denně prali přidělená kvanta různého prádla. V prádelně jsem vydržel až do 6. prosince 1943. V Terezíně byl jsem ubytován na celách č. 4, 10 a 14.

Malá pevnost Terezín, věznice služebny gestapa v Praze, brána vedoucí na III. dvůr. Dvůr sloužil od roku 1942 jako ženské oddělení. Byly zde jak hromadné cely, tak i samoty a pracovní místnosti. (LCH2013)

Věznice gestapa Špilberk, Brno

16. března 1939 byla v Brně na Špilberku zřízena věznice gestapa. K prvnímu většímu přílivu vězňů dochází v červnu 1939, kdy zde bylo přechodně umístěno 105 politických vězňů z Kladna. Byli to příslušníci trestné akce gestapa a německé uniformované policie, zatčení v odvetu za předstírané zastřelení německého policisty v Kladně 6. června 1939.

Vězni z kladenské skupiny byli po příjezdu donuceni zalehnout na holou zem, nikdo nesměl vstát. Neustále byli bití, kopáni, zastrášováni střelbou. Během tohoto mučení byl zastřelen dělník Louda z Kladna, který vztáhl ruku pro kapesník. 63-letý starosta města Kladna byl týráním a zesměšňováním dohnán k sebevraždě.

1. a 2. září 1939 byla provedena velká zatýkácí akce, takzvaná „Aktion A“ namířená na významné činitele veřejného života. Špilberk se začal plnit vězni z Brna, Zlína, Kroměříže.

Vězni byli umístěni v hradní kapli, hradní věži a celách v severním křídle pevnosti.

Do 17. listopadu 1940 věznicí prošlo celkem cca 700 osob, z toho 6 zemřelo. Před likvidací věznice na Špilberku, byli věznění Češi deportováni do koncentračních táborů Dachau a Mauthausen.

Část vězňů byla poslána do nové věznice gestapa v Kounicových kolejích.

Věznice Špilberk, Brno, šibenice z bývalé věznice gestapa v Kounicových kolejích. (LCH2015)

Věznice gestapa Cejl, Brno

Původně barokní klášter na Cejlu, přeměněn za vlády Josefa II na věznici, byl během Druhé světové války využíván k umístění gestapem zatčených českých občanů a v nemalé míře rovněž nuceně nasazených civilních dělníků z Ruska, Ukrajiny, Polska zatčených za porušení pracovní morálky a platných nařízení.

Vězni vstávali o 5 hodině, v zimě o 6 hodině. Ke snídani byla vydávána černá káva a denní přiděl chleba, 15dkg.

Kopky nebyly vybaveny klasickými záchody, nýbrž škopky, které se musely dvakrát denně vynášet.

Vězni tuto denní rutinu nazývali „Hajzltúra“. Přes den vězni lepili sáčky, vyráběli mucholapky, krabičky, přebírali staré mundúry a hadry. Práci přerušoval pouze krátký oběd. Vězni zpravidla nepobývali na Cejlu déle jak 3-5 měsíců. Poté byli obvykle odesláni do koncentračního tábora Mauthausen, Auschwitz nebo posláni před německý soud do Vroclavy a následně do justičních věznic.

Věznice byla využívána rovněž pro umístění žen dopustivších se politických deliktů. Ze zatčených žen byly následně formovány transporty do koncentračních táborů Mauthausen a Flossenbürg. Poslední z těchto transportů byly vypraveny v prosinci 1944 a lednu 1945.

Věznice gestapa Cejl, Brno (LCH2015)

Věznice gestapa v Kounicových kolejích, Brno

17. listopadu 1940 byla v budově Kounicových kolejí zřízena věznice gestapa. Byly zde vězněny osoby všech národností, vyslychané z politických důvodů gestapem v Brně, muži, ženy i děti, dopraveni do Brna z různých poboček gestapa na Moravě. Po krátkém pobytu byli vězni posíláni do koncentračních táborů či justičních zařízení v Německu. Průměrně zde bylo umístěno 1500 osob. Věznicí prošlo 150-170000 osob. Zemřelo zde více jak 700 vězňů.

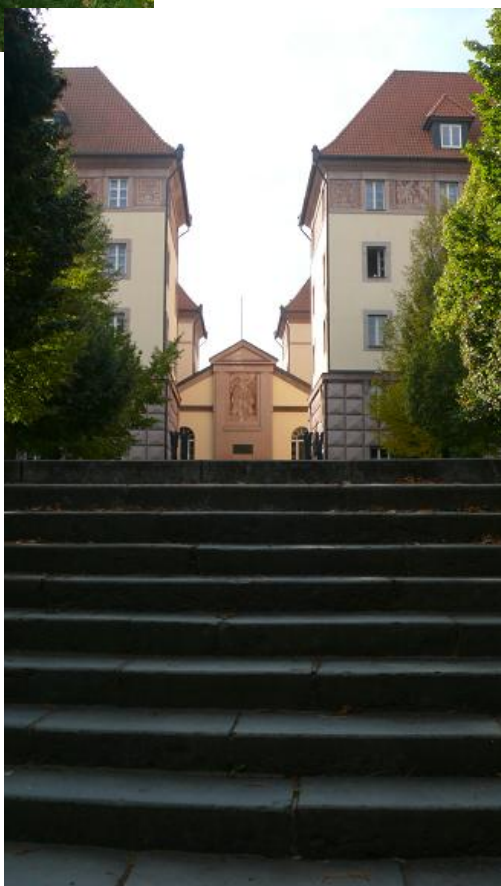
Od 15. března započala evakuace věznice.

Poslední transport byl vypraven v noci z 5. na 6. dubna.

Do transportu již nemohli být umístěni všichni vězni a proto bylo ve věznicí ponecháno 32 osob, které měly být následně popraveny. K tomu však již nedošlo.

Věznice gestapa v Kounicových kolejích, Brno
(LCH2016)

Věznice gestapa v Uherském Hradišti

Se stavbou věznice bylo započato roku 1892 pro potřeby krajského a okresního soudu. Během Druhé světové války se věznice stala místem strádání a mučení řady politických protivníků nacistického režimu. Přes den byli vězni nasazeni ve vězeňských dílnách. Část vězňů docházela rovněž na práci ve městě a jeho okolí. Menší skupina vězňů byla kupříkladu nasazena na pile Hamo.

Věznice gestapa v Uherském Hradišti (LCH2013)

Robotárna Šumperk

Zemská donucovací pracovna, takzvaná robotárna, byla v Šumperku otevřena 1. února 1889.

V období Druhé světové války se zde nacházela věznice krajského soudu a vyšetřovací věznice gestapa.

Umístění zde byli mimo Čechů a Němců také vyšetřovanci z řad zahraničních nuceně nasazených.

Kapacita věznice byla s postupem válečných let neustále překračována. Cely byly přeplněny. Obzvláště zoufalá byla situace v březnu a dubnu 1944 po zátahu na ilegální severomoravské národní organizace. Na každé cele tehdy bylo namačkáno 40-70 osob. Na jednom slamníku spalo až 5 lidí.

Robotárna Šumperk, (LCH2013)

Věznice gestapa Steinwache, Dortmund, Německo

Se stavbou policejní věznice na Steinwache bylo započato ve 20. letech 20. století.

Roku 1933 objekt přebírá gestapo, které zde v rámci takzvané ochranné vazby „Schutzhaftu“ věznilo odpůrce režimu.

Během pogromu, namířeného vůči místním židovským obyvatelům, který se odehrál v noci z 9. na 10 listopadu 1938, zde byli vězněni rovněž židé, kteří byli následně posláni do koncentračního tábora Sachsenhausen.

V období Druhé světové války se ve věznici objevují rovněž zatčení z řad zahraničních nuceně nasazených. (LCH2016)

EL-DE-Haus Köln, Německo.

Se stavbou rohového domu, jehož původním určením měly být byty a obchody bylo započato roku 1944. V létě 1935, poté co stavební práce byly zastaveny, nedokončenou hrubou stavbu přebírá gestapo. Stavbu si gestapo vybralo především díky její pozici. Nacházela se v blízkosti policejního prezidia, soudní budovy a centrální věznice. Během následných stavebních prací na dokončení objektu byly byty přestavěny na kanceláře, a ve sklepeních zřízeno 10 cel vyšetřovací vazby. 1. prosince 1935 převzalo budovu Gestapo Köln a spravovalo jí až do 2. března 1945. (LCH2016)

Židovské sběrné, tranzitní, pracovní tábory a ghetta na území Třetí říše, na okupovaných územích i ve spojeneckých zemích Osy

Deportace

S deportacemi Židů, žijícími na území Říše, bylo započato roku 1938. Na polské hranice bylo tehdy posláno na 17000 polských židů.

V říjnu 1939, poté co Polsko podlehl početní i materiální převaze Německé a Rudé armády, pohraniční oblasti byly anektovány Sovětským svazem, Říší a ze zbytku vytvořen Generální Gouvernement, stal se Gouvernement hlavním cílem deportačních transportů z Říše.

Deportační transporty v té době sledovaly dva hlavní cíle. Odstranění Židů z velkých Říšských měst a dále vytvoření místa pro Volksdeutsche příchozí ze zahraničí.

V říjnu 1940 začaly deportace do jižní Francie.

V rámci deportační akce Wagner-Brückel bylo odvezeno více jak 6000 Židů z Bádenska, Sárska a Rýnského Falce.

Koncovou destinací se měl stát ostrov Madagaskar.

Souběžně pokračovaly transporty do Generálního Gouvernementu.

Tyto první deportační akce umožnily pozdějším organizátorům masových deportací nasbírat cenné zkušenosti.

K zesílení intenzity deportací, jejichž koordinací byl pověřen velitel RSHA Reinhard Heidrich a jejichž cílem mělo být úplné vysídlení Židů z velkých měst oblasti Altreich (Říše, Protektorát), dochází od října 1941.

Místem určení deportačních transportů v posledním čtvrtletí roku 1941 již nebyl pouze Gouvernement, ale rovněž ghetta na nově dobitých územích na Ukrajině, v Bělorusku a Pobaltí.

15. října 1941 bylo vypraveno 20 deportačních transportů s 20000 Židy z Vídně, Prahy, Frankfurtu, Berlína, Hamburгу do Lodže. Dalších 7 transportů bylo posláno do Minsku.

Protože ghetta v Minsku a Lodži byla zoufale přeplněna, byly následné transporty odeslány do Pobaltí.

V listopadu 1941 odjíždí 5 transportů do ghetta v Kaunasu. Na konci listopadu je 7 transportů vypraveno do ghetta v Rize. Ani ve výše uvedených pobaltských ghettech však situace nebyla o mnoho lepší. Aby bylo získáno potřebné místo pro nově příchozí, začaly v nedalekých lesích hromadné popravy místních obyvatel ghetta a následně i nově příchozích.

V lednu 1942 bylo do Rigy vypraveno dalších 9 transportů, každý s 1000 Židy.

Toho měsíce došlo ve Vansee na předměstí Berlína k osudové konferenci, jejíž výstupem byla dohoda o součinnosti jednotlivých úřadů angažovaných v deportacích s RSHA při technickém zajištění takzvaného Konečného řešení židovské otázky. Započaly masové deportace.

Mezi březnem a říjnem 1942 bylo deportováno do Generálního gouvernementu na 45000 německých Židů.

Tranzitní tábor Les Milles, Francie (LCH2014)

Camp Joffre, Rivesaltes, Francie, zdejší obří barákový tábor byl postaven za pomoci španělských internovaných civilistů a vojáků roku 1938. Prvními židovskými internovanými, kteří se v táboře ocitli, byli v druhé půli roku 1940 deportovaní z Bádenska, Sárska a Rýnské Falc. Podmínky ve zdejším táboře nebyly příliš dobré. Zoufalou hygienickou situaci se však snažily zmírnit organizace YMCA, ORT a OSE.

Židé byli zpočátku promícháni s internovanými civilisty a vojáky uprchnuvšími ze Španělska. Později bylo 1200 židovských obyvatel tábora separováno do sekce B. K zásadním změnám dochází v srpnu 1942 v souvislosti s chystanou deportací Židů z Vichystické Francie na východ. 11. srpna 1942 bylo v Rivesaltes zřízeno regionální a od 25. srpna národní shromaždiště Židů z Vichystické Francie. Vzhledem k tomu, že počet židovských obyvatel tábora vzrostl na 7000, byly k jejich umístění nově vyhrazeny sekce K a F. Brzy na to dochází k formování prvních transportů do tranzitního tábora v Drancy. 24. listopadu 1942 byl židovský shromažďovací tábor rozpuštěn. (LCH2014)

Tranzitní tábor Drancy, Francie (LCH2014)

Židovský pracovní a deportační tábor Sereď, Slovensko. Tábor fungoval od roku 1941. Průměrně v táboře bylo umístěno 1200 osob. Tábořem celkem prošlo 33000 slovenských Židů. Drtivá většina byla deportována do koncentračních táborů v Polsku. 31. března 1945 byl z tábora vypraven poslední transport 360 osob do Terezína. Během pobytu v táboře zemřelo 110 osob. (LCH2013)

Olomouc, Nové Hodolany, bývalá česká měšťanská škola, Od 17. 5. 1942 do 4. 6. 1942 zde fungoval židovský sběrný tábor. Průměrně bylo v budově umístěno 1000 osob. Celkem ze zdejšího sběrného tábora byly do Terezína vypraveny 4 transporty. První dne 20. 5, druhý 24. 5, třetí 28. 5 a čtvrtý 4. 6. Každý transport čítal ca. 1000 osob. Podobné sběrné tábory se na území Protektorátu Čechy a Morava nacházely rovněž v Českých Budějovicích, Hradci Královém, Kladně, Klatovech, Kolíně, Mladé Boleslavi, Pardubicích, Praze, Táboře, Brně Ostravě, Třebíči, Uherském Brodě (LCH2013)

Frontstalag 122, Chompiegne, Francie. Tento tábor, i přes poněkud zavádějící název byl neobyčejnou kombinací policejního-vazebního a internačního tábora. Tábor sestával ze tří částí. Tábor C pro ženy a Židy, tábor A pro politické vězně z Francie a od roku 1943 rovněž muže podléhající pracovní službě, provinivší se proti pracovní morálce. Tábor B byl určen pro civilní internované, především Američany a Rusy. Roku 1942 bylo z tábora vypraveno několik deportačních transportů do vyhlazovacích táborů na východě. (LCH2017)

Masové deportace Židů se naplno rozběhly nejen na území Říše a Protektorátu, ale také v Belgii a Francii. Židé z Vichistické i obsazené Francie byli koncentrováni v regionálních sběrných táborech a následně odvázeni do tranzitního tábora v Drancy. Z tábora bylo celkem deportováno na 65000, převážně francouzských Židů. Několik deportačních transportů bylo rovněž vypraveno z menších tranzitních táborů v Chompiegne, Lyonu a Angers.

Místem tranzitu belgických Židů se stalo město Mechelen. Zdejší tranzitní tábor, kterým prošlo na 25000 belgických Židů se nacházel v místních kasárnách.

V židovských ghettech na východě mezi tím probíhaly intenzivní přípravy na nové transporty. Místní židovští obyvatelé ghatt byli decimováni.

Židé, kteří nepracovali ve vnitřní správě ghatta, nebo nevykonávali práci pro okupační správu, byli hromadně odvázeni do vyhlazovacích táborů Belzec, Sobibor, Treblinka.

Do výše zmíněných vyhlazovacích táborů byly roku 1942 nasměrovány rovněž některé transporty ze sběrných táborů a ghatt na západě.

Po transportech z Protektorátu, Říše, Francie, Belgie, Holandska následovaly deportační transporty z Maďarska a Slovenska.

Mnozí zemřeli bezprostředně po příjezdu ve vyhlazovacích táborech, jiní byli odsouzeni k pomalé smrti v koncentračních táborech a na podčiňených pracovních komandech.

Fort Batarei, Talin, Estonsko, V období Druhé světové války policejní věznice. 15. května 1944 byl do Talinu a Kaunasu z francouzského Drancy vypraven transport č.73. Jednalo se o jediný transport z Drancy, který na místo Osvětimi, Majdanku, Sobiboru byl poslán do Pobaltí. O důvodech se dodnes vedou spory. Z 878 deportovaných přežilo do roku 1945 jen 22. (LCH2017)

Židovská ghetta

Po dlouhá staletí byli Židé vystaveni nenávisti, pogromům, životu v izolaci.

40. léta 20. století však do historie plně strádání vnesla zcela nový pojem, Holokaust.

Od roku 1933, poté co se k moci v Německu dostává NSDAP, v čele s Adolfem Hitlerem, byli Židé žijící na území Říše cíleně omezováni diskriminačními nařízeními a vyhláškami.

Židé byli propouštěni z německé armády, byl jim zakázán vstup do Říšské pracovní služby, či jiných německých spolků, nesměli provozovat lékárny, soukromě doučovat nežidovské studenty, museli hlásit majetek přesahující 5000Rm, byla jim zakázána návštěva nemocnic, škol, veřejných zařízení, spacích a jídelních vozů.

Židé jsou postupně vyloučeni z veřejného života, nuceni opustit své domovy, namačkáni v chudinských a dělnických koloniích na okrajích měst, či ve sběrných a pracovních táborech, odkud jsou následně deportováni do ghatt na východě. Zde jsou nuceni žít na několika metrech čtverečních, s přiděly 200g. „Ruského chleba“ dobavovaného kůrou a pilinami a na ajntopfu se shnilými nebo zmrzlými bramborami, zelím, občas dobaveným zkaženými rybami nebo masem z nucených výřezů, vystaveni násilí a tvrdé práci. Situaci o něco zmírňoval pouze černý trh, na kterém se za nepřiměřeně vysoké ceny daly koupit běžné potraviny propašované zvenku. Ghetta měla obvykle svou vlastní správu, v jejíž kompetenci bylo vnitřní dění, židovská policie, pracovní úřad, dílny, prádelny, škola, nemocnice.

Jedinou cestou jak v ghettu přežít byla práce, jedinou cestou jak se dostat za zdi ghetta byla práce.

V ghettech vznikají desítky provozů, manufaktur, které pro okupační správu šily armádní uniformy, vyráběly obuv, praly a vyspravovaly prádlo z vojenských lazaretů, vyráběly bedny na munici.

Denně procházely branami ghatt zástupy Židů pracujících v okolních továrnách, na farmách, ve vozových parcích Wehrmachtu, Policie, SS.

Jsou zakládány židovské pracovní tábory, na kterých Židé setrvali několik týdnů i let.

Zintenzivnění deportací do již přeplněných ghatt v Generálním gouvernementu, Pobaltí, Bělorusku, v druhé půli roku 1941, vedlo k masovým popravám stávajících obyvatel ghatt. Tito muži, ženy a děti měli uvolnit místo pro nově příchozí ze západu.

Tam kde příliv deportovaných již nebyl zvládnutelný byli po svém příjezdu vražděni rovněž nově příchozí Židé z Německa, Rakouska, Čech.

Popravy střelbou do týlu v roklích, lesích a příkopech pevností byly roku 1942 nahrazeny plynem ve vyhlazovacích táborech Belzec, Triblinka, Sobibor. Téhož roku dochází k likvidaci některých menších ghatt, jaká se nacházela kupříkladu v Lomze a Zambrově.

Práceschopní Židé byli po určité dobu ponecháni na místě v židovských pracovních táborech, ostatní byli poslání do vyhlazovacích táborů.

Zásadním pro mnohá ghetta byl rok 1943.

Nutnost mobilizovat všechny dostupné pracovní síly pro potřeby totální války a dále nutnost zefektivnění jejich disponování, vedla k rozpuštění většiny ghatt a převodu práceschopných do kmenových koncentračních táborů.

Tento proces byl v některých případech, kdy ghetta

disponovala dobře zavedenými hospodářskými podniky zpomalen rozvahami o přeměně ghetta na kmenový

Velká pevnost Terezín, bývalé židovské ghetto (LCH2005)

Velká pevnost Terezín, bývalé židovské ghetto. Velká pěchotní kasárna, v době židovského ghetta nazývána Drážďanská. Umístěny zde byly židovské ženy s dětmi. Do poloviny roku 1942, kdy bylo dokončeno vystěhování původního nežidovského obyvatelstva, směli vězni opouštět kasárny jen za prací a to v doprovodu strážných. (LCH2013)

Velká pevnost Terezín, bývalé židovské ghetto, vlečka Bohušovice nad Obří-Terezín. Vlečka byla zprovozněna 1. června 1943. Jejím hlavním účelem bylo napojení židovského ghetta na síť říšských drah a tím usnadnit deportace židovského obyvatelstva. Vlečka končila v bezprostřední blízkosti Magdeburské kasárny, která od roku 1943 sloužila jako tranzitní blok pro příjem a formování transportů. (LCH2013)

Velká pevnost Terezín, bývalé židovské ghetto, krematorium postavené roku 1942 pro potřeby ghetta i věznice gestapa v Malé pevnosti (LCH2013)

koncentrační tábor s přidruženými hospodářskými provozy SS. Práce neschopní jsou posíláni do vyhlazovacích táborů či vraždění v bezprostřední blízkosti ghett. Práce schopní jsou převáděni do koncentračních táborů.

Rodiny žijící do té doby pohromadě jsou rozděleny, vězni připraveni o vlasy, civilní oděv nahrazen vězeňským šatem.

Rovněž židovské pracovní tábory, jsou postupně začleňovány pod správu kmenových koncentračních táborů příslušných pro danou oblast.

Za jedno z největších a nejdéle fungujících nacistických ghett v Evropě je bez pochyb možno označit Terezín.

O zřízení židovského ghetta v terezínské Velké pevnosti bylo rozhodnuto v říjnu 1941.

24. listopadu 1941 bylo do Terezína posláno stavební komando 342 mladých mužů.

4. prosince 1941 bylo přivezeno další stavební komando, tentokrát již 1000 mužů.

Od poloviny roku 1942 začaly do Terezína proudit transporty židů z Protektorátu, Německa, Rakouska, Holandska, Dánska a na konci války rovněž z Maďarska a Slovenska.

Při normálním ubytování činila kapacita ghetta 35000 osob. Při nouzovém ubytování 75000 osob.

V případech kdy počet umístěných přesahoval možnosti normálního ubytování, bylo využíváno vstupních chodeb, sklepů, kasárenských dvorů a kasemat.

Správou židovského ghetta v Terezíně byl pověřen Úřad pro úpravu židovských otázek v Praze.

Uvnitř ghetta fungovala samospráva sestávající ze 4 oddělení

Oddělení správní: evidence, statistika, doprava

Oddělení hospodářské: pracovní nasazení, táborové prostory, strava, prádelna, dezinfekce, produkce, správa obytných domů

Technické oddělení: voda a zajištění elektrického proudu, projektování, stavby, údržba, požární stráž.

Oddělení zdraví a sociální péče: zdravotnictví, domy pro nezletilé, domy pro staré, pohřby.

Všichni obyvatelé ghetta, mimo prominentních a nemocných, starší 14 let, museli denně pracovat 10-12 hodin. Později byli nasazení rovněž děti od 12 let.

Židé z Velké pevnosti byli rozděleni na pracovní komanda. Pracovali na čištění ulic, domů, kde byli ubytováni prominenti a nemocní, pracovali rovněž na pile a v truhlářské dílně, kde byly vyráběny postele a lavice pro potřebu ghetta a bedničky na municí. Pracovní úrazy byly velmi časté, protože nově příchozí nebyli dobře proškoleni a strojní park byl jen v prabídném stavu. Obyvatelé ghetta byli nasazení rovněž na zemědělských pracích na polích a v zahradách situovaných v ochranných příkopech bastionové pevnosti, na štípání slídy, šití vojenských uniforem. Dochází rovněž k zformování několika komand, která byla poslána do Říše k zvláštnímu nasazení. Téměř každý v ghettu se snažil získat práci

v samosprávě. Byla to nejlepší cesta jak se vyhnout transportům.

Ghettem prošlo za dobu existence 200000 lidí.

Většina z nich byla v 64 transportech deportována do vyhlazovacích a koncentračních táborů na východě. Za dobu existence ghetta v Terezíně zemřelo přes 35.000 lidí.

Těla zemřelých byla zpočátku pohřbívána na bývalém zajateckém hřbitově z dob První světové války, později bylo postaveno krematorium, ve kterém byli zpopelňováni nejen zemřelí z ghetta, ale také zemřelí z blízké Malé pevnosti a litoměřického koncentračního tábora. V den osvobození se v ghettu nacházelo 31000 osob. Značně vysoký počet zde umístěných byl zapříčiněn především faktem, že terezínské ghetto se na konci Druhé světové války stalo posledním cílem evakuačních transportů vězňů z koncentračních táborů.

Jeden z mála původních obytných domů bývalého Varšavského ghetta. Ghetto bylo zřízeno v říjnu 1940 v severozápadní části města, která byla historicky převážně židovská. Během podzimu 1940 byli z oblasti vystěhováni nežidovští obyvatelé a na jejich místo přicházeli Židé z celé Varšavy.

16. listopadu 1940 bylo ghetto zcela izolováno. V lednu 1941 se zde nacházelo 395000 osob, v dubnu 1941 450000.

22. července 1942 začala, v rámci konečného řešení židovské otázky, likvidace ghetta.

Židé byli hromadně odváženi do vyhlazovacího tábora Treblinka. Do září 1942 bylo z Varšavy vyvezeno na 300000 obyvatel zdejšího ghetta.

Na místě bylo ponecháno pouze 60000 mladých a praceschopných mužů. Ti byli nasazeni na opravě obytných domů a bourání obvodové zdi.

Masové deportace do táborů smrti vyburcovaly pozůstavší mladé praceschopné muže v dubnu 1943 k otevřenému odporu. Povstalci vzdorovali do 16. května 1943, kdy povstání skončilo smrtí 7000 židovských bojovníků a deportací více jak 50000 mužů do vyhlazovacího tábora Treblinka a koncentračního tábora Majdanek. (LCH2015)

Ke vzniku řížského ghetta dochází v říjnu 1941. 23. října vydala nacistická okupační správa příkaz, dle kterého se všichni obyvatelé židovské národnosti měli do 25. října 1941 vystěhovat do čtvrti Maskavas Foršate na předměstí Rígy. Namačkáno zde bylo na 30000 lotyšských židů. Více jak 27000 bylo 30. listopadu a 8.-9. prosince v nedalekých lesích Rumbula povražďeno. Naživu bylo ponecháno pouze několik tisíc dělníků, kteří byli nasazeni v denních pracovních komandech, obývajících „Malé ghetto“.

První zahraniční transport, čítající 1053 berlínských Židů přijel do Rígy 30. Listopadu 1941.

Všichni byli povražďeni v lesích Rumbula. Následující 4 transporty čítající 4000 osob byly umístěny v provizorním koncentračním táboře Jumpravmuiza. Deportovaní bili namačkáni na staré farmě, ve stájích, stodolách i v jiných rozpadajících se hospodářských stavbách. Drtivá většina deportovaných v tomto záchytném táboře našla, v důsledku infekčních nemocí, hladu, surového zacházení, svou smrt.

Roku 1942 byl tábor rozpuštěn. Deportovaným bylo řečeno, že budou přesunuti do pracovního tábora v Daugavpílu, načež byli v nedalekých lesích povražďeni.

První zahraniční transport, který byl umístěn v „Malém ghettu“ přijel 13. prosince 1941 z Kolína nad Rýnem.

Deportovaní pochodovali do ghetta bez svých zavazadel, hladoví, vyčerpaní. Do února 1942 následovaly další transporty z Casselu, Bielefeldu, Hanoweru, Lipska.

V únoru 1942 bylo přivezeno 500 řemeslníků z rozpuštěného ghetta v Kaunasu. Od litevských Židů se zdejší obyvatelé ghetta dozvídají o masových vraždách ve forttech okolo Kaunasu.

Přeplnění řížského ghetta v březnu 1942 vedlo k dalším masovým popravám.

Scénář byl do značené míry podobný tomu, který se odehrával během likvidace tábora Jumpravmuiza.

Lidem jdoucím na smrt bylo řečeno, že budou posláni do pracovního tábora Daugavpílu a následně v nedalekých lesích zavražděni.

Mezi dubnem a květnem 1942 bylo z ghetta vypraveno několik transportů práce schopných mužů na stavbu koncentračního tábora Saslapils.

Zpět do Rígy se vracely živé trosky.

Červen 1943 přinesl pro řížské ghetto zásadní změny.

Na rozkaz Heinricha Himmlera měl být v blízkosti Rígy zřízen koncentrační tábor s přidruženými hospodářskými provozy SS a práce schopní Židé, kteří se stále v ghettu nacházeli, převedeni do tohoto tábora.

V létě 1943 byl na předměstí Rígy zřízen koncentrační tábor Kaiserwald. První vězni byli z řížského ghetta přivezeni v červenci 1943. Souběžně jsou z řížského ghetta vypravovány transporty do Auschwitz II-Birkenau s práce neschopnými. (LCH2017)

Stanice Radegast, Lodž, Polsko, Pro 150000 Židů z ložského ghetta zde v letech 1942-44 začala osudová cesta, na jejíž konci čekala smrt ve vyhlazovacím táboře Chelmno a Auschwitz II-Birkenau. (LCH2014)

Bývalé židovské ghetto Lodž, Polsko, Na podzim 1941 byly v této budově ubytovány české rodiny. Po určité době byli všichni deportováni do vyhlazovacího tábora Chelmno. (LCH2014)

Židovské ghetto Lodž (Litzmanstadt) bylo zřízeno v květnu 1940 na severním okraji města, ve čtvrti Baluty. Celá čtvrť byla obehnaná ostnatým drátem a následně i cihlovou zdí.

Do 30. května 1940 zde bylo umístěno na 160000 Židů z Lodže a okolí. V čele ghetta stála židovská rada. Na chodu ghetta se podílelo na 14000 pracovníků, kteří zajišťovali komunální služby, administrativu, vnitřní pořádek.

Roku 1944 fungovalo uvnitř ghetta 114 továren a dílen, které zaměstnávaly 70000 osob, které vyráběly jak pro civilní trh, tak i pro válečné účely. Pracovalo se 10 hodin denně, v některých provozech i více jak 14hodin denně.

V únoru 1944 se vyskytl návrh přeměnit ghetto na kmenový koncentrační tábor. Rozhodnuto však bylo o rozpuštění ghetta. Ponechání byli jen Židé nasazení ve zdejších provozech a manufakturách, ostatní byli odesláni do obnoveného vyhlazovacího tábora Kulmhof. Během 4 let a 8 měsíců existence ghetta zemřelo celkem 45327 mužů, žen a dětí. (LCH2014)

Bývalé židovské ghetto Lodž, Polsko, Od 17. října do 27. listopadu 1941 byli v této budově ubytováni hamburští Židé.

Židovské ghetto Krakov (Krakau), bylo zřízeno roku 1940. Umístěno zde bylo 17000 židovských obyvatel Krakova, okolních měst a obcí. Celé ghetto bylo lemováno nejprve plotem z ostnatého drátu, později zděnou ohradou. Okna vedoucí z ghetta ven byla zazděna. Stráž vykonávala německá policie. Na konci května 1942 začaly velké deportace do vyhlazovacích táborů. Deportace z ghetta do táborů smrti probíhaly intenzivně po celý rok 1942, nejvíce do tábora v Belzecu. 13.-14. března 1943 začala likvidace ghetta v Krakově. 8000 práce schopných Židů bylo přemístěno do Plaszowa, ostatní posláni do Auschwitz II-Birkenau. (LCH2014)

Továrna na smaltované zboží Oskara Schindlera, Krakov, Polsko, Během Druhé světové války sem z ghetta na práci docházely desítky Židů. (LCH2014)

Ukrajiny, a Pobaltí. Do Treblinky bylo deportováno 40000 Židů. 2000 bylo zastřeleno na místě a pochováno nedaleko ghetta. Po likvidaci ghetta byl v jedné z jeho okrajových částí zřízen židovský pracovní tábor, ve kterém žilo 5-6000 osob, které docházely na práci do továrny Hasag. 25.června 1943 došlo v židovském pracovním táboře k povstání. Část povstalců byla zastřelena na místě. Tábor byl následně rozpuštěn a zbylých 3900 práce schopných rozděleno do ostatních pracovních táborů Hasag, Warthewerk a Eisenhütte (LCH2015)

Ghetto v Czenstochovej (Tschenschochau) bylo zřízeno 9. dubna 1941, v židovské čtvrti na východním okraji města.

Umístění zde byli Židé z Czenstochowe, okolních měst, obcí i deportovaní židé z Říše. V ghettu bylo najednou umístěno až 48000 osob. Práceschopní denně docházeli na práci do okolních zbrojních podniků.

Likvidace ghetta začala 22. září 1942. Akci prováděla německá policie společně s pomocnými oddíly z

Předsunutá opevnění na levém břehu řeky Daugavy, Daugavpils (Dinaburg), Lotyšsko, Během Druhé světové války se zde nacházelo židovské ghetto. (LCH2016)

Kasárny Zambrow, Polsko, Na přelomu let 1942/43 byl ve zdejších kasárnách zřízen tranzitní tábor pro Židy z okolních ghett, která v té době byla rozpuštěna. Skrze tábor bylo do Auschwitz II-Birkenau vyvezeno na 20000 Židů (LCH2016)

Židovské pracovní tábory JAL

Přes to, že první židovské pracovní tábory vznikají již roku 1938 na území Říše, zásadní pro vznik většiny táborů kategorie JAL bylo teprve zřízení židovských ghett v Generálním gouvěrnementu, na Ukrajině a v Bělorusku, kde se také v pozdějších letech většina těchto táborů nacházela.

Práce schopní Židé byli z Ghett na základě požadavků žadatelů přidělováni do vzdálených továren, manufaktur, provozů, ale i civilním úřadům, úřadům SS a Wehrmachtu, které za účelem ubytování přidělených pracovních sil zřizovaly vlastní tábory nazývané Judenarbeitslagern (JAL).

Židovské pracovní tábory, které představovaly rezervoár pracovních sil pro vojenské stavby, kamenolomy, štěrkovny byly obvykle tábory smrti.

V menších podnicích, kde přidělení Židé byli nasazeni na kvalifikovanou a z hlediska válečného úsilí důležitou práci, byly podmínky relativně dobré, tak jak zaměstnavatel nechtěl přijít o zaškolený personál.

Pro mnohé muže a ženy byl pobyt zde vysvobozením od živoření v ghettech.

Tábory Judenarbeitslagern nebyly centrálně řízeny.

Setkáváme se jak s většími sítěmi pod vrchní správou policie a SS, tak i samostatnými tábory. Právě tento fakt vedl po vyhlášení totální války, v letech 1943-44, k převodu táborů JAL pod inspektorát koncentračních táborů. Část táborů byla následně rozpuštěna. Ostatní, jejichž obyvatelé byli nasazeni ve zbrojním průmyslu, převedeny pod správu kmenových koncentračních táborů příslušných pro danou oblast.

V této kapitole bych se rád blíže zmínil o židovských pracovních táborech sítě Schmel, která částečně zasahovala i na dnešní území severovýchodních Čech. Síť táborů nucených prací dostala své jméno po vrocavském policejním prezidentu SS Albrechtu Schmeltovi, který zastával funkci zvláštního pověřence říšského vůdce SS pro cizinecké pracovní nasazení v Horním Slezsku. Tábory vznikaly v bezprostřední blízkosti textilních továren, pil a v nemalé míře také podél staveniště říšské dálnice v úseku Vroclav (Breslau)- Gliwice (Gleiwitz) a Vroclav (Breslau)-Brno. Pracovní podmínky byly v porovnání s tábory pro zahraniční civilní dělníky horší, avšak lepší v porovnání s přeplněnými ghetty nebo koncentračními tábory. Židé z táborů JAL nosili civilní oděv, označený židovskou hvězdou. Poštovní styk byl v omezené míře povolen a tak mohla alespoň do roku 1942 být část internovaných v táborech JAL podporována rodinnými příslušníky, kteří ještě nebyli deportováni do ghett a koncentračních táborů.

Za jednoho řemeslníka a jeden odpracovaný den platili zaměstnavatelé pokladně zvláštního pověřence SS 6RM a 4,5RM za pomocného dělníka. Ti, kteří nebyli schopni práce a jejichž stav nesliboval brzké vyzdravení, byli od května 1942 odvázeni do koncentračního tábora Auschwitz.

Stráž táborů ZAL nebyla jednotná. Na stráž byli nasazeni policejní rezervisté, pomocná policie, SA a SS-mani, Wehrmacht, příslušníci OT, staniční stráž nebo podniková stráž.

Kolik Židů prošlo tábory Schmel není známo. Začátkem roku 1943 se v nich však nacházelo 50570 osob.

Řídící úřad SS, respektive inspektorát koncentračních táborů při hlavní hospodářské správě SS usiloval již od roku 1940 o převedení všech táborů ZAL pod svou správu. Plně se tyto snahy naplnily až po mnohých kompetenčních sporech roku 1944. Židovské tábory nucených prací Schmel v Dolním Slezsku a Sudetské župě byly začleněny do sítě detašovaných pracovních komand koncentračního tábora Gross-Rosen.

Změnu pocítili internovaní téměř okamžitě. Byly sníženy náklady na stravu vězňů z 0,8 Rm na 0,6 Rm na osobu a den. Ke snídaním byla vydávána náhražková černá káva nebo řepný vývar, k tomu přiděl chleba s kouskem margarínu nebo s marmeládou. Příděly chleba klesly z 2,5kg na týden na 1,5kg. Obědy se skládaly ze zeleninových nebo moučných polévek. Po roce 1944 byly stále méně vařeny husté polévky Ajntopf. K večeři byla omáčka s několika vařenými bramborami bez soli. Došlo rovněž ke zpřísnění bezpečnostních opatření. Tábory byly ohrazeny ostnatým drátem. Stráž vykonávali příslušníci SS. Volný čas v neděli odpoledne trávili vězni opravou oděvů a úklidem. V některých komandech byla tolerována jako forma odměny za dobrý pracovní výkon i literární recitace a vyprávění.

Bývalý židovský pracovní tábor v Městečku Trnávce, Stará Trnávka (LCH2013)

Bývalý židovský pracovní tábor Pruszkow, Polsko, Tábor se nacházel v budově papírenské manufaktury na okraji areálu železničních oprav Ostbahnausbesserungswerke. (LCH2014)

Židovský pracovní tábor Treblinka I, Polsko, Tábor byl zřízen v létě 1941 nedaleko zdejší štěrkovny. Umístění zde byli za účelem pracovního nasazení Židů z Varšavy. Později byl stav doplňován z transportů smrti, které směřovaly do vyhlazovacího tábora Treblinka II. Židé pracovali ve štěrkovně, táborových dílnách, na nádraží v nedaleké Malkinii. Prováděli rovněž meliorační práce na břehu řeky Bug. Táborem prošlo na 20000 osob, z toho 10000 zemřelo, bylo zastřeleno, nebo převezeno do jiných táborů. (LCH2015)

Zamoszc, Polsko, Židovský pracovní tábor byl zřízen v takzvaném Kavalíru zamoszcské bastionové pevnosti. (LCH2016)

Strážní bunkr SS při břehu povrchového štěrkového lomu nedaleko Malkinie, Polsko. (LCH2015)

Vyhlazovací tábory

Jak již bylo v předchozích kapitolách zmíněno, deportace Židů z oblasti Altreich na východ, která nabrala na intenzitě od října 1941, vedla v Minsku, Lodži, Rize, Kaunasu k masovým popravám. Místní Židé byli vražděni a na jejich příjížděli Židé ze západu. Tyto akce byly v nomenklatuře SS nazývány „Judenaustausch“, tedy v doslovném překladu „Výměna Židů“. Za účelem fyzické likvidace mužů žen a dětí byly využívány rokle, lesy i pevnostní příkopy.

V litevském Kaunasu byl k tomuto účelu využíván fort IX, v Rize a Daugavpilsu okolní lesy.

Popravy byly prováděny střelbou do týlu.

Těla popravených byla následně vrstvena v masových hrobech.

Masové hroby s desítkami těl popravených mužů žen a dětí, byly od května 1942, v rámci přísně tajné akce, jež nesla úřední název „Aktion 1005“, za nasazení sovětských válečných zajatců a práce schopných Židů, systematicky likvidovány a těla exhumovaných v bezprostřední blízkosti hrobů pálena.

V té době již bylo masové vraždění z okolí ghatt přesunuto na východ Generálního gouvornementu do vyhlazovacích táborů Belzec, Treblinka, Sobibor ve kterých fyzická likvidace probíhala rychle, efektivně, bez zbytečných svědků či nežádoucí psychologické zátěže popravčích SS.

Ke vzniku prvního vyhlazovacího, tábora však dochází o mnohem dříve, přesněji mezi listopadem a prosincem 1941, několik set kilometrů západně v opuštěném neogotickém panském sídle v Chelmnu nad Nerem (Kulmhof). Ke zřízení tohoto tábora vedl záměr vyčistit nově anektovanou oblast Warthegau od židovských obyvatel.

Nově přibývši do Kulmhofu byli informováni, že se nacházejí v tranzitním táboře, kde se umyjí, jejich oblečení bude vydezinfikováno a následně budou posláni do pracovního tábora. Židé byli následně odvedeni do sklepení panského sídla a skrze průchozí chodbu nahnáni do nákladního prostoru přistaveného automobilu, jehož interiér byl zařízen jako sprchy. Vozidlo s vývodem spalin do nákladního prostoru následně odjelo do nedalekého lesa, kde z nákladního prostoru byli vykládáni již jen mrtví. Těla byla následně spalována.

V samotném táboře pobývalo jen několik desítek vězňů, kteří asistovali při procesu likvidace, třídění šatstva, osobních věcí, případných opravách.

7. května 1942 byl palác v rámci likvidace vyhlazovacího tábora srovnán se zemí.

Osoby určené k likvidaci byly nově posílány do výše zmíněných vyhlazovacích táborů Belzec, Treblinka, Sobibor. Oběťmi byli zpočátku převážně Židé žijící v Generálním gouvornementu, na jejichž místo přicházeli Židé deportovaní ze západu. Později jsou do vyhlazovacích táborů vypravovány přímé transporty z Francie, Protektorátu Čechy a Morava, Holandska a

dalších zemí.

Způsob jakým celý proces vraždění ve vyhlazovacích táborech Treblinka, Sobibor, Belzec probíhal, byl velmi podobný scénáři z Chelmná, tedy iluze tranzitního tábora na cestě za práci, usmrcení deportovaných plynem pod záminkou koupele a desinfekce a následná kremace.

Na jaře 1943 bylo rozhodnuto o likvidaci vyhlazovacího tábora Belzec. Veškeré stopy po existenci tábora byly zahlazeny, vězeňské komando nasazené v provozu tábora posláno za účelem likvidace do Sobiboru.

Po povstání v táboře Treblinka (2. srpna 1943) a Sobibor (14. října 1943) byly rovněž tyto tábory srovnány se zemí a veškeré stopy pečlivě zahlazeny. V té době již byly v provozu velkokapacitní plynové komory a krematoria koncentračních táborů Auschwitz II-Birkenau a Majdanek. Vězni z deportačních transportů i rušených ghatt jsou zde podrobeni selekci. Neschopní práce jsou likvidováni. Ostatní za účelem pracovního nasazení přidělováni nejen v Generálním gouvornementu, ale rovněž odvázeni zpět na západ.

Fort IX, Kaunas, Litva, V období Druhé světové války trestnice RSMA a místo masových exekucí.

Popraveny zde byly desítky tisíc Židů mnoha národností. Na podzim 1943, byly v rámci Aktion 1005, všechny stopy masového vraždění zahlazeny. Na likvidaci těl bylo nasazeno smíšené komando sestávající z Židů přidělených z Kaunaského ghatta, 26 sovětských válečných zajatců a 4 nežidovských vězňů. Přes to, že komando bylo přísně hlídáno, 64 vězňům se podařilo 24. prosince 1943 z pevnosti uprchnout.

Roku 1944 byli v pevnosti umístěni deportovaní francouzští Židé, kteří sem byli posláni z tranzitního tábora Dranci. Po skupinách 20-30 osob byli tito deportovaní vražděni v příkopech pevnosti. Část deportovaných byla odvedena do pracovního tábora Pravienskes kde byli zabiti.(LCH2017)

Teprve likvidace obřího židovského ghetta v Lodži vedla roku 1944 k reaktivaci jednoho z výše zmiňovaných vyhlazovacích táborů. Starci, děti, práce neschopní, jsou posíláni do nedalekého Chelмна nad Nerem (Kulmfof). Nově přibývší byli na místo přiváženi v nákladních vozech po úzkokolejné železnici.

Noc po příjezdu trávili ve zdejším kostele. Zde byly také skladovány osobní věci. Od 23. července do 15. srpna 1944 sem bylo z lodžského ghetta deportováno a následně zde usmrceno 7000 osob.

Celý proces likvidace nově přibívších se však již odehrával v nedalekém lese. Z areálu bývalého panského sídla byl využíván pouze špýchar, ve kterém od jara 1944 do ledna 1945 pracovalo a bydlelo 50 táborových řemeslníků. V přízemí bydleli vězni nasazení na pálení těl a na třídění jejich věcí, takzvané Waldkommando I.

Bývalý vyhlazovací tábor Chelmno, Polsko, Špýchar, v letech 1941-42 zde byly skladovány zabavené věci deportovaných. Od jara 1944 do ledna 1945 na patře pracovalo a bydlelo 50 táborových řemeslníků. V přízemí bydleli vězni nasazení na pálení těl a na třídění osobních věcí z Waldkommanda I. (LCH2016)

Bývalý vyhlazovací tábor Chelmno, Polsko, základy bývalého panského sídla. Stále patrná takzvaná chodba smrti. Na jejím konci stál takzvaný S-Wagen, tedy pojízdná plynová komora. Po levé straně chodby se nacházely sklady a vězeňské cely. Po pravé straně ševcovské a krejčovské dílny. (LCH2016)

*Vyhlazovací tábor Sobibor, Polsko, Zde končily
transporty deportovaných. (LCH2005)*

Romské sběrné a deportační tábory na území Třetí říše a na okupovaném území

Život kočovných Romů byl po dlouhá staletí provázen represemi a útlakem. Druhá světová válka však vtiskla do historie romského etnika žijícího na území Třetí říše a na okupovaných územích zcela nový rozměr, Genocidu. Již od roku 1933, poté co se v Německu chopila moci NSDAP v čele s říšským kancléřem Adolfem Hitlerem, dochází ke zřízení pracovních a sběrných táborů pro Romy. Tyto tábory vznikly v Berlíně, Frankfurtu, Kölnu, Essenu, Fuldě, Gelsenkirchenu, Hannoveru, Kielu a v mnoha dalších městech, obvykle na nezastavěné dostatečně velké ploše náležící obci či městu.

Na přidělené místo, které bylo obvykle před příchodem prvních obyvatel obehnané ostnatým drátem, se začaly sjíždět obytné vozy, tak jak tábory byly primárně určeny pro kočovné Romy. Zde byli nuceni žít za zoufalých hygienických podmínek, nízkých potravinových přidělů, střežení SS, SA, policií. Každý den opouštěli Romové tábor a docházeli vykonávat příkázanou práci do okolí. Ke vzniku romských táborů dochází v druhé polovině 30. let rovněž na anektovaných územích.

S přípravu deportace Romů žijících na území Říše bylo započato v září 1939. Pracovní a sběrné tábory posloužily coby deportační.

Cílem transportů bylo Cikánské ghetto v Lodži, odkud byli mnozí následně posláni do vyhlazovacího tábora Chelmno nad Nerem, později do vyhlazovacích táborů Treblinka, Sobibor, Belzec.

Transporty směřovaly rovněž do koncentračních táborů Buchenwald, Rawensbrück, Majdanek a od 26. února 1943 do koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau, ve kterém byl zřízen od tohoto data v sekci BIIe sběrný romský tábor.

Nové transporty přijížděly ze spojeneckého Rumunska, Slovenska i okupovaného Protektorátu a Francie. Ke zřízení romských táborů na území Protektorátu Čechy a Morava dochází roku 1942.

Pro území Čech plnil tuto funkci tábor v Letech u Písku, na území Moravy tábor v Hodoníně u Kunštátu.

V obou případech se nejednalo o nově zřízené tábory nýbrž o převzaté kárné pracovní tábory, ve kterých byly od roku 1940 koncentrovány osoby nazývané v německé nomenklatuře „práce se štítící“. Podíl romských chovanců se však v té době pohyboval mezi 10-20%. Romský tábor v Hodoníně u Kunštátu vznikl v březnu 1942 v bývalé pobožce donucovacího pracovny v Brně. Všichni muži, ženy, i děti žijící v táboře, museli pracovat buď na chodu tábora, nebo na zemních pracích při stavbě silnice z Plzně do Moravské Ostravy, v úseku Štěpánov nad Svratkou-Rozseč nad Kunštátem. Oděv se důsledkem těžké práce rychle měnil v cáry. Pracovně nasazeným proto byly ze skladů vydávány trofejní československé vojenské uniformy. Roku 1942-43 v táboře propukla epidemie tyfu, která si vybrala mnoho obětí. Tábořem celkem prošlo 1200 Romů, z nichž 194 zde také našlo svou smrt. V srpnu 1943 začaly tábory

opouštět první deportační transporty do koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau, které probíhaly až do září 1943.

Sběrný tábor pro osoby romské národnosti v Hodoníně u Kunštátu, Bývalé ubikace strážního sboru. (LCH2013)

Sběrný tábor pro osoby romské národnosti v Hodoníně u Kunštátu, Rekonstruované ubikace internovaných. (LCH2013)

Káznice Gräfentonna, 1944

Věznice, káznice a trestanecké dílny říšské justice

Životní podmínky, vývoj

Vězeňská zařízení justice je možno rozdělit na:

- a) Věznice zemských (krajských) soudů
- b) Káznice
- d) Pracovní tábory (podřízené určité věznici či káznici)

Transport do těchto zařízení obvykle probíhal v takzvaných Kukaních (vězeňských vozech rozdělených na několik cel). 6-7 vězňů bylo zpravidla během transportu namačkáno na 2m².

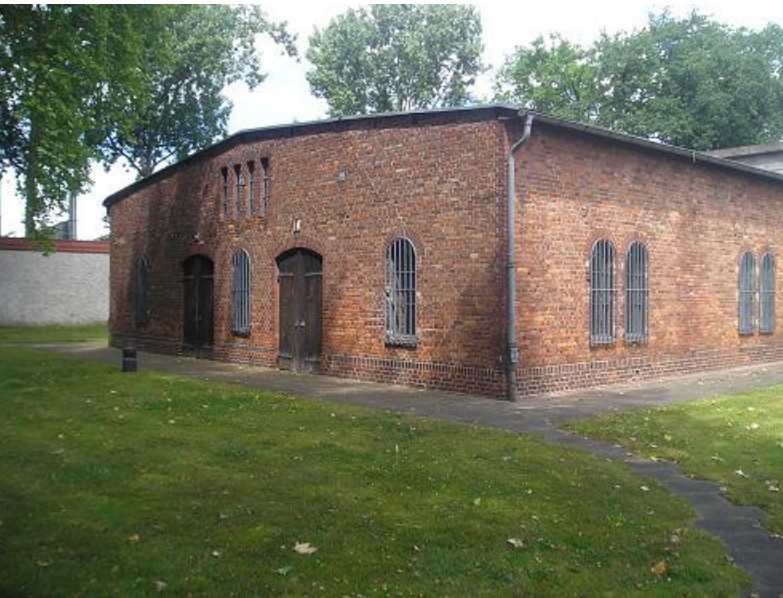
Život vězňů ve věznicích a káznicích byl určován vězeňským řádem a sestával z pevného rytmu: Budíček a úklid, snídaně, apel, dílna, oběd, dílna, frajštunda, dílna, odchod do cel, večeře, apel, 6 dní v týdnu. Neděle byla zpočátku volná, později byly zavedeny pracovní nedělní dopoledne.

Jednou za měsíc bylo vězňům povoleno napsat jeden dopis a jeden dopis přijmout. Stejnému limitu se podřizoval příjem balíčků z domova, nejčastěji s potravinami a oblečením.

Veškerá korespondence podléhala přísné cenzuře. Zmínky o charakteru práce, podmínkách ve vězení nebo jiné zakázané informace byly v dopise začerněny inkoustem nebo vystřiženy. Rovněž balíčky z domova procházely přísnými kontrolami. K vězni se nakonec dostal jen velmi zredukovaný obsah a to jen za předpokladu dobrého pracovního výkonu a dobrého chování. Mimo korespondence doručované a odesílané úřední cestou, existovaly v mnoha věznicích a káznicích rovněž jiné utajené cesty, které vězňům sic na nepravidelné

bázi, ale zato bez cenzury umožňovaly komunikovat se svými blízkými. O tom jak fungovala černá pošta v soudní věznici na Mathildestrasse v Drážďanech vzpomíná český odbojář Josef Procházka „Mimo montáže součástek jsem byl „Gangařem“ a roznášel jídlo v oddělení, odkud chodili zajatci na práce venku. Tam se mi podařilo navázat spojení a zřídit černou poštu. Denně mě doručovali spolehliví „Gangaři“ dopisy vězňů, večer jsem je přepisoval na jemné papíry a po několika v jedné obálce jsem je zasílal po komandu ven. Nosil je v šálku na jídlo jeden vězeň z venkovského komanda a tam je dával na poštu po známém doručovateli. Někdy už třetí den jsem dostal odpověď do vězení.“

Dopis od rodiny, návštěva nebo kus novin, který přinesl nové informace z okolního světa, byl vždy událostí. Noviny byly nejčastěji získávány uplácením strážných. K uplácení bylo využíváno cigaret nebo šňupacího tabáku, který vězni dostávali coby přídávky za práci v noci nebo za dlouhotrvající a těžkou práci.

*Výšetřovací vazební věznice Plötzensee, Berlín
Ve věznici byli od roku 1933 umístováni političtí odpůrci režimu, očekávající soudní proces.*

S vypuknutím Druhé světové války byli ve věznici stále častěji umístováni také cizinci zatčení za ilegální činnost, nuceně nasazení zahraniční dělníci a sovětsí váleční zajatci.

Během 12let nacistického teroru bylo v Plötzensee odsouzeno na smrt 2891 osob.

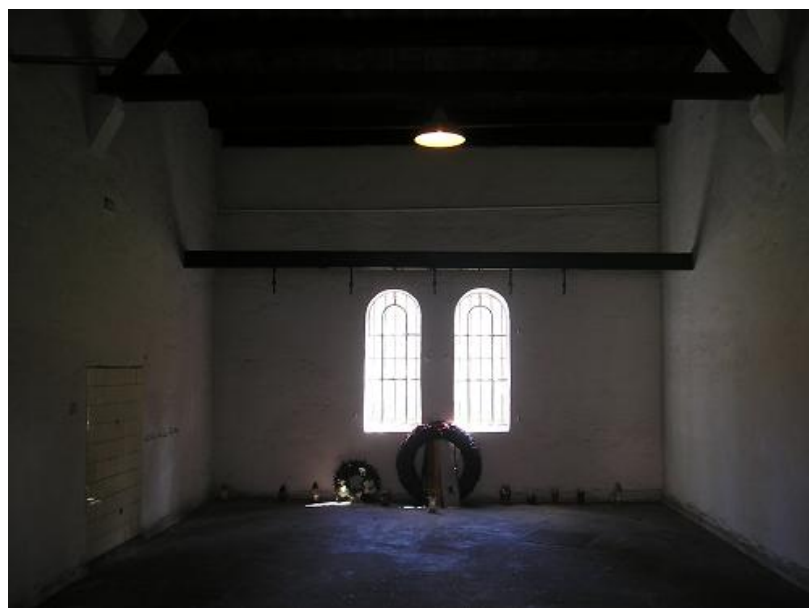
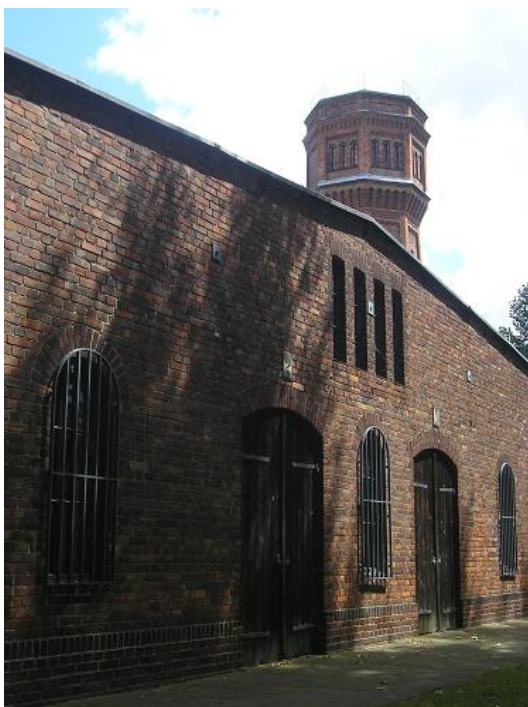
Na 677 odsouzenců, popravených v Plötzensee, bylo přivlečeno z Československa, 253 z Polska 245 z Francie.

Poslední hodiny trávili odsouzenci svázaní v suterénu. Poté byli převedeni přes malý dvůr do staré stodoly, která byla využívána coby popraviště.

Touto krátkou cestou, na jejíž konci čekala smrt, bylo nuceno projít mnoho českých důstojníků, členů ilegální skupiny Obrana národa.

25. srpna 1944 bylo v Plötzensee popraveno 11 Tatarských vojáků, bývalých válečných zajatců, v jejichž čele šel válečný korespondent, tatarský intelektuál Musa Dzahalil.

Musa se z německého zajetí dostává během náborové akce do legie SS Idel-Ural, sestávající z Baškirců, Tatarů a Mrijců. V únoru 1943, během prvního nasazení, sběhlo 950 příslušníků legie k sovětským partyzánům v Bělorusku. Několik měsíců později objevilo gestapo tajnou skupinu v jejíž čele stál Musha Dzahalil. Po několik měsíců byl vězněn a následně, společně s dalšími obviněnými spolubojovníky, popraven. Mimo tatarských bojovníků našli v srpnu 1944 v Plötzensee svou smrt rovněž někteří podílíci na neúspěšném atentátu na Adolfa Hitlera, polní maršál Erwin von Witzleben, plukovník Peter Graf Yorck von Wartenburg a další. (LCH2014)

Epizoda soudní procesy

Nejtěžším obdobím pro justiční vězně bylo bezpochyby období krátce před soudním procesem. Vězni již nevycházeli na práci. Celé dny byli zavřeni v cele o hladu s obavami z toho, co je čeká.

Ze vzpomínek českého odbojáře Josefa Procházky na soudní proces u vrchního zemského soudu v Drážďanech.

„Byla to nejhorší část mého života. Denně bylo 10-20 spoluvězňů odváženo bachaři k soudu. Někdy se vrátí mezi nás jeden, někdy dva, někdy vůbec nikdo. Odsouzení k smrti byli ihned odváděni do zvláštních cel. Nerad na tu dobu vzpomínám. Já osobně vděčím svým zálibám a kumštu, že mi pomohli v těchto těžkých chvílích udržet se při životě. Když jsem měl přísnou samotku hlad a hroznou náladu před zahájením hlavního soudu, chodil jsem po cele, kreslil alespoň prstem po stěně bez tužky a štětce abych zahnal hlad a utekl těžkým představám a myšlenkám.“

Soudní proces s Josefem Procházkou se před 3. trestním senátem vrchního zemského soudu na Pillnitzerstrasse v Drážďanech, po několika odkladech, uskutečnil 9-10. dubna 1943. Jako svědci byli pozváni vazač knih Fridrich Hůla, sedlák Josef Sýkora, komisaři gestapa provádějící prvotní výslech v Praze Auer a Wollner. Obvinění znělo „příprava velezrady“.

Společně s odborným učitelem Josefem Procházkou byl obžalován rovněž majitel kovářské dílny Josef Hájek Ze vzpomínek českého odbojáře Josefa Procházky na soudní proces u vrchního zemského soudu v Drážďanech.

„U hlavního přelíčení v Drážďanech, které trvalo dva dny, byl první den navržen pro mě a pro Jaroslava Hájka trest smrti. Největší přitěžující okolností bylo to, že při mém zatčení byl ve škole zabaven gestapem všechn materiál pro brannou výchovu. U Jaroslava Hájka byla zabavena pistole. Snažili jsme se co nejdéle oddálit hlavní soud a dokázat, že materiál byl vyřazený a pistole nepotřebná. Mým zachráncem se stal tehdejší ředitel školy v Kostelci J. Ježek, který před posledním datem soudu, přes mnohé překážky, odeslal potvrzení, že materiál, vyřazený z naší bývalé armády, zabavený při mém zatčení, byl majetkem školy a jeho celková hodnota byla 12RM. Rovněž obhájce J. Hájka dokázal, že pistole byla vadná a druhý náboj by z pistole nevyšel.“

Trest smrti byl na základě skutečností z druhého dne procesu pro oba obžalované změněn na několikaletý žalář a náhradu soudního přelíčení.

Několik měsíců po hlavním soudním přelíčení, byl Josef Procházka převezen spolu s dalšími vězni do káznice Gräfontonna. Shoda šťastných náhod a dílčí doznání po dobře míněné radě právního zástupce, umožnilo Josefu Procházkovi vyhnout se převedení do koncentračního tábora, kde končili ti justiční vězni, které se na základě zajištěných důkazů a šetření nepodařilo odsoudit.

Do Gräfontonny je však Josef Procházka poslán jako vězeň kategorie RU (Rückkehr Unerwünscht-Návrat nežádoucí). Vězni z této kategorie byli obvykle po uplynutí terstu předáni do rukou gestapa a následně odesláni do koncentračního tábora.

Vězeňské dílny v káznici Gräfentonna, knoflíkárna

Dilenské baráky firmy GWF v Gräfentonně

Práce i chvíle volna v nacistických věznicích

Tradiční vězeňskou prací ve 30. letech 20. století byla výroba knoflíků, draní peří, lepení pytlíků a obálek, výroba sešitů hraček, přebírání hrachu. Tuto práci vykonávali vězni přímo na celách nebo v malých vězeňských dílnách. Vězni rovněž docházeli na práci do blízkého okolí káznic, kde stavěli cesty, pracovali v lomech, kultivovali močálové oblasti.

Jak vyplývá z hlášení okresních pracovních úřadů, jež se dochovaly z let 1939-42, pracovní nasazení vězňů z káznic a věznic nemělo do roku 1942 povětšinou nikterak zásadní vliv při zajišťování pracovních sil. Pracovní úřady se k jednání o zapůjčení vězňů obvykle uchýlovaly pouze v krajních případech, kdy nebylo možno obstarat, pro pokrytí potřeb jednotlivých zaměstnavatelů, civilní dělníky ani válečné zajatce. Situace se však s postupem válečných let mění.

Roku 1943 začínají jednotlivé zbrojní podniky zasažené bombardováním s decentralizací své výroby. V areálu věznic a káznic, vznikají plně vybavené dílny, ve kterých byly vyráběny rozličné díly a menší podsestavy. Narůstá i počet detašovaných pracovních komand.

K zintenzivnění nasazení vězňů ve zbrojním průmyslu dochází v květnu 1944, kdy se ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo pro zbrojní výrobu dohodlo na nasazení všech justičních vězňů ve zbrojní výrobě.

Čtyři měsíce po uzavření dohody bylo ve zbrojním průmyslu, nasazeno 90% z téměř 200000 vězňů, mezi nimi 73000 cizinců. Mimo odborných prací ve prospěch zbrojního průmyslu, museli vězni vykonávat i nárazové a často nebezpečné práce, jako odklizení sutin vybombardovaných domů.

Jako poplatek za vypůjčení pracovních sil platily podniky správním orgánům 3-4 marky za jeden pracovní den a jednoho vězně, v závislosti na jeho odbornosti. Vězni z těchto peněz zpravidla neviděli nic. Dostávali pouze potravinové přídatky či odměny ve formě cigaret a tabáku.

Soudní věznice na Mathyldestrasse v Drážďanech spravovala v období Druhé světové války desítky pracovních komand.

Denní pracovní komando firmy Pecold sestávalo z 15 mužů. Vězni vyráběli zapalovače ke granátům.

Denní pracovní komando nasazené na překladišti říšských drah čítalo 30-50 mužů.

Pod správou mnichovské káznice Stadlheim bylo kupříkladu komando Muna Hohenbrunn, nasazené na stavbě muniční továrny nebo komando Agfa, nasazené na stavbě obřího barákového tábory firmy Agfa-werke v Mnichově.

Věznice Mirov spravovala řadu pracovních komand nasazených v okolních lesích a na zemědělských parcích. Jedno z těchto komand bylo přiděleno kupříkladu na velkostatku hrabat Dubských v Žadlovicích. Vězni docházeli na stavební a pomocné práce do Mohelnice. Mnozí byli nasazeni v mohelnickém provozu firmy Siemens-Schuckert. Některá komanda se vracela na večer zpět, jiná jako to nasazené v Žadlovicích nebo v mohelnickém Siemensu zůstávala na pracovišti celý týden.

V Káznici Gräfentonna byly roku 1943 zřízeny dílny firmy Rusch a GWT.

Firma na jemnou mechaniku Rutsch projevila zájem o převedení části své výroby z kmenového závodu v Bad Frankenhausen do Gräfentonna již začátkem roku 1943.

Vzhledem k tomu, že stávající vězeňské dílny nebyly vhodné pro umístění většího množství obráběcích strojů, bylo rozhodnuto o stavbě dílenských baráků v těsné blízkosti káznice. Na jejich stavbu byli nasazeni vězni, vedení a odborný dohled zajišťovala německá stavební firma. Po dokončení baráků bylo z Bad Frankenhausenu přivezeno přibližně 20 obráběcích strojů, soustruhů, vrtaček a lisů. V dílnách vždy pracovalo 30-40 vězňů. Pracovalo se na dvousměnný provoz.

Firma G.W.F. (Gothaer Waggon Fabrik) působila již od První světové války jako zbrojní podnik německých vzdušných sil. V období Druhé světové války se zde rozběhla licenční výroba dílců pro letadla Heinkel HE45 a Messerschmitt BF110. V souvislosti s nedostatkem pracovních sil rozhodlo vedení G.W.F v druhé půli roku 1943 o částečném přemístění výroby do káznice v Gräfontonně. Od září 1943 dojíždělo do továrny v Gotě 60 vybraných vězňů na zapracování. První pracovníci byli vybíráni z řad českých vězňů.

Pracovalo se od 6:30 do 11:30 a od 12:00 do 17:00 s půlhodinovou pauzou. Na práci se většina vězňů hlásila dobrovolně. S pracovním nasazením byly spojeny zvláštní přiděly jídla i větší volnost pohybu. Po měsíci učení byla výroba přenesena do Gräfontonny.

Ze vzpomínek českého odbojáře Josefa Procházky na pobyt v káznici Gräfontonna

„V Gräfontonně jsem pracoval jako nýtař-zámečnick, soustružník, či s plechem pro leteckou továrnu. Nás Čechů se nikdy neptali, čím je kdo vyučen, protože Češi uměli vše, všechna řemesla.

My pracovali na čtvrtém sále pátého baráku. Pracovalo se plnou parou, až do svatého Matěje 1944, kdy byla poprvé bombardována továrna v Gotě. Od toho bombardování, které proběhlo s velkou důkladností a přesností, výroba zvolna klesala, až v listopadu klesla na 0. Minutový systém byl pohřben, neboť 16400 min za měsíc neudělalo celé osazenstvo dohromady.“

V prosinci 1944 byly ještě ve vězeňských dílnách vyráběny, v omezené míře, některé díly letadel Focke-Wulf, v lednu a únoru byla výroba leteckých součástí v Gräfontonně zastavena. Hlavní část výroby byla přemístěna, v rámci projektu hlubinného přemístění do bezpečí v podzemí železničního tunelu nedaleko Friedrichrody.

Volná nedělní odpoledne trávili vězni dle možností.

Vězni, kteří měli přístup k výrobní dokumentaci, vyráběli z vyřazených desek na akta, staré výrobní dokumentace, výdejních lístků a balicího papíru deníky, skicáky narozeninová přání.

Káznice obvykle disponovaly knihovnou, která byla vzorně se chovajícím vězňům, ve chvílích volna, k dispozici. Převládaly knihy s národně sociálním podtextem, které nebyly příliš žádané. Nacházelo se zde však i mnoho knih odborných, o zahradnictví, hospodářství o řemeslech, které byly daleko žádanější.

Ze vzpomínek českého odbojáře Josef Procházka na pobyt v káznici Grafenthona

„Nedělní volno trávil každý po svém. Někteří psali deník, jiní hráli šachy, dámu a podobně. Velmi se rozmohlo opisování receptů, jídel všeho druhu, psaní jídelniček, až spisovatelství u některých bylo pověstné. Studovaly se řeči, jinde se debatovalo o všem možném. Hlavně jaké to bude po válce, vzpomínalo se na domov, vypravovaly se různé příhody. Vzpomínky byly každému rájem, z něhož jej nemohl žádný bachař vyhnati, byly každému

studánkou živé vody, která posílila a utužila v každém vůli k dalšímu žití. Kouzelná slova domov, rodiče, žena, děti se vyskytovala ve všech možných tvarech, a když si v neděli každý z nás postavil před sebe fotografii svých drahých, měl krásný oltář.“

Věznice Mírov, Od roku 1938, po anexi českých pohraničních oblastí, ze kterých následně vzniká Sudetská župa, byla věznice využívána za účelem vyšetřovací vazby.

Vyšetřovanci, mezi kterými byla také řada Čechů, byli po určité době odvázeni k soudu do Vroclavy, Drážďan, nebo do koncentračních táborů.

Roku 1942 byla na Mírově zřízena věznice pro tuberkulózu nemocné slovenské vězně, kteří sem byli transportováni z věznic a vazebních táborů na ostatním území Říše. V té době byla věznice rozdělena na 10 oddělení.

1. Oddělení- Samotky.

2. Oddělení – Zdraví vězni pracující v truhlářské dílně a kuchyni.

3. Oddělení - tzv. Marodka. Muži zde umístění nesměli přijímat balíčky z domova a přesun sem byl prakticky rozsudkem smrti.

4. Oddělení - Kartáčnická dílna. Zde pracovali vážně nemocní vězni.

5. Oddělení - Zde byli umístění vězni docházející na práci ven

6. Oddělení- Určeno pro vězně řemeslníky.

7. Oddělení- Určeno pro těžké případy TBC.

I přes to museli však pracovat v tkalcovské dílně.

8. Oddělení - Ševcovská dílna

9. Oddělení - Krejčovská dílna.

10. Oddělení - Sedlářská dílna. Příchozí objednávky a administrativu zajišťovala jedna mohelnická firma.

Zakázky byly určeny převážně pro Wehrmacht (LCH2013)

O nedělích se konaly evangelické a katolické mše, které obvykle sloužil místní farář.

Mše se odehrávaly ve vězeňské kapli.

Obvykle se jednalo o trochu větší, upravenou místnost vybavenou stolem coby oltář, před ním několik lavic.

Věžnice, které byly zřízeny ve starých pevnostech či klášterech, obvykle disponovaly účelově postavenou kaplí, která nejen z hlediska účelu mší ale také z hlediska kapacitního lépe vyhovovala .

Vězni mše vítali, protože to byla jediná příležitost jak se shledat s mnohými kamarády, spoluvězni.

Harmonium a sbor, to byla navíc jedna z mála možností, jak alespoň na chvíli zapomenout na hořký život za mřížemi. Mše nebyly příliš přísně kontrolovány a tak se českým vězňům občas podařilo během bohoslužeb zazpívat pár českých písní. Vždy záviselo na bachaři, který měl službu. V přítomnosti slušného bachaře z kaple bylo možno mezi německými písněmi uslyšet kousek „Sv. Václava“ nebo „Kde domov můj“ i světské národní písně jako Zahučaly hory“, „Čechy krásné“.

Pokud stráž vykonával bachař, který vězně pronásledoval, následovaly po českých písních tvrdé postihy. Mše byly rušeny, vězni vyškrtáváni ze seznamů nahlášených na bohoslužbu.

Během vánoc bylo vězeňskému varhaníkovi obvykle povoleno po večeri cestovat s harmoniem po chodbách a hrát koledy. Věžňové poslouchali za zavřenými dveřmi a často zpívali s varhaníkem.

Vzpomínky pracovníků závodu Poldiny hutí Kladno na pobyt v nacistických káznicích a věznicích

Protokol sepsaný s Karlem Moucha, zaměstnancem Poldiny Hutí na Kladně dne 24. července 1946
8. srpna byl jsem předveden před soud. Kde jsem byl odsouzen na 7 roků káznice.

7. listopadu byl jsem odtransportován do káznice v Erlachu. Tam jsem pracoval v lese a sice dělali jsme tam nádrže na benzín. Pracovní podmínky byly kruté, napolo nazi, bosí a hladoví, jsme byli často bití.

16. prosince 1944 byl jsem odkomandován do Bamberku, kde jsem pracoval v malé továrně, pod správou Wehrmachtu. Zde jsem pracoval jako kovář až do 10. dubna 1945. 13. dubna jsem byl vysvobozen Americko-Československou jednotkou. Bylo nás tam na 400 mužů, většina z nás se dala dobrovolně do armády. Již 1. května vykonával jsem službu v Chebu. Byl jsem přidělen ku třetí rotě. 15. května bylo čteno v rozkaze, že mužové ve stáří od 50 let budou demobilizováni a budou vypraveni do svých domovů. 16. května 1945 jsem jel domů.

Vzpomínka Josefa Lončáka na léta strávená v nacistických káznicích

„Z Prahy nás 15. března 1944 odvezli v „kvočnách“ do Norimberka. Jelo nás dvaadvacet Koliňáků a Poděbradáků. V Norimberku jsem prožil několik velkých náletů. Od sedmi ráno do šesti večer jsme sestavovali elektrické součástky. Za čtyři měsíce pobytu v Norimberku jsem byl jen jednou na vycházce, na „Frajštundě“.

17. července 1944 jsme byli převezeni do káznice v Bamberku. S Mirkem Merblem jsem byl přidělen do komanda „Holzhof“, kde nás pracovalo patnáct vězňů, dvanáct Čechů, jeden Jihoslovan, jeden Němec a jeden Francouz. Stal se ze mě dřevorubec. Znamenalo to těžkou a vysilující práci v lese. Káznice v Bamberku se

nacházela ve starém klášteře. S Mirkem Merblem a se čtyřmi dalšími vězni jsme též pracovali u „pohřebního komanda“. Odnášeli jsme zemřelé vězně na malý hřbitov k pohřbení. Byli zabalení v novinovém papíru a přivázení na holém prknu. Po výkopu byly mrtvoly hodzeny do hrobu a hned zahrabány. Od listopadu 1944 jsme nedostávali brambory, jen vařenou krmmou řepu a tuřín, chleba jenom 25dkg ráno, k tomu černou kávu ze žaludů.“

Strava a ošacení

Strava vězňů sestávala obvykle z řídké polévky a kusu méně hodnotného chleba, což mělo za následek tuberkulózu, onemocnění z nedostatku vitamínů, těžké průjemy a problémy s ledvinami.

Ze vzpomínek českého odbojáře Josefa Procházky na pobyt v káznici Gräfentonna

„Nedostávali jsme normální chléb, ale celozrnný, spečený v jakési bandury. Většinou jej hladoví vězni zhltili, ale pak zůstával bez užitku a nestrávený. Podle rady jednoho vězně- lékaře jsem si tento „chléb“ uschoval do pracovního pláště a v průběhu dne při práci pomalu ulamoval a třeba půl dne jedl po kouscích, tak aby se v ústech rozemlel na mouku.“

Vzhledem k tomu, že strava byla připravována hromadně, vznikl prostor k rozkrádání skromných potravinových přídelů určených pro vězně. Zdali vězeň dostal hustou polévku, nebo jen vlažnou vodu záleželo na "gangaři", nabere-li polévku ze dna nebo jen z vrchu.

Kvalita stravy byla do značné míry závislá na tom, byla-li strava připravována správou káznice (pro vězně v káznici a v trestaneckých dílnách) nebo zaměstnavatelem (detašovaná a některá denní pracovní komanda)

Oficiální týdenní přídělky pro vězně nasazené v živnostenském hospodářství, červen 1941 a duben 1944

	Nežidě (červen 1941)	Nežidě (duben 1944)	Židě (duben 1944)
Maso			
Normálně pracující	320g.	200g.	200g.
Děle nebo v noci pracující	480g.	max.340g.	max.340g.
Těžce nebo mimořádně těžce pracující	max. 640g.	480g.	max.340g.
Tuk (margarín)			
Normálně pracující	200g.	183g.	183g.
Děle nebo v noci pracující	220g.	203g.	203g.
Těžce nebo mimořádně těžce pracující	max. 300g.	max.283g.	203g.
Chléb			
Normálně pracující	2740g.	2600g.	2600g.
Děle nebo v noci pracující	3340g.	3280g.	3280g.
Těžce nebo mimořádně těžce pracující	bez údaje	max.4000g.	3280g.

Citelné snížení potravinových přídelů, vyplývající z výše uvedeného přehledu, se společně s tvrdou prací brzy projevuje snížením pracovního výkonu a nárůstem pracovních úrazů.

„V posledních třech měsících bylo k snídani 1/2l. náhražkové kávy, nebo 1/2l. náhražkového čaje a čtvrtka chleba. K obědu sušená mrkev, sušené zelí, sušený špenát, tuřín (mezi vězni s oblibou nazývaný „Durynský ananas“), kedlubny, nudle nebo hrách. Jednou za 3-4 neděle byly brambory ve slupce 40dkg. a 1/2l takzvané omáčky, cukr žádný. K večeri 30 dkg. brambor ve slupce a 3 polévkové lžičce tvarohu nebo 1/4l červené řípy, 2dkg. salámu nebo sulce či margarínu, řídká polévka z tuřínu. Podvýživa stoupala. Pracovali jsme jako vždy a hlad jako nikdy. Jak ubývalo

na váze, přibývalo hrobů. První zemřel řídící učitel Petera 21. 5. 1943 pak Černý Josef 13. 8. 1943, Jaroslav Hájek 17. 11. 1943, Kryšpín Karel 11. 3. 1944, Tůma Ferdinand 12. 6. 1944, Zeithammel Karel 1. 11. 1944 a Hlaváček Václav 6. 12. 1944. V březnu 1945 zemřelo následkem chřipky a podvýživy dalších 5 osob“

Situace byla tak zoufalá, že podniky aby nepřicházely o zaškolené pracovníky začaly s vydáváním zvláštních potravinových přídatků.

Justiční vězni byli oděti ve vězeňském úboru, který sestával z černé haleny ze silné látky s všitým pruhem v levém rukávu, černých kalhot s všitým pruhem v levé nohavici a černé vězeňské čepice. V případě nedostatku těchto oděvů byly vězňům vydávány obnošené německé uniformy. Obuti byli ve dřevácích, pracující mimo káznici nosili obnošené armádní boty.

Stráž v nacistických věznicích a káznicích

Strážní sbor obvykle sestávala z mužů nevhodných pro aktivní vojenskou službu. Většina strážných byla vůči českým vězňům nepřátelská.

Ze vzpomínek českého odbojáře Jeseфа Procházky na pobyt v káznici Gräffentonna.

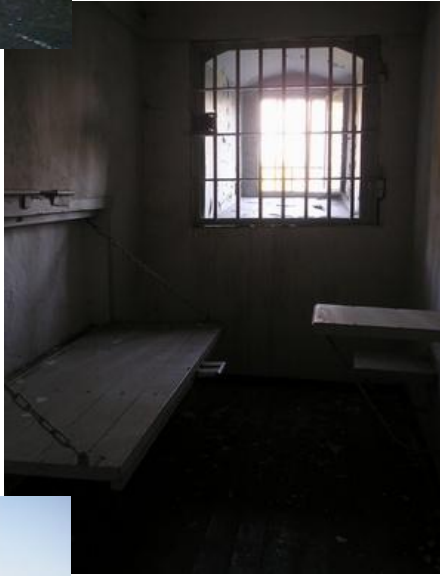
„Správu ústavu byl pověřen vládní rada Heinke. Svou službu vykonával až do konce války. Heinke se oblékal s německou vybraností. Obvykle nosil, hnědé boty, kamaše, zrzavé šaty, černý zimník a lovecký zelený klobouk se štětkou.

Velitelem vězeňského bloku byl SS-man Erste, který pro Čechy měl jediný výraz „nepřátelské stvůry“ byl v Gräffentonně až do února 1944. Po něm převzal funkci Rittenbach bývalý zedník. Jeho zástupcem byl Guldenschuh zvaný pistolník, který řval celý den jako pes. Lazaretu velel Stierwald zvaný lapiduch, jeho zásluhou stoupal počet hrobů na hrozném vězeňském hřbitově nevídanou měrou. Nemocný s otevřenou tuberkulózou byl u něj simulant. Lékař byl proti němu bezmocný. Magacín vedl Barth. Ten byl však z magacínu vyhozen pro zlodějiny. Jeho funkci převzal Türk zvaný šilhoun, který Čechy nenáviděl. V kuchyni se vystříдалo několik úředníků. Výměna byla vždy jen proto, že bachaři kradli. Vrcholem byl König, místní hostinský a řezník, jehož podnik byl hned za branou káznice. Jiným význačným zlodějem byl Walker. Uměl velmi špatně psát a počítat. Při odpočítávání vězňů na vycházce musel si vždy počet napsat, aby to nezapomněl. Samostatnou kapitolou byl otrokář Starke. Dovedl vězně trýznit tím nejrafinovanějším způsobem. V mrazu vysvlékl často všechny vězně na dvoře a hledal krabičky cigaret, šňupáku atd. Inteligence u všech byla velmi malá. Vracím se ještě k Erstemu. Jednou jsem obdržel balíček s tužkami a blokem na kreslení. Měl jsem povoleno ve vězení kreslit. V balíčku bylo vloženo asi 5 kousků bombónů z vánočního stromečku od mých dětí. Kreslení mi vydal, ale ty bombóny ne. Měl jsem slzy v očích. Tolik jsem ho prosil, aby mi alespoň jeden dal, že je to ze stromečku od dětí. Nelenil se mnou jít z druhého patra, kde byla kancelář, až do sklepa a tam přede mnou hodil těch několik kousků ze stromečku do ohně ústředního topení. Jen několik strážných byli lidé. Ostatní byli stvůry bez citu a srdce.,,

Hrad Kattenburg, Gräffentonna, Německo, Během Druhé světové války byli ve zdejší káznici umístěni justiční vězni mnoha národností. Mezi Španěli, Francouzi, Němci i nezanedbatelná skupina českých politických vězňů. Brána do hospodářského dvora (LCH2009)

Hrad Kattenburg, Gräfenonna, Německo, (LCH2009)

Poslední dny, osvobození a česká správa v Gräffentonně

Ze vzpomínek českého odbojáře Josefa Procházky na konec války v Káznici Gräffentonna.

„Velikonoční týden 1945

Napnuté očekávání. Jak to s námi dopadne. Neustále kolem nás zní hřmění bomb, žádná chuť do práce, bachaři sedí v kanceláři a debatují, studují mapy
26. 3. 1945

Zazněl zvuk sirény. Nedaleko se vysadili parašutisté. Kopou se zákopy, staví překážky, jsou slyšet výstřely. Jsme všichni podvyživení, vysílení tělesně i duševně. Budou nás evakuovat? Zneklidňují nás zprávy o bombardování.

Bílá sobota 31. 3. 1945

Pracovali jsme jako vždy a hlad jako nikdy. Velmi opatrně probíráme situaci. Dozorci nás sledují na každém kroku. V 13:45 byla všechna práce přetata tím dlouhým tónem sirény. Siréna nám řve do uší, že „nepřítel“ je na blízku. Děje se něco velkého a my cítíme, že naše záchrana se blíží. O práci už se nedá mluvit. Úředníci nastupují, nosí přilby. Po ulici pobíhá Volkssturm s puškami v uniformách. V 14:30 přišel náhlý rozkaz ukončit práci a všechno zpět na cely. Pozorujeme zamřížovaným oknem co se děje na dvoře. Z dálky je slyšet dunění děl. Kolem šestnácté hodiny vidíme několik, zřejmě amerických, stíhaček, které jedna za druhou chrlí oheň na pozemní cíle ve směru Bad Langensaltza. Večer jsme se dozvěděli, že bylo odstřelováno a zapáleno tamní letiště. Pouze 6km od nás. Ještě dlouho do noci bylo vidět zář. Pozdě v noci usínáme hladem a s přáním aby nám zítřek přinesl něco překvapujícího, nového. Vstupujeme do nového měsíce. Bude to jistě rozhodující měsíc v našem životě. Dej bůh, že dnešní „vzkříšení“ bude i vzkříšením pro nás všechny. Vzpomínám na tyto dny, které jsem prožíval ve svém dětství u dědečka v Petrovicích a pak u maminky v Pečkách. Nyní už po páté „pod ochranou“ gestapa za mřížemi. Ale pevně věřím, že je to naposled a ten příští „den vzkříšení“ bude už doma u mých nejdražších. Nikdy však nezapomenu na tyto pohnuté dny v tomto roce 1945.

Velikonoční pondělí 2.4 1945

Ráno jsme nemile překvapeni. Budiček je jako ve všední den. Nastupujeme do práce, začínáme pracovat. V noci přijela nákladní auta z Berlína na dvůr káznice. Vzbudila rozruch a nejružnější domněnky. Budou se odvázet dokumenty nebo budeme evakuováni? Byly přivezeny zbraně? Auto bylo označeno nápisem Berlínská věznice. Byly z něj vykládány vězeňské uniformy. Všichni jsme měli obavy, aby nás v posledním okamžiku někam neodsunuli. Začali jsme sice pracovat, ale po 10 minutách přichází rozkaz ukončit práci. Nyní jsme v bojovém pásmu. Slyšíme různé zprávy. Padl Eisenach, Američané stojí před Bad Langensaltza. Hlavní bojové síly Američanů stojí prý v údolí řeky Wery. Po obědě znovu siréna. Jsme na celách. Na vycházky nás už nepouštějí. Slyšíme opět dunění děl.

Úterý 3. 4. 1945

Vstáváme jako jindy a jdeme do práce, trochu zklamání. Snad se fronta nezastavila! V noci přišlo do vesnice německé vojsko. Občas vidíme po silnici ujíždět směrem od fronty maskovaná auta nepravidelné skupiny vojáků s nejružnější výstrojí. Vidíme raněné, unavené, obraz bídý. Někteří jdou pěšky, jiní jsou na vozech, tažených

koňmi ba i kravami, špatně oblečení. Téměř všichni bez pláštů, je na nich vidět vyčerpanost a lhostejnost. Tak tedy vypadá ta vychvalovaná, ukázněná německá armáda. Občas projede tank, pancéřové auto nebo samohybné dělo. Odpoledne už do práce nenastupujeme. Slyšíme dělostřelbu a dokonce už i kulometry, nejde elektrický proud, přestaly jezdit vlaky. Zřejmě se blíží fronta k nám.

Středa 4. 4. 1945

Jsme bez světla, voda neteče. Do věznice nastupují pouze dozorci, kteří sem byli před časem evakuováni z východu. Naši bachaři nastoupili k domobraně. V 16:00 slyšíme přerušovaný tón sirény z Bad Langensaltza. Měl by to být letecký poplach, ale trvá příliš dlouho. Někdo prý dokonce slyšel zvonit zvony. Mluvíme z oken, dohadujeme se, co asi bude dál. Zítřa si odemkneme cely a za týden jsme doma. Slyšíme stále palbu i kulometry. Večer je na celách veselá nálada. Někde se i zpívá. Očekáváme Američany každým okamžikem.

Ráno byl slyšet nízký přelet motorových letadel, rozestavených do přesných formací. Zdá se, že vysazovala parašutisty. Padla prý Gotha. V noci prý bylo propuštěno 12 vězňů, Němců, nasazených ve službách místního Luftschutz. Starosta byl prý SS-many zastřelen, protože chtěl vydat město bez boje.

Čtvrtek 5. 4. 1945

Po budičku vyhlížíme z oken, zda se něco neděje. Naši strážci nastupují do služby, ale bez pistolí. Dozvídáme se, že prý v oblasti kolem nás byly oficiálně zastaveny boje. Po několika dnech máme opět vycházku. Při vycházce panuje naprostá volnost. Dozorci jsou odzbrojeni. Nemají pistole ani bodáky, na blůžkách už nemají odznaky strany. Jsou ke všemu lhostejní. Zbraně prý jsou odevzdány na obecní úřad. Volkssturm je rozpuštěn místní stranici NSDAP prý spálili svůj prapor. Je to možné že právě v župě vzorného Fritze Sauckela se vzdají bez boje? Ještě nedávno jsme četli v novinách, že právě thüringenská oblast musí být a bude se bránit do posledního muže. Kolem 15h se rozpoutala silná palba děl a kulometů velmi blízko nás. Z okna pozorujeme souboje letadel. Vše je stále ve směru na Bad Langensaltza. Palba ustává až kolem dvacáté hodiny. Později nastává klid přerušovaný až větší detonací následovanou velkým ořísem budovy. Někteří z vězňů se dozvěděli, že prý pracovní inspektor vzkázal, že je pověřen předáním ústavu spojencům a žádá všechny Čechy, aby zachovali klid. Ve věži věznice byla umístila hlídka SS s těžkým kulometem. Pozdě usínáme ve stálém přemýšlení a dohadování jak to všechno skončí.

Pátek 6. 4. 1945

Hned ráno slyšíme rány z děla a kulometry. Na soudní budově prý visí bílý prapor. Je tedy pravda, že se Gräffentonna vzdává? Bylo by to nejrozumnější. Mezi vězni je radostná nálada. Nervové vypětí vládne věznicí. Tolik událostí v tak krátké době. Události tak závažné, tak významné, které mají udělat úplný převrat, změnit náš dosavadní, několikaletý život za mřížemi, vrátit nás domů, otevřít cestu k nám do naší vlasti, do našeho domova. Ubíhá hodina za hodinou. Po celé dny jsem pracoval, psal, kreslil, ale dnes to nějak nejde. Plná hlava myšlenek, nervy napjaté, čekání na naše osvoboditele. Odpoledne jsem si lehl na kavalec a snažil se usnout po probdělých nocích, ale nejde to. V 14:10 odpoledne slyším hřmot na dvoře. Jsme okamžitě u okna.

Z druhé strany budovy na nás volají, že Američané již přijeli do vesnice. Ze sálu se ozývá jásot, rovněž i z ulice, ale co to? Palba z kulometů a jaká, nejvíce před naší branou. Bože proč se střílí. Střely sviští nad káznici. Režou do střechy hlavní budovy. Dokonce hvízdají na dvoře. Vězňové, kteří řezali na dvoře dříví, utekli. Vždyt byly prý v noci vyvěšeny bílé prapory, tak proč se střílí. Z oken se ozývá křik „Otevřete bránu“. Po malé chvilce vychází „Hauptwachmeister“ z oddělení C, takzvaný Praděd. Otevírá bránu. A již se na dvoře za ohromného řevu ze zamřížovaných oken, objevuje voják menší postavy, s přilbou a s kulometem. Všechny národnosti Češi Jihoslované, Rusové, Francouzi, Italové, Němci, Angličané... provolávají slávu, zpívají. Všichni volají z oken, aby byly otevřeny cely. Z pravé strany slyšíme stále střelbu a hvízdání střel. Střílí se z kulometu na železné dveře vedoucí na vycházkový dvůr. A už se objevují první vězňové. Na dvoře někdo konečně otvírá cely. Je slyšet i rány do dveří a řinčení skla. Všechno se hrne na dvůr. Dva bachaři „Zrzavý kočí a Klátivý věna“ odemykají cely. Již je skoro všechno venku jen naše cela nejde otevřít. Nějak zapadl zámek. Máme prý počkat. Konečně Vláda Binder vzal sekeru na štípání dříví a už běží k naší cele. Několik ran sekerou a dveře se rozletěly. Svoboda-j sme volní. Vřelé objímání, stisky rukou a už se všichni hrneme na dvůr. Na dvoře je již velký zástup kolem amerického vojáka, který první prošel branou kriminálu. Usmívá se na nás. Nebojí se být mezi vězni. Střelba venku ustala. Na ulici byl zastřelen jeden náš dozorce, který se vzepřel vojákům. Byl to Barth. Všude je křik chaos radostná nálada. Balíme si své věci. Po osvobození byla otevřena půda, kde byly uskladněny naše civilní šaty. Nikde žádné rozkazy. Každý jedná na vlastní pěst. Jsem také v proudu vězňů hrnoucích se na půdu. Našel jsem svůj pytel s civilem. Zločinci, kteří byli rovněž v tomto vězení, kradou, na co přijdou. Jsou rozbijena okna dveře skříně, je rozebíráno skladiště oděvů, bot, ložního prádla. Jsou zde tisíce párů krásných bot a my museli chodit v dřevácích a v pantoflích. Hříza musí pojímat každého, kdo vidí tu spoušť kolem nás. Takto jsem si naše osvobození nepředstavoval. Tohle se přece nemělo stát, aby nastalo bezmyšlenkovité rozbíjení všeho. Z oken vidíme, jak němečtí vězňové odcházejí do vsi. Začlo rabování hlavního skladu v soudní budově. Každý si nese, co unese. Civilní obyvatelstvo se připojilo a krade vše, na co přijde. Odnášejí domů nejrůznější věci a Američtí vojáci jsou mezi tím davem bezmocní, nezasahují. Každý si může odnést, co chce. Většina vězňů je již v civilních šatech. Němci opouštějí věznici. Jdou prý domů. Samozřejmě že chtějí co nejdříve zmizet. Jsou volní, a kdo ví, zda by je za několik dnů znovu nezavřeli. V chumlu jsem se dostal k bráně, kde vidím vládního radu se zkrvavenými rty. Asi něco vyfásl od bývalých svých svěřenců. Jeden americký voják odnáší ke bráně množství revolverů a různých zbraní. Běžím s další skupinou do kanceláře, kde každý hrabe v regálech a hledá svoje papíry, doklady. Mám štěstí, našel jsem ty své brzo. V jiné kanceláři jsou rozházeny fotografie, dopisy a každý hledá své. Pro kamarády spoluvězně bereme věci sebou. V jedné z kanceláří v hrozném chumlu se vydávají propouštěcí listky, které píší naši lidé. Podepisuje je Frank. Na tento lístek se vydává v okénku kuchyně bochník chleba a kousek špeku. Dostal jsem, tak běžím na svou celu, abych se opět nasytil, nevím, co bude zítra. Co podnikneme my

Češi? Angličtí vězňové odjíždí hned s Američany. Někteří Francouzi též, pokud je mohli vzít do tanků, ale co my? Kdo se o nás postará. Je nás zde přes 100 vězňů. My prostě zůstaneme, poněvadž domů nemůžeme a toulat se někde po Německu? Kde bychom spali a kde by nám dali něco k jídlu. Chléb i kousek špeku jsem snědl a přemýšlím, co bude v noci.

Přestěhoval jsem se k Béd'ovi na lepší celu. Unaven myšlenkami, dojmi, poprvé v civilních šatech, se svými věcmi, fotografiemi mých drahých, usedám na pryčnu v novém svém „pokoji“. Co se vše stalo za ten krátký čas. Jsem Opět svobodným člověkem. Vždy jsem měl obavu, zda při tom konci dostanu všechno to svoje kreslení i psaní a zatím jsem si musel vše najít v tom chaosu, v revoluci v kriminále. Škoda, je, že tyto okamžiky jsou zkaleny takovými událostmi, kterých jsme svědky, anarchie v Kriminále.

J sme volní. Chodíme po kriminále, cely máme otevřené. Americká špičková kolona tanků, která prorazila frontu a osvobodila nás, odjíždí zpět ke svému útvaru. J sme bez ochrany, bez zbraní a osvobození vlastně za frontou.

Je to možné aby nás takto zde nechali? Ano. V obci již není ani jeden americký voják. J sme zde v Bezpečí? Tato chmurná otázka nás všechny zaměstnává a nikdo na ní nemůže odpovědět. Rozhodně v bezpečí nejsme a musíme jednat. Pozdě večer jsme se domluvili, že budeme držet sami stráž v bráně a to vždy 6 lidí po 3 hodinách. Mám stráž od půl noci do 3 hodin. Vůbec nespím. Není možné usnout, co se s námi stalo a co bude dál. Nemáme žádné světlo. Bloumáme po tmavých chodbách. Konečně jsme sehnali nějakou petrolejovou lampu alespoň pro stráž a pro kuchyň. Kuchyň je zatím stále obsazena německými vězni, ale ráno nastupuje několik našich lidí do kuchyně i do pekárny. Vaříme krupicovou polévku, ve velkém kotli, připravujeme brambory a jíme a jíme. Sklep je plný brambor a my máme hlad. Na strážnici sedíme v jedné místnosti a cpeme se bramborami.

Ještě večer přišlo k nám důvěrně několik Němců, prý abychom co nejdříve zmizeli z vězení, že je to nejisté. Američané odjeli a SS-mani jsou prý v blízkém lese a chystají se přepadnout káznici, kde je prý skladiště všeho možného. Jak by to asi dopadlo, dovedeme si představit. Ti jsou schopni všeho. J sme odhodláni se bránit.

Nasazujeme vrata, děláme barikády ze stolů a sháníme nějakou sekerku, klacek, šroubovák, nůž, cokoli s čím by se dalo v případě potřeby bránit.

Sobota 7. 4. 1945

Události minulého dne nás více a více přivádějí na myšlenky o domově. J sme sice svobodní, ale dosud za mřížemi a jak je doma? Dozví se o našem osvobození? Jisté mají i oni doma obavy o nás, myslí na frontu, ve které se nyní nacházíme. Jaké budou konce německých kriminálů a koncentračních táborů? Ještě toho večera jsem si přinesl zámek z mé poslední cely, ten který v den našeho osvobození nešel otevřít. Když to půjde, vezmu si jej na památku domů.

Jaký rozdíl tohoto dne ode všech předchozích. Není slyšet harašení klíčů, křik, nadávky dozorců, hrozné klepání dřeváků.

V noci jsem nemohl spát, hlava byla plná myšlenek. Co bude dál. Jak bych radostí křičel, že jsem již svobodný a vy doma o tom vůbec nevíte. Jaká to divná svoboda? Nacházíme se za frontou osvobození a opět opuštění Americkou armádou. Navrátí se opět SS-mani a německá armáda? To by byl s námi konec. Na strážnici u brány je

stále živo. Nejen určená stráž, ale mnoho ostatních, kteří nemohou spát. Rozrušení a nejistota nám kazí první dny svobody. K ránu někdo přišel se zprávou, že prý Němci kopají u zdi věznice a chtějí tam dát nálož. Zesílujeme hlídky. Nervy všech jsou našponovány k prasknutí, a proto není divu, že obrazotvornost tak pracuje. Zbytek Němců se zamkl v kuchyni a nikoho tam nechťejí pustit ani naše kuchaře nebo pekaře. Ráno musíme snídat, ale i to jsme konečně vyřešili i trochu násilím. Němci musí z kuchyně pryč. Snídaně bude na sále 5 a pro Němce na sále 4. Všude je nepořádek jako po revoluci. K ránu posíláme naše členy Podleza, Nyndla a Kolečka do Bad Langensaltza k americkému štábu pro informace co s námi bude a s prosbou o pomoc. Jejich cesta frontou k Američanům nebyla snadná. Po snídání přemýšlíme co dál. Ve vězeňském chlívků jsme našli dvě prasata. Bude maso na oběd. Vždyť jsme zde pány a rozhodujeme o sobě sami. Jedno prasátko bylo zabito. Dobrovolní řezníci šli pro vodu a zatím jej jiní rozebrali. Prostě prase zmizelo po částech v rukou Němců. Zabijíme druhé. Vypátrali jsme zloděje a velká část masa je zachráněna. Sám jsem zabavoval náruč masa prodaného zlodějem Němcem do místního hostince. Za to jsme všechny Němce z kuchyně vyhnali a pomalu dostáváme vše v ústavu do svých rukou. Pečeme chléb. Netrpělivě čekáme celý den na naše vyslance k americké armádě. Projdou frontu, nebudou někde chyceni a zamordováni?. U starosty obce se prý odevzdávají zbraně fotoaparáty, střelivo. Všechno bylo dodatečně Američany zničeno. Konečně v noci, zcela uavení a vyčerpaní přicházejí naši vyslanci. Únavou sotva mluví, touží po jídle a my dychtivě čekáme, co nám řeknou. Nemohli se dostat zpět přes tankové uzávěry na silnicích. Američané je nechťejí propustit. Dostali se až na velitelství. Bylo jim řečeno, že pancéřové špičky pronikly příliš daleko dopředu a ztratily spojení s hlavními voji a zásobováním. Musíme proto čekat, ale pro uklidnění na štábu slíbil, že občas nechají projet naši obcí několik tanků. Je to sice málo, ale alespoň něco. Všichni jsme se sešli, vyslechli jejich zprávu a zařizujeme se podle toho. Děláme si vlastní samosprávu věznice, zatím podle vojenského řádu, poněvadž je mezi námi hodně důstojníků a vojáků. Podplukovník Podleza je zvolen velitelem ústavu. Zná německý a anglický jazyk a tak je pro tuto funkci nejvhodnější. O zásobování se stará Reis, tlumočnickem je Nyndl, naučil se anglicky v Kriminále. Já jsem zvolen s Kácovským pobočником Podleza. První náš vlastní oběd byl opravdu královský. 1,5kg brambor, 8 dkg tučného masa a ½ l omáčky

Prvá neděle na svobodě

Poněvadž se zdá, že zde ještě nějaký čas pobudeme, rozdělili jsme si funkce tak, aby ta naše samospráva věznice byla opravdu životaschopná. Organizujeme se vojensky, jelikož je to pro nás zatím nejvýhodnější a jsme vlastně na vojně, bez zbraní, bez spojení s okolním světem. Dva kamarádi Glauber a Ritter odcházejí. Prý je tu to nebezpečné. Později jsme se dozvěděli, že jsou v lágru Mühlhausen.

Samosprávu jsme si zvolili následovně

Velitel:	B. Podleza
Pobočníci:	V. Kácovský, J. Procházka
Technická služba a spojení:	V. Binder
Kuchyně:	A. Hnežlík.
Vrchní kuchař:	Maštera

Styk s Americkou armádou:	M. Rais, Pekař, F. Růžička.
Přejímání vydávání stravy:	B. Sláma
Kancelář:	Vacek, Janota, Čoudek,
Prádelna:	K. Kolečko
Knihovna:	J. Šperer
Správa budov:	V. Holeček
Knihovna:	B. Hůla.
Zásobování:	H. Hrdlička, F. Mudroňka
Zahrada:	A. Ulrich
Instalace:	V. Sedláček
Ošetřovna:	R. Velek, R. Chaloupský
Koupelna, topení:	F. Molhanec, J. Rendl
Velitel oddělení A:	F. Kynych
Velitel oddělení B:	Hajtl
Velitel oddělení C, německé oddělení:	Petters

Po probrání všech nejdůležitějších otázek, rozhodli jsme se, že především provedeme centralizaci ubytování. Všichni Češi a příslušníci ostatních národností, mimo Němců, budou ubytováni na oddělení A, B a C v podkroví. Němci byli umístěni na oddělení C1 a C2. Obsadíme kanceláře a budeme udržovat vojenský pořádek. Určení kamarádi odcházejí ke Starostovi do obce, aby požádali o dodávky potravin. Vyřídilo se to celkem rychle. Obec dodá, co bude moci. V ústavě máme nějaké zásoby a to ty nejdůležitější: 80q chlebové mouky, 47q rýže, a několik vagónů brambor. S rýží je to opravdu štěstí. Takovou vzácnou živinu sem dopravili naši bývalí strážci ještě před několika dny. Zvyšujeme si pomalu dávky jídla, abychom se zrestaurovali z mnohaletého hladu. Kancelář jsme uklidili. Dnes jsme tam my, kde ještě před několika dny vládli Němci. Mám na starosti stav útulku. Ráno dostávám hlášení z jednotlivých oddělení. Vydávám prozatímní legitimace, starám se o strážní službu, kontroluji odchod vězňů a jejich příchod atd. Mám též na starosti denní rozhlasové správy. V. Nyndl poslouchá denně zprávy z Londýna, předáváme je pisařům a před polednem se už roznášejí na strážnici do kuchyně, na ošetřovnu. Po obědě se čtou v sále pro všechny.

V kanceláři pracujeme s Vénou dlouho do noci. Práce je hodně, ale pracujeme s chutí na svém vlastním

Velitelství české samosprávy v Gräffentonně, 1945

hospodářství. Nezbyvá nám vůbec čas na vycházky po obci, jako ostatním. Večer jsme na tom jako předtím. Američané odjeli, ale slíbili, že zítra přijedou opět. Jsme sice už klidnější, ale přeci jen panuje mezi námi jistá nervozita. Spokojenost však prochází žaludkem a ten už máme druhý den plný. Někteří mají dokonce žaludeční potíže a několik z nich musí na ošetřovnu. Je nás celkem 221. Někteří pracují v našem ústavu celý den, jiní se toulají po obci a přijdou se do kriminálu jen najíst. Večer vzpomínám opět na domov. Jistě dosud nevědí, že už nejsem vězeň, že sedím v civilu v kanceláři, kde dříve sedával SS-man Frank. Na stůl si dávám fotografii rodiny, kterou jsem zde objevil. Vedle vázičku s květinami.

Pondělí 9. 4. 1945

Krásný slunečný den. Čaj máme dobrý a sladký i kávu. Snídáme velkopanský. Celý bochník chleba a k tomu ještě margarín. Přicházejí opět Američané. Na bráně máme anglicky psanou vývěsku „Tato budova budiž neobsazována vojskem. Američané dali správu celého vězení do našich rukou

Úterý 10. 4.

1945

Dnes Američané nařídili vycházku pouze 2 hodiny denně, vzhledem k vojenským transportům, které jsou opravdu ohromné. Těžké tanky, nákladní auta, a nejrůznější speciální bojová vozidla. Úžasné transporty a to je jen část toho co se valí do přední fronty. Střelba a výbuchy jsou stále časté. Uvažujeme, co taková války

stojí. Američané se u nás často zastavují a dostáváme od nich vše možné: konzervy, prášek na zuby, suchary, cigarety, zápalky, žvýkačky čokoládu atd. Večer nám slíbili jídlo z jejich kuchyně. Sám jsem to přebíral a viděl, jak si žijí. Jejich frontová večere: Nudle s masem, naložený hrášek, špek, bílý chléb, třešňový kompot, bonbóny, suchary. Jo to se to válčí. Němci obdivují jejich kuchyň, vždyť taková jídla nemají u nich ani v hotelích. Vydal jsem pro osazenstvo nové průkazky v anglické řeči a označení národnosti. Přišíváme si do klopky kabátu červenobílou stužku, označení v našich národních barvách. Na sál jsme si dali harmonium a já jako vždy mám nové vedlejší zaměstnání: zpěv a hudbu. Dlouho večer sedáme na sále a zpíváme národní písně. Američanům se naše národní písně líbí. Dopoledne do naší kanceláře přivádějí vojáci nejhoršího bachaře „otrokáře“, napůl v civilu, s bachařskými kalhotami, abychom potvrdili jeho totožnost. Byl to velký okamžik hlavně pro mě. Ten, který mě ještě nedávno nadával a pronásledoval při mém kreslení, nyní stojí před námi bezmocný. Mám také první zprávy z rozhlasu. Američané si chtějí vzít s sebou 3 naše členy jako pomocné síly. Slíbili jsme, že si nabídku promyslíme. Našel jsem v kanceláři knihu propuštění vězňů. Odedneška za dva roky jsem měl být, podle rozsudku zemského soudu propuštěn z vězení. Kdo ví, kam by mě potom poslali. Dnes jsem již svoboden.

Středa 11. 4. 1945

Ráno máme vzácnou návštěvu. Plukovník americké armády, dosti mladý. Měl sebou tlumočnicka. Mluvil

s námi dost dlouho. Přivezl i různé dary, suchary, doutníky atd. Otevřeli jsme též vlastní holírnu. Americké oddíly projížděly celý den obcí. Jsou to ohromné masy vozidel i mužstva. Obdivujeme stále jejich přepychové vybavení. Vidíme v autech i prošívání příkrývk. Opotřeбенé části prádla neopravují, prostě je zahazují. Po večeři často sedáme s Vendou Kácovským v naší kanceláři, zapálíme si cigaretu, kocháme se pohledem na fotografie našich rodin, a vzpomínáme na domov. Kdo nás první přivítá.

Je obsazen Erfurt.
Čtvrtek 12. 4. 1945

Jako zvláštní událost máme dnes násilné otevření trezoru. Nebylo jiného východiska. Máme tam cenné věci jako hodinky, prsteny atd. Za asistence určených osob ze samosprávy byla autogenem vyříznuta stěna. Všechny věci byly vybrány a předány majitelům. Někteří kamarádi zaseli do zahrádky vězeňské špenát, ředkvičku. Neradi bychom to zde sklízeli. Dnes se také vrátili ti vězňové, kteří první den opustili náš útulek. Daleko nedošli. Únava a hlad je donutily se vrátit

Pátek 13. 4. 1945

Jsme týden na svobodě. Přesvědčili jsme se, že jsme se rozhodli velmi dobře zůstat tam, kde jsme byli vězňem. Dnes k nám přišlo několik vězňů z koncentračního tábora Buchenwald. Ti byli osvobozeni 11. dubna odpoledne. Dopadlo to tam také dobře, ale všichni se většinou rozutekli a teď bloudí Německem na cestě domů. Přišlo jich 8. Tři Češi a pět Rusů. Líbí se jim u nás a zůstanou zatím zde.

Ze zpráv jsme se dozvěděli o smrti Roosevelta I nás zastihla smutná zpráva. Ulrich na ošetřovně zemřel. Vzpomínám, jakou radost měl z našeho osvobození před týdnem. Známý náš zahradník. Hned se pustil do práce na zahradě, náhle onemocněl a dnes je mrtev. Musí být pohřben daleko od své domoviny. Jednáme o jeho důstojném pohřbení, abychom alespoň jemu vynahradili to, co ostatním nebylo dopřáno.

Všichni naši kamarádi byli pohřbíváni jako zločinci ne na hřbitově nýbrž za hřbitovem na opuštěném místě za jednou stodolou. Je strašné když pomyslím, jakým způsobem byli ti naši chudáci pohřbíváni. Samozřejmě bez rakev, jen zabaleni v papíru. Rakev byla obecní a měla sklápěcí dno. Mrtvé tělo vypadlo odklápěcím dnem a rakev byla připravena na další použití. Kolik už lidí tím dnem prošlo do lůna země? Stojí tam u zdi přikrytá nějakými hadry. Často se na ten smutný hřbitov chodíme dívat a rádi bychom toto jejich poslední místo nějak upravili. Ulrichovi dělají truhlu naši kamarádi v truhlárně. Všechno spojené s přípravou pohřbu má na starosti Holeček. Já mám na starosti provedení pohřbu, obřad vykoná spoluvězeň, farář J. Špérer.

Neděle 15. 4. 1945

Den pohřbu kamaráda spoluvězně Ulricha. Máme už věnec s nápisem „Spi klidně v cizí zemi“ Ve 14 hodin stojí na dvoře pod lípou katafalk s rakví. Šest kamarádů stojí čestnou stráž. V 14:30 jdeme všichni na dvůr, abychom se zúčastnili pohřbu. Nechal jsem rozmnožit písně a včera i dnes jsme zkoušeli. Zpíváme sbor “Zasvit mi ty slunko zlaté“ s doprovodem harmonia. V 14:45 se zvedá rakev, nesena na ramennou, v předu jde V. Klofát s křížem, za rakví farář, několik členů z vedení samosprávy, zpěváci a pak všichni ostatními, i skupina Němců. Je to smutný průvod. Na hřbitově měl velmi pěkný projev farář Špérer a pak za všechny B. Podlezi.

Na začátku jsme zpívali refrén „Hoši od Zborova“ a za doprovodu hymny byla rakev spuštěna do hrobu. Z pohřbu jdu na opuštěný starý hřbitov za stodolou, kde leží můj kamarád Jarda Hájek.

A tak šel jeden den za druhým a zatím žádná naděje na návrat. Jelikož jsme trpěli podvýživou a mnoho lidí onemocnělo tuberkulózou, bylo nám nařízeno, abychom se všichni dostavili na Rentgenologickou prohlídku do Bad Langensaltza. Odcházeli jsme tam ve vojenském útvaru, za zpěvu našich pochodových českých písní. Po prohlídce jsem navštívil katolického faráře, který sloužil mše u nás v kriminále a který nám dovolil zpívat i české písně. Přinesl jsem mu ve zvláštní bedně kalich a potřebné věci k bohoslužbám. Zachránil jsem to při rabování v kriminále po osvobození a měl po celou dobu pod mým kavalcem na cele. Farář měl velikou radost. Seděl jsem poprvé v klubovce, popíjel černou kávu a příjemně jsem si s ním popovídal. Dokonce mi dal 50 marek. Byly to prvé peníze, které jsem po tak dlouhé době viděl.

Když zbylo trochu volného času, chořoval jsem s několika kamarády, hlavně důstojníky, bývalými legionáři, kteří znali rusky do sousední vesnice Burgtonny, kde byla početná skupina Rusů přivlečených na práci. Jejich vedoucí a tlumočnicí byla mladá inženýrka Alice Kurakiovna. Alice a její kamarádka k nám přišla na návštěvu již druhý den po osvobození. Byla pak častým hostem u nás a my zase chodili k ní. Společně tam bydlely v zahradním altánu u jednoho sedláka 3 rodiny Rusů. Byli velmi pohostinní. Jednou jsem u nich jedl rebarborový koláč s bílou kávou a škrundále s cukrem. My jsme jim nosili boty, látky a jiné potřebné věci, kterých byl po osvobození ve věznicích dostatek. Byly to nezapomenutelné chvíle, které jsme trávili u těchto ruských rodin. Bylo to u nich velmi skromné, ale útluné. Alice byla vdaná. O svém muži však neslyšela po několik let. Sama držela tuto velkou ruskou rodinu pohromadě.

Jednou nám konala také americká policie v kriminále prohlídku na udání nějakého Němce, že prý zde máme zbraně. Byla to lež. Nic nenašli. Postupně k nám začali vozit zatčené Němce, mezi nimi i našeho bývalého úředníka, správce budov. Správcem tohoto malého vězení jsme udělali našeho bývalého spoluvězně Zborníka. Je to bývalý policista z Písku, který byl pro poslech rozhlasu odsouzen k smrti a před popravou omilostněn. Jednoho dubnového dne přišel k nám do Gräfontonny Bohuš Bára z Gothy. Byl tam nuceně nasazen společně s dalšími 58 Čechoslováky. Měli to tam velmi špatné. Pochvaluje si naše hospodaření, jídlo i ubytování. Jindy přišli Slováci jen na přespání. Často po celodenní práci sedáváme na sále, kde máme

kostelní harmonium, sehnali jsme i nějaké housle. Hrajeme, zpíváme, vypravujeme a hlavně těšíme se domů. Sledujeme z rozhlasu situaci u nás. Slyšeli jsme o osvobození Chebu Američany. Jde to tedy do závěrečného kola. Jen aby to naši doma dobře přečkali. Konáme též první, oficiální zábavní večírek, samozřejmě, že v mé režii. Po básni “Byli jsme a budeme“ zazněla naše hymna. Pak vzpomínka na mrtvé, na domov, na Prahu. Právě ten den zasvítilo také u nás po dlouhé době elektrické světlo. Máme na sále rádio. Posloucháme slova i hudbu z Prahy. Nikdy na ten večer nezapomenu. Je to opravdové kouzlo. Hudba a zpěv z Prahy a my společně posloucháme skříňku, za jejíž

Gräfontonna, Německo, Hrob Antonína Ulrycha, českého odbojáře a politického vězně. Poslední vězeň zemřelý v gräfontonnské káznici a zároveň první pohřbený jako člověk. (LCH2009)

poslech mnoho lidí sedělo dlouhá léta ve vězení. Po večírku zpíváme dál. Dokonce se vařil jakýsi grog z něčeho, co by se snad mohlo nazývat alkohol. Po půlnoci, putujeme ještě s houslemi a veselím zpěvem po budově. Ke skvělé náladě přispěla i zpráva, o nabídnutí kapitulace Anglii a Americe, o novém velvyslanectví ČSR ve Francii, o navázání diplomatických styků jiných států, a o konferenci v San Francisku.

Čtvrtou neděli po osvobození trávíme celé odpoledne u Rusů v Burgtonně. Měli jsme bábovku a takové pohoštění, jako někde na svatbě. Večer po návratu posloucháme z Prahy „Rusalku“ Opět k nám Američané přivádějí „do úschovy“ další Němce, ve skladišti přibývají zabavené zbraně atd. Na dvoře máme kupy SS-manských uniforem a různé součásti výstroje. Američané nám věří a svěřují tento úkol. Rádi tuto službu plníme. Nejsem škodolibý, ale přece jen cítím jakési uspokojení, když vidím jak do cel, kde jsme byli 2 roky my, zamykáme Němce, kteří patří k těm, co nás týrali a věznili. Nemocným pomáháme, jak můžeme. Ošetřovna je v nejlepším pořádku, vzorné ošetření, lékařské prohlídky, nejlepší dieta atd. Máme také několik nespokojenců. Nestačí jim jídlo. Rýže už jim nevoní. Někdo by chtěl úmyslně vnést nesváry mezi nás vězně. Posloucháme zprávy: Mussolini popraven, postupy na všech frontách. Dostáváme už také Americké frontové noviny. Překladaatelé mají co dělat. Dozvídáme se o zvěrstvech v koncentračních táborech a jiných věznicích.

1. 5. 1945

Den jako jiný, trochu zamračeno a chladno. Špatné počasí však pro nás nic neznamená. Hlavně když den v klidu uběhne a můžeme si říci, že jsme opět den blíže k domovu. Den je prohlášen za svátek a ve městě se napracuje. Od americké policie jsme dostali příkaz, abychom do druhého dne do 9 hodin sepsali protokolárně všechny stížnosti proti našim třem dozorcům. Stierwaldovi (lapiduchovi), Oberländerovi (prasečkáři) a Würfelovi (zedníkovi). Při obědě jsme vyzvali všechny, aby nám sdělili vše ze své zkušenosti. Hodně se mluví, ale má-li se něco protokolárně napsat, jde to hůře. Trvá to dlouho, celý den, než něco dáme do hromady. K večeri máme koncepty a písaři na stroji píší. Musí to být anglicky a německy. Teprve k večeru aspoň na chvíli odcházejíme k našim přátelům Rusům do Burgtonny. Čekali nás celý den. Večer ještě pracujeme do pozdních hodin a pak posloucháme Londýn. Hitler „úředně mrtev“ a mnoho dalších zajímavých zpráv. Přišli též dva Češi z Eisenachu. Je tam prý styčný důstojník, nějaký Kubiček, který má na starosti náš odjezd domů. Hned mu po nich posíláme dopis, aby o nás vůbec věděl, poněvadž Gräfontonna je malé místo. Chceme domů a to brzo. Druhý den posloucháme z domova pásmo „Máj“. Dozvídáme se o kapitulaci v Itálii, v jižním Rakousku a obsazení Berlína. Jak je vidět, budou Němci kapitulovat postupně Anglii a USA, aby nemuseli podávat kapitulaci Rusku, těch se bojí nejvíc. Hitler a Goebels spáchali sebevraždu, Hamburk má být prohlášen otevřeným městem a bude dnes obsazen. Navštěvují nás Rusové z Burgtonny. Dostali jsme též přírůstek, malého třináctiletého ruského chlapce. Neví, kde má otce ani matku. Američané ho někde našli. Celý čas se o něj starali a nyní ho předávají nám. Je výborně vybaven od nich vším možným. Je to

správný kluk.

Sobota 5. 5. 1945

Do vězení dostáváme další naše bachaře. Odpoledne začíná velkým rozruchem. Rozhlas hlásí, že v Praze je povstání. Vedení se ujímají národní výbory a bojuje se proti Němcům. Všichni jsme myšlenkami doma.

Uvažujeme jak se dostat co nejdříve domů. Nápadů je mnoho, ale žádný reálný. Někdo navrhuje jet nákladními auty, traktory atd. Mluvilo se hodně dlouho, vzrušeně, ale výsledek žádný. Jsme několik set kilometrů od Prahy, kdo má, dá benzín. Za co? Kdo bude šoférovat?

Prorazíme frontu? Fronta je na hranicích Čech.

Posloucháme napjatě další zprávy z domova. Praha volá o pomoc. Nervozita nás rozdojuje a rozděluje na mnoho táborů. Každý uvažuje jinak, mnozí napadají vedení vězení, jiní chtějí domů pěšky atd. V noci hlásí Berlín.

V Německu je mnoho cizinců, válečných zajatců, politických vězňů, civilních pracovníků. Tyto osoby budou odtransportovány, jakmile to bude možno. Je však nutné aby se tyto osoby soustředili podle národností, zvolili si své vedoucí, setrvali na místech, kde jsou a zachovaly naprostou kázeň. Každá jiná činnost je zbytečná a ztěžuje spojencům práci. Komunikace musí zůstat pro vojenské účely. Cizinci budou odsunuti domů postupně, na západ dříve, na východ později. Doba odsunutí závisí na ukázněnosti cizinců. Každé samovolné jednání by jejich odjezd oddálilo. Nespokojenci byli uklidněni. Je jasné, že podobná situace se snahou urychleného návratu je všude. Doma se děje to, co jsme my před lety připravovali a za co nás zavřeli. Naši povstali proti Němcům. Takřka s prázdnýma rukama proti pancěrům a automatickým zbraním. Němci jsou

v posledním tažení, a proto ten boj nebude snadný.

Vydrží naši v Praze? Jsme všichni myšlenkami doma, já v Praze i v Kostelci. Kdo to tam vzal do rukou místo mě. Bojuje se tam?

Neděle 6. 5. 1945

Posloucháme další zprávy. Brzo je však konec, nejde proud. Odpoledne odcházíme do Nagelstadtu, kde je hodně válečných zajatců Jugoslávských. Byli jsme od nich výborně pohoštěni. Je to skvělá parta. Samí dobří vojáci, Sokolové. Mnoho jich bylo v Praze na sletu. Jeden byl dokonce vyfotografován u nás v Kostelci před záložnou, při zájezdu do Zďanic. Byly to příjemně strávené chvíle, pokažené jen stálými myšlenkami na domov.

Pondělí 7. 5. 1945

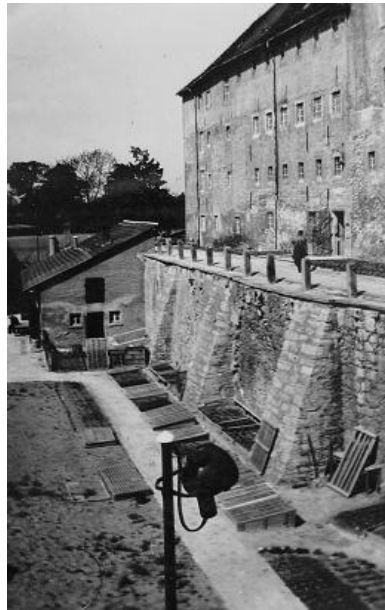
Dopoledne přijel, na naše pozvání, kapitán Kubíček z Eisenachu. Má na sobě americkou uniformu, na rameni pásku Czechoslovakia. Je pověřen úkolem soustředit a odsunout Čechoslováky domů. Podobných styčných důstojníků je prý v Německu okolo dvaceti. V Eisenachu se prý zřizuje repatriční tábor pro 32000 lidí všech národností. Čechoslováci prý budou mít zvláštní baráky. My prý můžeme zůstat do té doby, než pro nás přijedou. Odsun domů prý bude trvat 3 a půl měsíce. Političti vězni a váleční zajatci budou mezi prvními. Slíbili nám, že prostřednictvím rozhlasu oznámí domů, že jsme živí a zdraví, což se také později stalo. Kubíček si vyžádal přesný seznam, data narození, bydliště. Krátce po jeho odjezdu přestal jít proud. Rozhlas nejde. Teprve večer se dozvídáme, že ve Francii byla podepsána bezpodmínečná kapitulace. V Praze se ale ještě bojuje.

Úterý 8. 5. 1945

Dnes je to podobné jako v dny předchozí. Všude se oslavuje konec války. Jsou slyšet slavnostní projevy zatím, co u nás se pořád bojuje. Jak je to možné? Což pro ně neexistuje kapitulace? Musí být přísně potrestání

9. 5. 1945
Nemůžeme se dočkat rána a zpráv z domova. Situace je hrozná. Posloucháme zprávy o řádění SS-manů. Ráno Američané odvázejí Wogeho a Starkera, kteří mají být za své řádění dnes popraveni. Je prý podepsána kapitulace, ale bojuje se dál. U nás je hrozná finále války. Konečně přichází zprávy, že do Prahy přijíždějí ruské tanky. Maršál Koněv navštívil budovu národní rady a byl nadšeně uvítán. Po večeri slyšíme z rádia Smetanův Slavnostní sbor. Kolikrát jsem jej zpíval s Pěveckým sdružením pražských učitelů. Kdy budu opět mezi nimi? Poté následuje báseň „Jen dál“. Večeříme, ale nikdo nemá na jídlo ani pomyšlení.

Posloucháme rozhlas, cítíme příchod slavných okamžiků. Před sebou máme mapu Evropy s naší vlastí ve svém středu. Náhle zazní hymna. Všichni jsme okamžitě v pozoru a nyní konečně věříme. Praha je osvobozena. Konečně i mi Čechoslováci. První jsme zažili na svém těle kulturu nacizmu a poslední se radujeme z osvobození. Posloucháme slavnou prodanou nevěstu, poprvé ze svobodné Prahy. Domove, domove, drahý a jediný, kdy i my staneme na půdě naší svobodné vlasti? Jaká touha nás nyní žene domů. Jsme svobodní. Náš boj skončil vítězně. Dík bože, že jsem se dočkal těchto nesmrtelných okamžiků. „Svobodné Československo“. Posloucháme další zprávy, projev generála Koněva, poděkování předsedy národní rady. Rudá armáda, rychlostí dosud nevídanou ve válečných dějinách, jela dnem i nocí, aby osvobodila Prahu. Konečně jsme si trochu oddychli.

Dnes uplynulo 53 měsíců od mého zatčení. Celou tu dobu jsem čekal na tuto chvíli a dočkal jsem se „dne osvobození“

Následujícího dne se dozvídáme, že máme být odsunuti do Erfurtu

Podlehl odjíždí s Kácovským do Eisenachu. Vrátili se však druhý den velmi zklamaní. V repatričním táboře je přes 20000 lidí všech národností. Vládne tam velký chaos. My jsme prý zaregistrováni k transportu přes Erfurt. Pro některé je čekání již neúnosné. Hůla, Molhanec a Švestka se chystají jít domů pěšky. Maršál si koupil kolo a pojedje prý také. Mezi Americkými vojáky je i jeden Čech Josef Rachotina z Chicaga. Otec prý pochází z Příbramska. Matka se jmenovala za svobodna Procházková. Dlouho si povídáme o světě i o nás. Volíme náš národní výbor, a opět se rozdělujeme na jakési nové politické strany. Je to nevhodné a jistě předčasné v této nejisté době.

Neděle 13. 5. 1945

Trojlístek odchází pěšky domů. Vybavujeme je co nejlépe a přejeme jim šťastnou cestu. Přijeli domů pouze o týden dříve než my pohodlně v autech. A tak jde den za dnem. Na zahradě nám dozrávají vlastní ředkvičky, které ještě sázal nebožtík Ulrych. Proč se nedočkal těchto slavných dnů? V naší koupelně se často koupají američtí vojáci. Sehnal jsem fotografický aparát. Posíláme domů dopisy. Přišla k nám i Češka Olga Franková z Brna. Jde domů pěšky. Již za bojů u nás se pustila pěšky z Brna za maminkou do Mülhausenu, kde byla zavřená

v koncentračním táboře. Prý mezi tím byla někým odsunuta a ona putuje znova domů pěšky. O otci od roku 1940 neví. Dali jsme jí najíst a dobře vybavili na cestu. Erfurtští nám slibují, že prý do 8 dnů pojedeme domů. Dovídáme se o aféře v Mülhausenu. Rusové a Poláci obsadili nějaké skladiště, kde prý byl alkohol. Byl to metylalkohol a odneslo to asi 300 mrtvých. Američané odvázejí bývalého našeho vládního radu Heinkeho do vězení. Jak mu je při pohledu na vězení, kde dříve vládl a kde nyní vládneme my Čechoslováci.

15. 5. 1945

Dozvídáme se, že rozhlas u nás doma vyhlásil seznam s našimi jmény.

16. 5.

1945

Nad naším „Zuchthausem“ vztyčujeme ohromnou československou vlajku. Krásně vlaje nad městem v tom blankytném nebi. Je to den příjezdu prezidenta Beneše do Prahy. Na večer máme v oknech lampióny, všude vládní sváteční atmosféra. Dostáváme zprávy, že některá města vysílají auta pro repatrianty.

Z Buchenwaldu odjíždí první transport 346 lidí domů.

Dostáváme slib, že do 14 dnů budeme doma. Z

Eisenachu odjíždí první transport repatriantů.

Sobota 19. 5. 1945

Třicáté sedmé narozeniny. Z toho téměř 5 let v kriminále. Hned ráno přicházejí kamarádi s kyticí a talířem bramborového salátu se škvarkami.

I z Burgtonny jsem dostal přání a dvě třené bábovky.

Bylo to milé překvapení. Často zasiláme do Eisenachu

auta brambor z našich skladišť. Politická situace je stále

nejasná. Je vůbec mír? Stále sem přijíždí nové a nové

vojenské jednotky, po všech cestách jsou ohromná

skladiště pohonných látek, v lesích maskované tanky,

všude samé autokolony. U nás v Čechách je mobilizace.

Organizuje se nová armáda, v Terstu je situace

podobná. Na konferenci v San Francisku je stále mnoho

nerozřešených otázek. Vše nám působí obavy o osud naší

vlasti. Podlehl i Kácovský odjíždí do Eisenachu. Toho

dne jsem zavítal do Burgtonny. Většina tamních Rusů

náhle a bez rozloučení odjela do jejich sběrného tábora.

O svatodušních svátcích nás navštěvují opět Jugoslávci.

Mohou prý už jet domů. Odmítli však odjezd kvůli nám.

Až prý odjedou Češi, pojedou oni také. Nechtějí nás zde

nechat samotné. Ruský velitel nám odváží našeho

malého Rusa. Loučil se s námi s pláčem. V neděli jsem

byl opět v Burgtonně a netušil jsem, že je to naposled.

Nevědomky jsem se loučil s krajem. Nedaleko se páslo

stádo ovcí. Bylo krásné odpoledne.

Po návratu jsem se dozvěděl, že ráno odjíždíme do

Erfurtu. Nastal všeobecný chaos, balení, příprava domů.

Pondělí 21. 5. 1945

V 11 hodin odjíždíme americkými auty slavnostně

z našeho kriminálu. Všechny auta máme vyzdobena

vlajkami. Je vidět vrchovaté vozy zavazadel a na nich

sedíme my. Před odjezdem se s námi přišli rozloučit

Jugoslávci.

Napsáno na základě paměti Josefa Procházky „Život a osudy za mřížemi německých kriminálů“

prezentovaných na Večeru vypravování, který proběhl ve středu 6. února 1946 v OZH v Kostelci nad Černými Lesy, použito s laskavým svolením paní Lenky Tučkové.

Souostroví „Emslandské tábory“ 1933-1945

Trafostanice a kancelářský barák, Lager XI Gross Hespe, Německo, Barákový tábor byl postaven roku 1938. Mimo trafostanice sestával tábor téměř výhradně z prefabrikovaných dřevostaveb potažených lepenkou. (LCH2016)

Vznik Emslandských táborů a vývoj

Bezprostředně po požáru říšského sněmu, 28. února 1933, přijal říšský prezident Hindenburg, „v zájmu ochrany národa a státu“ zvláštní opatření, které umožňovalo uplatnění takzvané „ochranné vazby“.

Toto nouzové řešení umožnilo nacistům zbavit se všech politických protivníků, bez ohledu na práva, stanovená v německé ústavě. Do června 1933 bylo zadrženo 20.000-25.000 osob, převážně komunistů, sociálních demokratů a odborářů. Věznice se tak staly brzy přeplněné a protestující manželky zadržovaných začaly přitahovat nežádoucí zahraniční pozornost.

Řešení měly přinést tábory ochranné vazby, později nazývané rovněž jako divoké koncentrační tábory.

Již v dubnu zadalo pruské ministerstvo vnitra vládnímu prezidentu v Osnabrückeru úkol zajistit v Emslandu ubytování pro 300-500 vězňů.

Do léta 1933 vznikly v Emslandu za tímto účelem tábory Börgermoor, Esterwegen a Neusustrum s velitelstvím v Papanburgu. V těchto táborech bylo následně umístěno 4000 vězňů.

V létě 1934 dochází k reorganizaci sítě „divokých“, koncentračních táborů.

Tato změna byla zapříčiněna převodem táborů pod správu SS.

Tábory Neusustrum a Börgermoor převzalo pruské ministerstvo justice. Z koncentračních táborů se tak staly tábory trestní. Koncentrační tábor v Esterwegenu fungoval pod správou SS do září 1936, kdy byl přeložen do Sachsenhausenu. V lednu 1937 uvolněný barákový tábor v Esterwegenu převzalo pruské ministerstvo justice. Síť trestních táborů v Emslandu se tak roku 1937 rozrostla na 7, jmenovitě:

tábor č.I Börgermoor, č.II Aschendorfermoor, č.III Brual-Rhede, č.IV Walchum, č.V Neususturm, č.VI Oberlangen a č.VII Esterwegen, s celkovou kapacitou 5500. Do roku 1938 vzniklo dalších 8 trestních táborů, jmenovitě č.VIII Wesuwe, č.IX Versen, č.X Fillen, č.XI Gross-Hespe, č.XII Dalum, č.XIII Weitmarschen, č.XIV Bathorn a č.XV Alexisdorf.

Roku 1939 převzalo vrchní velitelství německé armády tábory č.VI, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, které byly následně včleněny do nově vznikající sítě zajateckých táborů Stalag. Jako takové fungovaly až do konce války. Tábory č.XII a IX převzal roku 1944 inspektorát koncentračních táborů, který zde zřídil pobočné pracovní tábory kmenového koncentračního tábora Neuengamme. Trestní tábory č.I, II, III, IV, V, VII, zůstaly až do roku 1945 v pravomoci ministerstva justice.

Celkem prošlo trestními tábory v oblasti Emsland v letech 1933-1945 na 70000 osob, homosexuálů, politických protivníků, tzv. asociálů, odsouzených příslušníků Wehrmachtu.

V dubnu 1945 byli vězni nacházející se v 6 emslandských trestních táborech centralizováni v táboře Aschendorfermoor, celkem 3000 vězňů.

12. dubna 1945, poté co velitel tábora uprchl, převzal velení mladý výsadkář, který v čele tábora stál až do 18. dubna. Během tohoto období bylo zabito na 150 vězňů.

19. dubna, bylo na tábor v Aschendorfermoor omylem svrženo několik leteckých pum. 50 vězňů během náletu zemřelo, mnozí byli zraněni. Na konci dubna 1945

osvobodila tábor britská a kanadská armáda. Za zvláštní skupinu, která v letech 1943-44 pobývala v emslandských trestních táborech je možno označit vězně zatčené během akce Nacht und Nebel (NN) ve Francii, Belgii a Holandsku. Tito vězni byli izolováni v oddělené části tábora Esterwegen a Börgermoor. Vězňům-NN byla vydávána registrační čísla podle zvláštní číselné řady. Od ostatních vězňů byli přísně izolováni. Byl jim rovněž zakázán poštovní styk. 10. února 1944 nařídil říšský ministr spravedlnosti Thierack vyvezení všech NN-vězňů z oblasti Emsland do Horního Slezska, kde měli být souzeni zvláštním soudem v Oppoli. Pro jejich koncentraci před odsunem byl určen trestní tábor Esterwegen. 14. března 1944 odjel z Esterwegenu transport 900 NN-vězňů do káznice Gross-Strehlitz. 165 Belgičanů a 9 Francouzů, kteří přijeli s transportem z Esterwegenu bylo odsouzeno lidovým soudem k trestu smrti. Ostatní vězni kategorie NN byli 30. října 1944 odvezeni do koncentračního tábora Gross-Rosen.

Pracovní nasazení

Vývoj pracovního nasazení vězňů z Emslandských táborů je možno rozdělit do 3 fází. Během první fáze, 1933-38, byli vězni nasazeni na běžné vězeňské práce, jakými bylo draní peří a kultivace bažinatých oblastí. V srpnu 1938 dochází ke změně. Z příkazu říšského vůdce Adolfa Hitlera bylo z Emslandu vyvezeno 12000 vězňů, kteří měli být nasazeni na stavbě Sigfriedovy linie. Za účelem ubytování vězňů byly demontovány zatím neobsazené tábory Wietmarschen, Dalum, Gross-Hespe a Wesuwe. Po Mnichovské konferenci a následně anexi Sudet, Hitler svůj rozkaz odvolal a 2000 vězňů, kteří se tou dobou již nacházeli na cestě, společně s 103 demontovanými baráky, posláno zpět do Emslandu. Druhá fáze vývoje pracovního nasazení, 1938-42, byla zpočátku zcela ve znamení intenzivních kultivačních prací v bažinatých oblastech Emslandu, které měly zásobovat potravinami ruhrskou průmyslovou oblast. Po vypuknutí války projekt ustupuje do pozadí a s ním dočasně také význam emslandských táborů. Vězni byli nasazeni především u okolních sedláků a práce v bažinách výrazně omezeny. Roku 1942 začaly o vězeňské pracovní síly projevovat zájem firmy z Pappenburgu, Osnabrücku a dalších měst, které potřebovaly vykompenzovat úbytek pracovních sil. Velký zájem byl především v přístavech. Vězni z tábora Aschendorfermoor byli kupříkladu nasazeni u pappenburgské firmy Höveler & Dieckhaus a v loděnicích Meyer. Roku 1942 se jednalo prakticky o jedno z prvních detašovaných pracovních komand. Třetí fáze vývoje pracovního nasazení vězňů z emslandských táborů probíhala v letech 1942-44. Práce v zemědělství ustupovala stále více potřebám zbrojního průmyslu. Některé zbrojní podniky se rozhodly přesunout část své výroby přímo do emslandských táborů. Kupříkladu brémská strojní firma Kaltte nechala v blízkosti táborů Rual-Rhede a Esterwerk postavit vězeňské dílny. V 12 hodinových směnách zde pracovalo na 800 vězňů. Vězni byli nasazeni rovněž v soukromých továrnách na zpracování a těžbu rašeliny. Práci na rašelinových polích a v provozech na její zpracování však ještě téhož roku

odsunula do pozadí práce pro Organizaci Todt. Dochází k zformování komanda Nord. O roku později je zformováno rovněž komando West. Souběžně se vznikem těchto dvou obřích detašovaných komand, nasazených na opevňovacích pracích pro Organizaci Todt v Norsku a ve Francii, dochází k výraznému nárůstu menších detašovaných pracovních komand, v rámci kterých byli vězni nasazeni kupříkladu na stavbě 500 lůžkové nemocnice, stavbu protiletectkých krytů, odklizení sutí a letecké munice v Osnabrücku, v papenburgské slévárně Höveler & Dieckhaus, v železárnách Bernhard Bruns v Bad Zwischenahn. Vězni nasazení na odklizení trosk a letecké munice jsou roku 1944 vystřídáni stavebními brigádami SS sestávajícími z vězňů koncentračních táborů.

Komando Nord

Na rozkaz říšského vůdce Adolfa Hitlera z května 1942 bylo v emslandských táborech započato s výběrempraceschopných vězňů pro komando Nord, které mělo být k dispozici OT-Einsatzgruppe Viking v Norsku. 2000 vězňů, povětšinou odsouzců vojenskými soudy z táborů II, III a VII, bylo dvěma transporty v září 1942 posláno do severního Norska. Formálně komando Nord podléhalo velitelství v Pappenburgu. Operativní velitelství se však nacházelo v Altě. Ve městě se rovněž nacházel vězeňský tábor. Další tábory vzniknůvší v rámci komanda Nord se nacházely v Toftenu, Elvebakken, Gargia, Kviby a Gammelvær. Celkem na území Severního Norska vzniklo pro vězně z Emslandu na 20 trestních pracovních táborů OT. Na jaře 1944 byl z Emslandu do severního Norska vypraven další transport s 650 vězni. Vězni byli nasazeni na vojensky důležitých stavbách, železničních tratích, silnicích, tunelech, sněhových zábranách, mostech, vojenských letištích. U Lakselv stavěli vězni opevněná palebná postavení pro Wehrmacht. Pracovalo se 12-14 hodin denně. 30. 6. 1943, poté co do severního Norska dorazil třetí vězeňský transport, početní stav vězňů v táborech na severu Norska dosáhl svého maxima, 1953. Někteří vězni byli v průběhu let omilostněni, navraceni zpět do Emslandu jako práce neschopní, nebo zemřeli. Koncem února 1945 započala evakuace. V té době se v severním Norvu nacházelo, v rámci komanda Nord, 1018 vězňů. První vězeňský transport byl, během přepravy, společně s lodí Ostland, 9.3.1945 potopen. Stovky vězňů přišly o život. V polovině dubna 1945 odjel ze severního Norska druhý transport s 374 vězni. Poté co vězni dopluli do Skagerraku, byli po železnici dopraveni do Flensburgu. Zde byli zavřeni na půdě místní věznice. 100 vězňů bylo koncem května 1945 posláno do Kielu. V Trondenes zůstalo až do konce války 250-360 evakuovaných vězňů z komanda Nord.

Komando West

V říjnu 1943 bylo z vězňů emslandských táborů sestaveno pracovní komando West.

Vězni byli přiděleni skupině Organizace Todt operující v severní Francii.

První transport 1000 vězňů byl poslán do Calais, kde byli ubytováni v pracovním táboře OT baterie „Lettow-Vorbeck. Protože pracovní nasazení podléhalo utajení, nesměli vězni psát domů. Během ledna a dubna 1944 přijely další 2 transporty. Vězni z těchto transportů byli ubytováni v pracovním táboře nedaleko Berck-Plage.

Koncem března 1944 dosáhl početní stav komanda West svého maxima, 2474 vězňů. Následovaly další transporty vězňů, které však již kompenzovaly ztráty.

Vězni pracovali na Atlantském opevnění. Zde museli vykonávat terénní práce, vozit zeminu, kamení a také stavět bunkry, štoly a odpalovací rampy. Vězni pracovali od 6 hodin ráno do 6 hodin večer.

Část vězňů byla z Calais v dubnu 1944 poslána do Sameru a v květnu 1944 rovněž do Arrasu.

Dílčí komanda West se nacházela také ve více vzdálených oblastech Saleux a Pihen-lès-Guînes.

V Saleux bylo 400-500 vězňů nasazeno na opravě a stavbě cest. Ubytování byli ve staré přádelně. Vězni pracovali od 5 hodiny ranní do 14 hodin. Po obědě pokračovala práce až do večera. Později byli vězni nasazení rovněž na výkopu protitankových příkopů u Amiens.

Když se spojenci začali přibližovat, bylo komando West kompletně staženo z Francie. Koncem srpna 1944 byl pro evakuované vězně zřízen tranzitní tábor u Maastrichtu. 1600 vězňů zde několik dnů pobývalo v místním klášteře, odtud byli následně přemístěni na staveniště podzemní továrny Schwalbe I nedaleko Lendrigsensu. V době kdy do Lendrigsensu přijelo 1600 vězňů, nebylo pro jejich ubytování nic připraveno, tábor se teprve stavěl. Vězni proto bydleli ve stanech, v místní škole a mnozí také pod širým nebem. Od února 1945 fungoval tábor Biebertal v Lendrigsensu jako samostatný trestanecký tábor generálního státního zástupce z Hamm.

Koncentrační tábory 1933-1945

Od „divokých“ koncentračních táborů po kmenové koncentrační tábory, vývoj 1933-1945

Ke vzniku prvních táborů ochranné vazby, takzvaných „Schutzhaftlagern“, neboli „divokých“ koncentračních táborů na území Říše dochází od března 1933 a to v reakci na události z konce února 1933, požár Reichstagu, ze kterého byli okamžitě obviněni komunisté, zavedení zvláštních opatření k ochraně národa a státu“, které do úředního jazyka Německé říše vložilo nový výraz, Ochranná vazba, tzv. „Schutzhaft“. Ochranná vazba umožnila nacistům zbavit se komunistů, sociálních demokratů a jiných odpůrců režimu.

Muži z ochranné vazby byli po týdnech i měsících, strávených v policejních věznicích, přemístěni na odlehlá místa, do opuštěných panských sídel, starých pevností, továrních budov, ale i do účelově zřízených barákových táborů (Emsland).

V letech 1933-34 vzniklo na území Třetí říše na 70 těchto táborů. Jen krátkým výčtem možno jmenovat fortovou pevnost Oberen Kuhberg v Ulmu, Pevnost Colditz, Pevnost Hohenstein u Bad Schandau, klášter Guxhagen Breitenau, Zámek Heinewalde, pozemek bývalé muniční továrny na okraji Dachau.

Tábory byly střeženy SA-many nebo příslušníky Schutzpolizei. Účel těchto táborů byl primárně převýchovný. Zatčení zde prováděli těžkou manuální práci a cvičení přičemž byli vystaveni šikaně ze strany příslušníků SA. Mnozí byli po několika týdnech až měsících propuštěni, poté co podepsali, že o táborech nebudou s nikým mluvit. Tvrdě zarytí odpůrci režimu byli podrobeni mučení, které často končilo smrtí.

V úředních záznamech byly následně jako příčina úmrtí uvedeny zdravotní komplikace, sebevraždy nebo pokus o útěk. Ostatní vězni byli nuceni pracovat a živořit za ostnatým drátem. Dlouhá léta strávená v koncentračních táborech, do vypuknutí Druhé světové války, umožnila těmto vězňům najít místo v táborové správě a tak těžká válečná léta, během kterých probíhalo vyhlazování plynem a těžkou prací, přežít.

Pravdu o táborech v první polovině 30. letech, v době kdy na celém území Říše stále pracovalo velké množství zahraničních novinářů, utajit nešlo.

Ve snaze odvést pozornost zahraničního tisku od hrůzných výjevů, které byly na denním pořádku v divokých koncentračních táborech Oranienburg, Ulm, Lichtenburg a jejich okolí, bylo rozhodnuto o zřízení „vzorového tábora“ Dachau.

Na rozdíl od většiny ostatních divokých koncentračních táborů probíhala na okraji Dachau od roku 1933 rozsáhlá stavební činnost s cílem zřízení barákového tábora vhodného pro dlouhodobé umístění vězňů. Zatím co o ostatních táborech se nesmělo mluvit ani psát, koncentrační tábor Dachau byl naopak velmi často prezentován, jako místo kde vládl řád, disciplína, korektní zacházení a jeho účel jako čistě pracovní-výchovný. První návštěvy zahraničních delegací v Dachau však končily fiaskem. Zatím co se většina personálu jen horko těžko domlouvala s delegáty, vězni byli schopni velmi přesně vypovědět co se v táboře skutečně děje. Tato fiaska se v letech pozdějších již neděla. Vše bylo předem pečlivě vyčištěno a uvedeno do naprostého pořádku, táborové ulice v den návštěvy liduprázdné, strava dobrá a dostatečná.

V červenci 1934, po takzvané „Noci dlouhých nožů“ byly divoké koncentrační tábory převedeny pod správu SS. Některé tábory, jako kupříkladu Wobelin, Lichtenburg nebo Dachau byly pro svůj potenciál dále rozvíjeny nebo alespoň po dobu nezbytně nutnou ponechány v provozu, jiné po převzetí skrze SS rozpuštěny a budovy vráceny k původnímu účelu nebo převedeny pod ministerstvo justice.

Menší provizorní tábory, které přečkaly reorganizaci, jsou v průběhu let následných nahrazeny několika velkokapacitními kmenovými tábory.

Zámek Lichtenburg, Prettin, Německo, Koncentrační tábor byl na zámku Lichtenburg zřízen v červenci 1933. Tábor byl určen pro mužské vězně ochranné vazby. Kapacita činila 1000 osob, již v září 1933 zde však bylo namačkáno na 2000 vězňů.

Mezi vězni převažovali zpočátku komunisté a sociální demokraté. Od roku 1934 se v táboře nacházeli rovněž homosexuálové a po „Noci dlouhých nožů“ krátce také na 60 SA-manů. Po vydání Norimberských zákonů, v září 1935, jsou přiváženi rovněž Židé.

Minimálně 20 vězňů důsledkem špatných podmínek a týrání zemřelo. Poté co roku 1937 byli mužští vězni přesunuti do koncentračních táborů Sachsenhausen a Buchenwald, byl koncentrační tábor využíván pro ženské vězně. 15. prosince 1937 bylo přivezeno prvních 200 žen z Moringenu. Brzy následovaly další transporty. Ženy byly v Lichtenburgu vězněny do května 1939, kdy bylo 867 žen obývajících tábor přemístěno do nového ženského koncentračního tábora Ravensbrück. (LCH2014)

Fort Obere Kuhberg, Ulm, Německo, Na konci října 1933 byl v pevnosti zřízen tábor ochranné vazby pro oblast Württemberg „Württembergisches Schutzhaftlager. Umístěno zde bylo na 600 protivníků režimu. Po rozpuštění tábora roku 1935 byli vězni převedeni do Dachau. Život vězňů v táboře byl ve znamení dlouhých apelů a bezsmyslné trestné práce v podobě přemisťování zeminy z místa na místo, nošení pytlů s pískem. (LCH2013)

Fort Obere Kuhberg, Ulm, Německo, Na dolní části fotografie vstup do bývalých ševcovských a krejčovských dílen. Ve vrchní části vrata vedoucí do samovazební cely. (LCH2013)

Fort Obere Kuhberg, Ulm, Německo, Skupinová trestní cely pod vjezdem do reduty (LCH2013)

Fort Obere Kuhberg, Ulm, Německo, Cely samovazby (LCH2013)

Fort Obere Kuhberg, Ulm, Německo, kasematy, vězeňské ubikace. Vězni spali na vlhkých slámnících na zemi, později byly instalovány patrové pryčny. Oděti byli do vyřazených uniforem mnichovských dopravních podniků. (LCH2013)

Se stavbou velkokapacitních kmenových táborů, vhodných pro dlouhodobé umístění vězňů a jejich pracovní nasazení, bylo započato roku 1936. Toho roku byla zahájena stavba koncentračního tábora Sachsenhausen a dále započato rozšiřování koncentračního tábora Dachau. Provedeny byly rovněž první kroky, které vedly ke zřízení koncentračního tábora Buchenwald. U problematiky, která předcházela vzniku tohoto neslavně známého tábora, bych se nyní rád zastavil blíže. Na tomto příkladu si můžeme odvodit, dle jakých kritérií probíhal výběr lokality pro nové koncentrační tábory všeobecně.

„27. 10. 1936

Odesílatel: Inspektor koncentračních táborů

Adresát: Státní sekretář a vůdce thuringenského ministerstva vnitra

Věc Konz.-Lager- Nová stavba v Thuringenu Weimar

1. Pro zřízení koncentračního tábora s kapacitou 3-6000 vězňů, včetně kasáren SS, je potřeba plocha o rozměrech minimálně 60 hektarů.

Takovéto zařízení neslouží jen v míru, ale musí uspokojovat rovněž potřeby války. Oranienburský koncentrační tábor se rozprostírá na ploše 78 hektarů státní půdy.

2. Byl bych vděčen, kdyby urgentní otázka přeložení KZ Lichtenburg byla brzy rozhodnuta.

Již mnoho pruských měst zažádalo o přeložení tábora na své území a připravilo za tímto účelem rovněž prostředky. Přeložení tábora musí být provedeno do jara 1937. Z tohoto důvodu prosím o sdělení, jestli Thuringen se zřízením nového koncentračního tábora počítá. Jinak vezmu v potaz jiná místa na pruském území.

Najít vhodnou lokalitu pro nový koncentrační tábor v thuringenské župě nebylo jednoduché. Mimo výše zmiňovaných 60 hektarů pro vězeňský tábor, kasárna SS a přidružené hospodářské provozy, se lokalita musela nacházet v co nejméně obydlené oblasti, přesto však blízko dopravních komunikací, maximálně 30km od Weimaru. Důležitým kritériem byla rovněž přítomnost ložisek stavebního kamene, či cihlářské hlíny.

Po předchozím geologickém průzkumu, byla v květnu 1937 vybrána oblast v Magdalene. Tato oblast však následně byla označena za nevhodnou, protože zdejší pole byla potřeba k pěstování obilí. 75ha špatné půdy nebo dokonce lesa s podložím kvalitního stavebního kamene proto muselo být hledáno jinde.

Pro umístění nového koncentračního tábora byla na jaře 1937 vybrána hora Ettersberg a tábor pojmenován po této hoře KZ Ettersberg. Název byl však v červenci 1937, po intervenci nacistické kulturní obec z Výmaru, zakázán. Obec poukázovala na spojení Ettersbergu se životem básníka Goetheho.

24. července 1937 byl tábor přejmenován.

V úvahu bylo vzato mnoho názvů KZ Hottelstedt, KZ Hochwald. Nakonec bylo rozhodnuto o názvu KZ Buchenwald.

K 20. září 1937 byla na příkaz říšského vůdce SS Heinricha Himmlera, síť koncentračních táborů zúžena na tři kmenové tábory, a to:

Sachsenhausen, Buchenwald a Dachau.

Do Sachsenhausenu byly směřovány vězeňské transporty z východních, severních a centrálních oblastí Říše, do Buchenwaldu ze západních a severozápadních

oblastí, Saska, Thuringenu a severních částí Bavorska (východně od linie Würzburg-Bamberg, Beyreuth), do Dachau byli posíláni vězni jihoněmecké státní policie. V roce 1938 byla síť koncentračních táborů rozšířena o Flossenbrüg a Mauthausen.

Kmenové koncentrační tábory v roce 1938 doznaly od roku 1933 značných změn. Jak již bylo zmíněno, haly opuštěných továren nebo podzemní kasematy fortových pevností nahradily obří účelové stavěné barákové komplexy, vybavené nezbytnou infrastrukturou, dílnami, hospodářskými provozy.

Jako příklad možno uvést koncentrační tábor Dachau.

Tábor se rozkládal na ploše 580x260m. Za hlavní bránou, tzv. Jourhousem, se nacházel rozlehlý Apelplatz, na jižním okraji ohraničen rozlehlou zděnou budovou s kuchyní, prádelnou, zásobárnou, skladem civilních oděvů a koupelnami. Za touto budovou se nacházela nízká budova, tzv. bunkr, táborová věznice, sestávající z desítek cel. Severní okraj Apelplatzu lemovaly dvě řady 34m dlouhých dřevěných baráků určených k umístění vězňů, uprostřed s širokou táborovou ulicí, podél které byly vysázeny topoly. Každý z třiceti obytných baráků byl rozdělen na 4 světnice. Každá sestávala z ubikací a denní místnosti. Pokud byl dodržen stav 6000 vězňů, měl každý místo u stolu, svojí stoličku, skříňku kasárenského typu, a v místnosti s třípatrovými palandami svou postel. Mezi dvěma sousedícími světnicemi se nacházel společný záchod s řadou pisoárů, splachovacích mís a umývárna. Za baráky tábor končil zahradnictvím, farmou angorských králíků a desinfekční stanicí. Celý tábor byl lemován hlubokým příkopem, širokými drátěnými překážkami a vysokým plotem pod napětím. V noci byl perimetr tábora osvětlen obvodovým osvětlením a reflektory ze strážních věží. Za strážní věží byla zděná ohrada, po vrchu lemovaná ostnatým drátem, který byl opět pod proudem. Síť kmenových koncentračních táborů se dále rozvíjela Na základě nařízení Inspektora koncentračních táborů z 28. 8. 1940 dochází k rozdělení sítě koncentračních táborů do 4 stupňů

Koncentrační tábor:

1. stupně (Dachau a Sachsenhausen) byl určen pro všechny méně nebezpečné a nápravy schopné vězně z ochranné vazby, dále pro zvláštní případy a samovazbu
1a. stupně (Dachau) byl určen pro všechny staré práce schopné vězně z ochranné vazby, kteří mohli být nasazeni v táborových zahradách.

2. stupeň (Buchenwald, Auschwitz, Natweiler, Flossenbürg, Stutthof, Neuengamme) pro „těžké zločince“ práce schopné a za určitých podmínek i nápravy schopné.

3. stupeň (Mauthausen-Gusen, Gross-Rosen) pro těžké zločince, kriminálníky, asociály, a tudíž těžce převychovatelné vězně z ochranné vazby .

Nutno uvést, že o zařazení KZ Auschwitz v té době ještě nebylo přesně rozhodnuto.

Pracovní nasazení vězňů v přidružených provozech těžebních jam na cihlářskou hlínu, v cihelnách a kamenolomech, nacházejících se v bezprostřední blízkosti táborů, či přímo uvnitř perimetru kmenových táborů, nahradil roku 1942 zbrojní průmysl. Tento fakt měl zcela zásadní vliv na další vývoj infrastruktury kmenových koncentračních táborů, do kterých byla zbrojní výroba přesunuta. Jsou zahájeny intenzivní práce na stavbě příjezdových cest, stavěna táborová

nádraží, prokládány železniční vlečky, zřizovány čističky dešťové vody, kotelny, prokládány silové a telefonní kabely, stavěny dílenské komplexy, odšivovací stanice, nové obytné baráky, umyvárny, sklady, táborové revíry a také krematoria.

Kmenové koncentrační tábory se měly stát soběstačnými zásobárnami pracovních sil, zbrojnými továrnami, lazarety a správními centry denních i detašovaných komand. Agenda s tímto zadáním spojená byla značná. Zajištění vězeňského oděvu, obuvi, stráže, náradí a nástrojů, pátrání po uprchlých vězňích, příjem vězňů reklamovaných z komand pro pracovní neschopnost, výpočet odměn a zajištění takzvaných „Prämienscheinen“, zajištění práce schopnosti vězňů nasazených v rámci denních pracovních komand v jednotlivých provozech uvnitř tábora, zajištění likvidace dlouhodobě práce neschopných a nežádoucích a následné odstranění těl bez nutnosti pohřbívat do země. V některých táborech tak od roku 1942 dochází ke vzniku menších plynových komor, nebo fingovaných nemocničních zařízení, určených k popravě střelbou do týlu. Všechny kmenové koncentrační tábory bez výjimky byly v průběhu Druhé světové války vybaveny krematorii.

Rok 1942 sebou přinesl mnoho zásadních změn. Koncentrační tábory Majdanek a Auschwitz II-Birkenau začaly plnit funkci táborů vyhlazovacích.

Ve vývoji obou táborů můžeme nalézt hned několik paralel. Se zřizováním obou táborů bylo započato v druhé půli roku 1941 a to se stejným záměrem, tedy stavba obřího zajateckého tábora Waffen SS pro sovětské zajatce.

Oba koncentrační tábory se tábory smrti staly již na přelomu let 1941/42 kdy na stavbě baráků zemřely tisíce sovětských válečných zajatců.

Oba tábory se nakonec staly nejen zdrojem otrocké pracovní síly pro zemědělství a průmysl, ale také místem genocidy, pro tento účel vybaveny velkokapacitními plynovými komorami a krematorii, umožňujícími likvidaci celých transportů.

Abychom si mohli učinit lepší představu, jak vznikaly a jak se vyvíjely kmenové koncentrační tábory, rád bych se nyní krátce zastavil u kmenového koncentračního tábora Stutthof, který se z provizorního stanového tábora, kterým byl roku 1939, vyvinul v největší koncentrační tábor a hospodářský podnik SS ve východním Prusku.

Prvotní události, které vedly ke vzniku koncentračního tábora ve Sztutowu (Stutthof) je nutno hledat již v období před vypuknutím Druhé světové války. 3. července 1939 vydal zmocněnec pro politické záležitosti senátu svobodného města Gdaňsk SS-Brigadeführer Johannes Schäfer příkaz k zformování sboru „SS-Wachsturmbann“, jehož velením byl pověřen SS-Obersturmbannführer Kurt Eimann a jehož prvním úkolem bylo zřízení provizorního tábora pro aktivní protivníky Říše, kteří měli v případě vypuknutí války být v tomto provizorním táboře internováni. V srpnu 1939 bylo severozápadně od obce Sztutowo, pod vedením SS-Obersturmführera Ericha Gusta započato se stavbou tábora. Na stavbu bylo nasazeno 500 trestanců z gdaňské věznice.

Odpoledne 2. září, tedy den po zahájení invaze do Polska bylo přivedeno z gdaňského tranzitního tábora ve Victoria-Schule prvních 200 polských civilistů, politiků,

představitelů polského kulturního života i obyčejných dělníků, nádražáků a pošťáků, zatčených v Gdaňsku. Tito vězni byli následně nasazeni na další výstavbě tábora.

„Zivilgefangenenlager Stutthof“, „Gefangenenlager Stutthof“, „Gefangenen-Sammellager Stutthof“, lidmi v obci rovněž nazýván Waldlager Stutthof“ nebyl jediným táborem tohoto druhu v oblasti Weichselgau, v západním Prusku. Tyto tábory byly zřízeny rovněž v obcích Nowy Port (Neufahrwasser), Graniczna Wies (Grenzdorf) a Mačky. Velitelství se nacházelo v táboře Nowy Port.

Velitelem táborů byl SS Sturmbannführer Max Pauly, pozdější velitel koncentračního tábora Neuengamme. Během září 1939 proudily do táborů stovky mužů zatčených během „čisticích akcí“ v oblasti, již výše zmiňovaným oddílem SS-Wachsturmbann E.

Tábory pro civilní zajatce nebyly zamýšleny pro jejich dlouhodobé umístění. Měly být pouze tranzitní stanice před deportací do táborů v centrálním a východním Polsku.

Nemocní byli posíláni do ústavu pro choromyslné v obci Kocborowo (Konradstein).

V lesích u Kocborowa, ve kterém se nacházel jeden z největších ústavů pro choromyslné v Polsku, prováděla SS od 22. září 1939 do ledna 1940 masové popravy. Zabit zde bylo celkem na 1700 mužů žen a dětí.

Popravy se však děly i v samotných táborech.

Kupříkladu poblíž tábora ve Sztutowu bylo 11. ledna a 22. března 1940 popraveno více jak 90 představitelů polského kulturního a politického života z Gdaňsku.

V prvním čtvrtletí roku 1940 dochází k důležitým událostem, které vedly k dalšímu vývoji tábora.

Poté co SS Sturmbannführer Arthur Liebehenschel (budoucí velitel KZ Auschwitz II-Birkenau), na rozkaz inspektorátu koncentračních táborů, v lednu 1940 navštívil tábory ve Sztutowu, Nowem Portu a Graniczne Wsi, uvedl do zápisu z cesty, určeného pro velitele inspektorátu Richarda Glückse, doporučení aby tábor ve Sztutowu byl zařazen do sítě koncentračních táborů. Glücks následně návrh předal říšskému vůdci SS Heinrichu Himmlerovi.

Z hlášení Inspektora koncentračních táborů SS o situaci vězeňských táborů ve Weichselgau adresovaného říšskému vůdci SS, 30. 1. 1940.

„Všeobecná situace je pro účel koncentračního tábora příhodná. Pracovní nasazení vězňů bylo rozšířeno na práci na zdymadlech a zemědělské práce. Bylo zformováno rovněž 500 členné komando pro kamenolom v obci Graniczna Wies. V blízkosti Sztutowa se nachází rovněž cihelna (okres Grosser Werner), která se rovněž hodí k nasazení vězňů. Pokud bude převážná část polských vězňů v nejbližší době evakuována na východ, musí být počítáno s průběžným přílivem vězňů z oblasti Weichselgau.

Pokud pracovní možnosti po prověření budou skutečně rentabilní, žádám vůdce SS o souhlas k zařazení tábora ve Sztutowu do sítě koncentračních táborů s určením pro východní oblast.

Po předběžném správně-technickém přezkoumání a doplnění nezbytných zařízení nestojí v popředí žádné překážky, protože v kase táborové správy je obnos 300000Rm.

K přejímce je k dispozici štáb komandatury a 200 strážných (z SS-Oberabschnitt Weichsel). Nutné zesílení pro KZ může

být dodáno. Rozšíření ubikací může být zajištěno, pokud bude vyklizen dům pro staré lidi, který stojí na pozemku tábora.

Dopravní prostředky z Gdaňsku do Sztutowa: úzkokolejná železnice nebo omnibus“

Himmler návrh na začlenění tábora ve Sztutowu do sítě koncentračních táborů zamítl. Zároveň však ani nenařídil jeho rozpuštění, jako tomu bylo v případě ostatních táborů v oblast Weichselgau.

1. 2. 1940 byl rozpuštěn tábor v Nowem Portu a kasárny, které k tomuto účelu byly využívány předány Wehrmachtu. 1000 polských vězňů a velitelství tábora, bylo přesunuto do Sztutowa.

Tábor v obci Graniczna Wieś sice zůstal nadále v provozu, již však jen jako pracovní tábor podřízený sztutowskému táboru.

Začátkem února 1940 se ve Stutthofu nacházelo na 4500 vězňů přivezených služebnou Stapo-Leitstelle Danzig (Gdaňsk) a v omezené míře rovněž ze služebny Leitenstelle Bromberg (Bydgoszcz) a Graudenz (Grudziadz). V táboře byli umístěni rovněž muži zatčení německou pořádkovou policií. Zajištění zásobování pro tak velký počet vězňů bylo stále složitější, především proto, že stále nebyl plně vyjasněn status tábora a kompetence. Situace se poněkud zlepšila začátkem dubna 1941, kdy byl táboru ve Sztutowu přiznán status tranzitního tábora „Durchgangslager Stutthof. Pod tímto označením tábor fungoval až do září 1941.

V letech 1940-41 bylo na 2000 Poláků, umístěných do tábora roku 1939, posláno pryč. Malá část byla propuštěna, na 1800 však skončilo v koncentračním táboře Sachsenhausen.

28. května 1941 byl na všechny služebny Sipo poslán příkaz k zřízení pracovních-výchovných táborů. Velitel služebny SIPO ve městě Gdaňsk navrhl pro tento účel využít tábor ve Sztutowu, který v té době balancoval na hranici další existence. Od 1. 10. 1941 tak v barákovém táboře na okraji obce Sztutow byl zřízen pracovní-výchovný tábor (AEL). Správa nově zřízeného pracovní-výchovného tábora převzala 3 obytné baráky, 1 lazaretní barák, jednu kuchyň, 1 odšívovací barák, 4 strážní věže a oplocení z ostnatého drátu. Součástí přejímky bylo všechno v táboře se nacházející nářadí a vybavení, ošacení potravin, materiál, lékařské instrumenty. Zde umístění muži, provinivší se proti pracovní morálce, byli obvykle po 56 dnech opět propuštěni. Z toho také vyplývá, že ostatní vězni provinivší se svým politickým smýšlením museli být před příchodem nových vězňů přesunuti do jiných táborů. Se vznikem tábora AEL dochází k přílivu nových národností. Mimo Poláků se do tábora dostávají Němci a od září 1941 rovněž Francouzi. V prosinci 1941 navštívil tábor ve Sztutowu říšský vůdce SS Heinrich Himmler. O jeho dojmech a dalších záměrech svědčí dopis z 19. 12. 1941 adresovaný na velitele hlavního správně-hospodářského úřadu-SS Oswalda Pohla.

„ Před krátkým časem jsem při mé návštěvě župy Danzig-Westpreussen navštívil tábor Stutthof Jsem přesvědčen že Stutthof bude mít velký význam při pozdějším osidlování župy Danzig-Westpreussen. Je zde dostatek prostoru pro dílny. Jsem přesvědčen, že musíme Stutthof vystavět a využít. Výstavba musí zohlednit následující:

1. Zřízení tesářské a zámečnické dílny pro osidlovací činnost v západním Prusku

2. Plné využití krejčovských a ševcovských dílen v náš prospěch. Bude zde vyhotoveno velké množství zakázek pro Wehrmacht.

3. Zřízení opravárenských dílen pro zdejší vrchní dozor SS.

4. Koupě cihelny, která nám byla nabídnuta za velmi výhodných podmínek, má úzkokolejný i říční přípoj.

5. Stutthof musí být mimo to tím směrem zřizován aby zde mohlo být později ubytováno 20000 Rusů, se kterými chceme provést výstavbu župy Danzig-Westpreussen“

Celý dopis je zakončen důležitou větou

„ Stutthof musí být vámi a SS-Brigadeführerm Glücksem uznán jako Koncentrační tábor s hospodářským podnikem“

12. ledna 1942

Odesílatel: Inspektor SP a SD

Adresováno: Inspektoru koncentračních táborů SS-Brigadeführer Glücks

„ Vyšší SS a policejní velitel oblasti Danzig-Westpreussen SS-gruppenführer Hildebrandt mě sdělil dopisem z 8. 1. 1942, že tábor Stutthof má být na rozkaz SS s okamžitou platností přeměněn na koncentrační tábor, a že dále spadá již do kompetence inspektorátu koncentračních táborů a hospodářského podniku hlavního úřadu Haushalt und Bauten.

Přeměna tábora Stutthof na koncentrační tábor má za následek to, že tábor pro svůj zamýšlený účel jako AEL, pro který již jistý čas sloužil, dále nemůže být využíván. Jsem tudíž nucen pro svou služební oblast zřídit nový AEL.

Strážní sbor bývalého pracovní-výchovného tábora byl na rozkaz SS-hlavního úřadu z 28. 10. 1941 začleněn do Waffen-SS, jejich služební zařazení se však nezměnilo. Po převzetí tábora dal velitel hlavního správně-hospodářského úřadu SS Oswald Pohl rozkaz k výstavbě tábora. Nové zařízení mělo mít kapacitu 25000 vězňů a sovětských zajatců.

V době převzetí byly sztutowskému táboru podřízeny pracovní tábory Potulice (Potulitz) a Mühlthal. V táboře Potulice byly umístěny násilně vystěhované polské rodiny, celkem 5000 osob. Tento tábor byl za pracovního nasazení zde ubytovaných osob rozšiřován na kapacitu 10000 osob. Pracovní tábor Mühlthal u Bydgoszcze (Bromberg) byl obsazen 1500 polskými nuceně vystěhovanými rodinami. Zcela nepochybně se v obou případech jednalo o polské civilisty převedené do rukou říšského hlavního bezpečnostního úřadu (RSHA) v odvetu za údajná polská zvěrstva spáchaná na německé minoritě žijící v Bydgoszczy na začátku září 1939.

Protože továrna na karbid v Mühlthalu u Bydgoszcze, kde se tábor nacházel, musela být na jaře 1942 vyklizena, byly zde umístěné osoby odvezeny do Potuliz. Do koncentračního tábora ve Sztutowu mezi tím začaly proudit transporty vězňů z koncentračních táborů Buchenwald, Dachau, Neuengamme, Mauthausen, Flossenbürg, Sachsenhausen.

První transport přijel do Stuttwowa 14. 4. 1942 se 114 vězni z koncentračního tábora Buchenwald.

V letech 1942-43 přijelo dalších 6 menších transportů. Masové transporty začaly do Sztutowa přijíždět teprve od června 1944 z Auschwitz. Koncentrační tábor Auschwitz společně se služebnami Sipo v Rize a Kovnu byl hlavním zdrojem vězňů pro zdejší tábor. Jen z Auschwitz bylo v roce 1944 přivezeno více jak 22000 vězňů. Stejně množství bylo v letech 1940-44 posláno

ve 40 transportech do koncentračních táborů Sachsenhausen, Dachau, Ravensbrück, Buchenwald, Natzweiler, Neuengamme, Flossenbürg.

Bývalý židovský pracovní, později koncentrační tábor Plaszow, Polsko, vila velitele tábora Amona Götha. Se stavbou židovského pracovního tábora Plaszow bylo započato v druhé polovině roku 1942. Na stavbu docházeli Židé z místního ghetta. Po dokončení stavebních prací zde byli umístěni práce schopní Židé pracující v okolních podnicích. 13.-14. března 1943 proběhla finální likvidace krakovského ghetta. V ty dny bylo do tábora přivezeno na 8000 Židů. Židé zde zdejšího tábora nebyli nasazeni pouze v okolních firmách, ale rovněž na dalším rozšiřování tábora, infrastruktury, kasáren SS strážního sboru. Na začátku roku 1944 byl židovský pracovní tábor přeměněn na kmenový koncentrační tábor. Řada firem a manufaktur do tábora přesunula svou výrobu. Táborem prošlo na 150000 Židů z Polska, Maďarska, Slovenska.(LCH2014)

Koncentrační tábor Krakov-Plaszow, Polsko, dům židovského pohřebního bratrstva, V době existence koncentračního tábora využíván coby táborový areál.

Koncentrační tábor Gusen, Rakousko, bývalá kasárna strážního sboru SS.

Se stavbou pobočného koncentračního tábora, podřízeného kmenovému táboru v Mauthausenu, bylo započato v prosinci 1939, v bezprostřední blízkosti kamenolomu firmy DEST, do kterého, do doby zřízení tábora, vězni museli docházet z 4km vzdáleného Mauthausenu.

Vzhledem k rostoucímu počtu vězňů v Gusenu bylo rozhodnuto o přeměně pobočného tábora na tábor kmenový. Celkem víme o 20 denních i detašovaných pracovních komandech, které koncentrační tábor Gusen měl pod svou správou.

Práce schopní byli usmrcováni v pojízdné plynové komoře. Tábor byl vybaven vlastním krematoriem. (LCH2013)

Koncentrační tábor Gusen, Rakousko, V tomto domě se v dobách existence koncentračního tábora nacházel táborový nevěstinec. Jedná se společně s kasárnami SS a Jourhausem o jeden z mála objektů, které se dochovaly do dnešních dnů. (LCH2013)

Koncentrační tábor Mauthausen, Rakousko, Požární nádrž a brána vedoucí ke garážím SS. (LCH2013)

Koncentrační tábor Mauthausen, Rakousko, apellplatz, Apel probíhal zpočátku třikrát denně, od roku 1943 dvakrát denně. Po levé straně kuchyně a umývárny, po pravé straně se nacházely kanceláře táborové administrativy a táborový nevěstinec. Dle jiných zdrojů se zde nacházela táborová kantýna. (LCH2013)

Koncentrační tábor Mauthausen, Rakousko, garáže SS, Umístěny zde byly jak osobní inspekční vozy SS tak i nákladní vozy zajišťující transport vězňů na vzdálenější denní pracovní komanda a v neposlední řadě požární vůz. Na dvoře byly vykonávány přehlídky SS i hromadná trestní opatření na vězňích. (LCH2013)

Koncentrační tábor Mauthausen, Rakousko, umyvárny a desinfekce (LCH2013)

Koncentrační tábor Mauthausen, Rakousko, táborová kuchyně. V suterénu se nacházely sklady potravin, v přízemí kotle na přípravu stravy. (LCH2013)

Koncentrační tábor Mauthausen, Rakousko, táborový lazaret. Lazaret byl dokončen roku 1944. V suterénu této budovy se nacházelo krematorium, které bylo propojeno s plynovou komorou. (LCH2013)

Koncentrační tábor Mauthausen, Rakousko, blok č.1. Zde se nacházely kanceláře táborové administrativy a táborový nevěstinec. Dle jiných zdrojů zde sídlila táborová kantýna. (LCH2013)

Koncentrační tábor Mauthausen, Rakousko, blok 6 (Španělé a svědci Jehovovi) a 11.(Španělé a Rusové) Kapacita jednoho obytného baráku, bloku, činila 300 vězňů. V dobách největšího přeplnění tábora však v každém bylo umístěno i třikrát tolik. (LCH2013)

Koncentrační tábor Neuengamme, Německo, hlavní strážnice SS. Strážnice postavena na začátku roku 1943 při bráně vedoucí do kasáren strážního sboru. Mimo služební místnosti se zde nacházel arest pro příslušníky strážního sboru, sklad zbraní a rozvaděč elektrického oplocení. V létě 1943 byla u strážnice postavena masivní strážní věž. Dnes je jedinou dochovalou strážní věží v celém objektu bývalého tábora. (LCH2016)

Koncentrační tábor Neuengamme, Německo, západní zděná budova, blok 1-4. Budova byla postavena jako v pořadí druhá a poslední z původně plánovaných 8 dvoupodlažních budov. Každý z celkem 4 bloků, byl koncipován pro 300 vězňů. Roku 1944, po dokončení stavebních prací, zde bylo umístěno několik tisíc vězňů vrácených pro pracovní neschopnost z detašovaných komand. Od března 1945 zde byl zřízen takzvaný „skandinávský tábor“. (LCH2016)

Koncentrační tábor Neuengamme, Německo, sklepení bloku 21-24. Sklepení vystříдалo řadu funkcí. Bylo využíváno jako přechodné ubikace vězňů, protiletectký kryt, dílny určené vězňům z táborového lazaretu. (LCH2013)

Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo, bývalý železniční most spojující nádraží v Niedersachsenferfen s táborovým nádražím. (LCH2013)

Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo, strážnice a kryt SS (LCH2013)

Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo, železniční rampa táborového nádraží, situovaná jen několik stovek metrů od brány koncentračního tábora. (LCH2013)

Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo, čistící stanice dešťové vody. (LCH2013)

Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo, stolařská dílna (LCH2013)

Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo, pozůstatky táborové kuchyně (LCH2013)

*Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo,
fragmenty táborových umýváren (LCH2013)*

*Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo,
krematorium (LCH2013)*

*Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo,
fragmenty táborového revíru a prádelny (LCH2013)*

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, V létě 1936 byl v lese u Oranienburgu postaven jeden barák. Do tohoto baráku bylo 12. července 1936 přivedeno 50 vězňů z tábora Esterwegen. Tak začala tragická historie koncentračního tábora Sachsenhausen. V popředí hlavní brána. (LCH2016)

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, fragmenty tříkřídlé budovy táborového arestu (LCH2016)

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, Apellplatz, Po levé straně táborová kuchyně, po pravé straně prádelna. (LCH2016)

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, táborová kuchyně. Betonové nádrže v suterénu sloužily k mytí zeleniny, která následně byla vařena v kotlích nacházejících se v přízemí. (LCH2016)

Koncentrační tábor Sachsenhausen-Německo, vězeňské ubikace (LCH2016)

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, denní místnost uvnitř vězeňských ubikací. (LCH2013)

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, márnice a pitevna (LCH2013)

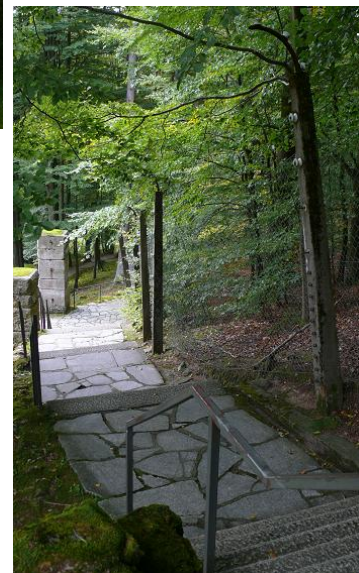
Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, fragmenty krematoria (LCH 2016)

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, márnice v bezprostřední blízkosti popráviště. Márnice byla podzemní chodbou propojena s krematoriem (LCH 2016)

Koncentrační tábor Flossenbürg, Německo, fragmenty táborového arestu, V pozadí budova velitelství a sekce SS (LCH2015)

Koncentrační tábor Flossenbürg, Německo, schodiště spojující vězeňskou sekci s krematoriem. (LCH2015)

Koncentrační tábor Flossenbürg, Německo, táborové krematorium, Vzhledem k charakteru terénu byli zemřelí do krematoria dopravováni 50m dlouhým podzemním skluzem (LCH2015)

Koncentrační tábor Flossenbürg, Německo, V popředí táborová prádelna a koupelny, v pozadí táborová kuchyně. Dřevěné obytné baráky se nacházely ve svahu za zděnými budovami. (LCH2015)

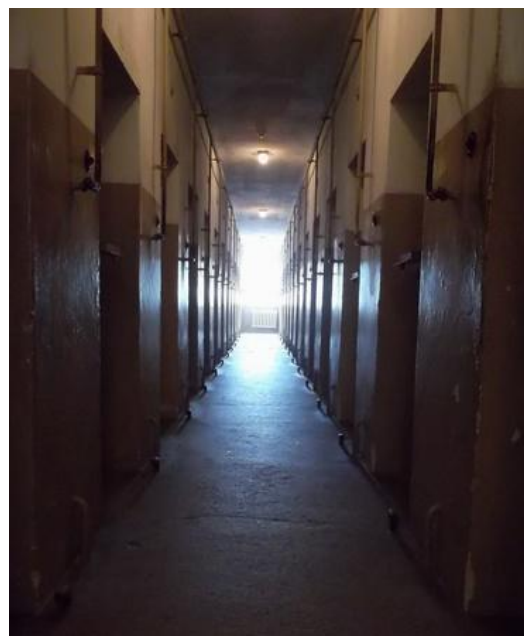

Koncentrační tábor Buchenwald, Německo, vězeňský blok v levém křídle hlavní brány. Vězeňský blok, tzv. „Bunker“ byl postaven roku 1937, společně s hlavní branou a velitelstvím SS.

Nedaleko vězeňského bloku stála budova vězeňské kantýny, postavena roku 1941. Ve sklepě kantýny vězni vyráběli mýdlo a jiné předměty pro táborový prodej. (LCH2013)

Koncentrační tábor Buchenwald, Německo, poslední kilometrovník. Zde, na desátém kilometru a osmistém metru za Výmarským nádražím, končily transporty s deportovanými. (LCH2013)

Koncentrační tábor Buchenwald, Německo, Celý tábor lemovalo 23 strážních věží. (LCH2013)

Koncentrační tábor Buchenwald, Německo, dochovalý dřevěný obytný barák.

Na jaře 1945, v době kdy byl tábor zoufale přeplněn, sloužil tento barák jako nouzové záchytné místo pro nemocné vězně. Začátkem 50. let byl demontován a používán jako správní budova v jednom Thuringenském podniku. Zpět na své místo se navrátil v 90. letech. (LCH2013)

Koncentrační tábor Buchenwald, Německo, Fragmenty patrových obytných bloků ve spodní části tábora. V dochovaných zděných objektech v pozadí se nacházely sklady oblečení a desinfekce. (LCH 2013)

Koncentrační tábor Buchenwald, Německo, krematorium, Důsledkem vzrůstajícího počtu úmrtí nechala SS roku 1940 zřídit uvnitř tábora krematorium, které bylo roku 1942 dále rozšířeno. Kremační pece dodala firma Topf a synové. Márnice pod krematoriem byla využívána rovněž k vraždění vězňů. (LCH2013)

Koncentrační tábor Buchenwald, Německo, Výtah spojující márnici s krematoriem. (LCH2013)

Koncentrační tábor Dachau, Německo, Strážní bunkr při hlavní bráně. (LCH2013)

Koncentrační tábor Dachau, Německo, táborový arest-vyšetřovací místnost (LCH2013)

Koncentrační tábor Dachau, Německo, Jourhaus, Budova postavena roku 1936. Nacházela se zde služebna SS. Každý vězeň přibývší do tábora musel projít skrze mříže Jourhausu nesoucí nápis „Arbeit macht frei“.
(LCH2013)

Koncentrační tábor Dachau, Německo, táborový arest (LCH2013)

Koncentrační tábor Dachau, Německo, hospodářská budova, Budova postavena v letech 1937/38. Nacházela se zde táborová kuchyně, sklady potravin, oblečení, umyvárna, dílny a kanceláře (LCH2013)

Koncentrační tábor Dachau, Německo. V popředí základy baráku, ve kterém sídlil „Arbeitseinsatz“ táborový pracovní úřad. Barák v pozadí fungoval jako táborová kantýna. (LCH2013)

Koncentrační tábor Dachau, Německo, nové krematorium. Budova postavena v letech 1942/43. Součástí nového krematoria byla rovněž plynová komora. Nad plynotěsnými dveřmi stál nápis „Brausebad“ - „Sprchy“ (LCH2013)

Ženský koncentrační tábor Rawensbrück, Německo, Po pravé straně budova táborového velitelství. Budova postavena roku 1940. V přízemí velitelství se nacházelo politické oddělení, cenzura, jakož i táborový lékař, v prvním patře kanceláře velitelství. V pozadí vodárna. V objektu vodárny se nacházely rovněž garáže, dílny jakož i stanice telefonisty a telegrafie. V podkroví se nacházely sklady zabavených osobních věcí vězňů. (LCH2013)

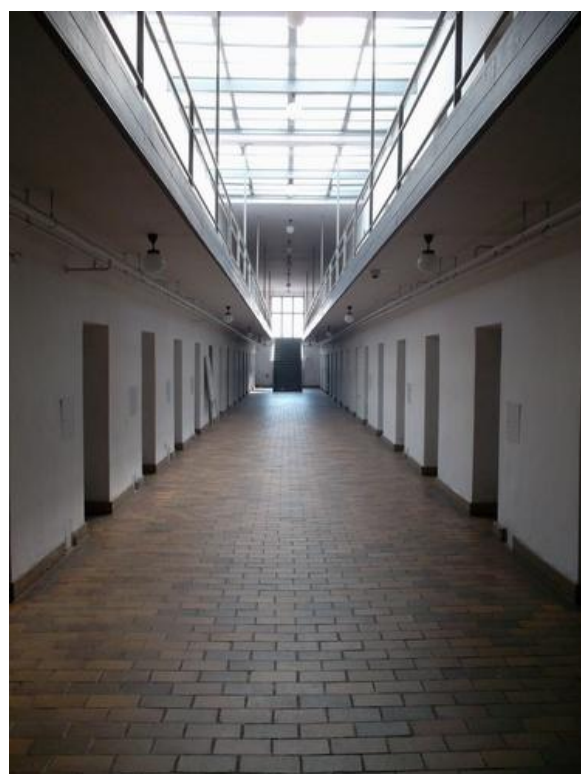
Ženský koncentrační tábor Rawensbrück, Německo, barák nových umyváren a desinfekce (LCH2013)

Ženský koncentrační tábor Rawensbrück, Německo, táborový arest. Arest sestával ze 78 cel. (LCH2013)

Ženský koncentrační tábor Rawensbrück, Německo, sklady zabavených osobních věcí a šatstva deportovaných. (LCH2013)

Koncentrační tábor Herzogenbusch, Holandsko, hlavní strážnice při hlavní bráně (LCH2013)

Koncentrační tábor Herzogenbusch, Holandsko, Blok 1A, 1B, táborová kantýna a pošta. Jediný zcela dochovalý barák bývalého koncentračního tábora. Každý barák byl rozdělen na dvě části, každá s vlastní umývárnou, záchody, i denní místností. V případě vypuknutí epidemie tak bylo zamezeno rozšíření. (LCH2013)

Koncentrační tábor Herzogenbusch, Holandsko, krematorium. Zpočátku bylo využíváno mobilní ocelové pece s šamotovou vyzdívkou na mazut. Později byly postaveny dvě zděné pece na uhlí. (LCH2013)

Koncentrační tábor Natzweiler-Struthof, Francie, hlavní brána (LCH2013)

Koncentrační tábor Natzweiler-Struthof, Francie, táborová kuchyně (LCH2013)

Koncentrační tábor Natzweiler-Struthof, Francie, jediný dochovalý barák bývalého koncentračního tábora. Umístění zde byli prominentní vězni, kteří požívali jistých privilegií.(LCH2013)

Koncentrační tábor Natzweiler-Struthof, Francie, žulová schodiště vedoucí k obytným barákům. (LCH2013)

Koncentrační tábor Natzweiler-Struthof, Francie, krematorium a koupelny. Odpadní teplo bylo využíváno na ohřev vody. (LCH2013)

Koncentrační tábor Natzweiler-Struthof, Francie, táborový arest (LCH2013)

Koncentrační tábor Natzweiler-Struthof, Francie, Krematorium, Po pravé straně nádrž na vodu pro koupelny.

Na fotografii níže provizorní plynová komora zřízená v srpnu 1943 v bývalém tanečním sále 500m od tábora. Toho měsíce obdržel velitel tábora příkaz usmrtit plynem 86 židovských vězňů přivezených z koncentračního tábora Auschwitz. Těla měla být následně předána institutu anatomie ve Strasburgu. (LCH2013)

Koncentrační tábor Majdanek (Lublin), Polsko, Dům táborového lékaře SS, jedna z mála dochovalých budov z bývalé sekce SS (LCH 2013)

Koncentrační tábor Majdanek (Lublin), Polsko, Bad-und Desinfektion I- sprchy. V přední části betonová nádrž na desinfekční prostředek, do které se musel každý před vstupem do sprchy ponořit. (LCH2013)

Koncentrační tábor Majdanek (Lublin), Polsko, sekce SS, barák č.38, ubikace dozorkyň (LCH2013)

Koncentrační tábor Majdanek (Lublin), Polsko, plynové komory v přístavku za umývárny a desinfekcí mužů. Komory postaveny roku 1942. (LCH2013)

Koncentrační tábor Majdanek (Lublin), Polsko, Bad-und Desinfektion I- koupelny pro muže, V dřevěném baráku se nacházely sprchy a desinfekční místnost. V zadním zděném přístavku byly situovány dvě plynové komory. Ve vedlejším baráku č.42 se nacházela koupelna a desinfekce šatstva pro ženy. Vězni deportovaní do koncentračního tábora byli nejprve přivezeni na prostranství před sprchy, nazývané „ Rosengarten“, kde probíhala za vedení Dr. Rindfleische selekce. Práceschopní byli posláni do sprch. Staří a nemocní byli posláni do plynové komory. Během 5 minut po uzavření plynotěsných dveří byli všichni mrtví. (LCH2013)

Koncentrační tábor Majdanek (Lublin), Polsko, perimetr (LCH2013)

Koncentrační tábor Majdanek (Lublin), Polsko, krematorium, pětikomorová pec vytápěná koksem, V pecích byl zabudován tepelný výměník na ohřev vody pro vězeňské umývárny. Popel byl využíván v zeleninových zahradách SS. (LCH2013)

Koncentrační tábor Majdanek (Lublin), Polsko, řada baráků maštalového typu-táborové sklady a ubikace (LCH2013)

Koncentrační tábor Majdanek (Lublin), Polsko, Tábor byl rozdělen do 5 vězeňských sekcí. Na konci každé z těchto sekcí stály dva velké dřevěné baráky ve tvaru písmene L. V těchto barácích se nacházely záchody, kuchyně a umývárny. (LCH2013)

Koncentrační tábor Majdanek (Lublin), Polsko, Po pravé straně vůz užívaný k transportu mrtvých, ve středu mobilní kremační pec. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, Bývalé kasárny polské armády byly od podzimu 1939 využívány jako tranzitní tábor pro polské válečné zajatce. Od jara 1940 přebírá objekt kasáren a přilehlých budov SS za účelem zřízení kmenového koncentračního tábora. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, sklad zabavených věcí. Jednalo se o jediný barák maštalového typu v tomto táboře (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, Zde probíhal příjem a registrace nově příchozích. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, Po levé straně sklad Ciklonu-B, po pravé straně táborová prádelna. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, služebna táborového politického oddělení (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, fragmenty staré kuchyně (LCH2016)

*Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, nová kuchyně
Táborová kuchyně se z počátku nacházela v prostoru mezi bloky 1 a 2. Nedostačující kapacita však vedla v červenci 1940 ke stavbě nové kuchyně. Jednalo se o 1 dřevěný barák s 16 kotli. Tato stavba však byla roku 1941 stržena a na jejím místě postavena 95m dlouhá zděná nová kuchyně, vybavená 48 kotli ústícími do 12 komínů. V letech 1942-43 byla budova dále rozšiřována. (LCH2016)*

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, bloky 20 a 21- táborová nemocnice. V blocích probíhaly časté selekce. Ti, kteří neměli naději na brzké vyzdravení, byli posíláni na smrt. V nemocnici byly rovněž prováděny různé experimenty, které často končily smrtí pacientů. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, bloky 10 a 11. V bloku 11 se nacházel centrální táborový arest. Byli zde umístěni vězni, kteří se dopustili pokusu o útěk, vzpoury, krádeže. Zde čekali na svou smrt. Z počátku zde bylo ubytováno i trestné komando a přechodně také vězni nasazení v Krematoriu I. Od roku 1943 zde byli umisťováni rovněž vězni Katovického gestapa, kteří zde čekali na výrok soudu. Od 3. do 5. září 1941 proběhlo ve sklepení bloku první pokusné plynování za použití Ciklonu-B. Zabito bylo 600 sovětských válečných zajatců a 250 nemocných polských vězňů. Blok 10 byl obytným blokem. Dočasně náležel k ženské sekci tábora. Mezi bloky bylo zřízeno popraviště. V letech 1941-43 zde byly popraveny tisíce osob. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, Krematorium I, Krematorium bylo v srpnu 1940, po předchozích stavebních úpravách, zřízeno v potravinových skladech, které náležely k bývalým kasárnám.

V márnici krematoria byla na podzim 1940 zřízena provizorní plynová komora, která byla nepravdělně využívána do prosince 1942.

Na konci války sloužil objekt jako protiletectký kryt SS. V té době již komín, spojený podzemním kanálem s krematoriem nestál. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, Jeden z mála dochovalých baráků dílenské a hospodářské sekce. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, Bloky postavené v letech 1943-44 v rámci rozšiřování tábora. Po dokončení sem byly umístěny sklady SS, kasárna SS a dílny. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oświęcim), Polsko, hospodářské a dílenské budovy (LCH2013)

Oświęcim, Judenrampe, Polsko, Od jara 1942 do května 1944 vystoupilo na této rampě více jak půl milionu Židů deportovaných z Polska, Čech, Slovenska, Itálie, Německa, Norska, a také vězňů deportovaných z jiných táborů, povětšinou práce neschopných určených k likvidaci v plynových komorách koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau. Od května 1944 zajížděly transporty po nově dokončené vlečce přímo do koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau. (LCH2013)

Oświęcim, Polsko, fragmenty skladů v blízkosti Judenrampe. Sklady sloužily k uložení osobních zavazadel deportovaných, kteří zde procházeli selekcí. Tyto věci byly následně tříděny, desinfikovány a posílány do Německa. Po dokončení vlečky do koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau již sklady, stejně jako Judenrampe ztratily svůj význam. (LCH2013)

Kartoffellagerhalle, Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, Sklad brambor postaven v blízkosti sekce B1a roku 1943 (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, hlavní brána (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, Po pravé straně dřevěná strážnice SS, po levé straně vězeňská sekce BIb (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, koridor mezi sekcemi BIIC a BIID (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, výše fragmenty táborové kuchyně v sekci BIID, níže fragment dřevěného obytného baráku maštalového typu. (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, sekce BIIa. Sekce sestávala z baráků maštalového typu, každý s kapacitou 400-600 vězňů (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, sekce BIa, Frauenlager. V tomto baráku přebývalo do prosince 1942 několik desítek polských dětí a jejich matky, násilně vystěhovaní ze Zamoszcze. V srpnu 1944 sem bylo dovezeno několik set dětí a žen násilně vystěhovaných z Varšavy. (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, sekce BIIa, ubikace (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, sekce BIIa, záchody (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, sekce BIa, Frauenlager, řada obytných baráků původně určených pro sovětské válečné zajatce. V pozadí kuchyně příslušná pro danou sekci. (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, denní toalety a umývárny (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, sekce BIa, Frauenlager, desinfekce, sprchy (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, sekce BIa, Frauenlager, desinfekce, sprchy. Na stropě je stále vidět původní kartonové obložení, kterým byly obloženy rovněž stropnice všech obytných baráků. (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko., Sekce BIIA, V tomto baráku lékaři SS usmrcovali nově narozené děti. (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, sekce BIIg, takzvaná „Kanada“. Sekce byla předána svému účelu v prosinci 1943. Jednalo se celkem o 30 baráků maštalového typu, které sloužily jako sklady oděvu, obuvi a dalších osobních věcí deportovaných. Mimo skladů, zde byly rovněž ubikace vězňů v „Kanadě“ pracujících. (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, Zentralsauna-desinfekce a umývárny. Zařízení bylo uvedeno do provozu roku 1943. Prováděn zde byl příjem vězňů, kteří prošli prvotní selekcí na táborovém nádraží. Příchozí se museli vysvléci, odevzdat cennosti a dokumenty. Cennosti nežidovských deportovaných byly pod jménem deportovaného uloženy do táborových skladů. Židovský majetek, který podléhal celkové konfiskaci, byl uložen v sekci Kanada a následně odvezen do Říše. Svlečení vězňů procházeli dodatečnou selekcí. Všechny vlasy byly ostříhány a těm, kteří prošli selekcí vytetováno číslo. Všechno probíhalo ve velkém spěchu. (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, čistička odpadní vody. V táboře se celkem nacházely dvě čistící stanice. (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, brána krematoria II (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, fragmenty podzemních šaten krematoria III, Dlouhá místnost končila dveřmi, na něž navazoval, pod úhlem devadesáti stupňů, vstup do plynové komory. V době kdy do komor vstupovali deportovaní, byla plynová komora vytápěna a jasně osvětlena. Vytopení místnosti bylo nezbytné pro odpařování Ciklonu-B. Jasné světlo mělo psychologický efekt. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, v ruinách krematoria II jsou stále patrné vodící kolejnice vozíků, jimiž byla do pecí zapravována těla zemřelých (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau, Polsko, fragmenty krematoria V. (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau , Polsko, zborcená stropnice plynové komory krematoria II (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, Fragmenty baráků využívaných coby převlékárny pro nově příchozí deportované a vězně určené k likvidaci v plynových komorách takzvaného Bunkru 2. (LCH2018)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka), Polsko, Fragmenty takzvaného Bunkru 2. Bunkr 2 sestával ze 4 plynových komor různých rozměrů a vznikl adaptací bývalého obytného domu. Sloužil k hromadné likvidaci jak nově přibývajících deportovaných tak i vězňů z táborového lazaretu určených k likvidaci.

Bunkr 2 sloužil k hromadnému vraždění od roku 1942 až do zprovoznění nových plynových komor v krematoriích II a III roku 1943. Těla zavražděných byla po úzkokolejné železnici převážena k roštům, kde byla spalována. (LCH2018)

Vězni byli do Monowic posíláni jak běšky tak i na korbách nákladních vozů. Když počet vězňů nasazených v rámci denního komanda přesáhl 1000 osob, byly z kmenového tábora vypravovány železniční transporty. Progres stavebních prací postupoval vpřed až do května 1942, kdy epidemie tyfu, zachvátila koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau, jednu z hlavních zásobáren pracovních sil pro tuto stavbu.

Obavy z dalších masivních výpadků pracovních sil vedly vedení firmy ke zřízení vlastního pracovního tábora.

První vězni byli do tábora přivezeni 26. října 1942 z koncentračního tábora Auschwitz I. Jejich počet ještě téhož roku vzrostl na 2000.

V průběhu roku 1943 byl tábor soustavně rozšiřován.

Populace tábora vzrostla na 6000 vězňů. Téhož roku se z tábora pobočného stává tábor kmenový.

V červenci 1944 již tábor, sestávající z 59 dřevěných obytných baráků a 1 obytného baráku z betonových prefabrikátů, velkokapacitní kuchyně, odšívovacího zařízení, dílen, krematoria, obývalo přes 11000 vězňů.

Práce byly tvrdá, vězni podvyživení, vystaveni tvrdým trestům, šikaně a od roku 1944 nebezpečí spojeneckých náletů. Tisíce vězňů zaplatily svůj pobyt v táboře svými životy. V lednu 1945 byl tábor evakuován a vězni posláni na pochod smrti. (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz III, Monowitz (Monowice), Polsko, Za vznikem pracovního, později kmenového koncentračního tábora v Monowicích stál výběr této lokality pro stavbu obří továrny koncernu IG Farben na syntetický kaučuk „Buna“.

Od dubna 1941 byli na stavbě továrny nasazeni, mimo civilních nuceně nasazených a válečných zajatců rovněž vězni z nedalekého kmenového tábora Auschwitz.

Vězni zde byli přiděleni na bázi denního pracovního komanda, což znamenalo každé ráno několika kilometrovou cestu na místopracovní nasazení a večer opět cestu zpět do kmenového tábora.

Koncentrační tábor Stutthof (Sztutowo), Polsko, po levé straně strážnice SS, po pravé straně zděná budova táborového velitelství. (LCH2013)

Koncentrační tábor Stutthof (Sztutowo), Polsko, Po levé straně tzv. „Lagerzugang“, blok pro nově příchozí. Před zděnou budovou táborového velitelství se nachází barák táborové administrativy. Po pravé straně ženský blok. Na konci ženského bloku vystupuje barák táborové kantýny. Uprostřed fragmenty táborové kuchyně a skladu zabavených věcí. (LCH2013)

Koncentrační tábor Stutthof (Sztutowo), Polsko, hlavní brána dělící sekci SS od vězeňské sekce. Po pravé straně se nacházela táborová administrativa, po levé straně táborová kantýna (LCH2013)

Koncentrační tábor Stutthof (Sztutowo),, Polsko, Strážní věž v takzvaném „starém táboře“. (LCH2013)

Koncentrační tábor Stutthof (Sztutowo), Polsko, Plynová komora postavena roku 1943 za účelem desinfekce šatstva. V roce 1944 byla využívána rovněž k vraždění práce neschopných vězňů. (LCH2013)

Koncentrační tábor Stutthof (Sztutowo), Polsko, budova nové kuchyně (LCH2013)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoźnica), Polsko, vstupní brána. Na zděnou vstupní bránu přiléhaly dva dřevěné baráky, ve kterých se nacházela kancelář velitele strážního oddílu a služebna velitelů bloků. (LCH2014)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoźnica), Polsko, rekonstrukce obytného baráku. Obytné baráky postavené v letech 1941-43 je možno rozdělit na dva druhy. Rozdíl byl pouze v délce baráku, čímž byla i dána rozdílná kapacita, 150 nebo 300 osob. (LCH2014)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoźnica), Polsko, dochovalá přízemní část táborové kuchyně. (LCH2008)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoźnica), Polsko, táborová kuchyně, Koryta ve kterých se připravovala zelenina pro Ajntopf. (LCH2014)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoźnica), Polsko, požární nádrž. (LCH2014)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoźnica), Polsko, fragmenty bývalé sekce nazývané „Auschwitz-Lager“. Z plánovaných 30 baráků bylo dokončeno 20 hrubých staveb, bez okenic, dveří, kamen. Na přelomu let 1944/45 zde byli umístěni vězni z evakuovaných koncentračních táborů a detašovaných pracovních komand. (LCH2013)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoźnica), Polsko, Kotel na ohřev vody v suterénu umýváren. Umývárna se sprchami byla předána do užívání v druhé půli roku 1943. Do té doby se museli vězni mýt pod odkrytým nebem v korytech. (LCH2014)

O životě v koncentračních táborech

Pokud si položíme otázku, jaký byl život v koncentračním táboře, odpovědí bude zcela nejpravděpodobněji přirovnání vyobrazující život na naprostém dně lidské existence, na hranici života a smrti. I za těchto složitých podmínek, které potlačovaly všechno vzdorující a lidské, našlo se mnoho vězňů, kteří nepřestali být lidmi, nenechali se zlomit.

Setkáváme se tak rovněž s pojmy solidarita, kamarádství, umění, vzdor, nepokořená silná vůle, vynalézavost.

Abychom byli schopni utvořit si bližší představu o tom, jaký byl život v koncentračních táborech, je zcela nezbytné seznámit se s vyprávěním těch, kteří těmito tábory prošli.

S tímto záměrem jsem v letech 2012-2015 navštívil archivy památníků Dachau, Neuengamme a Dora-Mittelbau.

Cílem mého bádání byly především vzpomínky českých vězňů. Pátral jsem po tom, jakým podmínkám byli tito vězni vystaveni a jak české komunity ovlivňovaly vnitřní život v táborech.

Čeští vězni byli žádaní táboroví hudebníci, údržbáři, konstruktéři, řemeslníci, specialisté v botanice. Byli rovněž oblíbeným cílem šikany ze strany dozorců. Mnozí pobyt v koncentračním táboře zaplatili životem. V monografii koncentračních táborů zanechali nesmazatelný otisk.

Nedokončená zpráva psaná v Dachau na žádost kapitána Falty pro Československé ministerstvo práce a sociální péče, do jehož kompetence spadal rovněž repatriční odbor a pátrací služebna

Dachau 11. května 1945 K. Kašák

Češi v koncentračním táboře Dachau

První Čs. státní příslušníci byli jako političtí vězni dopraveni do Dachau ještě před rokem 1938. Jednalo se o osoby, které z různých důvodů dlely v Německu a zde byly z politických důvodů uvězněny.

První čeští státní příslušníci české národnosti byli dopraveni do Dachau ihned po obsazení Sudet. Byli to zejména naši lidé z hornického severu. Další větší skupina Čechů přišla do Dachau okamžitě po 15. březnu 1939. Byli to naši lidé především z jižních Čech a Prahy, povětšinou komunisté, případně činovníci svazu přátel SSSR. Tito Češi byli v Dachau ubytováni rozptýleně na různých německých blocích. Soustředění Čechů v koncentračním táboře Dachau bylo provedeno teprve 18. června 1939, po té co 16. června bylo do Dachau nákladními auty z Brna a z koncentračního tábora Mauthausen dopraveno 105 politických vězňů z Kladna. Byli to příslušníci trestné akce gestapa a německé uniformované policie, zatčení v odvetu za předstírané zastřelení německého policisty v Kladně 6. června 1939. Tato kladenská skupina předních veřejných pracovníků a činovníků byla z Kladna nákladními auty dopravena za velikého bití a týrání přes Znojmo a Špilberk. Při noční zastávce ve Znojmě ohrožovali tam Němci ve velkém zástupu kladenská auta, bušili pěstmi do našich hlav a vykřikovali „To jsou ti bolševici z Kladna. Na Špilberku bylo nám vytrpět od 18-20 letých SS-manů hotové peklo.“

„Po třech dnech nás dopravili napěchované na podlaze nákladních aut do koncentračního tábora Mauthausen. Tři strašné dny bití týrání deště a ohavné práce na hliněné vykopávce. Odporně zapáchající jídlo. Ihned po

příchodu do Mauthausenu, v noci, jsme museli všichni padnout do bláta na zem a po takto utvořeném chodníku z lidských těl běhali SS-mani ve vysokých botách jako smyslu zbavení. Tekla krev, ozývaly se výkřiky. Starému 77 letému Mudr. Ignaci Hajnovi z Kladna byla zlomena tři žebra, starému soukromníku Kratochvilovi z Kladna zlomena při tom noha. Po tomto třídenním pobytu v Mauthausenu byla náhle celá kladenská akce dopravena nákladními auty do koncentračního tábora Dachau. První noci, z 16. na 17. Června, jsme byli ubytováni ve velkém sále školního bloku a dne 18. června 1939 soustředění se všemi politickými vězni českého jazyka na 19. izolovaném bloku. Tento blok byl od hlavní táborové ulice oddělen dráty a i k jeho bráně byl zabráněn z blokového dvora na vzdálenost 6m přístup velkou závorou. Vedoucí bloku byl německý politický vězeň Hans Schrödel, člověk surový a úplatný. Čechům bylo i mezi sebou mluvit česky zakázáno. V této době bylo v táboře asi 4500 politických vězňů, hlavně Němců, pak Rakušané, židé a zbytek Češi. V trestném oddílu, který byl vzduchotěsně izolován na bloku č. 15, a 17 byla valná část Čechů a každý týden tam byla přivedena nová skupina českých lidí z bloku 19. Lidé v tomto trestním oddílu pracovali uzavřeně, velmi těžce, na stavbách a kanalizacích. Směli psát jen jednou za ¼ roku a dostávali mnohem méně jídla a chleba. Kouření a kantýnu měli zakázanou. Jakýkoliv styk s nimi byl nemožný.

Oba nejstarší příslušníci dachauské kolonie byli nemocní. Dr. Hajn nebyl se zlomenými žebry přijat na revír, nýbrž ležel na 3. světlici 19. bloku. Mudr. Zdeněk Foustka, plukovník zdravotní služby čs. legií v Rusku, se dostal do revíru zásluhou jednoho německého politického vězně, komunisty, který tam byl ošetřovatelem. Styk Čechů s ostatním táborem byl zakázán, nákup v kantýně dovolen jen v neděli dopoledne v sevřeném útvaru, za dozoru blokového personálu. V té době museli všichni vězni kantýnu na zapísknutí vyklidit a teprve potom směli Češi dovnitř. Valná část Čechů vykonávala od začátku různé práce na plantážích. Byly to rozsáhlé zahradnické podniky pro pěstování léčivých, kořených a čajových bylin, patřící říšskému vedení SS. Léta tu pracovalo denně mnoho set vězňů, kteří vykonávali jak hrubé práce zednické, tak i nejjemnější vědeckou práci. Byli to četní čeští lidé, kteří jako zedníci stavěli plantážní budovy a zakládali zahradnické záhony a byli to mnozí čeští židé, kteří za velkého týrání na úzkokolejně dráze svázeli úrodnou prst' na pískový podklad dachauské plantáže. Nelze ani šířeji psát o všech šikanách a útrapách, ani o tom jakým utrpením bylo mnohahodinové stání celého tábora při ranním a večerním sčítání všech vězňů, nebo to co znamenalo pro tělesně i duševně zničené lidi prostát z trestu v několikatisícovém davu několik dní a nocí, jestliže některý vězeň utekl, co to znamenalo, když celý tábor musel nuceně asistovat různým trestním výkonům, když slyšel výstřely z poprav, konaných za kuchyní a táborovým vězením.

Začátkem července, tuším prvního a čtvrtého, byli z Dachau na svobodu domů propuštěni ve dvou asi 15 členných skupinách členové městského zastupitelstva Kladenského. Dr. Hain byl již předtím propuštěn. Až k táborové bráně pro něj přijelo osobní auto z Kladna. V těch dnech zemřel v Dachau starý kladenský obchodník Čmolík, který i při své rakovině žaludku,

musel pracovat při plení. Nevydržel táborovou stravu. Jednoho dne se při práci zhroutil a v bezvědomí byl námi odnesen, SS to milostivě dovolili, do tábora kde však ihned zemřel. Den před vypuknutím války, dne 31. srpna 1939, přináší blokový písař 19. bloku, poručík Šimek, seznam 25 členů kladenské akce, kteří jsou toho dne propuštěni.

Český duchovní život se v té době soustřeďoval na druhé světlici 19. bloku, kde ve chvíli ticha, když jsme večer všichni ulehli do lůžek, nastala rozprava a výklad. Dr. Bureš rekapituloval vždy politické události světa, jak o nich bylo psáno v německých novinách, načež nastala debata a každý přednesl novinky z táborového života, nebo pověsti, v žargonu zvaném „paroly“, jak je kde slyšel nebo zachytil. Atmosféra srpnových dnů 1939 i tady v Dachau byla nabyta předtuchou války. Denně kroužily nad námi při cvičných letech desítky německých letadel různých typů a my dobře věděli, co to znamená. Všichni jsme ten den čekali a věřili, že s ním nám kyne brzké vysvobození. Ten den nastal prvního září. Nelze popsat radostnou náladu v celém táboře. „Teď to půjde s Německem z kopce“ říkali jsme si všichni a kreslili jsme si nejjasnější perspektivy. Likvidace Polska zachmuřila naše čela. Těžce se nám chodilo do práce a z práce. Velmi smutný byl ten den, kdy Sovětský svaz uzavřel s Německem pakt o neútočení. Stál jsem tehdy v umývárně s mladým komunistou Hajníkem z Motyčína u Kladna a podnes pamatuji jeho slova „Však Sovětský svaz dobře ví, proč to dělá“. Mladí posti z celého tábora rukují na frontu. Přicházejí staří dědové, kteří se dobrovolně hlásili ke strážní službě. Mezi nimi tři zuřiví henleinovci.

10. září přibyl do Dachau velký transport Čechů z tzv. „válečné akce 1. září“ Druhá polovina této akce byla dirigována přímo do Buchenwaldu. V dachauské části této akce byl kromě jiných pražský primátor Dr. Zenkl, náčelník COS Dr. Kliner, generál Husák, docent Dr. Charvát, šéfredaktor Charvát, redaktor Peroutka, poslanec Klein, továrník Waldes z Vršovic a jiní. Tato protektorátní akce byla ubytována na bloku č. 27 a 29, a sice na bloku 27 árijci a na 3. a 4. světlici bloku 29 židé. Jako zevního označení této válečné akce bylo použito červených pásků na rukávě. Tehdejší velitel tábora SS-Sturmbannführer Eisfeld si špatně vyložil nařízení, která mu o této akci došla z Berlína, a domníval se, že do této čestné skupiny politických vězňů patří všichni protektorátní příslušníci. V důsledku toho svolal jednoho dne i nás všechny ostatní české politické vězně, včetně Cikánů, Židů i vězňů se sabotážními akty a oznámil nám, že od tohoto dne i my nemusíme pracovat, že máme právo dát si narůst vlasy a nosit červenou pásku na levém rukávě, kromě toho bylo nám dovoleno, tak jako celé protektorátní akci, odpárat z blůzy červené trojúhelníky a ponechat tam pouze číslo. Velitel tábora Eisfeld rozpoznal však brzy svůj omyl. Jednoho dne přišel s veliteli bloků a se svým velkým psem na nádvoří bloku 29 kde jsme byli na světlici 1 a 2 ubytováni my, takto nečekaně povýšení političtí vězni dachauští. Eisfeld nás nechal nastoupit a sám vlastnoručně začal nám z rukávů strhávat červené pásky vykřikuje přitom: “To by se vám, vy líná prasata, tak líbilo, nic nedělat a jen se tady válet a žrát. Ale já vám ukáži“

A také ukázal. Museli jsme okamžitě privilegovaný blok číslo 29 opustit, veškeré zařízení odevzdat a ubytovat se jak se dalo, ponejvíce na 13. židovském bloku, což měla

být pro nás, podle názoru velitele tábora velká potupa. V těch dnech se stále častěji vyskytovaly pověsti a paroly o tom, že dachauský tábor bude evakuován. Tyto zprávy se potvrdily koncem měsíce září, kdy nám bylo přikázáno domů poslat předepsaný text, že nám z domova nemají psát dříve, dokud je nevyrozmíme o nové adrese.

Koncem září 1939 byl skutečně dachauský tábor evakuován a ve všech jeho blocích zřízen výcvikový tábor SS. Političtí vězňové ve třech velkých proudcích byli eskortováni pěšky na dachauské nádraží a odtud vlakem dopraveni do Buchenwaldu, do Flossenbürgu a Mauthausenu. Všichni dachauští Češi, včetně tak zvané čestné protektorátní akce a s nimi i celý trestní oddíl byli odvezeni přes Norimberg a Bamberg do Výmaru. Tento transport opustil dachauský tábor 26. září 1939.

V dobytých vagónech uzavřeni, bez možnosti malé i velké strany a jen s kouskem sýra a chleba jeli jsme oblečení jen v letní vězeňské modrobílé pruhované šaty celý den, až konečně v noci jsme zastavili na výmarském nádraží. Zde zůstal stát celý vlak s námi přes noc.

Citelný zářijový noční chlad prolézal vagóny. Abychom se zahřáli, lehli jsme přes sebe na hromady. Těm dole bylo teplo. Ti nahoře hartusili, aby už byli také přikrytí. Ráno nás seřadili před nádražím a nechali nás tak stát po několik hodin. Teprve potom dal se celý náš smutný průvod, po obou stranách s linií postů, na pěší pochod asfaltovou silnicí nahoru do kopce do koncentračního tábora Buchenwald. Příchod tohoto transportu do Buchenwaldu a líčení českého života v něm se vymyká z rámce této zprávy. Vracím se proto zpátky do Dachau, a sice s malým vysvětlením. Od polovice srpna 1939 až do odchodu do Buchenwaldu byl jsem zaměstnán ve druhém skleníku na plantáži jako malíř. Využil jsem tak své schopnosti malovat a kreslit a zachycoval jsem akvarelem výsledky vědeckého bádání v urychleném růstu zeleniny a travin, které tu v druhém skleníku a kolem něho prakticky prováděl Mudr. Fahrenkamp z Mnichova. Byla to práce, která mě vlastně zachránila život a které vděčím za to, že jsem šest let svého věznění překonal hladce a bez zvláštních obtíží.

Když na podzim 1939 Říšský vůdce SS Himmler rozhodl nákladem říšského vedení SS vydat velké botanické dílo ve slově i obrazech, hledali páni politické vězně, kteří umí malovat. Při tom si tehdejší správce plantáží SS Sturmführer Neumann vzpomněl na mou letní činnost a oznámil mé jméno Berlínu a ten mě dal z Himmlerova rozkazu přemístit z Buchenwaldu zpátky do Dachau. Sem jsem přijel 16. prosince 1939 a byl ubytován jako jediný Čech mezi 120 politickými vězni německé národnosti, kteří tu byli ponecháni pro nejnmutnější práce ve 4. skleníku na plantáži. Zde jsem dostal přidělen svůj slavník v bývalém bazénu u dveří.

SS výcvikový tábor trval v dachauském táboře celou zimu až do počátku února 1940. Pak SS z lágru odchází a vrací se sem opět političtí vězni. Především ona základní skupina 120 vězňů z plantážního skleníku a pak strašně zubožené transporty až na kost a kůži vyhladovělých vězňů z Flossenbürgu a Mauthausenu. Političtí vězni z Buchenwaldu už se do Dachau nevrací, zůstávají ve stavu buchenwaldského tábora, s nimi všichni v září odtransportováni Češi. Česká kolonie v Dachau se začíná tvořit znovu od začátku.

Z Flossenbürgu i Mauthausenu se do Dachau vrátily jen zubožené trosky tehdejších transportů, několik set vězňů v obou táborech zahynulo hladu, podvýživou a týráním.

Pamatuji se, s jakou radostí jsem v mauthausenském transportu hledal a konečně objevil prvního Čecha, třebaš měl na prsou černý trojúhelník (asociál). S přílivem nováčků, přicházejí do tábora i noví Češi z Prahy, z Terezína, z Drážďan, z Vídně i odjinud. Česká kolonie zase roste, zejména po příchodu několika větších skupin čs. důstojníků. Ti jsou však po několika dnech zařazeni do trestního oddílu. Nově přichází Češi jsou společnou dohodou a spoluprací umisťováni většinou na plantáž, zejména na sušárnách velké ústřední budovy, zvané Gerätehaus, kde se kápem stal pražský Němec Ferdinand Baar, člověk mluvící bezvadně česky a naším lidem, lhostejno z jakých důvodů, vydatně pomáhající. Já pracuji zatím nepřetržitě jako botanický malíř ve skupině 6 malířů. Nepřerušuji však zde své novinářské povolání a denně od dubna 1940 až do příchodu Američanů koncem dubna 1945 píši pečlivě vše, co jsem viděl, slyšel a zažil. Tyto zápisky jsem nucen na různých místech ukrývat, zazdívat nebo zahrabávat. V létě 1940 přichází do Dachau takzvaná tajemnická akce z Moravy, skupina tajemníků NS, z nichž jmenuji Ing. Schneidera, Laštůvku, Švančaru a jiné. Dne 31. května 1940 přichází do Dachau dva čeští komunističtí poslanci Kopřiva a Kliment. 24. srpna je převedena jedna větší skupina českých důstojníků do trestního oddílu a 31. srpna tam jde skupina tajemnická. 18. září 1940 přichází do Dachau ze Sachsenhausenu poslanec Patejdl. Je vážně nemocen a proto přichází na revír, kde je mu věnována všemožná péče. Přesto však tam 7. října v 12:30 hodin umírá. Voda v nohách dostoupila k srdci. Všichni Češi z lágru, zejména legionáři, truchlí nad jeho smrtí. 14. prosince 1940 přichází ze Sachsenhausenu Monsignore Bohumil Stašek, předseda české lidové strany v Čechách. 20. ledna navštěvuje plantáže a koncentrační tábor v Dachau Himmler s vůdcem holandských fašistů Mussaertem. Kromě jiných prominentních příslušníků je mi představen také Msgre. Stašek a poslanci Kopřiva a Kliment. 24. ledna je dopraven do Dachau se znamením žida, známý český publicista Dr. Alfred Fuchs a zařazen přímo do trestního oddělení. 31. ledna se tu objevuje jako vězeň český fašista Ing. Zástěra. V důsledku surového zacházení a práce na mrazu onemocněl Dr. Fuchs velmi vážně. Dostal na rukou omrzliny druhého stupně a dne 16. února v 12:30 hodin zemřel. Úřední příčina: vodnatelnost. Začátkem března 1941 rukuje na plantáž několik set duchovních. Nedlouho před tím byla pouze pro kněze na bloku 26. zřízena kaple, ale polští kněží byli z návštěvy vyloučeni. V téže době pracuje trestní oddělení, vesměs židé, za nepředstavitelného týrání na zvlášť ohraničeném úseku plantáže. Jsou mezi nimi mnozí čeští lidé. 8. dubna 1941 odchází velký transport trestního oddílu pryč, pryč do jiného tábora. Je v něm mnoho Čechů, zejména důstojnická skupina z podzimu 1940 (Kapitán Příbyl, major Trojan a jiní). Koncem dubna 1941 začíná na zadním konci plantáže hromadné střelení židů. První obětí je mladý český žid, který byl SS-many poslán za linii stráží a „na útěku“ postřelen. Musela mu být amputována ruka (povoláním pianista). Ve stavební kanceláři SS pracují jako kreslič a technici čeští vysokoškolsí studenti, zatčení při loňských demonstracích 28. října. V lágrové kapele působí a základní tóny jí udávají čeští hudebníci. Hrají se tak většinou národní či moderní české písně. Český kapelník

Ulč skládá zde v Dachau řadu písní a písniček, týkajících se tábora i touhy po domově. Ředitel známého pražského divadla E.F. Burian, který tu dle od několika dní jako vězeň, odchází po krátké práci na plantážích do trestního oddílu, ale zachraňuje se odtud na revír mezi tuberáky, ač tuberu vůbec nemá. Později mizí z Dachau s transportem někam do lágru v severním Německu. Začátkem června 1941 přichází do Dachau čs. major Brym, který se později stává, jakožto výborný botanik vedoucím takzvaného vědeckého oddělení na plantážích. V srpnu a září 1941 jsme svědky odvážení tisíců ruských zajatců na cvičnou střelnici za pískovnou, kde jsou hromadně střeleni. V říjnu 1941 zpráva o odstranění šéfredaktora K. Lanžovského v Praze vyvolává mezi námi hluboké zadostiučinění. Českým a polským kněžím jsou v téže době odňaty výhody. Jsou zařazeni do nejhorsších prací, do nejhorsších pracovních oddílů a k nejodpornějším úkonům. Ještě v listopadu 1941 měli pouze letní šaty, žádné teplé prádlo, bez čepic, bez pláště a na bosých nohou pouze pantofle. Koncem ledna 1942 se koná na plantážích pracovní konference hospodářských činitelů říšského vedení SS, za předsednictví SS-Obergruppenführera Pohla. K tomuto účelu zakresluje podle rozkazu do mapy Evropy ta místa, kde SS-panstvo zřizuje nebo hodlá zřídit SS-plantáže: V Novém Jičíně, v Dolním Kubíně na Slovensku, v Hodoníně, v Hustopečích, ve Znojmě a jiných částech Evropy. Dne 5. března zemřel na bloku 28 generál duchovní služby v čs. armády Metod Kubáň, přichází do Dachau teprve několik dní před tím úplně zničen a podvyživen. Přes to musel denně pochodovat ráno i večer dlouhou cestu k sčítání vězňů. Byl přítom tak vyčerpan, že 4. března ho museli kamarádi tam i zpět nést. Mezi českými kněžimi v Dachau je tříčlenná skupina jesuitů: Rektor velehradské koleje a známý obnovitel velehradské basiliky Alois Koláček, pak redaktor časopisu katolické mládeže Adolf Kajpr a profesor řadové filosofie Dr. František Němec. V překladatelském oddělení plantáží byl Dr. Němec hlavním opěrným sloupem veškeré práce, překládaje vědecké spisy a brožury do němčiny z ruštiny, finštiny, angličtiny, franštiny, latiny, litevštiny, dánštiny, švédštiny a kromě toho jako chemik spolupracoval při teoretickém řešení ve výzkumné laboratoři. Koncem května 1942 byl do Dachau dopraven bývalý komunistický poslanec Heřman Tausik, disponent firmy Melantrich z Prahy. Přes své stáří se v Dachau udržel až do začátku roku 1945, kdy byl transportem poslán pryč. Koncem května 1942 je česká dachauská kolonie vzrušena pražským atentátem na Heidricha. Vznikají obavy z persekuce Čechů, které však nebyly v Dachau prováděny tak jako v Mauthausenu. 11. června 1942 zemřel na revíru, po operaci střev, 42 letý tajemník Čech z Olomouce. V téže době přichází do Dachau starosta ČOS Truhlář, stařec 73-letý. S ním je sem též dopraven spisovatel a theosof Dr. Norbert Čapek, vůdce čs. unitářů Starosta Truhlář je brzo umístěn a schován na revíru, kde vklidu prožil čas až do příchodu Američanů. V srpnu se v Dachau objevuje český hrabě Frant. Dohalský, posledně vedoucí úředník čs. vyslanectví ve Vídni. Ve čtvrtek 10. září ráno zemřel na 7. bloku revíru opat emauzského kláštera u Prahy Dr. Vykoukal. Byl v Dachau necelý měsíc a trpěl chronickým průjemem. Msgre Stašek sděluje domů do Prahy jeho úmrtí

v německém dopise skrývačkou: „Koukal přesídlil se do Spáleného Poříčí“. Nedlouho potom umírá v září v Dachau druhý český benediktýn z Emauz P. Miroslav Filip. Zemřel podvýživou, vlastně hladu. Ke smrti přispěl i starý případ operované kýly. V říjnu 1942 je konečně oficiálně dovoleno dostávat z domu balíčky. Toto rozhodnutí přišlo v hodině 12. a zachránilo stovkám našich lidí život. 7. října 1942 zemřel na revíru český kněz Vladimír Čermák z Hrozenkova. Smrt nastala hladem. Dvakrát jsem se pokoušel dostat zuboženého Čermáka na revír, ale tehdejší vrchní kápo revíru Zimmermann ho vždy s nadávkami vyhodil. Teprve jako umírající byl do revíru přijat. 10. listopadu 1942 zemřel na revíru po tamním 3 denním pobytu smíchovský kaplan Judr. Josef Hájek. Ty dny před svou smrtí žil skutečný mučednický život. V téže době byl mezi jinými duchovními vybrán k takzvaným vědeckým pokusům s uměle infikovanou flegmónou na revír dachauského tábora také český kněz Zámečník, kaplan od kostela Božského Srdce na Vinohradech v Praze. Při těchto pokusech býval zdravým lidem vstříkovan do žil hnis z ran flegmónou postižených pacientů. Zámečník pokus nevydržel a podlehl mu. Po dlouhém úsilí se podařilo docílit toho, že čeští kněží byli soustředěni na jedné světnici bloku 28 a později přeloženi na chráněný blok č. 26, z něhož kněží k pokusům vybírání nebyli. V listopadu přišel z Mauthausenu velký invalidní transport 880 politických vězňů, praubozce vypadajících, živoucích to mrtvol. V transportu bylo 250 Čechů, kteří příchodem do Dachau byli povětšinou zachráněni. Již delší dobu před tím byly v dachauském táboře vedením tábora sestavovány takzvané invalidní transporty. Byly do nich zahrnuty nejen skuteční invalidé chirurgického rázu, nýbrž i lidé tuberkulózní, jakkoliv nemocní, práce neschopní, „vědeckými pokusy“ zmrzačení. Tyto transporty byly z Dachau dirigovány za ozbrojené asistence SS do neznámých míst, kde všichni účastníci byli rozličnými technickými prostředky zavražděni. (plyn, injekce, šibenice, střelení), to vše podle nacistické zásady, že se jedná o lidi „pro lidskou společnost neproduktivní“. V listopadu přichází do Dachau universitní profesor teologické fakulty Karlovy univerzity v Praze Dr. Josef Beran. Přes různé těžké práce zakotvil také na plantážích. V noci na 19. listopadu přišel do Dachau invalidní transport 350 zubožených lidských bytostí z lágru Stutthof. Vězni byli umístěni po 8 denní cestě v dobytčích vozech, zabytých dlouhými hřeby, bez jídla, bez pití, bez vzduchu, bez možnosti potřeby. Z 350 vězňů bylo z vagonů vyneseno 57 mrtvol, z nichž mnohé byly hladovějícími druhy na pažích a na stehnech až na kost ohryzány. Velitel vězeňského tábora SS untersturmführer Hoffmann, dlouholetý dachauský sadista a surovec se nad ohryzanými mrtvolami smál, jaký prý jsou ti vězňové dobytek. Začátkem ledna 1943 prováděla zubní ošetřovna koncentračního tábora v Dachau soupis zlatých zubů u všech žijících příslušníků tábora. Pro každého byl založen ve zvláštní kartotéce vlastní list a na tom po prohlídce napsáno, kolik a které zuby má vězen zlaté. Účelem této akce bylo zjistit, kolik zlatých zubů musí revírní pitevna odevzdat ihned, jakmile ten který pacient vydechne duši. V té době nařídilo vedení tábora, že vězňové si musí nechat růst vlasy. Ne snad proto, aby byli krásní, nýbrž aby vždy po určité době byli střiháni

jako ovce a takto získané vlasy aby byly zpracovány v továrnách. Dne 15. ledna odeslalo vedení tábora prvních 100kg vězeňských vlasů všech barev do jedné továrny v Norimberku. Cena 50pf. Za kg. Na revíru vězeňského lágru se každý měsíc v této době uřízlo mrtvolám vězňů 10-15hlav. Dbalo se vždy na to, aby to byly lebky se zdravým chrupem. Tyto hlavy se vyvařovaly, vařené maso se z nich obíralo a zbylé lebky se máčely v peroxidu, aby nabyly bělavé kostní barvy. Pak se upravovaly do jednoho celku, tím že sanice se zachytily háčky. Z těchto lebek se kromě těžitek a t. zv. ozdob SS kanceláři a sálů, vyráběly sériově popelníčky, poháry a různé dekorativní předměty. To vše prováděli političtí vězni z rozkazu SS. V umrlčí komoře vězeňského revíru byla v té době dílna na vydělávání lidské kůže. Bližší informace sdělil Dr. Fr. Bláha, který na věci spolupracoval. Z vydělané lidské kůže, sňaté ze zemřelých mladých vězňů, dávali SS důstojníci zhotovovat dámské kabelky, aktovky, vázat knihy ba dokonce i koňská sedla a vložky do jezdeckých kalhot. Konkrétní případ: jeden SS důstojník si dal zhotovit stojací lampu, jejíž nohu tvořila preparovaná kostra lidského lýtka s chodidlem jako podstavcem. Žárovka se rozsvěcela zmáčknutím kosti v palci a stínidlo tvořila napjatá lidská kůže, uzpůsobená tak, aby na stínítku vynikl velký obraz nahé ženy, který byl na živoucím člověku vytetován. Invalidní transporty pokračují. Jdou jednak z Dachau, jednak přicházejí do Dachau, kde jsou přechodně ubytovány a pak poslány za neznámým cílem. V jednom z těchto transportů umírá v Dachau okresní školní inspektor z Písku, který byl do své smrti písařem na bloku 29. Koncem ledna začíná přísná karanténa vězeňského tábora pro břišní tyfus, který si vyzádal mnoho obětí u vězňů všech národností, mezi nimi mnoho Čechů. Jen malý pracovní oddíl, asi 50 mužů, pracuje na plantážích pod dozorem postů, za vedení současného plantážního velitele komanda SS-Oberscharführera Kohna. Obchodníka s koňmi ze Lhoty u Podbořan. Z tohoto člověka se právě v době karantény vyklubává zavilý nepřítel všech Čechů, který mnohé české lidi, zejména kněze surovým způsobem ničil a týral. Přes karanténu přivázejí však do vězeňského tábora tyfem zamořeného 2 velké transporty, jeden z Ukrajiny a druhý z Jugoslávie. Česká skupina v onom plantážním oddílu poslouchá denně v elektrotechnické dílně plantáží, ilegálně český rozhlas z Londýna. Velkým posílením je hlas pana presidenta Beneše: „Co taková Moravcové, Tukové, Frankové? Třeste se, celý národ čeká na odplatu a ta se blíží neúprosně rychle“. V noci na 15. února zemřel na tyfus dobrý český chlapec, student Emil Kalát z Příbrami, dobrý hudebník a zpěvák. V Dachau složil několik hodnotných písniček. V okamžiku smrti vážil 35kg. Ale chlapci na českém bloku i v době tyfu mají svůj humor. Lebeda nám píše na plantáži, jak Olda Najman z Rakouska byl pohnán před tříčlenný senát, za předsednictví tajemníka Laštůvky, pro zprznění bacilové rasy a pro urážku bacilového gestapa. V téže době v únoru 1943 leží na revíru v lágru 72-letý papežský prelát, pelhřimovský děkan Frant. Vaněk, známý český spisovatel. Co tu leží vážně nemocen, vychází v Praze jeho román „Na srdci“. V březnu 1943 svléká valná část příslušníků vězeňského tábora modrobílé pružované uniformy a dostává různé civilní šaty, dopravené v ohromném množství do Dachau

z Lublina a Osviečimi po židech i árijcích, kteří tam byli zlikvidováni. Ovšem i na těchto šatech musíme nosit na kalhotách a na kabátě červený trojúhelník, číslo a na zádech červenou fermežovou barvou natřena dvě velká písmena KL.

Dne 1. dubna umírá na revíru děkan Fr. B. Vaněk. Monsignor Stašek odevzdal mě Vaňkovu dachauskou pozůstalost, kterou jsem asi 2 roky na to poslal ilegálně své ženě do Kladna, jež jí odevzdala Vaňkovu právnímu zástupci. Vaněk měl v Dachau vězeňské číslo 32.657. V dubnu přichází do Dachau bratr čsl. generála Sicherka a 2 bratři Ing. Ed. Outraty, současného ministra čsl. vlády v Londýně. Dne 12. dubna odchází z Dachau 70 ruských dětí, prý do Reichenau u Innsbrucku. V táborové kapli se začínají bohoslužeb aktivně zúčastňovat také někteří čeští kněží. 11. května 1943 měl v kapli po bohoslužbách český kaplan Zlámal z Olomouce německý proslov o poutních místech v Čechách a na Moravě. V polovici května 1943 se začíná hrát poprvé na hlavním lágrovém náměstí kopaná, za úředního souhlasu velitele tábora SS Hauptsturmführera Redwitze. České mužstvo dociluje vždy dobrých úspěchů. Také mužstvo „Plantáže“ sestává většinou z Čechů.

Dne 28. června byl do Dachau dopraven známý český fašista a vlajkař Rys-Rozsěvač se svým tajemníkem promotérem Burdou. Oba byli ubytováni v takzvaném čestném bunkru za kuchyní. Jednu červnovou neděli se konala v kapli v lágru tichá mše, kterou celebrouval český kněz Fr. Stverák na paměť 10-letého výročí své primice. Ministroval mu jeho profesor a rektor pražského semináře Dr. Beran a P. Wenzel z Emauzského kláštera v Praze.

2. července 1943 přišel do Dachau synovec Dr. E. Beneše, 41-letý Stanislav Vožeh z Prahy, současně s bratrem Dr. Boh. Vrbenského. Vožeh byl synem vlastní sestry pana presidenta a pochází z Kotlán. Od svých 17 let pracoval u státního telefonu jako dělník a v posledních letech jako montér. Byl téměř slepý a musel být voděn. Přítomně poznával jediné po hlase. Po krátké době je z Dachau poslán pryč, aniž bych mohl zjistit kam.

Z výše uvedené zprávy se dozvídáme o tajném radiu, na kterém vězni v Dachau poslouchali ilegálně zahraniční rozhlas. Strůjcem tohoto rádia nebyl nikdo jiný než český vězeň, absolvent elektrotechnické školy firmy Telefunken v Holandsku Ing. Dalibor Vitoul. O tom jak bylo možné sestavit rádiový přijímač v koncentračním táboře, hovoří ve svém svědectví bývalý politický vězeň Radovan Dražan. Pravidlé svědectví o smontování rádia v koncentračním táboře Dachau a pobytu ve „Stehebunkru“ 22. 12. 1944 - 20. 12. 1944

Abych správně vyličil příčinu, proč jsem byl během svátků vánočních v roce 1944 zavřen po dobu 8 dní a nocí ve stehbunkru v koncentračním táboře Dachau, musím se vrátit o několik měsíců zpět. Po novém roce 1944 si mě vybral kamarád Čech ing. Vitoul, jako pomocníka k opravování psacích a počítačích strojů v SS Besoldungstelle v Dachau, kde on pracoval. Práce to byla lehká, skládala se z čistění, mazání a drobné údržby psacích a počítačích strojů, sloužících SS-manům v kanceláři této budovy. Naše malá dílna se nacházela pod samou střechou budovy.

Kamarád Ing. Vitoul studoval před II. světovou válkou

v Holandsku školu fy. Telefunken. Byl to skvělý a chytrý radiotechnik, inženýr, který dovedl v radiotechnice základy. Byl i výborným organizátorem, osobou, která dovedla v koncentračním táboře sehnat a obstarat na co si kdo vzpomněl. Když jsem k němu já nastoupil na práci, měl již vybudovanou, zaběhnutou organizátorskou síť k obstarávání radiosoučástek a hlavně způsob odesílání tajných necenzurovaných dopisů domů. Částečně jsem byl potom do této organizace zapojen, ale mnoho věcí a podrobností jsem tehdy neznal. Bylo to opatření pro to, aby v případném prozrazení nikdo toho moc SS-manům nevyzradil. Snem Ing. Vitoula, který byl také vězněm, bylo sestrojení vysílačky, kterou by oznámil západnímu světu, nelidské poměry v koncentračním táboře Dachau. Tento sen se mu ale nepodařilo uskutečnit. Malé rádio, na kterém jsme poslouchali zprávy z Londýna ano.

Vypíši vám pravdivé svědectví, jak Ing. Vitoul, za moji účasti, sháněl potřebné radiosoučástky na sestavení malého rádia, které mělo rozměry asi 5x10 cm. Místo amplionu mělo jedno sluchátko. Když se sluchátko položilo do prázdné zásuvky stolu, nebo do nějaké prázdné nádoby, byl poslech pěkně srozumitelný. Když Ing. Vitoul potřeboval nějakou radiosoučástku, napsal na kousek papíru její číslo, nebo její parametry. Mojím úkolem bylo zanechat nepozorovaně lístek do jedné, předem smluvené, kanceláře v přízemí budovy. Tato kancelář nebyla pravidelně obsazena, spíše naopak, byla prázdná. Mojím úkolem bylo otevřít nepozorovaně okno a lístek zasunout pod plech venkovního parapetu okna. Těsně vedle budovy Soldungstelle pracovalo komando Kabelzerlegung, ruských vězňů, na třídění kovů ze sestřelených anglických a amerických letadel. Z těchto letadel, z jejich vysílaček a přijímaček potřeboval ing. Dalibor Vitoul různé součástky. Neznámý Rus, nevím jak se jmenoval, nikdy jsem jej neviděl, ani jsem s ním nikdy nemluvil, vytáhl z podplechů lístek a v smluvenou dobu, která byla druhý den, na toto místo položil žádaný materiál. Nyní byla zase řada na mě, abych obstaral čtvrtinu chleba, kterým byla potřebná výměna zaplacená. Po odebrání radiosoučástek z parapetu okna, položil jsem na toto místo smluvený díl chleba a směna byla ukončena. Do dnešního dne nemohu pochopit, jak český inženýr znal čísla amerických radiosoučástek z nejmodernějších letadel a jak ty samé údaje znal vězeň z daleké Rusy. Je mi to dodnes záhadou. Na papírcích byla psána vždy jenom čísla, žádná slova. To jsem na vlastní oči viděl. Bylo to jedno z bezpečnostních opatření. Jak jsem již zmínil Ing. Dalibor Vitoul měl vybudovanou také síť na odesílání tajných dopisů do Vlasti. I já jsem toho využil a poslal jsem touto tajnou cestou dopisy domů, do vlasti, v nichž jsem se snažil uklidnit a zmenšit žal mých rodičů. Poslední dopis jsem měl již napsaný v obálce s adresou, připravený k odeslání. Přišel však nešťastný, ale do jisté míry šťastný den 13. červen 1944.

Ten den bombardovalo anglo-americké letectvo přilehlé sousedství koncentračního tábora Dachau. Všichni vězňové pracující v budově Besoldungstelle byli soustředěni v přízemí chodby, mezi dvěma vchody do budovy. Tam stály stráže SS-manů, abychom nemohli z budovy utéci. Do chodby budovy bylo nahnáno ještě jedno komando vězňů, kteří se vraceli do tábora. Chodba byla plná vězňů. Stál jsem blízko východu, když do budovy přišel důstojník SS, který strážným huboval,

že místo úkrytu je špatně volené. Kdyby na budovu spadla bomba, že by je všechny zabila. Jako kdyby to tušil. Za několik okamžiků bomba prolétla střechou, schodištěm budovy a zabila toho důstojníka, strážce SS a několik vězňů. Já jsem byl zasypan v troskách budovy. Schránka s dopisy a osobními věcmi, byla zasažena a vše rozmetáno po okolí. Německou důsledností byl všechny písemný materiál sesbírán a roztříděn. Mezi tím co bylo nalezeno, byl i můj dopis s adresou mých rodičů připravený k odeslání. Nebezpečný dopis byl předán na komandaturu koncentračního tábora v Dachau, kde byl přeložen do německého jazyka. Já jsem ležel těžce raněný v táborové nemocnici. Jelikož bych obsáhl odbočil, vyličení dalších události nevypisují a pokračují prosincem roku 1944. Dne 21. prosince 1944 jsem byl předveden na komandaturu před velitele tábora. Doprovázel mě tlumočník, vězeň, který překládal velitelovu řeč do němčiny. Já jelikož jsem uměl již obstojně německy, jsem měl předstih na rozmyšlení odpovědi. Velitel měl před sebou můj dopis, nadával mi, mlátil mě a pořád chtěl vědět, kdo měl dopisy odeslat. Já jsem tvrdil, na radu tlumočnicka, že se mě stýská po matce a že jsem jen tak z dlouhé chvíle jej psal. Na tomto potvrzení jsem pořád stál. Když se velitel dost vyvztekal a když usoudil, že ran jsem již dostal dost, vyhodil nás oba ven. Nyní musím odbočit ve vyličení obsahu dopisu. Velké štěstí pro mě bylo, že dopis byl psán tužkou. Některá závažná slova se dala v dopise vygumovat a nahradit bezvýznamnými slovy. To se také stalo. O tom jak se to uskutečnilo, vám podám svědectví. Jak jsem již uvedl, velitel tábora si dal můj dopis přeložit do Němčiny. Překlad v táboře prováděl některý vězeň. Kdo byl tím šlechtitným spoluvězněm, jsem se nedozvěděl. Když překladatel zjistil v dopise závažnost některých slov a vět, poznal protiněmecký obsah, který by byl jistou příčinou mé smrti, předal originál dopisu českému spoluvězni, faráři Bohumíru Opočenskému z Kláštera nad Bědinou. Jmenovaný farář přinesl dopis do nemocnice, kde jsem ležel a zotavoval se za starostlivé péče Dr. Stanislava Zámečnicka. Pod dohledem těchto dvou spoluvězňů jsem v dopise opravoval, přepisoval slova i celé věty, aby jejich obsah byl nezávadný. Tím se stalo, že celkový obsah dopisu byl chaotický a nezávadný. Bratr Dr. Stanislav Zámečnick nemohl již dále fingovat moji nemoc. Musel mě z revíru propustit na blok. Stalo se tak 20. prosince 1944. O další půlrok jsem přečkal koncentrační tábor Dachau živ a prodloužil si tím svůj život. V dalším líčení se vrátím k datu 21. prosince 1944, kdy nás oba, tlumočnicka a mne, vyhodil velitel tábora ven. Odešel jsem byv vyvolán a postaven na samostatné místo hanby pro výstrahu ostatním vězňům. Po odchodu komand do práce, přišel SS-man a odvedl mě do bunkru, který se nacházel na levé straně chodby, asi 8-10m od železné mříže. Stehenbunkr byla dřevěná bedna, asi 70x70cm široká, necelé dva metry vysoká. Dvířka byla také dřevěná, z venčí uzamykatelná. V bedně nebylo žádné okénko, takže tam byla stálá tma. Prkna doléhala těsně k sobě a omezovala proudění kyslíku. Vězeň se v ní napolo dusil. Jelikož jsem malé postavy a v koncentračním táboře Dachau jsem byl hubený, tak jsem se s poloskrčenýma nohama opřel o stěny a v této pozici jsem si odpykával svůj trest. Vodu a chléb jsem dostával jednou denně. Ve tmě jsem ztratil pojem o čase a o dnu a noci. V místnosti bylo uděláno asi 6-8 bunkrů, ale v době kdy jsem tam byl

já, tam nikdo jiný nebyl, mimo velkého množství vši. Celou dobu mého stání mě lezlo nesčetné množství vši po těle, bodalo a bodalo. Tělo mě nesnesitelně pálilo. Nemohl jsem se na některých místech těla ani podrbat. Když jsem byl po 8 dnech vyveden z bunkru na blok tak jsem měl po celém těle jeden bodanec vedle druhého a tělo strašlivě pálilo. Nepřeji to nikomu prožít. Trest jsem trávil v bunkru v době noční, od 22. prosince do 30. prosince 1944. Ke všemu jelikož byly vánoční svátky, krátil si strážce bunkru SS-man dlouhou chvíli pouštěním gramofonové desky „Stille nacht“ tichá noc, kterou si neustále znovu a znovu přehrával. Jak deska skončila, znovu předal na začátek a hrál a hrál Stille Nacht, Stille nacht, Stille nacht a pořád jenom Stille nacht. Přesto, že je to krásná píseň, tak jsem byl po určité dlouhé době na pokraji šílenství. Doma na svobodě jsem jí nemohl 10-15 let ani slyšet, utíkal jsem nebo jsem si zacpával uši.

Rukojmí a vězni určení k výměně v koncentračních táborech

Čeští rukojmí v koncentračních táborech

Mnoho mladých českých mužů se do koncentračních táborů dostalo v roli rukojmích. První čeští rukojmí, 1200 českých studentů, přicházejí do koncentračního tábora Sachsenhausen roku 1939. Jednalo se o studenty, kteří se Brně a Praze zúčastnili protestní akce proti okupantům. Tito rukojmí byli v lednu 1940 převezeni do koncentračního tábora Flossenbürg, kde v té době představovali první neněmeckou národnost v táboře. Jen o několik týdnů později bylo do koncentračního tábora Flossenbürg přivedeno dalších 150 mladých Čechů, tentokrát z Domažlic. Vzetí rukojmích sledovalo jediný cíl, zabránit dalším protestům v Protektorátu.

7. května 1941

Odesílatel: Reichsführer SS, Berlin, Prinz-Albert-Strasse 8

Adresováno: Kancelář Státního sekretáře v Čechách a na Moravě

„Milý Franku

Potvrzuji přijetí vašeho dopisu z 1. 4. 1941 ohledně propuštění českých rukojmích. Zůstává však u mého nařízení, že měsíčně bude propuštěno jen 10 rukojmích. Důvody jsou stejné, jaké jsem již zmínil v korespondenci s panem říšským protektorem o vánocích 1940. Situace se od té doby nezměnila.

Jsem následujícího názoru: Když měsíčně propustím 30 rukojmích, nebudu mít na konci žádné rukojmí v ruce. Češi nejsou v žádném případě dobromyslní, jen chytrí a poníženi. Když nechám jednou za čas propustit jednoho, dva, tři rukojmí, takže se dostaneme každý měsíc na 10 rukojmích. Bude to pro Čechy dostatečný důvod se chovat klidně. U mnoha rodin tak vznikne naděje, že se muž nebo syn také jednou vrátí. Když ale nechám měsíčně propustit 30 rukojmích, což si Češi svým chováním nezaslouží, tak jsou za čtvrt roku všichni rukojmí pryč a české obyvatelstvo začne opět s nepokojí. Z těchto důvodů zůstává u mého nařízení.“

Nutno uvést, že totožných metod bylo využíváno, k potlačení vzdoru a odporu ve Francii, Holandsku i v jiných okupovaných zemích. Za tímto účelem dochází ke vzniku takzvaných Geisellager, táborové sekce pro rukojmí. Takováto sekce byla zřízena kupříkladu v koncentračním táboře Herzogenbusch nebo Bergen-Belzen. U posledního jmenovaného koncentračního

tábora bych se rád nyní zastavil podrobněji. Koncentrační tábor Bergen Belzen, jeden z nejmladších koncentračních táborů vzniknuvších na území Říše, důsledkem válečných událostí jeden z posledních cílů kolon smrti evakuovaných koncentračních táborů a detašovaných pracovních komand ze severu, jihu, východu i západu Říše, jedno z posledních míst masového vraždění nevinných obětí režimu. Jen málo známým faktem zůstává, že prvotní záměr, se kterým v dubnu 1943 SS od Wehrmachtu tento barákový tábor převzala, byl diametrálně odlišný. Roku 1943 byl v barákovém táboře na vojenském polygonu Bergen-Belzen zřízen takzvaný výměnný tábor. Abychom pochopili důvody zřízení tábora určeného pro koncentraci Židů nikoliv za účelem likvidace avšak za účelem uchování ve stavu více než slučitelném se životem, do doby výměny, je potřeba zmínit širší souvislosti. V rukou Britského impéria se po vypuknutí Druhé světové války nacházelo velké množství etnických Němců, o které měla Třetí říše enormní zájem. Jednalo se především o Němce žijící v Palestině, potomky templářských rytířů. Jako protihodnota pro výměnu byli německou stranou nabídnuti Židé. Jednalo se o Židy, s britskou a americkou státní příslušností, Židy z neutrálních zemí a také Židy, kteří byli příbuzní, nebo udržovali zvláštní styky s významnými osobami v nepřátelském zahraničí. Mimo osob národnosti britské a americké, jsou tak mezi deportovanými vyhledávání rovněž Poláci, Norové, Holanďané, Belgičané, Ekvádorci. Ti všichni se měli stát směnným zbožím nejen za etnické Němce, ale později rovněž za válečný materiál a cizí měnu. Souběžně s vyhledáváním Židů vhodných k výměně, započaly přípravné práce ke zřízení tábora, s kapacitou 30000 osob, vhodného pro dočasné umístění Židů určených k výměně. Tak vznikl v dubnu 1943 koncentrační tábor Bergen-Belzen. Židé určené k výměně byli umístěni v barácích, které během předchozích let postavili sovětské válečné zajatci, pro které byly tyto baráky původně určeny. Na rozšiřování tábora bylo nasazeno komando přidělené z koncentračního tábora Netzeiler. V září 1944 již koncentrační tábor sestával z několika sekcí, přesněji z hvězdového tábora, maďarského tábora, zvláštního tábora pro židy z Polska, neutrálního tábora a oděvních skladů Waffen-SS s dílnami. První po levé straně táborové ulice, která dělila koncentrační tábor od zajateckého lazaretu, byl Neutrallager. Zde bylo od srpna 1943 umístěno 250-360 internovaných z neutrálních zemí, především Španělska, Portugalska, Turecka, Argentiny, Equadoru. Následoval Sonderlager kde od července 1943 bylo umístěno několik set Židů z ghett a táborů v Polsku, kteří disponovali dočasným pasem různých jihoamerických států. Většina byla v polovině roku 1944 poslána na smrt do Auschwitz II-Birkenau. Za Sonderlagerem se nacházel maďarský tábor zřízený v červenci 1944 pro 1700 maďarských Židů. Následoval Sternlager (hvězdový tábor). Zde bylo od konce července 1944 umístěno 4100 výměny schopných židů z Holandska, Severní Afriky a menší skupiny Židů z Francie. Na samotném konci táborové ulice se nacházely oděvní sklady a dílny SS, které zpracovávaly dodávky šatstva a oblečení z koncentračního tábora Auschwitz. Internovaní zde prováděli třídění oděvů a

opravy. Boty byly párány a získaná kůže zasílána coby vstupní materiál obuvnickým manufakturám. Židé určené k výměně, internovaní v Bergen-Belzen měli oproti vězňům z ostatních koncentračních táborů řadu výhod. Směli si ponechat osobní věci, strava byla alespoň v počáteční fázi lepší. Vězni nebyli ani stříhání, ani tetováni.

I přes výše uvedené, nebyly podmínky v táboře nikterak ideální. Bylo zjištěno, že dlouhé apely, šikana ze strany strážných a dlouhá práce měla za následek tu skutečnost, že „objekt výměny“ již nebyl použitelný. SS proto ve svém vlastním zájmu musela zavést opatření. První výměna zde internovaných byla uskutečněna roku 1944. Jednalo se o skupinu 222 Židů, která byla odeslána do Palestiny.

1700 maďarských Židů přivezených v červenci 1944 se po mnoha vyčerpávajících jednáních podařilo vykoupit za 2000000 amerických dolarů, načež byli všichni v prosinci 1944 odvezeni do Švýcarska. Mezi červencem 1943 a prosincem 1944 prošlo výměnným táborem 14600 židovských internovaných, 2560 se v rámci výměn dostalo na svobodu. Výměny pokračovaly do prvního čtvrtletí 1945. Mezi 6. - 11. dubnem 1945 byl výměnný tábor v Bergen-Belzenu evakuován. 6700 internovaných, kteří se v té době v táboře nacházeli, bylo v rámci několika železničních transportů posláno do Terezína. Jen jeden transport skutečně do Terezína dorazil. Poslední z transportů byl, po 14 dnech jízdy bez cíle, 23. dubna 1945 osvobozen rudou armádou. Transport čítal na 2000 osob, 550 jich cestu nepřežilo. Baráky v Bergen-Belzenu byly po odjezdu internovaných okamžitě zaplněny vězni, kteří sem byli dirigováni z evakuovaných koncentračních táborů a pracovních komand. Do dnešních dnů se z tábora dochovaly pouze fragmenty baráku 9, který fungoval jako sklad a baráku 10, který byl součástí zvláštního tábora.

Útěky

S pokusy o útěk z koncentračních táborů se v dobových dokumentech setkáváme nezdědky. Tyto útěky ve většině případů končily ještě uvnitř perimetru tábora. Obvykle byl po dopadení uprchlíků vyhlášen zvláštní apel, při kterém museli vězni z celého tábora sledovat popravu dopadených uprchlíků, nebo alespoň shlédnou zohavená těla na útěku zastřelených vězňů. Vězně, kteří se vydali na tuto smrtelně nebezpečnou cestu, nezbyvá dnes jinak než obdivovat. Jedním z mála těch, kterým se podařilo z kmenového koncentračního tábora uprchnout, byl i český vězeň, bývalý policejní inspektor Josef Hajný a Jan Řežábek

Ze vzpomínek Josefa Hajného na útěk z koncentračního tábora Dachau

Dostat se pěšky až na Šumavu, v první třetině měsíce března 1945 nebylo jen tak. V tu dobu se silnice hemžily vojskem a různými vehikly, ba i letouny, které Němci přemísťovali. Zvláště když nebyly pohromadě průvodní papíry a muselo se jít většinou v noci. Neznal jsem ten kraj, nikdy jsem v Německu nebyl a přece jsme prošli až na Šumavu takřka bez závady.

A začalo to následovně. Už v roce 1944 na podzim mě to chytlo a řekl jsem si: Já zde do konce nebudu, kdo ví, jak to ku konci bude zde vypadat. A jak se proslýchalo, Němci sami měli náš tábor vypálit a zničit. Vedl jsem o

tom dlouhé debaty s kamarádem Josefem Hlavatým z Brna, který důsledně vše probíral a souhlasil s tím, že bychom šli na západ. Tam se zase mně nelíbilo. Anglicky umím jen sem tam nějaké slovíčko a tím bychom neprošli. A co když nás budou mít za Volksturmáky, kterými se to tu všude hemžilo. Říkal jsem mu, že lépe bude jít na východ. Ruský umím dobře a dohovorem se lépe než na západě. Potom jsme toho na nějaký čas nechali. Až tak v půli ledna jsme na to opět přišli a tu mi Hlavatý řekl. „Viš Josefe, už je pozdě. Měli jsme to udělat tak začátkem ledna.“ Kdyby byl věděl, jaká by to bývala cesta za mrazu a sněhu. On i ten čas v březnu byl ještě hodně ošklivý.

Když jsem viděl, že z toho nic nebude, našel jsem si druhého kamaráda. Byl to Jan Řežábek, 25 let starý, z Janovic nad Úhlavou. Pracoval v SS-kuchyni a chodil ke mně občas na návštěvu. Někdy také něco dobrého přinesl, když se mu to podařilo pronést skrze bránu. „Honzo, uteču odtud“, řekl jsem mu a on hned na to „vezmi mě sebou“. Dobrá, povídám, mám už všechno prostudováno. Ty nanosíš zásoby proviantu z kuchyně SS a já obstarám to ostatní. A tak jsme se připravovali a dělali zásoby. Co Honza večer přinesl z kuchyně, to jsem já zase ráno odnášel na plantáže a ve mlýně, kde jsem pracoval zase já, jsem měl dobrou schovávačku a zásoby tam ukládal. Kolikrát jsme měli prohlídky ve mlýně, nikdy však na nic nepřišli. Sbíral jsem dále informace o cestách a okolí Dachau. Věděl jsem z doslechu, že na sever od Dachau jsou močály, do kterých bychom mohli v noci zapadnout a také tam zůstat, což se skoro stalo. Karel Kašák, redaktor, mně dal velice dobré zprávy o cestě a hlídkách. Karel Marek mi půjčil mapu, kterou jsem si vtiskl v paměť. Žel, ztratil jsem ji ještě v táboře, ale měl jsem náhradu, jeden list z atlasu a podle toho jsme potom šli. Civilní šaty obstaral kamarád, který pracoval v oděvním skladišti. Byl to student z Roudnice. Jméno už ani nevím. Jan Trnka ze Strašnic mi udělal střížky k noži kapesnímu, přinesl polovinu dalekohledu a kompas. I sekerku jsme měli sebou a byla moc dobrá při rozdělování ohně v lese. Dále jsme zaopatřili kotlík na vaření, hrnek na pití a lžičky jsme měli každý svou. Konečně jsme měli vše připraveno a určili jsme pevné datum, kdy vyrazíme. Byl to čtvrtek 8. března 1945. K tomuto dni spálili jsme všechny doklady a dopisy, které jsme měli z domova a vůbec všechny věci, které by mě byly v případě zadržení jistě usvědčily. 8. března ráno jsme šli oba do práce, každý do svoji „komandy“. Dopoledne jsem ještě vše ve mlýně připravil, i kávu „Meltu“ uvařil, abychom měli odpoledne co pít. Zároveň jsem řekl Ant. Turkovi z Domažlic, který byl jakýsi kápo u našeho pracovního stolu, že odpoledne půjdu na revír k prohlídce a do práce nepřijdu. Po obědě, při nástupu do práce, jsem to samé řekl kamarádu Hrneckovi, který byl naším starším na světnici č.3, 20. bloku, ale ten mi povídá: „Vždyť ty přijdeš a potom si zahrajeme šachy“. Jediný Josef Hlavatý věděl, že dnes odcházím a také pouze s ním jediným jsem se rozloučil stiskem ruky. Honza Řežábek přišel, přinesl ještě kus syrového hovězího masa, asi dva a půl kg. Vzal jsem jej sebou do komanda „plantáže“ a poučil jej, co a jak má dělat, abychom se bez úrazu dostali do mnou předem vytyčeného místa. Nastupovalo nás asi 1200 lidí různých národností. To byla celá komanda „plantáže“. Do práce jsme nastupovali po stovkách a my ze mlýna jsme byli vždy ve třetí stovce. Vypočítal jsem si, že pátá

stovka chodí vždy houfem kolem našich, kteří stáli u tzv. „Gerätenhausu“. Čepice jsme narazili na oči, límce od kabátu postavili vzhůru, abychom nebyli od svých poznáni. Předtím jsme ještě pozdravili vůz nedostatečně plachtou přikrytými. To bylo vidět denně. Vždyť v ten čas jich v Dachau umíralo 200 i více každý den. Řádil tam tyfus a vězňů stále přibývalo. Úmrtnost byla velká. To bylo poslední, co jsme v koncentračním táboře Dachau viděli. Vyšli jsme branou východní na plantáže a tím jsme také navždy opustili proklaté místo, kde umíralo tisíce a tisíce lidí, aniž věděli za co. Na plantážích se opět řadila menší komanda, ta se počítala a součet musel souhlasit s celkem. Naše komanda ze mlýna se řadila u tzv. Gerätenhausu. Nyní šlo o to, dostat se kolem našich spolupracovníků, aby mě a Řežábka neviděli. Pracovali tam mimo Čechů ještě Poláci, Němci a Holanďané. Šli jsme v houfu s lidmi ze skleníků, kteří stávali vždy před námi. Povedlo se, prošli jsme, aniž by nás kdo viděl. Běželi jsme oba napřed do mlýna, kde už dopoledne jsem okno pouze přivřel. Přiběhli jsme k oknu, které jsme otevřeli a skočili dovnitř. Okno jsme opět uzavřeli a vyběhli do druhého patra do sušárny, kde bylo již vše připraveno za sušícími síty... Tam jsme se také schovali a leželi až do večera. Ještě bylo nebezpečí, že při večerním počítání z práce, by nás mohli hledat, jako se to stalo už vícekrát. Nestalo se však nic. Součet při malých komandech souhlasil, ale v celku chyběli dva. Komandoführer to rozřešil dobře. U brány se přepočítali. A my zatím se krčili na půdě a čekali, až bude osm hodin večer, kdy měl přijít píchat hodiny Němec, také vězeň, který žil na plantážích a mohl se volně do určité vzdálenosti kolem tábora pohybovat. Konečně přišel, odpíchl a šel dále. Kam půjde dál mi řekl Karel Marek. A nyní přišel čas pro nás. Nejdříve jsme se převlékli. Vše jsme museli dělat ve tmě. Věděl jsem však o všem kde co mám uschováno a uloženo. Do baťohu, který také obstaral Řežábek, jsme uložili zásoby jako: konzervy, sýr, dva kusy salámu, chléb, který jsme ušetřili, cukr, těstoviny i kus syrového hovězího masa, což vše Honza obstaral. Dále prádlo na převlečení i jedny zachovalé kalhoty, kotlík na vaření, hrnek a lahvičku s benzínem. Batoh byl řádně naplněn, ale nám se to zdálo být lehké. Za pas jsem zastrčil sekerku, do ruky jsem vzal gumovou kouli na kusu hole, která byla ve mlýně na oklepávání rour při mletí koření. Byla to i dobrá zbraň. Jelikož tam bylo nutno počítat i s tím, že za námi mohou pustit psy, kteří byli vycvičeni honit vězně. Vzal jsem do kapsy sáček asi 1kg pepře. Boty jsme si omotali hadry a takto vyzbrojeni jsme sestoupili do přizemí a oknem vylezli ven, směrem na sever. Nyní šlo o to tiše obejít baráky, kde bydleli civilisté, Němci a vejít do lesa, vzdáleného asi 300 metrů. Přešli jsme rychle volně prostranství mezi baráky a lesem, kolem prázdné hlídací budky na vysokých pilířích a zapadli do lesa. Do lesa jsme skutečně zapadli, jelikož bylo všude sněhu po kolena. Oddychl jsem si, že se nám první část útěku zdařila. Teď šlo o to, neztratit směr. Jelikož tuto noc nebyl nálet, byl tábor osvětlen a záře z tábora byla daleko vidět. Tak jsme šli, abychom zář měli v zádech. Asi po hodině chůze lesem a sněhem vyjdeme na prostranství a k mému úžasu vidím, že zář z tábora je vpředu, před námi. Šli jsme opět zpět k táboru. Tak jsme opět zahrnuli do leva a přišli k dřevěnému mostu přes řeku Amper, přešli jej a šli po silnici dále až k nějaké

vesnici. Přes vesnici jsme jít nechtěli, třebaže byla noc. Psi zle tam štěkali a tak jsme uhnuli doprava. Řekl jsem Honzovi, že se musíme dostat k řece, podle které musíme jít dále. My jsme však zapadli do bažin a v těch jsme se motali hodně dlouho, než jsme se konečně dostali na pevnou půdu k řece Amper. Mistry jsme zapadli až po kolena do vody a tma byla jako v ranci. Sněhu kolem plno, šlápněš a už jsi v tom. V botách plno vody a ranec na zádech strašně těžký. Strídali jsme se v nesení baťohu. Honza byl na tom lépe. On byl zaměstnan v SS kuchyních a já na plantážích. On byl o polovinu mladší mne a stravoval se v SS kuchyni a já musel jísti lágrovou stravu. Neměl jsem tudíž tolik síly v těle co on. Únavou jsem div nepadl, ale stále mne to tlačilo kupředu, abychom tuto noc byli co nejdále od Dachau. A tak jsme putovali dále po sněhem vyšlapané cestičce břehu Amperu a rušili spánek kachen, kterých bylo všude plno a které před námi vyletovaly. Ty by nás byly ještě vyzradily. Konečně k ránu jsme přišli do lesíka, kde jsme se zastavili a odpočinuli. Při tom jsme prvně si udělali ohniček a uvařili kávu ze sněhu, která nás skutečně občerstvila, třebaže to byla Melta, kterou mně moje manželka poslala a kterou jsem schovával na cestu. Po odpočinku, který nám velice prospěl, jsme šli zase dále. Začalo se rozednívat a my se dostali na lesní cestu, jdoucí podél vody. Už byl bílý den, když jsme se dostali z lesa ven a uviděli před sebou první kopec a pod ním vesnici. Řeka Amper točila se do leva, my však museli přes vodu, abychom se dostali do kopců. Přišli jsme na okraj vesnice a k naší velké radosti byl dřevěný most hned na začátku obce. Tož jsme jej přešli a vzhůru do vrchu. Dostali jsme se opět do lesa a šlapali dále do kopce. Po nějaké době jsme udělali zastávku, abychom si odpočali a uvařili něco k jídlu. Jelikož k vodě bylo daleko, vařili jsme ze sněhu. Sádlo jsme měli, cibuli a maso hovězí také, tak jsme uvařil guláš a do toho zavařil kolínka-těstoviny. Prvé jídlo na svobodě a jídlo moc dobré proti táborové polévce ze shnilé řepy. Navrch jsme si ještě uvařili kávu, kterou Jenda hodně osladil, řka, že cukr hodně posiluje. Při tom jsme zažili jednu horkou chvíli. Jak jsme tak proti sobě seděli na kabátech, na zemi, slyšeli jsme nějaké hlasy. Jelikož Jenda seděl proti mně směrem k cestě, viděl mezi stromy více lidí v zelených uniformách. Povídá „Vojáci“. Dal jsem mu znamení, aby mlčel a poslouchal jsem hlasy, abych slyšel, co se povídá. A rozpoznal jsem, že mluví rusky. To se nám ulehčilo. A v tom už také vyšli z lesa a každý měl v ruce buď pilu, nebo sekerku. Za nimi šel voják s puškou. Byl to voják a ne SS. Byli to ruští zajatci, kteří šli na práci do lesa. Mluvili mezi sebou a dělali poznámky o nás. Rozuměl jsem každé slovo a svěřel mě jazyk, abych jim odpovídal, ale vzadu šel Němec. Ten se na nás pouze podíval a šel dále. Díval jsem se za nimi. Když jsem se obrátil opět k Jendovi, zastavila se mě krev v těle, které mám tak málo. Uviděl jsem na kabátě, který měl Jenda na sobě, moje vězeňské číslo přišité na levé straně prsou. Jenda totiž vzal si můj kabát, jelikož nemohl žádný sehnat. A na moje číslo tam přišité úplně zapomněl. Vytáhl jsem nůž a číslo odpáral. Asi za dvě hodiny, když už jsme se připravovali na další cestu, šli ruští zajatci zpět. Opět dělali poznámky na nás. Také provázející voják na nás udělal poznámku „Vandrovní:“ A abychom nebyli nějakou podezřelí, odpovídal jsem: „Ano“, když to nejde vlakem, musíme pěšky“. Samozřejmě, že jsem mu to řekl německy. A když odešli,

sebrali jsme svoje věci, rozdělili je na dva rance. Jenda nesl sebou dámskou sukni, pletenou, která se nám nyní dobře hodila a tak jsme věci rozdělili na polovic a každý nesl svůj ranec. Šli jsme po cestě, kterou před tím šli zajatci Rusové. Vlevo byl svah dolů k řece Amper, porostlý stromovím. Vpravo trochu stoupající zasněžená krajina, po které běhalo asi 20 kusů vysoké zvěře. Když nás zvěřila, začala nás pozorovat, tak dlouho, dokud jsme nezašli. Šlapali jsme dál podél lesa, až jsme narazili na stodolu, která byla o samotě a blízko lesa. Jelikož už bylo k večeru, dohodli jsme se, že v této stodole zůstaneme na noc. Zašli jsme dovnitř a s radostí jsme tam uviděli plno slámy a sena. Ihned jsme shodili rance ze zad a už jsme si hledali místo, kde bychom se mohli bezpečně vyspat. Uvařili jsme si v lese ještě černou kávu a po vypití už jsme se zahrabali do slámy a ve chvílce oba usnuli jako zabití. Však jsme to také potřebovali. V noci nás probudilo bečení srnců, kteří přišli až do vrat stodoly, aby se pravděpodobně dostali k senu, kterého tam bylo dosti. Opět jsme usnuli a probudili se až ráno když začalo svítat. Opět jsme si uvařili kávu a rádně odpočati jsme vyrazili. Nevyšli jsme však z lesa, ale šlapali cesta necesta dále. Později jsme po pravé straně uviděli silnici, po které jezdila auta a motocykly. Tuto silnici jsme museli přejít a dostat se na druhou stranu. Jak to však udělat aby nás nikdo neviděl? Přišli jsme lesem až k silnici, ale dál to nešlo. Každou chvíli jel nějaký automobil, buď osobní nebo nákladní, nebo nějaký SS na motocyklu. Alespoň pětkrát jsme byli až na silnici, ale pokaždé jsme museli zpět utéci a schovat se do houští, které na štěstí bylo na okraji lesa. Konečně asi za hodinu byla silnice prázdná a nebylo vidět ani slyšet žádný zvuk motorového vozidla., Rychle jsme přeběhli a dostali se na druhou stranu. Nyní nám bylo jít asi 20 minut polem, než jsme opět přišli do lesa na druhé straně. Na štěstí jsme se tam dostali, aniž by jelo kolem nějaké vozidlo a tak jsme byli rádi, že nás nikdo neviděl. Byli jsme ještě tuze blízko u Dachau. Když jsme zašli hlouběji do lesa, zastavili jsme, že si uvaříme něco k jídlu. Co jiného než opět guláš s kolínky. Navrch černou kávu. Vodu jsme nepotřebovali. Vždyť bylo všude sněhu dosti. Po odpočinku a jídle jsme putovali dále lesem. Narazili jsme na staršího muže, který rupal dřeva. Ptal jsem se ho na cestu do města Freissing. To byl totiž směr naší cesty. Když nám rukou ukázal, kudy se máme dát, poděkovali jsme mu a dali se na cestu. Tu však začal poletovati sníh. Vyšli jsme z lesa a před sebou v dolíku uviděli vesnici. Vpravo od vesnice vedla silnice, kterou jsem poznal podle stromořadí. Jak se však dostat k vesnici, když od lesa dolů nevedla žádná cesta. Jednoduše přes pole přímo. Zapadli jsme sice až po kolena do sněhu, ale k vesnici jsme došli. Kam však teď? Vlevo? Nebo do prava? Zašli jsme dále do vsi a konečně jsme potkali civilistu. Zastavím jej a ptám se ho německy na cestu. On mi však nerozuměl. Byl to francouzský zajatec. Šli jsme dále a tu jsme potkali děvče. Ptám se jí na cestu a ona, že se zde dobře nevyzná, že dnes přijela, ale bude pryč to asi tímto směrem. A ukázala nám na silnici do vršku, ze vsi ven. Je pryč to asi dvě hodiny cesty. V tu dobu už bylo šero a sníh padal hustěji. Zároveň se zdvihl i vítr. My na to však nedbali. Vyhrnuli jsme si u kabátu límce a šlapali dále. Prošli jsme asi dvě vesnice, ale nepotkali jsme živé duše. A tak jak dva sněhuláci, pofoukání a zmrzlí konečně jsme se dostali na okraj města. Co teď, jít dále, nebo počkat do rána a

město obejít? A kde zůstat do rána? Do domu někam? Vyloučeno. Nikdo by nás nepřijmul a možná že by nás i udali. A tak jsme se rozhodli, že půjdeme dále. A šli jsme. Přišli jsme právě asi do středu města. Když tloukla půlnoc, vyhrnulo se z hostinců plno mladých lidí. Slyšel jsem plno hovoru česky a jugoslávsky. Rozuměl jsem jim, co si povídají a chtěl jsem některého z těch mladých lidí zastavit, když byli v tak dobré náladě, ale rozmyslel jsem si to a šli jsme dále. Snad ani neviděli dva vandrovníky, kteří byli promrzlí a vyhladovělí a kteří hleděli, už aby byli z města venku. Podářilo se nám to. Aniž bychom se někoho ptali, prošli jsme městem. Moc hlasitě klapaly naše podkůvky na botách tichou a tmavou ulicí města Freissingu. Naštěstí přestal po půlnoci padat sníh, vítr se neutišil a foukal dále. Vyšli jsme z města jakousi alejí. Po pravé straně byla železniční trať. A tak jsme šlapali až do rána. Světlo bylo pro nás vysvobozením, jelikož jsme byli už oba strašně hladoví a utmácení. Vzpomínali jsme na teplou postel, na místnost, kde bychom mohli v klidu vypít hrnek teplé kávy. Kdy asi budeme se moci vyspat pod střechem bez starostí a strachu, že nás chytí. Byli jsme už hodně daleko za Freissingem, když konečně začalo svítat. Už jsme sotva pletli nohama a šli pomalu, krok za krokem, co naha nohu míne. Při úsvitu jsme opět sešli ze silnice a odbočili do lesa. Když jsme zašli dále, přišli jsme na místo, kde bylo plno osekaného chvojí po kácení. Tam jsme zastavili, nasbírali suchého dříví, rozdělali oheň, nabrali sněhu a uvařili nejdříve kávu. Při tom jsme se zuli, abychom též nohám dali odpočinout. Po jídle nanosili jsme chvojí, udělali jakési zákoutí, svlékli kabáty a natáhli utmácené tělo. Po odpočinku jsme se dali do pořádku, a jelikož byla neděle, oholili jsme se. Žel, že usnout nebylo možno. Přes to, že jsme šli celý den a celou noc. Byli jsme velmi utmácení a několikahodinový odpočinek nás opět postavil na nohy. Sebrali jsme opět svoje rance na záda a šli dále. Vzali jsme to přímo lesem. Zabloudit jsme nemohli. Od čeho jsme měli kompas sebou? Vyšli jsme z lesa na druhé straně pohoří a šli do údolí, kde vůbec nebylo sněhu. Přešli jsme louku a dostali se opět do lesa, kterým jsme přišli k nějakému městu, jehož jméno jsem už zapomněl. Jelikož byla neděle a lidé chodili svátečně ustrojeni, vyhýbali jsme se silnici a zašli dále, kde jsme silnici rychle přeběhli. A opět to šlo lesem, až jsme z něho vyšli a přišli na jakousi okresní silnici, po které jsme se dostali do menší vesnice, kterou jsme prošli. A tam se Jendovi utrhl podpatek u levé botky. Co teď? Zašli jsme po lní cestou do lesa, Jendna zul botku a sekerkou jsem přibíjel podpatek. Co tam tak sedíme, slyšíme hlasy. Opět jsem zaslechl ruštinu. A v tom už také bylo vidět mladé děvče asi 18 letě a mládka také tak starého. Právě jsem kouřil cigaretu a tu on povídá rusky děvčeti: „Pohled, tam sedí dva, a jak si pokuřují“ Neodolal jsem a zavolal na něho: „Tak pojd' si také zakouřit“. Samozřejmě, že přišli oba. První co jsem udělal, bylo, že jsem mládenci podal tabák i papírky se slovy: „Na Pokurki“. Udělal si cigaretu, zapálil a velice se divil, že mluvím rusky. Když jsem jim řekl, že ještě nebyl na světě, když jsem rusky uměl a v Rusku byl, divil se velice. Když jsem od nich zvěděl, že pracují na statku, který není podle jejich povídání daleko, zmínil jsem se, zda bychom nemohli u nich přespat a zda by nám nesehnali nějaký hřebík do podpatku. Tu děvče řeklo, že u nich ne, ale Vasja, ten že by mohl. A v tom už také šel po cestě ještě

jeden chlapec a oba na něho volali, by k nám zašel. Opět jsem mu podal tabák, aby si zakouřil a mezi tím oba říkali o tom, že u nich bychom mohli ve stodole spát, aniž by nás kdo mohl vidět. Vasja slíbil, že nás do stodoly zavede a i hřebíky přinese. A tak jsme se rozloučili, aniž bychom jim řekli, odkud jsme. Před tím nám vysvětlili, kudy máme jít, abychom statek našli. Jejich zaměstnavatel byl starosta městečka, které bylo asi 10 minut vzdáleno od jeho statku. Asi půl hodiny šli jsme za nimi. Prošli jsme lesem po cestě, kterou šli oni a vyšli z lesa ven. Před námi byla velká louka. Díváme se, kde je nějaký statek a vidíme v dálce po levé straně nějaké budovy. Namířili jsme si to přímo přes louku a skákali přes vodní příkopy, až jsme konečně došli k budovám statku. Jak však zvolati Vasju? A v tu už za rohem Vasja vykukuje a na moje zavolání, aby přinesl gvozdíky, opět se ztratil. Za chvíli byl zpět i s hřebíky. Jenda sundal botku, ale na čem to přibít? Na kamení? Ale v tom už k nám jde člověk se železnou patkou a nabízí nám jí, abychom ji použili. Byl to francouzský zajatec. Vzali jsme ji a podpatek přibili. Patku jsme opět s poděkováním vrátili. A už tu je opět Vasja a šeptá nám, abychom obešli budovu a zadem nás pustil do stodoly. Šli jsme podle jeho návodu a přišli ke vratům stodoly. Zároveň jsme viděli Vasju, kterak přelézá plot a jde k nám. Otevřel vrata stodoly a vedl nás dovnitř, kde nám ukázal místo kde se můžeme vyspat. Odešel a my svlékli kabáty a chystali se zout si boty a lehnout si. Netrvalo však ani tři minuty a Vasja celý udýchaný přiběhl a prosí nás pro Boha, abychom odešli, že nás viděla Némka, která tam byla zaměstnána. Že by prý byl byt a že by ho zavřeli. Co dělat? Abychom Vasjovi neublížili, oblékli jsme opět kabáty a div nás nevystřčil ze vrat stodoly. Vyšli jsme po lní cestě do mírného mrazu, přišli jsme na silnici. Ohlédli jsme se a viděli, že stodola zůstala otevřena. Jendo, povídám, škoda vid', taková pěkná stodola a tolik sena v ní. To by se to spalo, jak v peřinách. Víš co, je to tuze lákavé, počkáme na silnici, až bude tma a vrátíme se. Potřebujeme se už zase jednou pořádně vyspat. Předtím nám Vasja řekl, že hospodář není doma. Tak jsme usedli na hromadu štěrku na silnici a čekali, až bude úplná tma. Už byla pěkná tma, když jel nějaký muž na kole a zahýbal dolů ku statku. Řekli jsme si, to bude asi hospodář a pan starosta. Čekali jsme ještě asi půl hodiny a potom jsme se vydali na cestu ku stodole. Šli jsme tiše a opatrně. Vklouzli jsme do stodoly a po paměti našli opět seno, které jsme ještě za světla viděli. Netrvalo ani dvě minuty a už jsme byli zuti a zahrabáni v seně. Spali jsme jako dudci sotva jsme ulehli. Ráno jsme měli dobrý budíček. Budil nás kohout. Ještě za tmy jsme vstali občerstvení spánkem ale hladoví. Když jsem se obouval, šlo mi to těžko, i myslel jsem, že mám naběhlé nohy. Vyšli jsme opět opatrně a dostali se na silnici. Po krátké době procházeli jsme městečkem, kde tak brzy po ránu bylo málo lidí. Potkávali jsme však celé roty ve formacích, jdoucí zajaté Angličany. Divně se na nás a hlavně na mne dívali, pošilhávali na moje nohy a usmívali se. I provázející je hlídky po mě nějak divně šilhalý. Jendo, povídám, pojd', ať už jsme z té díry pryč. Šli jsme kolem zajateckých baráků, kde byli samí Angličané, zajatci. Vyšli jsme z městečka a za ním jsme se zastavili u můstku přes vodu. V tom mě přišlo podívat se na nohy. Věřte, sám sobě jsem se dal do smíchu. Teď jsem teprve zvěděl, proč právě dnes mě tolik tlačí boty. Ve stodole, ve tmě, jsem

obul botku levou na pravou a pravou na levou nohu. Sešli jsme ihned dolů k vodě, kde jsme se omyli a i nohy osvěžili ve studené vodě. Umytí do půl těla jsme se osvěžili a šlo se nám ihned lépe. Ten den jsme opět udělali pěkný kus cesty. Ale jelikož to bylo při pondělku a po drobném odpočinku, šlo se nám dobře. Ani jsem si nevšiml toho, že nohy mám samý puchýř. Nebylo také divu, když jsme se brouzdali vodou a sněhem. Nohy byly jak vylouhované. A nyní jsme šli krajinou, kde po sněhu nebylo ani památky, všude sucho, sluníčko svítilo a hezky hřálo. To bylo skutečně lepší, než předcházející dny, kdy jsme šlapali sněhem ve vichřici. Jen škoda, že jsem si nevzal sebou ještě jedny polobotky na přezutí. Zanechali jsme je ve mlýně na plantážích v Dachau, poněvadž se nám do batohu už nevešly. Nyní by byly dobré. Byly by lehčí na chůzi. Nu jakáž pomoc, museli jsme i tak vydržet. Ten den jsme prošli asi tři vesnice a v jedné z nich jsme div nenarazili na dvůr, kde na lavičce sedělo několik příslušníku německého četnictva. Ihned jsem Jendu zatáhl na druhou stranu, zahnuhli za roh a pelášili rychle pryč. Teprve za vsi jsme si oddychli. Zašli jsme ještě dále a sešli jsme z cesty přes louku k řece Zdare. Jelikož podél břehu bylo plno rákosí, rozhodli jsme se, že si opět něco uvaříme. Zašli jsme dále mezi rákosí, které bylo místy až 3 m vysoké a jelikož tam bylo suchého dříví dost, rozdělali jsme oheň, vodu nabrali z řeky a opět uvařili guláš a potom i kávu. Asi po hodinovém odpočinku jsme vyšli na okresní silnici a šli dále. Chýlilo se již k večeru. Když po pravé straně jsme uviděli město. Namířili jsme si to přes louky, pole a potom polní cestou za město. Za městem jsme se dostali na druhou silnici, po které jsme šli dále. Už se stmívalo, když jsme se dostali k osamocenému statku. Bylo to velice lákavé, když jsme uviděli dvě veliké stodoly a za nimi teprve statek. Nechal jsme Jendu a rance u silnice a šel udělat obhlídku. Obešel jsem stodoly, jak přední tak zadní část, i skrze plot k jakémusi potoku, ale všude na vratech visely zámky, veliké jako ruka. Bylo po radosti a také po těšení se na dobrý spánek v teple. Zahlédl jsem však dále od statku jakousi kůlničku poházenou slámou. Zajdu blíže a vidím, klíče jsou v zámku. Odemkl jsem, vešel dovnitř, asi po šesti schodech dolů a při rozžehnutí zapalovače jsem viděl, že se nacházím v protiletectkém krytu. Na jedné straně bylo uhlí, na druhé brambory. Mimo toho tam byly dvě dlouhé a široké lavice. Tak přece budeme dnes pod střechem. Vyšel jsem ven, přivřel pouze dveře a přivedl Jendu i s ranci. Natáhli jsme se na lavice a modlili se, aby tu noc nebyl žádný nálet, poněvadž bychom museli odtud utéci. Dříve jsem však vytáhl klíče, aby nás snad někdo nezamkl. A my nezůstali tak v pasti. Usnuli jsme ihned, poněvadž jsme byli utrmácení, ale probudila nás zima. Tak nás to rozklepalo, že nepomohlo ani cvičení, které jsme dělali, abychom se trochu zahřáli. Když jsem si dělal cigaretu, roztrhly se mi tři papírky, než se mi povedla jedna a to ještě špatně stočená. Místo spaní jsme seděli proti sobě, kouřili a čekali na ráno. Do mluvení nám nebylo. Je to dlouhá noc, když čekáte na rozednění a spát pro zimu nemůžete. Konečně jsme se i toho rozednění dočkali. Ještě před rozedněním dali jsme vše do pořádku, aby po nás nezůstaly nějaké stopy a zamknuvše opět dveře vyšli jsme na silnici. Dohodli jsme se, že po této silnici půjdeme dále. Silnice byla dobrá a dobře se po ní šlo, až na ty nohy, které si neodpočaly, poněvadž jsme se nemohli v noci zout z našich těžkých bot. Sluníčko hezky

hřálo a po sněhu nikde ani památky. Šli jsme velkým údolím a v dále, po obou stranách bylo vidět kopce. Asi kolem desáté hodiny dopolední slyšeli jsme houkání na poplach. Zanedlouho bylo už slyšet hukot motorů a za chvíli jsme už viděli americká letadla. Ulehli jsme na okraji silnice pod strom a pozorovali letadla, která kroužila nad námi tak nížko, že bylo docela zřetelně vidět značky na letadlech. Zároveň bylo slyšet výbuchy směrem od města Landshut, vzdálené výbuchy snad až z Mnichova. Asi za hodinu vše utichlo a my se zvedli a šli dále. Při tom jsme viděli padat plno letáků. Nechtělo se mi běhat po polích za letáky a tak jsme si zastavili děvčátko, které letáky sbíralo a jeden od ní si vzali. Přečetl jsem jej, ale neponechal u sebe. Což kdyby nás tak někdo zastavil a leták u nás našel. Raději pryč s ním. Po silnici jsme však potkávali lidi, kteří letáky sbírali, četli veřejně na silnici a smáli se tomu. Ten den jsme nevařili a také nic teplého neměli po celý den. Měli jsme však salám a sýr sebou a tak jsme hladu neměli. Odpoledne přišli jsme k městu Landshut, které jsme obešli. Když jsme odbočovali ze silnice před městem na louku, abychom se dostali na severní okraj města, byl opět poplach. Slyšeli jsme houkání sirén a viděli, jak lidé utíkají, aby se skryli. Běželi jsme přes louku, kde bylo plno kráterů od dřívějšího bombardování, až jsme se dostali do křovin, do kterých se ukryli. Všude kolem jsme viděli plno nevytápěných raket, které se tam válely a nikdo to už ani nesbíral. Nic se však nedělo a my asi za půl hodiny, kdy byl odpískán konec poplachu, šli dále. Šli jsme předměstskými ulicemi, mezi dělnickými domky se zahrádkami, obešli asi dva tovární objekty, prošli tunelem u nákladového nádraží a dostali se na asfaltovou silnici, která vedla z města. Jelikož před námi byl nějaký veliký tovární objekt, který se nedal obejít, aniž bychom nezašli blíže k městu, dali jsme se po silnici směrem severozápadním. Silnice však nevedla tím směrem, co jsme chtěli jít a tak jsme asi po čtvrt hodinové chůzi odbočili doprava na louku a po vyšlapané cestičce se dostali k železničnímu náspu. Po náspu jsme šli asi jeden kilometr a potom jej rychle přeběhli na druhou stranu. Dostali jsme se na místo, kde bylo staveniště nějaké odbočky železniční dráhy. Poněvadž tam bylo plno vozíků na kolejnicích a nově nasypané náspy. Šli jsme přímo přes staveniště a už se stmívalo, když jsme se konečně dostali na naši silnici a tou opět šli dále. Trvalo to dost dlouho, než jsme město Landshut obešli, ale za to byli jsme v bezpečí. Již za tmy jsme šlapali dále. Už bylo dosti pozdě a nohy jsme už ani necítili, jak nás bolely, když jsme narazili na čtyři chalupy, které byly po levé straně silnice. Řekl jsem si dost. Jendo, povídám mu, tady se někde vyspíme. Šel jsem a zabouchal na dveře jedné chalupy. Po delší době přišla nám otevřít žena s dítětem na ruce. Za ní vykukovalo ještě 6 žen a bylo slyšet křik více dětí. Když se žena ptala, co chceme, řekl jsem, zda by nás zde někde ve stodole nechala přespat. Žena povídá dokud prý jdeme. Řekli jsme jí, že jsme běženci a jdeme až z Innsbrucku. Do Mnichova jsme jeli vlakem a odtud, že jdeme pěšky. Tu žena říká, že velice ráda by nás tam nechala, ale nemá prý slámy ve stodole. Dala nám však dobrou radu. Soused vedle má prý slámy dost a určitě nás u sebe nechá vyspat. Poděkoval jsem a šel asi dvacet kroků zpět, kde jsem opět zabouchal na dveře chalupy. Jenda bručel, že budeme muset spát opět někde venku. Rozštěkal se však uvnitř chalupy pes a za chvíli přišla

nám otevřít žena. Když jsme jí řekli, co od ní požadujeme, řekla nám, abychom chvíli počkali., než uváže psa. Potom nás pustila dovnitř. Vešli jsme do malé předsíně a odtud do kuchyně. Po levé straně byla kamna, popravě kredenc a dále podlouhlý stůl s dřevěnou lavicí a dvěma židlemi. Vpravo bylo okno na dvůr, naproti vedly dveře do pokoje. Vybidla nás, abychom si odložili a posadili se za stůl, že hospodář přijde brzy. Byla sama doma s dcerou asi 17 letou. Dala nám na talíř teplou polévku a kus měkkého chleba. Potom ještě každému hrnek bílé kávy. Samozřejmě že nám chutnalo, poněvadž jsme už druhý den neměli nic teplého. Mezitím přišel také hospodář. Byl to dobrý člověk. Když jsme mu přednesli svoji žádost, aby nás nechal vyspat, mávl rukou a řekl, že místa je dost. Potom začalo vyptávání odkud a kam. Už jsem uměl svojí pohádku moc dobře vypravovat. Řekl jsme mu, že jsem byl v Innsbrucku na práci, že nám továrnu rozbili. Tam kde jsme bydleli o šatstvo, že jsme přišli. Zůstalo nám pouze to, co máme na sobě a trochu peněz že nám zbylo. Vlakové jeli do Mnichova, a jelikož jsme měli týden čekat na vyřízení ohledně práce v Plattlingu, dali jsme se na cestu pěšky, poněvadž nám úřad povolení na dráhu dáti nechtěl. Koupili jsme si něco zásob v Mnichově a šli jsme pěšky. Snad věřili, snad ne, nevím. Více se o tom nehovořilo. Mluvílo se jen tak o běžných věcech a asi po hodinovém sezení nám ustlali v kuchyni. Já ležel na lavici, Jenda na zemi. Vysvlékli jsme se. Když jsem ležel, hospodář na mě hodil ještě vlastní kožich, aby prý mě nebyla zima. Také v minutce jsem usnul a neprobudil se až ráno, když už byl bílý den. Když jsme chtěli asi v půl sedmé vstávat, řekl nám hospodář, abychom jen zůstali ještě ležet a odpočinuli si, času prý máme dosti. Vstávali jsme asi v půl osmé. Umyli jsme se a dostali jsme bílou kávu a bílý chléb. Hospodář odešel na pole a i dcerka zapřáhla kravku do vozu a jela na pole. Při cestě na dvorek a zpět zahlédl jsem pootevřené dveře jakéhosi kumbálu a tam bylo plno vepřového masa. Měli tam dva dny před tím zabijačku. Zdali na černo, nevím. Nepochlubili se tím. Z horního podkroví přišla švagrová hospodyně z Mnichova. Hned bylo plno řečí a vyptávání. Dozvěděli jsme se, že také musela z Mnichova utéci, jelikož i jí vybombardován byt a neměla kde bydlet. Vystěhovala se tudíž ke švagrové na samotu dále od Mnichova. Zároveň jsme se dozvěděli, že mají války dost. Oni, Bavoráci, prý válku nechtěli a Hitlera prý rádi nemají. Jenom měli strach z Rusů. Říkali, že prý všechny Němce Rusové vezmou na Sibiř. Když jsem jim to vyvracel, že Rusové nejsou tací jako Němci, aby se mstili a že musí přece někoho nechat, aby obdělával pole a že nejsou žádnými lidojedy, uklidnili se. Z řečí jsem poznal, že si uvědomují, co Němci v Rusku natropili zločinů a škod. Potom jsme si řekli o trochu teplé vody a dovolili se, zdali bychom se mohli oholiti. Když jsme se dali do pořádku, tak jsme opět požádali hospodyně, zda by nám dovolila, abychom si mohli uvařit guláš. Měli jsme ještě kousek hovězího masa.. Jenda dělal na plotně guláš a já z mouky, kterou jsme dostali od hospodyně, knedlíky. Řádně jsem to promíchal. I vajíčko jsem tam dal, které jsme dostali, a místo housky nařezal jsem chléb. Zkrátka jsme si udělali oběd, že jsme se oba až olizovali. Každý jsme měli plný talíř a našim hostitelům jsme dali také ochutnat. Mezitím však i domácí vařil oběd. Viděl jsem, jak oloupává brambory, přinesl vepřové maso a dali do trouby péci. Když už jsme se chystali na další cestu, dal

jsem jim pepř. Který jsme měli v sáčku v kapce. Byla ho celá dávka, jak jsem odnesl z Dachau. Moc mě za něj děkovali., Za to jsme dostali každý dva krajíce chleba a mezi chlebem byl kus tlustého, pečeného vepřového masa. To byla pochoutka. Uschovali jsme chléb s masem do kapes a ještě asi kilogram sýrového vepřového, které jsme také dostali., uložili do batohu. Rozloučili jsme se s domácími lidmi a s přáním Šťastné cesty vyprovodili nás až na silnici. Bylo asi k jedenácté hodině dopolední, když jsme vyšli. Nyní jsme už zůstali na hlavní silnici, která byla asfaltová a rovná. Šli jsme směrem k městu Plattling. Doufal jsme, že zítra přejdeme řeku Dunaj, což mě dělalo zvláště hodně starostí. Jak se dostaneme na druhou stranu, zda po mostě nebo loďkou? Je-li most hlídán a pocestní prohlížení? Vrtalo mě to dosti hlavou.“

Oba uprchlí vězni se dostali do Plattlingu kde se jim podařilo umluvit řidiče říšské pracovní služby, kteří je skrze Degendorf, Zwiesel, Železnou Rudu, protektorátní hranice dovezli až do Nepomuku. Odsud pokračovali pěšky do Janovic nad Úhlavou, kam se dostali 16. března 1945. Zde bydlela manželka a dcera Jana Řežábeka. 7. května 1945 se dostal s pomocí příbuzných Řežábka i Hajný ke své ženě do Prahy.

Pracovní nasazení

Jak již bylo částečně zmíněno v předchozích kapitolách, kmenové koncentrační tábory nevznikaly na libovolně vybraných místech. Obvykle při volbě vhodného místa pro stavbu nového kmenového koncentračního tábora hrála zásadní roly přítomnost ložiska kvalitní horniny či cihlářské hlíny.

V září 1940 byl v Alsasku zřízen koncentrační tábor Natzweiler, lokalita pro stavbu byla vybrána kvůli podloží červené žuly. Důvodem vzniku nejprve pobočného a později kmenového koncentračního tábora Neuengamme v prosinci 1938 byla přítomnost cihlářské hlíny a opuštěné cihelny, která byla ke koupi za výhodných podmínek. Stejně tak tomu bylo i v případě koncentračních táborů Flossenbürg, Buchenwald, Mauthausen.

V letech 1937-40 byla hlavní náplní práce vězňů z koncentračních táborů, mimo práce v cihelnách a kamenolomech, přestavba a rozšiřování koncentračních táborů.

Stavební práce uvnitř kmenových koncentračních táborů obvykle řídila stavení kancelář tzv. Bauleitung, která vykonávala stavební dozor nejen při stavbách potřebných pro samotný tábor, ale především při zřizování poboček hospodářských podniků, jejichž vlastníkem byla SS, jako Deutsche Erd- und Steinwerke (DEST), Deutsche Ausrüstungswerke (DAW) či pobočky německého výzkumného ústav pro výživu a stravování (DEV).

Prvotní pokusy nasadit vězně z koncentračních táborů ve zbrojním průmyslu je možno datovat do roku 1941.

S přípravami masového nasazení však bylo započato až na příkaz z vůdcova hlavního stanu na jaře 1942.

16. března 1942 se za účelem převedení zbrojní výroby do kmenových koncentračních táborů sešli Brigadeführer SS Glücks z inspektorátu koncentračních táborů, Státní rada Dr. Schieber, Plukovník Nicolai, Major Schäde, Dr. Stallwaag a ministr pro zbrojní výrobu Saur, v jehož kanceláři se porada konala. Během porady uvedl Brigadeführer Glücks, že pro tzv.

„Vůdcův zbrojní program“ jsou připraveny následující kapacity.

Buchenwald s ca.	5000 práce schopných mužů
Sachsenhausen	6000
Neuengamme	2000
Auschwitz	6000
Ravensbrück	6000 práce schopných žen

Lublin (Majdanek) nebylo přesně známo

V srpnu 1942 bylo v bezprostřední blízkosti koncentračního tábora Buchenwald započato se stavbou zbrojní továrny Gustloff-Werke.

Stavbu řídilo stavební oddělení Zentralbauleitung der Waffen SS und Polizei Buchenwald. Materiál, zajištění potřebného kontingentu transportních prostředků, stavební firmy, zajistil správně-hospodářský úřad SS. Potřebný počet stavebních dělníků zajistil koncentrační tábor Buchenwald.

Aby byl ušetřen čas, převzala firma Gustloff-Werke přípravné práce na návrhu stavby a také zajistila strojní zařízení hal.

Od pozdního léta 1942 byla do koncentračního tábora Ravensbrück převedena výroba firmy Siremens Halske, která byla rozmístěna ve 20 dílenských halách v bezprostřední blízkosti barákového tábora.

V únoru 1943 byla do koncentračního tábora Flossenbürg, přesněji do kamenických hal firmy DEST v jeho bezprostřední blízkosti, instalována výroba firmy Messerschmidt GmbH. Vyráběny zde byly díly letadel a menší podsestavy. Roku 1944 bylo za nasazení 2000 mužů, každý měsíc vyprodukováno na 900ks čelního oplechování a oplechování chlazení, jakož i 120000 různých dílů pro ME109. Z Flossenbürgu byly díly převáženy do Vilsecku a po konečné montáži ME109 dopraveny na letiště Amberg, kde byly testovány. Letecká výroba byla téhož roku přesunuta rovněž do provozu DEST v bezprostřední blízkosti koncentračního tábora Maudhausen.

Do koncentračního tábora Herzogenbusch byla v únoru 1943 převedena výroba žárovek firmy Philips, jejíž provoz v Eidhovenu byl v prosinci 1942 silně poškozen bombardováním. Ve výrobě bylo zpočátku nasazeno 500 vězňů. Roku 1944 to již bylo 1200 vězňů, pro které byla v rámci koncentračního tábora zřízena samostatná sekce, oddělená ostatním drátem od zbytku tábora.

Podmínky v oddělené části tábora byly dobré.

Surové zacházení zmizelo. Každý den dostávali vězni od firmy Philips teplé jídlo a od místních pomocných organizací byly dodávány potravinové balíčky.

V koncentračním táboře Gross-Rosen byl v létě 1943 na konci táborové ulice postaven nový barák, do kterého bylo nastěhováno „Komando Weberei“. Zde vyrábělo 300 zraněných a tělesně slabých vězňů vojenské pásky, lana a popruhy. Pracovalo se ve dvanáctihodinových směnách. V polovině roku 1944 převedla do tábora část své výroby firma Siemens Halske. Kanceláře a sklady této firmy se nacházely v sekci SS. Dílny byly situovány ve dvou dřevěných barácích uvnitř vězeňské sekce.

Komando Siemens sestávalo ze skupin, zámečníci, klempíři a elektrotechnici. Na montáži elektrických přístrojů bylo nasazeno 200 kvalifikovaných vězňů.

Na jejich práci dohlížel předák vyslaný z firmy Siemens. Krátce před evakuací tábora komando zaměstnávalo 425 vězňů a 16 civilních dělníků.

V jednom táborovém bloku byla v druhé polovině roku 1944 rovněž rozběhnuta výroba pro firmu Blaupunkt.

Blaupunkt zaměstnával vězně na letování elektro obvodů a navíjení kondenzátorů. V dílně pracovalo pod vedením německého politického vězně-inženýra od 30 do 200 vězňů.

V bezprostřední blízkosti táborového perimetru se nacházely dva oplocené baráky označené krycím názvem „Wetterstelle“. V těchto barácích byli ubytováni vězni zařazení do tajného komanda, které bylo nasazeno na demontáži a výzkumu dílů získaných ze spojeneckých letadel, která se zřítily během náletu na průmyslové podniky v Dolním Slezsku.

Většina ostatních vězňů docházela do nedalekého kamenolomu. Na tuto práci byli automaticky řazeni především vězni z bloku 19, ve kterém byla umístěna trestná kompanie sestávající z vězňů potrestaných za pokus o útěk, vzdor nebo sabotáže. Jejich pracovní den začínal v 6:00 a končil pozdě večer. Takto pracovali 7 dní v týdnu. V srpnu 1944 byli do trestného komanda přearženi rovněž zástupci polské inteligence.

V koncentračním táboře Stutthof byl mimo provozů DAW, DEST, DEV, Holzbau AG, roku 1944 rozběhnut provoz letecké továrny Focke-Wulff GmbH Bremen a F.Schichau GmbH z Elblingu.

Dvě haly postavené v letech 1943-44, na východním okraji starého tábora byly využívány k výrobě součástí letadel Ta-152. Nasazeno zde bylo ca 120 vězňů.

Ve třetí hale, známé spíše pod označením Delta Halle“, ve které sídlila pobočka F.Schichau GmbH, probíhala montáž dílů motorů a přístrojů pro ponorky. Nasazeno zde bylo 100 vězňů. Vězni, kteří zde pracovali, se nemuseli účastnit večerních apelů a jídlo jim bylo donášeno na pracoviště. Práce trvala do pozdní noci. Pracovní čas vězňů nasazených uvnitř tábora a v táborových provozech byl dle nařízení z 2. 10. 1944 stanoven následovně

Všední den

Od 6:00 do 11:30 a od 13:00 do 17:30 (v létě až do 18:30)

Neděle 6:00-12:00

Pro DAW a Holzbau AG

Od 6:00 do 11:30 a od 13:00 do 18:30

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, vězeňské dílny DAW (LCH2013)

Koncentrační tábor Buchenwald, Německo, Fragments továrny Gustlof Werke. (LCH2013)

Koncentrační tábor Stutthof (Sztutowo), Polsko, skleníky DEV (LCH2013)

Koncentrační tábor Stutthof (Sztutowo), Polsko, Úzkorozchodná vlečka vedoucí k halám DAW. Transporty s materiálem a hotovými výrobky projížděly v bezprostřední blízkosti popraviště a krematoria. (LCH2013)

Koncentrační tábor Stutthof (Sztutowo), Polsko, Brána vězeňských dílen DAW (LCH2013)

Flossenbürg, Německo, Bývalé ředitelství firmy DEST, pro kterou vězni z koncentračního tábora do roku 1942 primárně pracovali. Firma DEST, jejíž vlastníkem byla SS si zdejší pozemky pronajala za účelem těžby a zpracování stavebního kamene. (LCH2015)

Flossenbürg, Německo, Bývalé sklady a dílny firmy DEST. Roku 1943 byly veškeré objekty firmy DEST dány k dispozici firmě Messerschmidt za účelem přesunu výroby dílů pro stíhací letouny Me Bf109 z Regensburgu. Ve výrobě byli nasazeni z drtivé většiny vězni z nedalekého kmenového koncentračního tábora. (LCH2015)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoznica), Polsko, Brána vedoucí do žulového lomu společnosti SS-Deutsche Erd und Steinwerke GmbH. (LCH2014)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoznica), Polsko, Fragments táborových dílen firmy Blaupunkt. Dílny Blaupunktu byly uvnitř věžeňské sekce zřízeny v druhé polovině roku 1944. Dílna se nacházela ve sklepě revíru III/IV. (LCH2014)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoznica), Polsko, Strážní věž na okraji žulového lomu společnosti SS-Deutsche Erd und Steinwerke GmbH. (LCH2014)

Koncentrační tábor Gross-Rosen (Rogoznica), Polsko, fragmenty táborových dílen firmy Blaupunkt. Aby zde vězni mohli pracovat, museli nejprve projít dvoutýdenním školením. Počet dělníků dosahoval až 200. Dozor prováděli dva civilní mistři. (LCH2014)

Ženský koncentrační tábor Rawensbrück, Německo, Takzvaný Siemens-Lager nechala roku 1942 zřídit firma Siemens. Do 20 hal byla přenesena část zbrojní výroby výše zmiňované firmy. Od prosince 1944 náležely k táboru rovněž ubikace pro vězně zaměstnané ve výrobních halách. (LCH2013)

Ženský koncentrační tábor Rawensbrück, Německo, fragmenty výrobních hal Siemens (LCH2013)

Ženský koncentrační tábor Rawensbrück, Německo. Siemens-Lager, Jediný dochovalý barák ubytovací sekce. (LCH2013)

Ženský koncentrační tábor Rawensbrück, Německo, Zadní stěna krejčovské haly. Případný útěk znemožňovala cihlová zeď, na které byly přivrtány úhelníky, skrze které byl propleten ostnatý drát. (LCH2013)

Mechanizovaná cihelna firmy DEST byla v Neuengamme postavena v letech 1940-1942 za nasazení vězňů ze zdejšího koncentračního tábora. Cihelna měla primárně zásobovat materiálem stavební projekty na Altonském břehu Labe. V cihelně, na rozdíl od těžebních jam pracovalo jen 80 vězňů. Ve východním křídle cihelny byla roku 1943 rozběhnuta výroba prefabrikátových staveb. (LCH2016)

Koncentrační tábor Neuengamme, Německo, vězeňské dílny Walther-Werke.

Provoz thuringenského výrobce zbraní byl do Neuengamme přesunut roku 1942.

Produkce začala v provizoriu obytných baráků.

Souběžně probíhala výstavba rozsáhlého výrobního závodu, ve kterém roku 1944 pracovalo na 1000 vězňů. Vyráběly se zde pistole Pi378 a pušky G43. (LCH2016)

Oswiecim (Auschwitz), továrna firmy Krupp, od roku 1943 Union Werke. Provoz byl zajišťován skrze vězně z nedalekého koncentračního tábora Auschwitz. Právě z této továrny proudil do koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau stříelný prach použitý během povstání Sonderkommando 7. října 1944 ke zničení krematoria IV. (LCH2013)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oswiecim), Polsko, vězeňské dílny DAW (LCH2013)

Rajsko, Polsko, Interessengebiet des KL Auschwitz, Pod správou velitelství koncentračního tábora Auschwitz bylo od roku 1941, po vystěhování polského civilního obyvatelstva, na 40 čtverečných kilometrů obklopujících ze severu a západu město Oswiecim. Oblast zahrnovala obce Babice, Broszkowice, Brzezinka, Plawy, Harmeze, Rajsko, Budy, Bor. Zatím co opuštěné domy byly za pomoci vězňů bourány a použitelný stavební materiál odvážen do Brzezinky na stavbu zajateckého tábora Waffen-SS, pozemky byly spojeny v jeden obří hospodářský podnik SS, na kterém vznikaly hospodářské dvory s chovem prasat, angorských králíků, krav, zahradní školky skleníky pro pěstování nejrůznějších druhů rostlin, to vše za masového nasazení vězňů, kteří na určená místa docházeli z kmenového tábora Auschwitz I, později rovněž Auschwitz II. Na přelomu července a srpna 1942 vypukla v koncentračním táboře Auschwitz II epidemie Tyfu, která způsobila výpadek v dodávkách pracovních sil. Z tohoto důvodu bylo po odvolání karantény od denních pracovních komand upuštěno a na místo nich vznikají detašovaná pracovní komanda, pro jejichž ubytování na přiděleném pracovním místě, byly využívány opuštěné obytné domy, případně stavěny dřevěné baráky. Mimo hospodářských provozů vzniká uvnitř oblasti, v Rajsku, také výzkumný pěstitelský institut, jehož vznik byl přímo spojen s požadavky zbrojní výroby. V rámci projektu kultivace asijské rostliny kok saghyz pro pěstování v evropských podmínkách bylo v Rajsku nasazeno několik set zajatců se zkušeností ve vědním oboru botanika. Důvodem vysokého zájmu o tuto rostlinu a její pěstování byly kořeny obsahující strategicky důležitý kaučuk. (LCH2018)

Rok 1942 byl zcela zásadní rovněž pro rozvoj sítě detašovaných pracovních komand kmenových koncentračních táborů.

Detašovaná komanda je možno rozdělit na stabilní a mobilní.

Mobilní pracovní komanda byla formována v těch případech, kdy charakter práce mobilitu vyžadoval.

Do této kategorie patří především takzvané SS-Baubrigaden, zakládané od podzimu 1942, za účelem odstraňování škod po bombardování, vyhledávání a zneškodňování leteckých pum a granátů, obnovy cest, železničních tratí a opravy poškozených objektů.

Pro ubytování mobilních komand byly využívány trosky vybombardovaných domů, hospodské sály, sklady i železniční nákladní vozy, ve kterých byli vězni dle potřeby převáženi tam, kde bylo jejich práce zapotřebí. Stabilní detašovaná pracovní komanda byla nasazena na stavbě továren, elektráren, na statcích, v kasárnách a vozových parcích SS, v dolech, opravných říšských drah, v hutích a kovárnách, v loděnicích, textilních, chemických i strojních továrnách, všude tam kde bylo zapotřebí. Vězni docházeli po dobu trvání komanda na jedno pracovní místo. Ubytování byli v pracovních táborech, obvykle barákového typu.

V rámci velkých stavebních projektů, jejichž charakter podléhal přísnému utajení a jejichž progres vyžadoval nasazení tisíců vězeňských pracovních sil, obvykle podzemní továrny, dochází ke vzniku samostatných sítí pracovních táborů s vlastním centrálním velitelstvím, jež bylo podřízeno příslušnému kmenovému koncentračnímu táboru, tzv. „vnější okruh“.

Tak vznikla kupříkladu síť táborů Riese, podřízena KZ Gross-Rosen nebo Kaufering, podřízena KZ Dachau. Pracovní nasazení vězňů, jehož záběr sahal od těžkých manuálních prací až po jemnou mechaniku, se v počáteční fázi neobešlo bez komplikací.

Především pokud hovoříme o zbrojním průmyslu, převládaly značné obavy, je-li nasazení nekvalifikovaných vězňů možné. K podobným úvahám dospěl na jaře 1943 rovněž armádní ústav pro raketový výzkum v Penemuende

Heeresanstalt Penemuende VW 16. dubna 1943

Aktennotiz T Nr.10/43

Věc: Zhlédnutí nasazení vězňů v závodech Heinkel, Oranienburg 12. 4. 1943

Závod Heinkel v Oranienburgu pro svou výrobu nasazoval ve velkém měřítku zahraniční pracovní síly z východu a dále pak Francouze, Holanďany...

Mezi těmito dělníky vládla silná fluktuace.

Závody Heinkel Oranienburg se proto kontaktovaly s SS-Obersturmbannführerem K. a požádaly o přidělení vězňů z koncentračního tábora (KZ Sachsenhausen).

První nasazení vězňů se uskutečnilo v srpnu 1942 v jedné hale, kde bylo nasazeno 300 vězňů, se kterými byla udělána velmi dobrá zkušenost.

Nejdříve se začalo se zaškolením. Brzy však bylo od zaškolení ustoupeno a vězni nasazení okamžitě nebo po krátkém čase na správnou práci.

Postupně byly i ostatní haly osazeny vězni, tak že v tomto měsíci přešla poslední hala na výrobu zajišťovanou vězni a zahraniční pracovní síly mohly být přiděleny jinam. Tohoto času jsou zde nasazeny 4000 vězňů.

Z toho 1000 Rusů, 800 Francouzů, 800 Poláků, a zbytek všech možných národností. Nepracují odděleně ale smíšeně. Rozhodující je jen pracovní výkon.

Smíšení národností má výhodu že je ztíženo vytváření tajných spolků. Mezi vězni, kteří byli na závodě Heinkel nasazení, bylo jen 20% vyučených. Pro skupinu 10 mužů je proto vždy přidělen jeden civilní německý dělník jako dozor. Také vedoucí inženýři jsou převážně Němci.

Část vedoucích pracovníků jsou vězni. Vězni rovněž pracují například jako kreslíči a, konstruktéři přípravků. Vězni jsou nasazení ve výrobě dílů, na montáži podsestav i konečné montáži a obzvláště zodpovědní a důvěryhodní vězni rovněž na zkušebně. Ve svařovně jsou nasazení též vězni.

Ve výrobě dílů je nasazeno jen 20% Němců, kteří pracují jako dozorčí personál. V ostatních provozech je zaměstnáno jen cca 10% Němců. Celkem připadá na 4000 vězňů 600 Němců.

Pracovní doba je od pondělí do pátku od 7:20 do 17:30, v sobotu do 13:00 (54 hodin týdně) K tomu nutno připočíst 5 hodin v neděli. Pracuje se v denních i nočních směnách. Vězni jsou ubytováni v šatnách, které jsou hned vedle hal, částečně zapuštěny v zemi. Ubikace jsou vybaveny 4-patrovými prýčnami umístěnými těsně vedle sebe. Ošacení, stráž a sanitární ošetření zajišťuje SS.

Závody Heinkel zavedly systém bonů. Každý vězeň si může týdně vydělat 4Rm v bonech.

Bonový systém je odstupňován následovně:

20% nad normu	4 RM	přivýdělek týdně
20%	3 RM	přivýdělek týdně
20%	2 RM	přivýdělek týdně
20%	1,5RM	přivýdělek týdně
10%	1 RM	přivýdělek týdně

Tento systém se dobře osvědčil a navíc má nasazení vězňů oproti nasazení cizích dělníků značné výhody, protože všechny záležitosti, které se týkají pracovního nasazení, přebírá SS. Navíc nabízí nasazení vězňů větší záruku utajení charakteru výroby.

Celá oblast, ve které jsou vězni nasazení, je oplocena. Nejdříve je změt ostnatého drátu 1m široká, zatím plot z ostnatého drátu nabytý elektrinou a za ním ve vzdálenosti 3-4m druhý plot z ostnatého drátu.

Mezi ploty se v určité vzdálenosti nachází 5m vysoké strážní věže vybaveny kulomety

Uvnitř oplocení se vězni smějí volně pohybovat.

4000 vězňů hlídá jen 130 SS-manů

Možné použití pro VW (výrobu raket)

Provoz montáže raketových hnacích agregátů (F1) může být zajištěn vězni. VW proto vznese odpovídající požadavek na Zvláštní výbor pro pracovní nasazení, který se dohodne s SS na podmínkách stravování, ubytování a oplocení. “

Vyřizováním požadavků na přidělení vězeňských pracovních sil byla pověřena úřední skupina D hlavního správně-hospodářského úřadu SS (SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt), zkráceně WVHA.

Požadavek zaměstnavatele byl přezkoumán, a při splnění kritérií, z čehož hlavním byl podíl zbrojní výroby, bylo žadateli vyhověno.

V případě souhlasného stanoviska ze strany WVHA odjeli představitelé firmy do určeného koncentračního tábora, kde si vybrali žádaný počet vězňů.

Zaměstnavatelé platili za jeden den a jednoho kvalifikovaného vězně až 6Rm, za pomocného dělníka 4Rm, za dělníci 3Rm, což po odečtení nákladů za oděv, stravu a ubytování představovalo 80% zisku.

Z této mzdy vězni neviděli do roku 1943 nic.

Pouze u některých zaměstnavatelů, jak vyplývá z výše citované zprávy, byly za přepřehování norem vypláceny kupóny, za které vězni mohli nakupovat v táborové kantýně.

Roku 1944 přistoupila SS k celoplošnému zavedení tzv. Prámienscheinen, táborové měny.

V rámci smluvního ujednání, uzavřeného mezi zaměstnavatelem a WVHA, zaměstnavatel obvykle poskytoval ubytování, SS zajišťovala stravu, dopravu, ostrahu, ošacení, obuv a lékařskou péči. V ojedinělých případech docházelo i k jinému ujednání.

Výjimku v centrálním řízení přidělování pracovních sil představovaly žádosti soukromníků a státních služeben v místě kmenového koncentračního tábora na přidělení menšího počtu vězňů (1-5) na krátký časový úsek (půlden- několik dnů). V takovém případě záleželo na uvážení velitele tábora. Zde však platilo, že pokud bylo pracovních sil potřeba jinde, mohli být vězni bez náhrady kdykoliv odvedeni zpět.

Odesílatel Karl Münchmeyer, Gelsmühle 7. 5. 1942

Adresát: Velitel tábora K.L. Flossenbürg

„Prosím pana velitele tábora o přidělení dvou vězňů k malířským pracím u mé dcery na statku č. 1 ve Wurzelbrunnu, na 2-3 dny. Při tom beru zdvořile ohled na dohodu z 30. 4. 1942 a k tomu na doplnění dodávám, že u mé dcery na statku č. 1 je 1 obytná místnost, 1 kuchyně, schodiště, které musí být vymalovány.

Proto prosím o přidělení jednoho vězně, který má zkušenost se zednickou a jednoho vězně, který má zkušenost s malířskou prací. Zároveň bych byl rád za dodání potřebné barvy. Sádru mám k dispozici.“

Narůstající množství detašovaných pracovních komand si vynutilo ve správě kmenových koncentračních táborů strukturální změny. V rámci kmenových koncentračních táborů byla zřizována zvláštní oddělení pro detašovaná pracovní komanda. Nutno uvést, že jen koncentrační tábor Flossenbürg měl pod svou správou na 60 detašovaných pracovních komand, Koncentrační tábor Gross-Rosen spravoval až 100 detašovaných pracovních komand.

Za výrazným rozvojem sítě detašovaných pracovních komand v Dolním Slezsku, v oblasti pro kterou byl koncentrační tábor Gross-Rosen příslušný, stál především fakt, že tato oblast dlouho platila za bezpečnou před spojeneckými nálety a řada německých zbrojních podniků se rozhodla právě zde otevřít své pobočné závody. Zásadní vliv mělo rovněž začlenění části sítě židovských táborů nucených prací Schmelt pod správu koncentračního tábora Gross Rosen a v neposlední řadě vznik, již výše zmíněné sítě táborů Riese, která měla zásobovat pracovními silami stavbu obřího podzemního komplexu v Sovích horách.

Vězni z koncentračního tábora Gross Rosen pracovali kupříkladu pro firmu FAMO v Králikách, pro firmu Deutsche Wollwaren Manufaktur v Zielone Gorze, pro firmu Nosske a Co. v Kamenzu, pro firmu Vagon und Maschinenfabrik v Bautzenu, na stavbách vojenských letišť, v textilních závodech, dolech i strojních továrnách.

Narůstající význam práce schopných vězňů pro zbrojní průmysl vedl k upuštění od některých brutálních praktik, se kterými bylo možno se na začátku války v koncentračních táborech setkat.

Kupříkladu v koncentračním táboře Dachau bylo od roku 1942 upuštěno od vyvěšování vězňů, protože

během toho docházelo k poškození kloubů a pracovní neschopnosti. Omezeny byly i tresty holemi a obuškami. Nejběžnějším trestem se stalo posílání do těžkých pracovních komand, zejména po roce 1944 na stavby podzemních továren což se zpravidla rovnalo trestu smrti. Stále častěji byly rovněž za sabotáže preferovány veřejné popravy, než utlčení na místě činu, nebo v bunkru. Častým trestem nejen v kmenových táborech ale i ve větších pracovních komandech byly tzv. „Stehebunkry“, což byly dřevěné nebo plechové kabiny 60x60cm. Vězeň zde byl o chlebu a vodě, bez možnosti ulehnout nebo usednout. Pouze každý čtvrtý den dostal vězeň normální jídlo a směl se vyspat na tvrdé dřevěné pryčně.

Pobočný koncentrační tábor Ebensee, Rakousko, Žulová vstupní brána je tím jediným co z obřího pobočného koncentračního tábora přežilo. (LCH2005)

*Birago-kaserne, Melk, Rakousko, V období Druhé světové války se zde nacházel 3. největší pracovní tábor pod správou kmenového koncentračního tábora Mauthausen. Vězni byli nasazeni na stavbě obří podzemní továrny „Quarz“.
První transport s vězni přijel do Melku 21. dubna 1944. V lednu 1945 se v táboře nacházelo 10000 osob. Do dubna 1945 stoupl tento počet na 14390 osob. Stavební práce probíhaly až do samého konce. (LCH2014)*

Pobočný koncentrační tábor Melk, Birago-kaserne, táborové krematorium. (LCH2014)

Birago-kaserne, Melk, Rakousko, V období Druhé světové války se zde nacházel 3. největší pracovní tábor pod správou kmenového koncentračního tábora Mauthausen. Na vrchní fotografii objekt bývalé táborové kuchyně a dále blok X, XI, XII, XIII. Na fotografii níže bývalé krejčovské a ševcovské dílny (LCH2014)

Pobočný koncentrační tábor Melk, Birago-kaserne, táborové krematorium, Po levé straně márnice, po pravé straně krematorium, v popředí patologický stůl, který složil doktorům, z fakulty v Gratzu. (LCH2014)

Školní budova Bullenhusen Damm, Hamburg, Německo, Budova sloužila v letech 1944-45 jako pracovní tábor podřízen kmenovému koncentračnímu táboru Neuengamme. Ubytováno zde bylo 592 vězňů, kteří pracovali pro společnost DEST. Vězni byli nasazeni na vydobývání použitelného materiálu ze sutin vybombardovaných domů, jakož i na stavební a odklízečí práce. 11. dubna 1945 byl tábor rozpuštěn. 21. dubna 1945 zde bylo zavražděno 20 dětí a několik pečovatelnů přivlečených z koncentračního tábora Neuengamme. (LCH2013)

Skladištní hala G, Dessauer Ufer, Hamburg, Německo, V období Druhé světové války byla hala využívána jako pracovní tábor podřízený kmenovému koncentračnímu táboru Neuengamme. Od července 1944 zde bylo umístěno 1500 židovských žen, které sem byly přivezeny z Auschwitz. (LCH2014)

Hamburg, Poppenbüttel, Poslední dochovalý barák nouzového sídliště postaveného v letech 1944-45 z prefabrikátů vyrobených v dílnách DEST koncentračního tábora Neuengamme. Na stavbě bylo nasazeno 500 žen z pobočného pracovního komanda Sasel. (LCH2014)

Pracovní tábor Wilhelmshaven, Německo, pobočný pracovní tábor kmenového koncentračního tábora Neuengamme, Tábor vznikl v září 1944 v izolované části pracovního tábora pro zahraniční nuceně nasazené civilní dělníky. Vězni pracovali pro místní loděnice a také na odklízení suti po náletech. Celkem bylo v táboře umístěno až 2000 vězňů, příslušníci francouzského hnutí odporu, maďarští židé, Poláci, Rusové, Dáni, Italové, Belgičané, Jugoslávci, Němci a Češi. Ubytováni byli ve 4 barácích. (LCH2014)

Bývalá trafostanice a vodárna pracovního tábora Falkensee, Německo.

V říjnu 1943 byl právě zde zřízen jeden z největších pobočných táborů KZ Sachsenhausen. (LCH2014)

Fragmenty vstupní brány pracovního tábora Falkensee, Německo, V křídlech vstupní brány se nacházely služebny velitelů bloků a stráže. (LCH2014)

Pracovní tábor Falkensee, Německo, obytný barák č.7, jediný dochovalý, z původních 10 obytných baráků. (LCH2014)

Pracovní tábor Falkensee, Německo, Vězni pracovali jak v táborových dílnách, tak i v nedalekém podniku Deutsche Maschinen AG DEMAG. 850 vězňů pracovalo v železničních opravárnách RAW Grünewald. (LCH2014)

Fragmenty ženské sekce pracovního tábora VII nedaleko města Landsberg a.L., Německo, Lager VII náležel do Vnějšího okruhu Kaufering, podřízeného koncentračnímu táboru Dachau.

V jednom baráku bylo namačkáno až 150 žen.

Ze sekce ve které byli ubytováni muži se do dnešních dnů nedochovalo nic. (LCH2013)

Bývalé kasárny Luftwaffe, Hala 116, Augsburg, Německo, Hala 116 byla od dubna 1944 využívána jako pracovní tábor, podřízený koncentračnímu táboru Dachau. Umístěno zde bylo až 2000 mužských vězňů.

Hala byla od ostatních objektů oddělena ostnatým drátem. Zemřeli byli nejprve posíláni do Dachau, následně zpopelňováni v krematoriu v Augsburgu nebo pohřbíváni v masových hrobech.

Vězni pracovali v provozu firmy Messerschmidt. Denně museli docházet na nedaleké nádraží odkud byli odvázeni na místo pracovního nasazení. Před příchodem Američanů byl tábor evakuován. Vězni byli osvobozeni na cestě 27. dubna 1945 (LCH2016)

Bývalý pracovní tábor firmy BMW Flugzeugsbau GmbH Allach, Německo, dochovalý barák táborové prádelny, později kuchyně pobočného pracovního tábora KZ Dachau. Tábor fungoval od 19. března 1943 do 30. dubna 1945. Jednalo se o největší pobočný tábor KZ Dachau. Umístění zde byli vězni více jak 30 národností. Mimo BMW vězni pracovali rovněž pro stavební firmy Dyckerhoff a Widmann, Sager a Wohner. 30 dubna 1945 se v táboře nacházelo na 10000 vězňů. Během existence tábora zde zemřelo na 1000 vězňů. (LCH2016)

Kasárna pod Radobílem, Litoměřice, V letech 1944-45 plnily kasárny funkci pracovního tábora, podčiňného kmenovému koncentračnímu táboru Flossenbürg. Umístění zde byli vězni všech evropských národností, ponějvíce Poláci, Rusové, Francouzi, Němci, Holanďané, Jihoslované, Italové nasazení na stavbě podzemní továrny Richard. Průměrně bylo v táboře umístěno 6000 vězňů. Tábořem prošlo celkem na 40000 vězňů. (LCH2012)

Litoměřický pracovní tábor byl jedním z mála pobočných táborů koncentračního tábora Flossenbürg, vybavených vlastním krematoriem. Krematorium bylo zřízeno v březnu 1945 v bývalé cihelně nedaleko tábora. V provozu bylo jen 4 týdny. Za tuto dobu zde však bylo zpopelněno na 400 zemřelých vězňů. (LCH2013)

Pracovní tábor Rabštejn, pobočný tábor KZ Flossenbürg, Fragmenty patrového dřevěného baráku. V každém baráku bylo ubytováno na 800 vězňů. (LCH2013)

Zámek Ostrov u Karlových Varů, Od podzimu 1943 vznikl uvnitř zámku pracovní tábor podřízený kmenovému koncentračnímu táboru Flossenbürg. Vězni pracovali v dílnách SS Bekleidungskammer München, jako obuvníci, krejčí a truhláři. Komando průměrně sestávalo ze 120 vězňů. Byli zde umístěni převážně političtí vězni, Poláci, Němci, Češi, Francouzi. Počátkem dubna 1945 bylo 110 vězňů odvezeno zpět do Flossenbürgu, 10 zůstalo v táboře. Dva vězni byli na nádvoří zámku popraveni. (LCH2013)

Pracovní tábor Schlieben, Německo, barák táborové správy, registratura. Tábor byl zřízen na základě požadavku lipského zbrojního koncernu Hugo Schneider AG (HASAG), v zalesněné oblasti severně od Bergy, kam firma přemístila část své výroby. První vězni byli přivezeni z koncentračního tábora Buchenwald v červenci 1944. Mezi červencem 1944 a dubnem 1945 táborem prošlo na 5000 vězňů, 200 zde zemřelo. (LCH2014)

Fragmenty továrny HASAG Schlieben, Německo, V těchto bunkrech probíhala, za pomoci vězňů, výroba panzerfaustů. (LCH2014)

Pracovní tábor Rehmsdorf, Německo, bývalý sklad šatstva a obuvi. O přidělení vězňů pro svůj provoz v Tröglitz zažádalo vedení společnosti BRABAG 1. června 1944.

4. června přijíždí z Buchenwaldu první transport 200 vězňů. Ubytování byli v hostinci Gleina.

5. června 1944 vězni započali se stavbou provizorního stanového tábora s kapacitou 4000 vězňů.

Do září 1944 bylo přivezeno 5 transportů, celkem s 4197 vězni. Podmínky v táboře byly zoufalé.

K částečnému zlepšení situace dochází od 21. prosince 1944, kdy byl dokončen nový barákový tábor.

Přesun vězňů do nového tábora byl ukončen 1. ledna 1945 (LCH2014)

Pobočný koncentrační tábor Rehmsdorf, Německo, bývalá táborová kuchyně. (LCH2014)

Pracovní tábor Rehmsdorf, Německo, bývalé obytné baráky, (LCH2014)

Pracovní tábor Langstein-Zweiberge, Německo, fragmenty táborové kuchyně, Tábor byl zřízen v dubnu 1944. Toho měsíce bylo přivezeno z koncentračního tábora Buchenwald prvních 18 vězňů. Krátce poté následovaly další transporty. V únoru 1945 se v táboře již nacházelo více jak 5000 vězňů ubytovaných ve 20 dřevěných barácích. Vězni byli nasazeni na stavbě 6km vzdálené podzemní letecké továrny „Malachit“. (LCH2014)

Pracovní tábor Langstein-Zweiberge, Německo, fragmenty umýváren. (LCH2014)

Pracovní tábor Langstein-Zweiberge, Německo, fragmenty hlavního revíru. Jednalo se o cihlovou stavbu s dřevěným obložním. Umístěno zde bylo 75 postelí. (LCH2014)

Pracovní tábor Langstein-Zweiberge, Německo, Tábor obsahoval 20 obytných baráků, každý 50m dlouhý a 12m široký s 2m širokou středovou chodbou. Na každé straně bylo 5 velkých a jeden menší pokoj. V barácích bylo často namačkáno až 400 osob. (LCH2014)

Areál bývalé továrny Rautal-Werke GmbH Wernigerhode, Německo. Během Druhé světové války zde bylo nasazeno více jak 5000 zahraničních civilních dělníků válečných zajatců a vězňů z koncentračního tábora Buchenwald. (LCH2014)

Pracovní tábor Wernigerhode, Německo, pobočka KZ Buchenwald, pohled na obytné bloky I, II a III. Za těmito baráky se nacházel ještě obytný blok IV, který však byl po zkončení války stržen. (LCH2014)

Pracovní tábor Wernigerhode, Německo, pobočka KZ Buchenwald, Blok V, Ubytování zde byli Kapo. V popředí fragmenty táborové kuchyně (LCH2014)

Pracovní tábor Wernigerhode, Německo, pobočka KZ Buchenwald, Na fotografii výše ubikace vězňů. Fotografie níže nám umožňuje nahlédnout do konstrukce obytných baráků. Prostor mezi vnitřním a vnějším dřevěným obložním byl vyplněn dřevitou vatou. Na vnější straně byla přibita lepenka. (LCH2014)

*Pracovní tábor Laura, Německo, pobočka KZ
Buchenwald, objekt ubikací SS. Strážní sbor čítal 40-150
mužů. (LCH2016)*

*Pracovní tábor Laura, Německo, pobočka KZ
Buchenwald, interiér bývalého bloku I, hlavních ubikací
vězňů. (LCH2016)*

*Pracovní tábor Laura, Německo, pobočka KZ
Buchenwald, Po levé straně dochovalý objekt táborové
kuchyně, po pravé straně blok 1, hlavní ubikace vězňů
(LCH2016)*

*Pracovní tábor Laura, Německo, pobočka KZ
Buchenwald, fragmenty táborových latrín (LCH2016)*

*Pracovní tábor Laura, Německo, pobočka KZ
Buchenwald, Blok 2, Táborové velitelství (LCH2016)*

Pracovní tábor Langenbielau I-Sportschule, Polsko, pobočka KZ Gross-Rosen, Roku 1941 byl v areálu zdejší sportovní školy SA zřízen pracovní tábor pro zahraniční civilní dělníky a roku 1943 pobočka koncentračního tábora Gross-Rosen, Vězni, poněkud Židé z Polska, Maďarska, Slovenska a Holandska pracovali v továrně Christian Derig AG. (LCH2016)

Bývalý pracovní tábor Dörnhau (Kolce), Polsko, Pobočka KZ Gross-Rosen byla zřízena v červenci 1944. V přízemí bývalé tkalcovny se nacházela táborová administrativa a hospodářské zázemí. Na prvním patře byl zřízen táborový revír, na druhém patře umístění práce schopní vězni. V táboře bylo najednou umístěno až 2000 osob. Od října 1944 tábor plnil funkci centrálního revíru pro všechny pracovní tábory angažované v projektu Riese. (LCH2014)

Pracovní tábor Reinowitz (Rýnovice u Jablonce nad Nisou), pobočný tábor KZ Gross-Rosen. Od podzimu 1944 byla hala C využívána k ubytování mužských vězňů. Objekt vězeňských ubikací, hala C, nebyl obehnan plotem z ostnatého drátu. Ostnatý drát nabitý elektřinou byl veden po izolátorech připevněných za okenními rámi ubikací. Vězni ze zdejšího tábora byli nasazeni jak ve strojírenské výrobě, tak i na zemních a stavebních pracích. (LCH2013)

Pracovní tábor Hirschberg (Jelenia Gora), Polsko, pobočka koncentračního tábora Gross-Rosen, objekt bývalé administrativní budovy, První vězni byli přivezeni v říjnu 1944 z Auschwitz II-Birkenau. Postupně zde bylo umístěno až 1000 osob.

Na začátku roku 1945, během evakuace koncentračního tábora Auschwitz a Gross-Rosen byly do Jelenie Gory nasměrovány transporty evakuovaných vězňů z Birkenau a Bolkowa.

Na konci února 1945 byl tábor evakuován.

Vězni nastoupili pochod do Rychnova, odkud byli po železnici odvezeni do Buchenwaldu. (LCH2014)

Hlavní brána vedoucí do bývalého pracovního tábora firmy Zittwerke, který se nacházel v kasárnách na okraji Žitavy. Součástí pracovního tábora byla i pobočka KZ Gross-Rosen.

V říjnu 1944 bylo do izolované části pracovního tábora firmy Zittwerke přivezeno z koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau 500 židovských žen, převážně Maďarek. 27. ledna 1945 byl přivezen transport 250 mužů z Buchenwaldu, Židé z Polska a Maďarska. Vzhledem k tomu, že mnohé maďarské ženy byly deportovány před relativně krátkou dobou, byly některé z nich těhotné. Tyto ženy, skrývající své těhotenství byly přiděleny na pracovní komanda a také zapracovány. Aby zaměstnavatelé netrpěli ztrátou zaškoleného personálu, byla v podkrovi zdejšího pracovního tábora zřízena vězeňská porodnice. Porodnice fungovala jako spádová rovněž pro okolní pracovní tábory (Ober-Hohenelbe, Liebau, Kratzau). Po porodu byly ženy navraceny zpět na původní pracovní místo. (LCH2014)

Pracovní tábor Landeshut (Kamiená Góra), Polsko, pobočka KZ Gross-Rosen, Tábor založen 16. července 1944. V táboře bylo umístěno 800 vězňů, Poláci, Češi, Slováci, Bělorusové, Ukrajinci, Rusové, Belgičané, Italové Francouzi. Vězni byli nasazeni v továrnách na kuličková ložiska, které sem byly přemístěny z německého Schweinfurthu, Werk I, II, a III. Werk I se nacházel 700 m od tábora, w bývalé textilní továrně, Werk II se nacházel v centru města, 1200 m od tábora. Werk III se nacházel v nedokončené hale, 2 km od tábora. Pracovalo se na dvě směny po 12 hodinách. 120 osob pobyt v táboře nepřezilo. (LCH2014)

Pracovní tábor Jawischowitz, Polsko, pobočka KZ Auschwitz, Fragmenty obytného baráku. (LCH2013)

Pracovní tábor Jawischowitz, Polsko, pobočka KZ Auschwitz, Socha horníka stávala kdysi při hlavní bráně tábora. Jejím autorem byl francouzský vězeň Markier (LCH2013)

Pracovní tábor Jawischowitz, Polsko, pobočka KZ Auschwitz, V popředí původní táborová lampa, stojící uprostřed bývalého Appelplatzu, v pozadí dochovalý objekt, umývárna a záchodů. Vězni byli do tábora přivezeni srpnu 1942, nasazeni u firmy Reichswerke Hermann Göring v uhelných dolech a také na stavbě elektrárny Andreas v blízkosti uhelného dolu. Komando sestávalo z cca 2000 vězňů. V lednu bylo komando evakuováno. (LCH2013)

Pracovní tábor Blechhammer (Blachownia-Slawiencice), Polsko, pobočka KZ Auschwitz III-Monowitz, Po levé straně táborové krematorium, po pravé strážní věž. (LCH2013)

Pracovní tábor Blechhammer (Blachownia-Slawiencice), Polsko, pobočka KZ Auschwitz III-Monowitz, vstupní brána. Původně židovský pracovní tábor síť Schmelt byl v dubnu 1944 převeden pod správu kmenového koncentračního tábora Auschwitz III. Vězni byli nasazeni na stavbě závodu na syntetická paliva Oberschlesische Hydrierwerke. V táboře bylo umístěno až 5500 vězňů. Ubytování byli v dřevěných barácích. Každý barák byl rozdělen na 6 světnic, v každé namačkáno 40 vězňů. Celkem v táboře zemřelo 400 vězňů. V lednu 1945 byl pracovní tábor evakuován do Gross-Rosenu. Evakuováno bylo 4000 mužů a 160 žen. 800 evakuovaných pochod nepřežilo. Chůze neschopní byli před odchodem zmasakrováni. (LCH2013)

Pracovní tábor Blechhammer (Blachownia-Slawiencice), Polsko, pobočka KZ Auschwitz III-Monowitz, Při strážní věži stále stojí část panelové ohrady, která lemovala celý tábor. Vrchní část zdi byla propletena ostnatým drátem. (LCH2013)

Pracovní tábor Blechhammer (Blachownia-Slawiencice), Polsko, pobočka KZ Auschwitz III-Monowitz, Nadzemní protiletectký kryt. Kryt se nacházel při každé strážní věži. (LCH2013)

Pracovní tábor Babitz, pobočka KZ Auschwitz, Polsko, V budově bývalé školy bylo od března 1943 ubytováno ca 340 vězeňkyň nasazených na zemědělských pracích na hospodářském dvoře SS. Na konci roku 1944 byly vězněné ženy poslány do Birkenau. (LCH2013)

Pracovní tábor Brünn (Brno), pobočka KZ Auschwitz, Brněnský tábor byl nejvzdálenější pobočkou koncentračního tábora Auschwitz. První vězni byli přivezeni 2. října 1943. Jednalo se o 251 vězňů, převážně Poláků. Nasazeni byli na stavbě Technické akademie SS a Policie. Ubytování byli ve třetím patře budovy a později rovněž v dřevěném baráku nedaleko budovy. Vězni byli rozděleni do tří pracovních komand. První komando bylo nasazeno na stavbě budovy, druhé na stavbě příjezdových cest, kopání kanalizace a na terénních úpravách. Třetí komando, čítající 20 vězňů bylo nasazeno na hospodářském statku SS Eichhorn. Komando nasazené na stavbě budovy bylo dále rozděleno na několik skupin dle profesí (tesaři, stolaři, zedníci). V polovině dubna byla zahájena Evakuace tábora. Brněnský tábor se tak stal posledním evakuovaným táborem KZ Auschwitz. (LCH2013)

Podpolní organizace v koncentračních táborech

O mužích a ženách, kteří byli v podpolních organizacích uvnitř koncentračních táborů angažováni a kteří často tuto službu zaplatili životem, dnes víme jen velmi málo, stejně jako o skupinách a organizacích jejichž byli členy a pomahači.

Iniciátory podpolních uskupení byly zpravidla vězněné vůdčí osobnosti boje proti Fašizmu, požívající mezi ostatními vězni dané národnostní skupiny vysoké autority. Obvykle se jednalo o sovětské důstojníky, komunistické činovníky, vůdčí osobnosti odboje. Hlavní směr činnosti uvnitř tábora obvykle udávala podpolní organizace národnostní skupiny v táboře nejdéle pobývajících nebo organizace majoritní národnostní skupiny. V obou případech se tak dělo za pomoci členů organizace, zastávajících klíčové posty ve vnitřní táborové správě.

Na hlavní organizaci se napojovaly menší skupiny i jednotlivci ostatních národností a v některých případech rovněž příslušníci strážních sborů naverbovaní z východních oblastí.

Národní podpolní organizace v koncentračních táborech, proto aby mohly zůstat neodhaleny a udržet si svůj vliv na vnitřní život tábora, musely často jednat stejně krutě a nekompromisně jako ti, kteří vězně do koncentračních táborů poslali. Současně však dokázali mnohé spolupojovníky uchránit od stíhání a jisté smrti. V prvním dílu Encyklopedie válečného zajetí a internace, věnovaném především válečnému zajetí, byla zmíněna souhrnná práce bývalých vězňů V.A Bujrejeva, A.I. Kuragina a S.G. Amvrosjeva z 15. 8. 1945 o protifašistické podpolní organizaci sovětských válečných zajatců v koncentračním táboře Neuengamme.

V tomto dílu encyklopedie bych se proto rád blíže zmínil o činnosti německé komunistické podpolní organizace v koncentračním táboře Buchenwald, o jejíž činnosti se dozvídáme z předběžného hlášení Egona W. Flecka a poručíka první třídy Edwarda Tenenbauma z 24. dubna 1945. Hlášení bylo téhož měsíce odesláno na velitelství 12. armádní skupiny, oddělení Publicity and Psychological Warfare

„Hlavní hybnou silou v Buchenwaldu byli němečtí komunisté. Ti se v táboře objevují již bezprostředně po jeho založení roku 1937, mimo politických vězňů zde byli zavřeni i kriminálníci a židé. Se zavedením vězeňské samosprávy se tito dostávají do různých funkcí.

Do roku 1942 byly tyto funkce obsazovány převážně německými kriminálníky. Postupně se k funkcím dostávají, díky své kvalifikaci a technickým znalostem, také komunisté. Časem se stali nepostradatelní.

V letech 1939-1940 měla německá komunistická skupina v Buchenwaldu 300 členů. Jejich postup do táborové správy, nebyl bez odporu vězňů-kriminálků, postupně však byl jejich vliv eliminován. Mnoho kriminálků bylo následně pověšeno, umláceno, usmrceno injekcí. Injekce byly specialitou táborového doktora, který se stal partyzánem komunistického hnutí. Příjezd velkých transportů Poláků z Auschwitz roku 1943 byl další výzvou pro komunistickou vládu.

V Auschwitz Poláci zastávali více méně podobná místa jako nyní komunisté. Snažili se proto po svém příjezdu obsadit tu samou pozici. Dle výpovědi jednoho informátora, byl jejich pokus zmařen zabitím velkého počtu těchto vězňů v tyfóvé experimentální stanici. Ke konci roku přijely velké transporty Francouzů a

Belgičanů. Díky svému západnímu vzhladu, představovali i ti ohrožení německé komunistické vlády. Téměř všichni z prvních konvojů byli posláni okamžitě do Dory, což znamenalo téměř jistou smrt. Kdokoliv, kdo si stěžoval, byl okamžitě poslán tam.

Jako zástupce francouzských vězňů v Buchenwaldu prosadili němečtí komunisté francouzského komunistu jménem Marcel Paul (bývalý městský radní v Paříži), Paul následně založil Francouzskou komisi, sestávající z francouzských vězňů Forcinala, Thomase a Marie. Jistý „Plukovník Mankes“, před zatčením velitel francouzského odporu, byl presidentem této komise. Francouzi byli jedna z mála národností, která dostávala balíčky červeného kříže. Ty se však nikdy nedostaly do svého cíle. Německá komunistická organizace rozhodla, že všichni vězni jsou druzi v táboře a proto by měli tyto zásilky sdílet. Velitel tábora souhlasil a tak všechny zásilky byly zasílány k táborovému staršínovi, který se poté staral o distribuci mezi jednotlivé vůdce bloků, od kterých se očekávala distribuce mezi vězně svěřeného bloku. Velitel tábora byl přesvědčen, že Francouzi jsou potíží sté a dal najevo, že nebude naslouchat jejich stížnostem. Francouzi byli rovněž nuceni dobrovolně se vzdát osobních zásilek adresovaných přímo jim. Ti, kteří protestovali nebo odmítli, byli dáni na transportní seznam.

Rozdělování získaných potravin neprobíhalo spravedlivě. Němci-důvěrníci měli vždy více než obyčejní vězni a tak kupříkladu americké konzervované mléko, které bylo zasláno v prosinci, popijeli němečtí vězni ještě v Březnu následujícího roku. Němci-komunisté měli vždy více kuřiva a jídla než ostatní. I po osvobození byli snadno k rozeznání díky silnému zdraví, i když byli v koncentráku déle než ostatní národnosti.

V pozadí německé komunistické organizace v Buchenwaldu bylo několik anonymních osob, které nezastávaly prominentní pozice, ale fungovaly jako politický direktorát. Tyto osoby dostávaly rozkazy a informace z venčí a tyto informace předávaly komunistickým vězňům. Moc komunistické organizace, jak již bylo výše zmíněno, spočívala v táborové správě. V táboře fungovalo několik tzv. „Komunistických pevností“

Jednou z těchto pevností bylo zásobovací oddělení a kuchyně, skrze kterou vybrané skupiny dostávaly výrazně větší přiděly, zatím co ostatní hladověli.

Další takzvanou pevností byl Revír, kde byli téměř výhradně komunisté a kde byli upřednostňováni jejich soudruzi. Všechna léčiva byla rezervována pro komunistické pacienty.

Další pevností byla Effekteammer. Sem přicházelo všechno osobní vlastnictví nově přichozích z desinfekční stanice, zlato a stříbro, včetně zlatých zubů z mrtvých a umírajících. Věci nižší hodnoty byly distribuovány mezi komunisty. Každý sovětský válečný zajatec například dostal jako znak solidarity náramkové hodinky. Každý německý důvěrník dostal dobré oblečení a mnoho dalších cenností.

Klíčová pozice moci byl však úřad Arbeitsstatistik. Zde byly formovány transporty. Přes to, že tato funkce byla vykonávána skrze SS důstojníka, drobnější úkoly byly delegovány na vězně-důvěrníky pracující v kanceláři. Těm bylo obvykle řečeno pouze kolik vězňů má být v transportu. Důvěrníci, kterými se po čase stali téměř výhradně komunisté-Němci, tak dostali moc nad

životem a smrtí všech vězňů. Stačilo jen zařazení do dobrého či špatného transportu.

Komunističtí důvěrníci byli zodpovědní za velkou část brutálních akcí v Buchenwaldu. Ne všichni němečtí komunisté však byli špatní. Táborový staršina byl všeobecně uznáván jako čestný a dobrý člověk. A byli zde i další. Tito muži však poslouchali rozkazy stínových politických direktorů.

2. září 1944 zahájili komunisté z Buchenwaldu přípravu konspiračního plánu, který měl vést k hromadné vzpouře nejen v Buchenwaldu, ale i v ostatních koncentračních táborech. V pozadí celého plánu stál rakouský komunist Gustav Wegerer, jemuž pomáhal táborový staršina Rolschke. Wegerer byl významným komunistickým činovníkem, který strávil mnoho času v Rusku. Společně s ostatními Rakušany a Němci, převážně zaměstnanými ve skladišti osobních věcí (Effektekammer),

„komunistické pevnosti“ navázal kontakt s komunistickými buňkami v Doře a Sachsenhausenu. Jednu noc však skupina začala pít ve skladu. Začalo se mluvit nediskrétně v přítomnosti Rakušana jménem Straat, který tvrdil, že je naturalizovaný anglický občan. Straat to co slyšel, řekl kriminálnímu vězni, který informoval SS. Informace se dostala na táborové politické oddělení a odtud na gestapo.

8 angažovaných bylo zatčeno a následovali další.

Všichni byli posláni na gestapo do Weimaru.

3 týdny později byl zatčen i Röschke. Röschke byl shledán jako spoluviník, protože selhal v zabrání vzpoury. K překvapení, několik ze zatčených mužů z Buchenwaldu bylo později vráceno zpět.

V koncentračním táboře Buchenwald fungovala rovněž dobře organizovaná česká skupina. Češi měli do roku 1940 určitý zvýhodněný status. V Buchenwaldu si zřídili vlastní národní komisi v demokratickém duchu.

Početnou podpolní skupinu v koncentračním táboře Buchenwald zformovali rovněž sovětsí váleční zajatci. Jednalo se o skupinu 800 mužů, kteří přežili masové popravy. Byli drženi v oddělených blocích. Mezi nimi bylo schováno 2-6 plukovníků sovětské armády. Dařilo se jim špatně. Poté co bylo vyměněno velení tábora a místo Kocha nastoupil nový velitel, zacházení se zlepšilo. Starší ruský důstojník jako reprezentant domoviny pracujících měl velký vliv na německé komunisty. Jeho slovo bylo zákon. Ale moc toho nevyužíval. Většina Rusů byla evakuována před příchodem Američanů.

V táboře byli rovněž Francouzští, holandsí a španělsí komunisté“

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oswiecim), Polsko, Kasárny SS (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz I (Oswiecim), Polsko, jídelna SS (LCH2016)

Koncentrační tábor Auschwitz II-Birkenau, Polsko, hlavní budova kasáren SS (LCH2016)

Správa koncentračního tábora

Koncentrační tábory byly podřízeny Inspektorátu koncentračních táborů-úřední skupina D, v jehož čele stál SS- Brigadeführer Richard Glücks. Inspektorát byl podřízen SS- hlavnímu úřadu pro hospodářství a správu (WVHA), v jehož čele stál SS- Gruppenführer Oswald Pohl, jehož přímým nadřízeným byl Reichsführer SS Heinrich Himmler.

V čele koncentračního tábora stál obvykle důstojník o hodnosti SS-Sturmbannführera.

V kompetenci velitele koncentračního tábora bylo zpravidla 6 oddělení, skrze která byl řízen celý aparát koncentračního tábora, poboček hospodářských podniků SS (DAW, DEST) i množství detašovaných pracovních komand:

Komandatura- oddělení sestávalo z bezpečnostního oddělení SD, zpravodajského oddělení (Nachrichtendienst), transportní služby (Fahrbereitschaft), personálního oddělení, skladu zbraní, kantýny-SS a soudu-SS, ubytovacího a stravovacího oddělení, kasy.

Administrativa-vyřizovala požadavky na potraviny a výstroj pro strážné SS i vězně, spravovala majetek vězňů, zajišťovala nákup surovin a materiálu, spravovala hospodářské objekty v táboře, zajišťovala údržbu tábora. Politické oddělení- Oddělení bylo služebně podřízeno SS-říšskému hlavnímu bezpečnostnímu úřadu RSHA, v čele kterého stál SS Gruppenführer Ernst Kaltenbrunner.

V čele oddělení stál úředník gestapa.

Oddělení přejímalo vězně zatčené oblastními služebnami Gestapa a Kripa. Na základě příchozích nařízení zde byly vystavovány příkazy k popravě osob zde uvězněných a následně vystavovány úmrtí listy, o čemž byla informována rodina a příslušné úřady. Politické oddělení provádělo rovněž výslechy a pátrání po tajných skupinách v táboře.

Vězeňský tábor- obvykle sestával z několika sekcí (židé, árijci, privilegovaní vězni, trestní, rukojmí zadrženi v rámci represálií, pracovní-výchovný tábor).

Pracovní nasazení- tomuto oddělení byly podřízeny:

a) Provozy podniků SS (DAW, DEST...) nacházející se uvnitř perimetru či bezprostřední blízkosti koncentračního tábora.

b) Kancelář Bauleitung která zajišťovala výstavbu tábora, potřebné infrastruktury, hospodářských provozů a továren přidružených k táboru. Bauleitung obvykle disponoval třemi pracovními komandy Waldkommando- opracovávání dřeva, nivelace terénu, výkop základů

Transportkommando- transport materiálu

Baukommando- stavba baráků

c) Detašovaná pracovní komanda

Zdravotní oddělení- V čele oddělení stál šéflékař SS.

V jeho kompetenci byla nemocnice-SS, lékárna, nemocnice pro vězně, krematorium, desinfekční plynová komora a plynové komory určené k vraždění.

Školící oddělení- Ve strážním sboru docházelo často ke změnám. Nově příchozí bylo nutno připravit na službu ve sboru. Za tímto účelem bylo zřízeno školící oddělení, které připravovalo strážné pro výkon služby.

Skrze toto oddělení byli strážní seznamováni s nejnovějšími nařízeními hlavního hospodářského úřadu SS. Protože ve sboru byla řada analfabetů, z Polska, Lotyšska a Litvy byly organizovány i výukové programy

a kulturní akce.

Strážní sbor-SS- sbor obvykle sestával jak z říšských Němců, tak i z Volksdeutsche a neněmeckých strážných z Ukrajiny, Litvy, Lotyšska, Estonska.

Strážní sbor byl rozdělen na několik kompanií. Každá kompanie sestávala z 145-150 SS-manů a byla dále rozdělena na tři oddíly.

Koncentrační tábor Neuengamme, Německo, kasárna SS, V popředí kašna, která zkrášlovala místo, kde strážní trávili volný čas v kasárnách, v pozadí protiletický kryt. Na volném prostranství stálo 10 dřevěných baráků, ve kterých se nacházely ubikace, revír, sklady. (LCH2016)

Koncentrační tábor Neuengamme, Německo, kasárna SS, garáže (LCH2016)

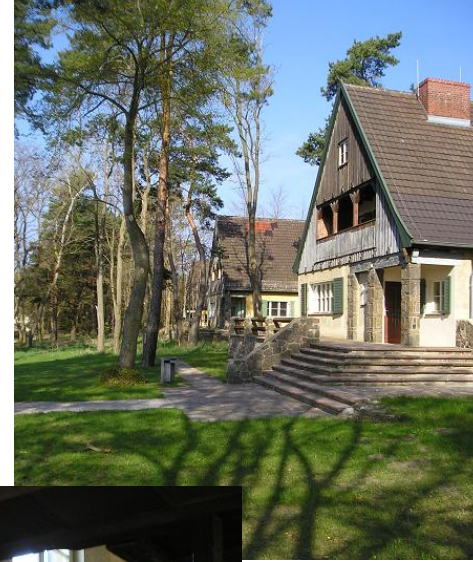

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, jídelna SS (LCH2016)

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, ubikace strážního sboru SS (LCH2016)

Koncentrační tábor Buchenwald, Německo, ubikace strážního sboru SS, V blízkosti kasáren byla zřízena malá Zoo. (LCH2013)

Koncentrační tábor Ravensbrück, Německo, Na fotografii výše kasárny strážního sboru SS, níže jídelna. Po pravé straně vily určené pro velitele tábora a důstojnický sbor, který vily obýval se svými rodinami. (LCH2013)

Zdravotní situace v koncentračních táborech-vývoj

Za účelem umístění raněných a nemocných vězňů, byly v kmenových koncentračních táborech a na detašovaných pracovních komandech zřizovány takzvané Revíry (táborové nemocnice).

V čele revíru stál lékař SS, kterému bylo podřízeno několik doktorů a zdravotníků z řad vězňů. Revíry byly obvykle jen velmi špatně vybaveny. Vězni byli často přijímáni až na samé hraně celkového tělesného vyčerpání, s vysokými horečkami.

Jen málo z těch, jejichž stav nesliboval brzké vyzdravení bez nutnosti složitějších operací, se z revíru vrátilo zpět. Ostatní, trpící v důsledku pracovních úrazů, infekčních chorob, celkového tělesného vyčerpání, neléčených chorob, mučení a lékařských pokusů, byli usmrceni injekcí, plynem nebo zastřeleni.

Vzhledem k tomu, že v letech 1941-42 převážná část koncentračních táborů nedisponovala plynovými komorami, byli vězni posíláni v rámci akce 14f13 do center euthanasie. Později jsou vězni odesíláni do táborů Auschwitz II-Birkenau, Majdanek, Mauthausen. Součástí táborových revírů bylo vždy infekční oddělení a karanténa. Karanténa sloužila k izolaci nově příchozích vězňů. Vězni zde pobývali zpravidla 14 dnů. Během této doby byli desinfikováni, oholeni a zaregistrováni. Následné dny trávili vězni namačkáni na podlaze dřevěných baráků. Doby trávené v izolaci bylo částečně využíváno k seznamování s táborovým řádem a základními povely.

S deportačními vlnami 1942-43, na které koncentrační tábory nebyly připraveny, vzal systém izolace nově příchozích za své. Nově příchozí byli nuceni spát na podlaze nedokončených obytných baráků či v provizorních přístřešcích za zoufalých hygienických podmínek. Brzy se v táborech začaly objevovat případy tyfu a cholery, které po krátké době obvykle přerostly v epidemii a následnou izolaci tábora.

Situace se stabilizovala teprve se stavebním dokončením ubikací a nezbytné infrastruktury.

Případy epidemií byly v době, kdy do koncentračních táborů byla převáděna zbrojní výroba, zcela nežádoucí. Izolace nově příchozích a těch, u kterých se infekční nemoci projeví, byla po stabilizaci situace striktně dodržována.

Zajatcům pracujícím pro SS, v táborových dílnách a na pracovních komandech byly pravidelně odebírány vzorky vlasů a krve, které byly následně posílány do laboratoře Hygienického institutu Waffen SS v Auschwitz. Institut vznikl roku 1942 a byl pobočkou berlínského hlavního institutu hygieny SS. Zde byly zaslané vzorky vyšetřeny. Tímto způsobem byla hlídána přítomnost infekčních chorob uvnitř kmenových táborů. S odlivem práce schopných vězňů na detašovanou pracovní komanda, stávají se kmenové koncentrační tábory nejen záchytnými místy pro nové transporty deportovaných a ubikacemi těch, kteří pracovali pro správu tábora nebo v přidružených provozech, ale v nezanedbatelné míře rovněž záchytným místem pro práce neschopné vyreklamované z pracovních komand. Tato změna vedla k rozšiřování táborových revírů na úkor ostatních sekcí. Jako příklad možno uvést koncentrační tábor Dachau. Zatím co roku 1939 sestával zdejší táborový revír ze dvou dřevěných baráků 10x50m. V dubnu 1945 to již bylo 17 baráků.

Krankenrevierbaracke A (Ambulance a operační sál)

Krankenrevierbaracke B (kancelář, doktor SS a márnice), revír a karanténní blok 1-29.

V revírním bloku 1 byly prováděny pokusy s malárií a flegmónou, v revíru 3 se nacházelo oddělení interny. Prováděny zde byly rovněž pokusy s malárií.

V revíru 5 se nacházelo oddělení pro nemocné TBC, v roce 1942 se zde konaly rovněž pokusy s vysokou teplotou a podchlazením pro Luftwaffe. Cílem bylo zjistit, jak nejlépe zahrát piloty, kteří museli nouzově přistát na moři.

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, dochovalé baráky táborového revíru (LCH2016)

K opětovnému zhoršení zdravotní situace v kmenových koncentračních táborech, především pokud hovoříme o infekčních nemocech, dochází na přelomu let 1944/45. Do kmenových koncentračních táborů na západě začaly proudit desetitisíce evakuovaných vězňů. Karanténa nově příchozích nebyla možná. Z izolovaných částí revíru se staly tábory smrti, ve kterých byli vězni zcela ponecháni svému osudu.

Odesílatel: Posádkový lékař Waffen SS Weimar

Buchenwald 31. března 1945

Adresát: Velitele úřadu DIII Oranienburg

Čtvrtletní zpráva o zdravotních podmínkách od 1. ledna 1945 do 31. března 1945

1. průměrný stav v táboře 77390

Žen na pracovních komandech 23289

2. případy úmrtí v KL Buchenwald a na pracovních komandech

Muži

Přirozená

smrt	leden	1959	
	únor	3709	
	březen	4617	10285

Nepřirozená

smrt	leden	18	
	únor	397	
	březen	52	467

Ženy

Přirozená

smrt	leden	28	
	únor	17	
	březen	25	70

Lager SIII

Přirozená smrt. 12. 12. 44 - 4. 2.45 1506

do 31.3.45 843 2349

Nepřirozená smrt 12. 12. 44 - 4. 2.45 15

do 31.3.45 16 31

Vysoký počet vězňů, kteří v únoru v KL Buchenwald zemřeli nepřirozenou smrtí, se vysvětluje silnými leteckými útoky na Gustloffwerke Weimar i důsledkem odstřelování transportních vlaků.

3. staniční ošetření (v průměru za den)

v KL Buchenwald (mužů) 2264

v pobočných táborech, včetně SIII 2106

Žen v pobočných táborech 492 4862

4. Ambulantní ošetření (v průměru za den)

v KL Buchenwald 2332

Mužů na vnějších komandech (včetně SIII) 4144

Žen na vnějších komandech 1589 8065

5. V hlášené době byla provedena jedna sterilizace

6. V infekční nemoci v KL Buchenwald

Skvrnitá horečka (29. 3. 1945 převzato z Bad Sulza) 28

Úplavice 99

Podezření na Úplavici 114

Spála 21

Tuberkulóza plic 410

Erysipel 104

Trachom 7

7. všeobecná hygienická situace

V proslém hlášeném období byl obrázek tábora ovlivněn především silným přílivem z evakuovaných táborů.

Jedná se především o vězně z táborů Auschwitz, Gros-Rosen a Stutthof, kteří byli přivedeni ve velmi oslabeném stavu. Z tohoto důvodu došlo k výraznému nárůstu případů úmrtí, jakož i stavu nemocných. Jmenovitě se jedná o následující transporty 26. a

27.1.1945 2750 mužů z Auschwitz (stav špatný)

6.2.1945 2500 mužů z Sachsenhausenu (stav špatný)

10.2.1945 2400 mužů z Auschwitz přes Gros-Rosen (stav velmi špatný)

11.2.1945 2000 mužů z Auschwitz přes Gros-Rosen (stav velmi špatný)

12.2.1945 2500 mužů z Auschwitz přes Gros-Rosen (stav velmi špatný)

7.3.1945 1000 mužů z Gros-Rosen (stav velmi špatný)

Přes to, že přírůstky byly silně zavšiveny, bylo nebezpečí skvrnitého tyfu, skrze kontroly a okamžitou izolaci jednotlivých případů, zažehnáno.

Nově se počet nemocných skvrnitým tyfem opět zvýšil, protože z Bad Sulza byla přivezena řada nemocných skvrnitým tyfem.

Počet nemocných průjmem byl mezi nově příchozími z evakuovaných táborů velmi vysoký a vedl k podezření na úplavici. Se začátkem teplého období je sledován pokles případů. To samé platí i pro nemocné Erysiplem. Díky zajištění nového revírního baráku, který slouží jako stanice pro nemocné TBC, se nabídla možnost ve zvýšeném množství nemocné s podezřením na TBC izolovat. Sanitní podmínky, obzvláště v takzvaném malém táboře, kde jsou bloky zoufale přeplněny, se tak částečně zlepšily. V hlášeném čase byla stažena rozdílná detašovaná komanda.

7. 1. 1945 komando Schwerte

16. 2. 1945 Magdeburg BRABAG a Eisenach BMW

9. 3. 1945 Hale-Siebel

10. 3. 1945 Düsseldorf.

V posledních dnech, důsledkem vojenského vývoje také vnější komanda Kasel, Arolsen a obě komanda z Bochum

II. Vojsko

1. síla osádky 52/7494

2. případy úmrtí 5

3. nemocní na revíru v denním průměru 26

4. ambulantní ošetření v denním průměru 93

5. infekční nemoci 31. 3. 1945

Go. 1

Krysipel 3

III. Ruský zajatecký tábor

1. Osazení 30. 3. 1945:

v KL Buchenwald 890, v SIII 368

v komandu Malachyt 24

v komandu Schwalbe 19

2. Případy úmrtí 1. 1. 1945 - 31. 3. 1945 7 mužů

3. nemocní na revíru v denním průměru 72

Stravování

Vězeňská strava byla připravována v táborových kuchyních, odkud byla 3x denně vydávána a ve várnících vězni konajícími službu přenášena do obytných baráků, kde byla blokovým kápem rozdělována. Vznikl tak prostor jak se zbavit těch, kteří se blokovému nelíbili a přilepšit těm kterým blokový chtěl přilepšit.

Oficiální týdenní přiděly pro vězně koncentračních táborů při nasazení v živnostenském hospodářství, červen 1941 a duben 1944 (v gramech)

	Nežidé (červen 1941)	Nežidé (duben 1944)	Židé (duben 1944)
Maso			
Normálně pracující	320g.	200g.	200g.
Děle nebo v noci pracující	480	max.340	max.340
Těžce nebo mimořádně	max.640	480	max.340
těžce pracující			
Tuk (margarín)			
Normálně pracující	200	183	183
Děle nebo v noci pracující	220	203	203
Těžce nebo mimořádně	max. 300	max.283	203
těžce pracující			
Chléb			
Normálně pracující	2740	2600	2600
Děle nebo v noci pracující	3340	3280	3280
Těžce nebo mimořádně	bez údaje	max.4000	3280
těžce pracující			

Detasované pracovní komando Bochum, týdenní potravinové přiděly z ledna 1945

Maso a masné výrobky	
normálně pracující	280g.
dlouze pracující	140g. přídavek za dlouhou a noční práci .
Vepřové maso	
normálně pracující	50g.
dlouze pracující	50g
Chleba normálně pracující	2500g.
přídavek pro těžce pracující	1400g.
přídavek za práci v noci	780g.
Žitná mouka	125g.
Cukr	80g.
Marmeláda	100g.
Tvaroh	100g.
Kafé	37,5g.
Zelenina	170g.
Kořenová zelenina	330g.
Mléko	0,25l
Čerstvé maso	62,5g

Ke snídani obvykle bylo vydáváno ½ litru řídké polévky nebo černá káva bez cukru, vyráběná z různých náhražek a denní přiděl chleba. Na oběd bylo vydáno ¾ l polévky a večer ½ l polévky. Polévky byly připravovány z hrachu, zelí, mrkve, tuřínu a brambor. Krupicové nebo hrachové polévky, které byly hodnoceny jako nejlepší, byly ojedinělé. Chléb byl dobavován naprosto nepoživatelnými přísadami, pilinami, kůrou.

Ke chlebu bylo na snídani někdy vydáno 10-20g. margarínu nebo koňského salámu, občas s marmeládou, sýrem nebo mlékem. Potravinovou situaci měli pracující vězni možnost od roku 1943 částečně vylepšit za pomoci táborové kantýny, kde bylo ke koupi mimo cigaret a tabáku také nakládané ovoce, neloupané sladké brambory, občas také Blutwurst (uzenina).

Prämienscheinen

Roku 1943 vydalo WVHA, v rámci snahy o zvýšení pracovního výkonu, nařízení o prémiech pro vězně koncentračních táborů. Dle tohoto nařízení měli být vězni za dobrý pracovní výkon odměňováni v táborové měně. Za tyto, takzvané Prämienscheinen si vězni mohli koupit v táborové kantýně cigarety, potraviny anebo návštěvy vězeňských bordelů, které v některých koncentračních táborech byly zřízeny.

V koncentračním táboře Neuengamme dostávalo na podzim 1943 kupóny 40-45% všech vězňů. Tito muži pracovali ve vězeňských provozech Messap, Jastram, DAW a Ziegler-Werke. Maximální obnos, který dostával Kapo nebo předák byl 10 marek týdně.

Specialisté v táboře jako krejčí a ševci dostávali 4 marky týdně, táborový staršina 5 marek, pomocní dělníci průměrně 1,5 Rm týdně.

V té době stálo v táborové kantýně 20 cigaret 3 marky, návštěva táborového nevěstince 2 marky.

Prämienscheinen kupovali zaměstnavatelé detašovaných pracovních komand s předstihem od správy kmenového tábora. Výdej prémie byl vždy před nastoupením celým komandem, aby i ostatní byli motivováni k vyšším výkonům.

Ošacení

Vězni nosili bez ohledu na počasí plátěnou blůzu a kalhoty s modro-bílými pruhy. Někteří privilegovaní vězni směli nosit obnošené civilní oblečení po zemřelých vězňích. Od roku 1944, kdy vězeňských pruhovaných oděvů již nebyl dostatek, byl civilní oděv vydáván rovněž pracovním nasazeným vězňům. Na záda byl v takovém případě našit kus vězeňské pruhované látky, nebo označení provedeno barvou.

Vězni byli obuti do dřeváků. Aby se v zimních měsících vyhnuli omrzlinám, vkládali do bot balící papír nebo prázdné pytle od cementu.

Opravy ošacení prováděli vězni sami.

Vězni pracující v tkalcovnách odnášeli tajně kousky látky a šili si z nich nákrčníky, vesty, onuce.

Úmyslné poškození vozidel připravených pro frontu Odeslatel SS- Panter-Grenadier-Division „Totenkopf“ Nachschublager Buchenwald 25. 10. 43

Adresováno: Velitel tábora KL Buchenwald

Vězeň Ladislav Gomola Nr.6075 z vězeňského komanda zásobovacího skladu SS-Panzer-Grenadier Division „Totenkopf“ upozoroval dnes dopoledne, jak se někdo pohybuje na sběrném parkovišti vozidel zásobovacího skladu. Při bližším zjištění uviděl jmenovaný vězeň Brügge Nr.17342 jak odřezává čalounickou látku ze sedadel. Gomola dovedl vězně s předmětem doličným ihned do pisatelny a nahlásil veliteli zásobovacího skladu celou událost.

Při bližším šetření bylo zjištěno, že Brügge měl pod blůzou další kus čalounění.

Výsledkem šetření bylo zjištění, že během dvou dnů bylo čalounění vyříznuto celkem ze 4 vozidel. Při tom se jedná o vozidla, která stála připravena k odjezdu na frontu a nyní musí být opět vzata do opravy. Vyříznutý materiál je těžko k dostání“

Dle protokolu s vězněm Johannesem Brügge bylo zjištěno, že si vězeň z vyříznutého materiálu chtěl zhotovit zimní oděv. Vězeň byl pro výstrahu ostatních v říjnu 1943 popraven.

K snadnému rozlišení vězňů byl vězeňský oděv opatřen mimo identifikačního čísla rovněž barevnými trojúhelníky, které v závislosti na barvě a orientaci udávaly příslušnost k jedné z níže uvedených kategorií.

Političtí vězni - červený trojúhelník

Kriminálníci - zelený trojúhelník

Emigranti - modrý trojúhelník

Přivrženci bible - fialový trojúhelník

Homosexuálové - růžový trojúhelník

Asociálové - černý trojúhelník

Pokud nad trojúhelníkem byl ještě pruh stejné barvy, jednalo se o vězně, který byl v koncentračním táboře vězňem opakovaně. S tímto označením se však setkáváme spíše ojediněle.

Pokud měl trojúhelník pod sebou černý terčík, jednalo se

o příslušníka trestné kompanie. Pokud byl trojúhelník příslušné barvy podložen žlutým trojúhelníkem opačně orientovaným tak, že tvořil Davidovu hvězdu, jednalo se o židovského vězně příslušné kategorie. Dále existovaly speciální znaky. Pokud na trojúhelníku bylo natištěno písmeno T, jednalo se o českého vězně, pokud P jednalo se o polského vězně. Přetočený trojúhelník červené barvy byl určen vězňem příslušníkům Wehrmachtu.

Evakuace kmenových koncentračních táborů a pracovních komand-Pochody smrti (První a druhá fáze)

Negativní vývoj událostí na východní frontě, přiměl říšského vůdce Adolfa Hitlera, v červenci 1944, k vydání rozkazu o evakuaci koncentračních táborů, detašovaných pracovních komand a pracovních táborů na východě. Tak se začala psát první kapitola evakuace.

Evakuace postihla mimo jiné koncentrační tábory Majdenek v Polsku, Keiserwald v Lotyšsku a Klooga v Estonsku.

Vězni byli vysláni na pěší pochod, v lepším případě naloženi do nákladních vozů a poslání do koncentračních táborů Stutthof, Auschwitz, Gross-Rosen, Ravensbrück, Natzweiler, Mauthausen. O těchto prvních evakuačních transportech není příliš mnoho známo. Z archivních fondů se dozvídáme pouze o transportu 1200 vězňů z Majdanku do Auschwitz, který byl vypraven v červenci 1944. Do Auschwitz transport dorazil v srpnu 1944. Strastiplnou cestu přežilo jen 200 židovských žen. Pro svůj zbídačený stav byly po příjezdu usmrceny.

Druhá fáze evakuace započala v lednu 1945. Silná sovětská ofenziva vedla toho měsíce k evakuaci koncentračních táborů Stutthof, Auschwitz I, II, III, Gross-Rosen a podřízených pracovních komand. S přípravami evakuace koncentračního tábora Stutthof bylo započato 23. ledna 1945. Toho dne bylo, na rozkaz velitele koncentračního tábora, všechno cenné ale pro tábor nikterak životně důležité zboží a předměty naloženy do beden a odvezeny do skladů v gdaňském přístavu.

Další události na sebe nenechaly dlouho čekat. Příkaz č.3 k evakuaci tábora (5:00) velitel koncentračního tábora Suttowo 25. ledna 1945

„1. dle rozkazu vyššího SS- a policejního vůdce pro oblast Weichsel, SS- Gruppenführera a Generalleutnanta Waffen-SS Katzmana, budou mužští a ženští vězni počínaje 25.1.1945 6:00 evakuováni.

V tábore zůstanou jen nemocní, pochodu nezpůsobilí a ti ponecháni za účelem demontáže tábora, jejichž počet je omezen na minimum. Na tento úkol musí být nasazeni především němečtí vězni.

2. Provedení celé evakuace přebírá SS-Hauptsturmführer Meyer (transportní velitel).

Jemu je k dispozici přidělen SS-Unterscharführer Weiss a dále lékař SS Hauptsturmführer Dr. Laub.

K dispozici je dále přidělen osobní vůz (SS-16 702), natankován a vybaven dvěma rezervními kanystry.

3. Pro evakuaci je stanovena následující trasa: Stutthof, Nickelswalde, přeprava přes Vislu a poté pokračovat dál přes zdymadla na Schusterkrug, Schmorblock, Klein Zünder, Gross-Zünder, Trutenau, Praust, Straschin,

Bankau, Löblau, Kahlbude, Nestompol, Zuckau, Seefeld, Zahlesne, Pomiczyn, Lusi, Gaddenow, Lauenburg.

Předpokládáno 7 dnů pochodu.

Pro první dny bude stanoven zvláštní plán.

Pro nedostatek map mohou být mapy vydány jen transportnímu veliteli.

Pro zamezení zdržení kolon se transportní velitel postará o včasné popsání cest.

4. Vězni budou rozděleni na muže a ženy do pochodových kolon o 1000 vězňích. Přidělování do kolon se provádí dle příslušnosti do bloků v tábore. Za rozdělení odpovídá velitel transportu.

Mezi jednotlivými pochodovými kolonami je nutno udržovat vzdálenost minimálně 5km.

K pochodovým kolonám mimo jiné nastoupí i kápo příslušného bloku, který bude podporovat velitele kolony.

Jako velitel doprovodného strážního sboru je naznačen SS-Hauptsturmführer Haufschild a SS Hauptsturmführer Tachesny, kteří podléhají transportnímu veliteli.

K dalšímu zajištění pochodových kolon jsou skrze SS Hauptsturmführera Haufschilda nasazeni psovodi, 2 psovodi zůstanou předběžně v tábore.

Pro zvláštní bezpečnostní úkoly budou mezi evakuační kolony vyčleněny 2 rezervní skupiny, každá s 1 poddůstojníkem a 10muži. Tyto skupiny budou pochodovat na konci 3a 6 pochodové skupiny.

Rozdělení celého strážního sboru přebírá SS Hauptsturmführer Reddig.

Bezpečnost je během pochodu zajištěna všemi prostředky. Pokusy o útěk a vzdor musí být bez ohledu potlačeny zbraní.

6. Pro označení cesty, přípravu noclehu atd. je k dispozici veliteli transportu Vorkommando s 1 důstojníkem a 10muži.

7. O do vyzbrojení strážných se postará SS-Hauptsturmführer Reddig. Budou vydány ruční granáty a mimo to 21 kulometů.

Strážní si ponesou malou polní. Chybějící chlebníky, helmy, sumky, musí být vydány. Soukromá zavazadla budou uložena do beden a odeslána zvlášť.

8. Vydána bude strava na dva dny. Následující strava bude vydána z meziskladu, zřízeného v pobočném tábore Burggraben. Velitel správy tábora je zodpovědný za to, že sklad bude včasné naplněn. Na transport potravin bude přidělen nákladní vůz. Velitel správy musí zajistit dostatek jídelních mís a lžic. Nezbytné misky budou vyfasovány ve stravovacím skladu.

9. Za účelem lékařského ošetření je v každé pochodové koloně z řad vězňů vybrán jeden doktor a 2 vězni-pečovatelé.

Pro zásobování medikamenty a zdravotnickým materiálem jsou zřízeny speciální lékařské zásobárny, jejichž zřízením je pověřen SS Hauptsturmführer Dr. Plaza.

1. dne pochodu bude pochodovat SS Hauptsturmführer Dr. Plaza a jemu podřízený SDG na konci 2. pochodové kolony.

Lékařské zásobovací stanoviště bude zřízeno v tábore Kochstedt b./Praust. Z kolony odpadnuvší vězni jsou v jednotlivých obcích předání policejní stráží a později naloženy na saně poslední kolony.

Pro výkop hrobů během transportu sestaví transportní velitel speciální oddíl hrobníků. Pohřbívání probíhá na ústní rozkaz. Potřebné nářadí je vydáno v koncentračním

táboře a vezeno na saních.

10. Pro dopravu nemocných bude dáno veliteli transportu k dispozici 6 saní. Jako kočí jsou nasazeni vězni. Rozdělení těchto saní v celém pochodovém tělese je záležitostí transportního velitele.

O zhotovení chybějících saní se postará velitel správy. Koně jsou převzati z velitelství, DAW a stavební kanceláře.

1 kůň je veden jako rezervní.

11. převoz přes Vislu u Nickelswalde je zajištěn železničním přívozem nebo připravenými tažnými čluny. Za převoz přes řeku je zodpovědný SS Untersturmführer Thun a SS-Untersturmführer Lenosit. Během přepravy budou oba důstojníci setrávat v Nickelswalde. Odjezd z tábora 25. 1. 1945 časně z rána osobním vozem, zpět se navrátí po dokončení přepravy prostředkem, který bude k dispozici.

12. Transportní velitel je odpovědný za to, že denně, nejpozději do 20:00 hodin, přijde hlášení o pozici jednotlivých kolon s udáním mimořádných událostí. Tato hlášení jsou adresována na štáb vyššího SS a Policejního velitele pro oblast Weichsel.

Pokud možno podávat telefonní hlášení na koncentrační tábor Stutthof nebo na pobočný pracovní tábor Burggraben s žádostí o předání na KZ Stutthof-SS-Sturbannführer a velitel Hoppe.

Velitelství koncentračního tábora Stutthof 25. ledna 1945

„Plán pro první den evakuace vězňů z koncentračního tábora Stutthof

Evakuační kolona 1.

6:00 odjezd po úzkokolejně železnici ze stanice Waldlager-Stutthof do Nickelswalde. Přestup v Nickelswalde, přeprava přes Vislu a poté přejezd po železnici do Trutenau. Z Trutenau pokračovat dále skrze Praust do Straschin-Pranhschin. Tam první den oddychu
Evakuační kolona 2.

6.30 odjezd úzkokolejnou železnici ze stanice Waldlager-Stutthof do Nickelswalde. Z Nickelswalde přes Vislu úzkokolejným přívozem, nebo připravenými tažnými loděmi, nákladními a vlečnými čluny. Pokračovat skrze zdymadla do Schusterburgu, Trutenau a dále do tábora Kochstedt/Praust, tam první den oddychu.

Evakuační kolona 3.

7:00 pěšky ze Stutthofu přes Strefen do Nickelswalde, převoz přes Vislu a pokračovat do Trutenau a tam první den oddychu.

Evakuační kolona 4.

8:00 odchod ze Stutthofu do Nickelswalde, po převozu přes Vislu pokračovat v pochodu do Gross-Zünder a tam první den oddychu.

Evakuační kolona 5.

9:00 odchod ze Stutthofu do Nickelswalde. Po přepravě přes Vislu pochod do Gross-Zünder a tam první den oddychu.

Evakuační kolona 6.

10:00 odchod ze Stutthofu do Nickelswalde. Po převozu přes Vislu pokračovat v pochodu do Klein Zünder a tam první den oddychu.

Evakuační kolona 7.

Odjezd úzkokolejnou železnici do Nickelswalde.

Z Nickelswalde pěšky do Schönbaumerweide.

Odjezd soupravy bude dodatečně ústně stanoven

Evakuační kolona 8

Odvoz nebo odchod bude v průběhu 25. 1. 1945 nebo 26. 1. 1945 ústně stanoven. “

Promyšlený evakuační plán sledoval jediný cíl, a to přivést co nejvíce vězňů na západ, kde jich bylo zapotřebí na stavbách podzemních továren a v jejich provozech, na opravách spojeneckými bombami poškozených zbrojních závodů, na zprůjezdňování cest, opravu železničních tratí, odstraňování nevybuchlých bomb. Třetí říše byla v ruinách, všechna kola se však stále točila pro Říši a k tomu byly potřeba nové pracovní síly.

Rychlost s jakou sovětská vojska postupovala na západ, donutila velitele koncentračního tábora Stutthof přijmout zcela jiný evakuační plán, neřízený a improvizovaný. Nebylo zachováno plánovaného pořádku ani počty vězňů v jednotlivých kolonách. Vězni byli seskupeni do 9 kolon v počtu od 800 do 1600 osob, ze kterých 2 poslední vyšly z tábora ráno 26. ledna 1945. Na cestě byli vězni do 4. února 1945. Podmínky byly smrtelné. Byla třeskutá zima, až 25 stupňů pod nulou. Vyhladovělí vězni byli oděti jen ve vězeňských šatech, obuti ve dřevácích, nohy omotané papírem nebo hadry. Poté co tábor opustilo 11000 vězňů a část strážního sboru SS, byl koncentrační tábor zanechán v naprostém chaosu. Zhroutilo se zásobování, protože důstojníci z táborové administrativy a vězni, kterým byly dány určité funkce, byli evakuováni.

30. ledna 1945 se ve Stutthofu nacházelo celkem 6922 vězňů, z toho 271 žen a 71 mužů ze Starého tábora, 1031 vězňů z táborového revíru, 2958 mužských vězňů z Nového tábora. Zbytek představovaly ženy z Židovského tábora.

V březnu 1945 byl tábor několikrát bombardován sovětským letectvem.

Práceschopní vězni byli mimo demontážních prací v táboře nasazeni na kopání zákopů a krtytů pro vojsko, shromážděné v okolních lesích.

Protože evakuační cesta po souši byla již v rukou Rusů, bylo možno provést další evakuace již jen po moři.

25. dubna 1945 tábor opustilo 3300 pochodu schopných vězňů. Vězňům byla vydána půlka chleba a čtvrtka margarínu. Následně byli rozděleni na dvě skupiny. První pochodovala pěšky, zatím co druhá byla převezena po úzkokolejně železnici do Mikoszewa. Obě skupiny zastavily u Visly, kde pod širým nebem přenocovaly, očekávající příjezd transportních člunů. Vězni následně pokračovali na poloostrov Hell a odtud do západně situovaných německých přístavů. O tom jak evakuace po moři probíhala se ještě zmíním v souvislosti s evakuací koncentračního tábora Neuengamme. Nyní se však vraťme zpět do ledna 1945.

Jak již bylo výše zmíněno, druhá fáze evakuace postihla rovněž koncentrační tábor Auschwitz.

Důvod, proč považuji za nezbytné věnovat nyní několik následujících stran evakuaci právě koncentračního tábora Auschwitz, je ten, že nemalá část transportů z tohoto tábora projela a prošla skrze české území, kde vězni v lednových a únorových dnech zanechali nesmazatelný historický otisk.

Protektorátní kriminální policie- Kriminální ředitelství v Praze- Kriminální oddělení Pardubice- Pobočná služebna Vysoké Mýto

Vysoké Mýto 1. ledna 1945

Věc: Evakuace koncentračního tábora Auschwitz-

vězeňské transporty skrze Protektorát.

V průběhu rozpouštění KZ Auschwitz projíždějí skrze Čechy různé transporty. Bylo zjištěno, že vězni z jedoucích transportů prchají, později byla na trati nalezena mrtvá těla.

Nalezení uprchlíci z transportů musí být zadrženi a ihned předáni na příslušné pobočce veliteli bezpečnostní policie

Mrtvoly, které jsou nalezeny, musí být ihned předány příslušné služebně protektorátní kriminální policie. Musí být dbáno na to, aby číslo, které je vytetováno na levé paži bylo zaznamenáno a předáno příslušné služebně kriminální protektorátní policie. Stanice Gendermerei, které dosud o těchto událostech zdejším služebnám, neposlaly písemné hlášení, jsou povinny tak učinit ihned. Do budoucna bude na tento bod brán zřetel při denních hlášeních.

O tom jaké byly prožitky českých lidí, žijících v obcích, jimiž transporty smrti projížděly, velmi živě hovoří protokoly sepsané v rámci rekonstrukce pochodu smrti v ČSR, kterou provedlo za součinnosti se svazem osvobozených politických vězňů pátrací oddělení repatriačního odboru ministerstva ochrany práce a sociální péče.

SNB Velitelství stanice Hranice, Protokol sepsaný s Rudolfem Watzkem 31. 5. 1946

Koncem ledna nebo začátkem února 1945 projelo několik transportů politických vězňů vlakem směrem od Moravské Ostravy k Přerovu. Tyto transporty byly umístěny v otevřených vozech, takzvaných uhláčích. Osoby stály v těchto vagónech těsně u sebe a měly přes hlavu přehozené pokrývky. Z transportů, které byly prováděny v měsíci lednu, a začátkem února 1945 seskakovali během jízdy vězňové na trať.

Sám jsem se přesvědčil, že jedenkrát po odjezdu několika transportů jel směrem od Suchdolu, po železniční trati, pracovní železniční vlak, který sbíral vězně/mrtvoly vězňů, kteří vyskočili z transportního vlaku. Tento vlak jel ze Suchdola k Hranicím a zpět. Je mi známo, že tehdy na této trati bylo sesbíráno asi 10 mrtvol.

Ředitelství národní bezpečnosti, Oblastní úřadovna STB v Olomouci

Protokol s poštovním úředníkem Janem Pospíšilem Dne 23. ledna 1945 přišel jsem po 17:00 do úřadu, kde mě bylo oznámeno, že kolem 16 hodiny přijel od Přerova dlouhý nákladní vlak, sestávající vesměs z otevřených uhelných vozů, na nichž je převáženo velké množství vězňů z koncentračního tábora Oswiencim. Z vlaku ozyvaly se výkřiky o pomoc. Tento vlak byl střežen a doprovázen SS-many příslušného tábora a mimo to chodili ještě okolo vlaku ozbrojené vojenské hlídky. Část vězňů převážela na poštovních valnicích velký chleba z nákladního auta, které stálo u vrat poštovního nástupiště k nákladnímu vlaku vězňů. Aby se civilní osoby nemohly přibližovat k vězňům, hlídkoval při přepravě chleba gestapák Wilke z Olomouce a si 2 SS-mani. Vězňové byli již vesměs v horečce a oteklí ve tvářích, poněvadž toho dne byla zima asi 18 stupňů. Podařilo se nám za poštovním úřadem sehnati asi 50 tříkilových chlebů, které jsme rozkrájeli a s poštovním adjunktem Jos. Vincencem jsme je potají rozdělávali mezi vězně. Při této práci byl jsem zpozorován jedním SS-manem a gestapákem Wilkem zatčen. Proto si také přesně pamatuji, že tento vlak projížděl Olomoucem 23.

ledna 1945.

V Olomouci bylo vyhozeno z vlaků celkem 14 mrtvých vězňů

SNB Místní velitelství Česká Třebová, Protokol sepsaný s Miroslavem Hejdukem

8. května 1946

24. ledna 1945 měl jsem službu dozorčího úředníka v osobním nádraží v České Třebové. Asi v 10 hodin dostal jsem telefonickou zprávu, abychom si dali pozor na vlak č. 6226, že jsou tam na otevřených vozech převáženi vězňové a doprovázející SS dívoce kolem vlaku střelí. Tuto zprávu podal vlakový dozor v Olomouci. Vlak přijel na první nástupiště asi v 11:30 a zastavil strojem proti dopravní kanceláři. Za strojem bylo 9 4-osých rychlíkových vozů obsazených německými dětmi, s určením na Hirschberg, které se měly u nás oddělit, a jeti samostatně přes Ústí nad Orlicí-Lichkov. Za těmito vozy bylo 43 uhelných vozů, ve kterých byli převáženi vězňové. Viděli jsme, že tito vězni jsou polonazi. Oděti pouze v kusy a cáry vězeňských stejnokrojů. Doprovod tvořili estonští SS, jejichž velitelé byli Němci. Transport vězňů sestával z 50% ze Židů a ostatní byli političtí vězni, převážně slovanské národnosti. Díl vlaku, ve kterém byly německé děti, odjel asi v 12:30 směrem na Ústí. Díl s vězni zůstal státi ve stanici, než mu bude připojen nový stroj. Vlak stál na první koleji těsně u plotu oddělujícího nádraží od Slovanské ulice, v délce asi 450m. Jelikož se zpráva o tomto vlaku rychle rozšířila po městě. Přicházeli občané, zvláště ženy, do Slovanské ulice a přes betonový plot házeli krajíce chleba do vozů.

SS, kteří tvořili doprovod vlaku, v počtu asi 50 až 60 mužů, snažili se řvaním a střelbou podél vlaku zabránit tomu aby vězňům házeli potraviny. V několika případech se stalo, že chléb padl mimo vůz, a když jeden z těchto vězňů seskočil, aby si chléb zvedl, byl na místě strážným zastřelen. Druhý vězeň byl zastřelen, když se nahýbal z vozu pro chléb, který mu podával jeden železničář, ale tento vypadl z vozu. Vězňové, kteří se nahýbali z vozu, byli od strážných tlučeni pažbami pušek nemilosrdně do hlav. Jak vypověděl výhybkář Jan Maixner, viděl tento, jak z vozu vyskočila jedna žena, které se podařilo uběhnout asi 150m od vlaku než byla dopadena, jedním strážným uchopena za vlasy, ztlučena, zkopána a tažena zpět do vlaku, kde byla od toho strážného ztlučena polenem tak, že zůstala ležeti v koutě vozu a byla pravděpodobně mrtva. Vlak stál ve stanici asi 2 hodiny a po celou tu dobu se odehrávaly hrůzné projevy, které najednou nejdou ani všechny vypovědět, neboť budily takovou hrůzu a odpor, že není možno na všechno se upamatovati. Toho dne byl mráz asi 14 stupňů, se silnou sněhovou vánicí. V české Třebové bylo nalezeno 7 mrtvých těl. Do Dlouhé Třebové transport dorazil 24 ledna o 13:22. Vlak zůstal stát u vjezdového návštěvního, kde bylo během doby, po kterou stál, vyhozeno 17 nahých mrtvol. Při průjezdu stanicí byla před zraky cestujících na nástupiště vyhozena mrtvola polonahého muže. Za stanicí bylo vyhozeno dalších 8 mrtvol. V Ústí nad Orlicí nalezeno 5 mrtvol, v Hylvátech 7 mrtvol. V každém voze bylo po 50 osobách.

SNB Velitelství stanice Choceň 13. 5. 45

24. ledna 1945 po 14:00 projížděl služebním obvodem transport smrti a to vězňů z Oswiencimi v Polsku. Tento vlak přijel po hlavní železniční trati od České Třebové a nádražím v Chocni projel směrem na Pardubice a dále

ku Praze:

„Během této jízdy byl na trať vyhozen jeden vězeň, a to na km 270/8, který jevil známky života a který měl evidenční číslo A3746. Tento muž byl dopraven železničnými zřízenci, za pomoci již zemřelého strážmistra Karla Rejvolda, do železničních kasáren, kde po dodání občerstvení nabyl opět plného vědomí. Udál o sobě, že se jmenuje Zoltán Auslander, je Židem a pochází z Antalovců u Užhorodu, kde měl vlastní obuvnickou živnost. Za chvíli asi o 15. hod dostavil se k štábnímu strážmistovi Rejvoldovi, který měl tenkrát na nádraží v Chocni službu, německý poddůstojník jménem Mayer, který v té době byl velitelem místní německé vojenské nádražní stráže. Ten řekl Rejvoldovi, že na telefonický rozkaz pardubického gestapa a na výslovný rozkaz státního ministra K.H. Franka, jest veškeré vězně, kteří se z tohoto vlakového transportu vzdálili, považovat za uprchlíky a pokud jsou živí, ihned při dopadení zastřelit. Při tom se poddůstojník Mayer tázal, zda vězně Auslandera odstřelí protektorátní četnictvo, a nebo zda tento výkon má provést jemu podřízená vojenská železniční stráž. Štábní strážmistr Rejvold požádal poddůstojníka Mayera, aby s ním šel na četnickou stanici v Chocni, kde může tento rozkaz sdělit veliteli stanice. Po příchodu na zdejší stanici dotazoval se Mayer telefonicky stran zastřelení, pardubického gestapa a to mu sdělilo, že průvodní rozkaz K.H. Franka týkající se odstřelování vězňů se pozměňuje a proto, že dopadení vězňové mají být dopraveni na příslušnou služebnu gestapa, tedy v tomto případě do Pardubic. Zoltán Ausländer byl ještě téhož dne příslušníky zdejší stanice gestapu předán.

Celkem toho dne projížděly dva transporty č 90858 s 60 nákladními vozy, uhláky a 6226 s 40 nákladními vozy, uhláky, s rozestupem ca 4 hodin

V Chocni byly vyhozeny 4 mrtvoly

V Kolíně nalezeno 6 mrtvol

SNB Místní velitelství v Kolíně

Protokol s Antonínem Kellnerem 7. května 1946

„Dne 24. ledna 1945 měl jsem službu jako náměstek přednosty stanice v Kolíně, kdy z trati bylo hlášeno, že od České Třebové pojedou ku Praze 2 vlaky, k nimž jest každému zakázáno se přibližovati, tedy i železničním zaměstnancům. Kdo by se k těmto vlakům přiblížil, že bude po něm bez váhání stříleno. Po odjezdu vlaku z České Třebové docházeli na nás podrobnější zprávy, že vlaky čítají 40-50 otevřených vozů, uhláků, nebo jiných nízkostěnných vozů, do nemožnosti přeplněných vězni z tábora v Oswiencimi. Dále bylo hlášeno, že po cestě jsou vězni stříleni a mrtvoly jsou podél trati v příkopech, nebo jsou vlakem drceny. Prvý vlak dojel do Kolína asi před 12:00 hodinou a vjel na 44 kolej v seřadovacím nádraží a zůstal státi v seřadovacím nádraží u Starokolínské silnice proti droždárně. Vypravil jsem se k uvedenému vlaku, jelikož za stále střelby žádný ze zaměstnanců pro uvedenou střelbu k vlaku nechtěl jíti. Když jsem došel ke stroji, nechal jsem si vyvolati velitele transportu. Po tomto vyšel Gestapák v uniformě hodnosti šikovatele as 55 letý. Toho jsem se tázal, zda jedou k Nymburku nebo ku Praze a co máme dělati dále s mrtvolami, které jsou po trati. Na toto mi gestapák odpověděl o ty, abychom si nedělali starost, že nechá od nich sebrati čísla a pro mrtvoly aby se vykopala v příkopu jáma a tam aby byly naházeny. Za této rozmluvy byl jsem svědkem německé zlotřilosti, kdy

několik vězňů slezlo z prvních vagónů a odplížilo se ke stroji, kde v kleči pili horkou vodu, kterou jim český strojvedoucí vypouštěl. Hlídač SS-man řval na ně, aby šli zpět, a když jeden zůstal u stroje o chvíli déle, přiskočil k tomuto SS, který jej nakopl, takže se vězeň zvrátil na zem, a když se nemohl pohnouti, vytáhl SS-man pistoli a několika ranami jej zastřelil. Na jeho rozkaz pak přišli 4 vězňové, kteří odnesli mrtvolu. Vězni byli polonazí, strašně vyhublí. Tito, před odnesením, se na mrtvolu vrhli a z mrtvoly kamaráda strhali šaty a těmito hadry se sami obalovali. SS-man je tloukl a donutil je mrtvolu odnést na další vůz.

Další obraz hrůzy jsem viděl, když v každém otevřeném vagóně ve stoje bylo namačkáno 80 až 100 lidí a sice mužů, žen a výrostu, povětšinou Židů, mezi nimi byli také árijci. Podle volání byli vězňové národnosti Polské, České, Ruské a i Německé. Na vyvýšeném místě v každém voze seděl hlídač v napříč pruhovaných šatech, na kterého křičeli Kápo. Vězňové řvali hladem a žádali vodu, což jim nebylo poskytnuto. Když se kravál stupňoval, hlídači, SS-mani do vozů stříleli. Ranění byli pak ve voze zvedáni ostatními a uvedený kápo dřevěným obuškem dotloukl umírajícího. Ranění byli rovněž za živa házeni na otevřený nákladní vagón, na hromadu mrtvol, kde jeden SS ještě se hýbající těla sešlapával, aby nespada, jelikož vůz byl již vrchovatý.“

Téměř souběžně s evakuací koncentračních táborů Auschwitz I, II, III a velké části jim podčinených pracovních táborů, byla započata evakuace pobočných pracovních táborů KZ Gross-Rosen, situovaných podél řeky Odry. Jmenovitě se jednalo o pracovní tábory ve Wroclavi, Brzegu, Myloszycích.

V únoru 1945 byla vyhlášena evakuace kmenového koncentračního tábora Gross-Rosen a s ním i většiny dosud neevakuovaných pracovních táborů.

Evakuační transporty z Auschwitz, Gross-Rosen a podčinených pracovních táborů směřovaly na západ do Buchenwaldu, Mauthausenu, Bergen-Belzenu, Ravensbrücku.

Jen koncentrační tábor v Buchenwaldu byl během ledna-dubna 1945 nucen přijmout na 7 obřích evakuačních transportů. Přičemž převážná část byla přivezena z výše uvedených táborů.

Konvoj A: Auschwitz-18. 1. 45- pěšky do Gliwice, poté vlakem. Příjezd do Buchenwaldu 27. 1. 45

Konvoj B: Auschwitz-Monowitz - 18. 1. 45- pěšky do Gliwice. Ve městě Němci provedli selekci.

Slabí byli zanecháni zde. Evakuace pokračovala v otevřených vagónech na uhlí, v každém přibližně 125 osob. Transport byl rozdělen na dvě části 500 a 600 vězňů. Cesta trvala 12 dní.

Konvoj C: z Blachowni Szlanskej (Blechhammer) 21. 1. 45 - pěšky do Gross-Rosenu. Pochod trval 17 dnů.

Z Gross-Rosenu pokračovali vězni vlakem. Cesta po železnici trvala 4 dny.

Konvoj D: Labědy (Laband), odchod 22. 1. 45, konvoj sestával ze 450 Belgičanů a Francouzů ze severu. Pěší pochod do Ratiboře. Vězni zůstali v Ratiboři od 28. 1. 45 do 1. 2. 45, poté byli naloženi na nákladní vozy a pokračovali ve směru Glubczyce, Nysa, Legnice, Görlitz, Bautzen, Dresden, Weimar, Buchenwald. Po příjezdu bylo naživu jen 225 mužů.

Konvoj E: Trzebień - Tento tábor byl podčinen kmenovému koncentračnímu táboru Gross-Rosen. Bylo zde umístěno 17-18000 vězňů. Jejich úkolem byla stavba

muničních skladů. Evakuace začala 26. 1. 1945. Vězni byli posláni pěšky ve směru Łąka, Gorsdorf, Ziegenhain, Jena. Transport dorazil na místo určení 4. dubna 1945. Téměř polovina vězňů zemřela na cestě. Konvoj F: z Mauthausenu do Buchenwaldu únor – březen 1945

Konvoj G: ze Sachsenhausenu do Buchenwaldu. Počet vězňů, které tábor přijal, byl jen částí z počtu, který byl vyslán.

Pracovní tábory, podřízené kmenovému koncentračnímu táboru Gross-Rosen, situované na území Sudetské župy, s ohledem na vzdálenost přesahující 100km od kmenového tábora, byly ponechány na místě.

Jmenovitě se jednalo se o tábory v Žacléři, Jiřetíně pod Jedlovou, Rychnově, Poříčí, Hořejším Vrchlabí, Hořejším Starém Městě, Bílé Vodě, Chrastavě, Králíkách, Jablonci, Branticích, Brněnci.

K evakuaci těchto táborů mělo být přistoupeno teprve bezprostředně před příchodem Rudé armády.

V některých výše uvedených táborech byla evakuace skutečně vyhlášena, nicméně vězni byli, s ohledem na vývoj situace, po několika kilometrech nuceni pochodovat zpět do tábora nebo příprava na evakuaci ještě před opuštěním tábora zrušena.

Evakuace kmenových koncentračních táborů a pracovních komand-Pochody smrti (Třetí fáze)

S každou další fází evakuace, která zrcadlila zoufalou situaci na frontě, probíhala evakuace stále více a více jako nástroj zabíjení. Zatím co během druhé fáze evakuace stále existoval cíl, kam evakuační kolony nasměrovat i další záměr vězně využít k pracovnímu nasazení, třetí fáze již byla čistě zoufalým aktem bez jakéhokoli rozumného opodstatnění.

Třetí fáze započala v březnu 1945.

Mezi březnem-dubnem 1945 jsou evakuovány tábory v severním Německu, Rakousku, západním Německu, včetně anektovaného Alsaska.

Tábory na severu Německa byly evakuovány na jih, tábory na západě a ve středu Německa na sever, jih, východ.

Začátkem dubna 1945 bylo započato s evakuací koncentračního tábora Buchenwald. Více o evakuaci tohoto tábora a událostech, které jí předcházely, se dozvídáme z předběžného hlášení Egona W. Flecka a poručíka první třídy Edward A. Tenenbauma z 24. dubna 1945, adresovaného na velitelství 12. armádní skupiny oddělení Publicity and Psychological Warfare

2. dubna 1945 se velitel tábora Pister setkal s důvěrníkem německé policie v táboře a oznámil, že pokud neobdrží rozkazy o opaku, nebude evakuovat tábor. Zamýšlel neevakuovat a předat tábor Američanům. Následujícího dne, byl však vydán rozkaz, že všichni Židé budou odděleni a připraveni k transportu. Několik Židů se přihlásilo dobrovolně. Zbytek, předvídalíce, že na konci cesty bude smrt, se jednoduše schoval v barácích. V tom samém momentu tajná komunistická skupina operující v táboře začala plánovat povstání. K dispozici byly 3 kulometry, 50 pušek a několik ručních granátů, ukrytých v táboře po několik let. Tato výzbroj však byla zcela nedostatečná pro otevřené povstání. V táboře bylo 1700 SS- Totenkopf strážných a navíc posila v podobě 4300 vojáků SS, kteří přišli z Weimaru, aby bránili lesnatou oblast okolo Buchenwaldu. Komunistické organizaci se však podařilo

provést některé sabotážní práce, které evakuaci židovských vězňů z tábora pozdržely. Nabádali ostatní vězně, aby odmítali evakuaci. Na vyhledávání židovských vězňů byla nasazena táborová vězeňská policie. Protože tato služba byla zcela v rukou komunistických důvěrníků, byl rozkaz všemožně zdržován.

3. dubna 1945 byla velká část židovských vězňů pochytna a odvedena do poškozené továrny Gustloff-Werke (zničena leteckým náletem v srpnu 1944). Několik vězňů bylo zastřeleno při pokusu uprchnout z továrny. Mezitím se v táboře roznesla zpráva o seznamu smrti, na kterém bylo uvedeno 46 vězňů určených k okamžité popravě. Všech 46 bylo varováno. Samotný seznam následně z táborové kanceláře zmizel. Muži nebyli najiti protože na pátrání byla nasazena táborová policie. Ve snaze zpomalit průběh evakuace zašli vězni, angažovaní v táborovém podpolí, ještě dále a to za pomoci výhrušného dopisu adresovaného samotnému veliteli tábora.

V neděli ráno, 8. dubna 1945, opustil jeden vězeň tábor a v uniformě příslušníka Luftwaffe odešel do Weimaru, kde podal dopis.

Dopis obsahoval následující zprávu: „Speciální mise byla vysazena ve vaší oblasti. My víme o skandálu a teroru v Ohrdrufu. My také víme, že zde bylo určité zlepšení ve vašem táboře od času velitele Kocha. Musíte zastavit evakuační transporty z Buchenwaldu. Máte poslední šanci.“

Dopis obdržel velitel tábora Pister v pondělí a dle všeho měl na něj velký vliv. Rozkaz z Berlína vyžadující evakuaci však nakonec uposlechl. Velitel pokračoval v evakuacích, ale nevyužíval krutá opatření, která byla v jeho kompetenci a která by vedla k urychlenému odsunu všech vězňů.

Poté co byl vydán rozkaz k evakuaci, rozpoutaly se v táboře nepokoje. Celé bloky odmítaly vyjít.

Nastoupit vězně přinutil až strážní sbor SS, v některých případech tak že vězně strážní museli vlastnoručně vynést z baráků nebo je prohodit oknem. „

Z tábora byly vypraveny následující evakuační transporty:

a) 4. 4. 1945 do Bergen-Benzenu - Vlakem skrze Halle, Celle, následně 8km pěšky do Bergen-Belsen, kam vězni dorazili 12. 4. 1945.

b) 10. 4. 1945 do Terezína - Transport sestával z 5000 vězňů, cesta vedla skrze Jenu, Geru, Chomutov, Březno, zpět do Chomutova, následně Most, Teplice, Krupu, Žatec, Žihle, Litoměřice. Na místo určení bylo dopraveno 1200 živých vězňů.

c) 8. 4. 1945 do Flossenbürgu- Transport byl vypraven do Plavna, kde se kolona rozdělila. První část byla vypravena do Flossenbrügu, kam dorazila 16. 4. 1945, 600 mužů. Druhá část pokračovala pěšky skrze Chemnitz. Během bombardování 12. 4. 1945 bylo mnoho mrtvých. Kolona následně pokračovala vlakem na Zwickau, Karlovy Vary, Tachov. Toho samého dne byl vypraven rovněž transport do Dachau.

d) 9. 4. 1945 do Flossenbürgu- 5000 vězňů opustilo Buchenwald v 17:00. Kolona se přesouvala pěšky do Weimaru a následně pokračovala vlakem.

V Mariánských Lázních byl vlak bombardován. Hlášeno bylo 350 mrtvých. 14.4 do Flossenbürgu dorazilo pouze 3500 vězňů.

Do Flossenbrügu bylo do 11. dubna vypraveno několik

dalších transportů.

e) Transport do Wittenbergu

f) 10.4.1945 do Mauthausenu - Transport sestával z 3500 vězňů. Pěší pochod trval 25 dnů. Následně byli vězni naloženi na vlak: Během cesty na vlak zaútočila spojenecká letadla.

Transport směřoval skrze Weimar, Eisenberg, Karlovy Vary, Františkovy Lázně, Železnou Rudu.

Vzpomínky belgického vězně Michela Van Ausloos na transport z Buchenwaldu do Dachau

Transport sestával z 5000 vězňů, kteří nastoupili svou cestu 8. dubna odpoledne. Do Dachau transport dorazil 27. dubna po strastiplné cestě skrze Leipzig, Plzeň, Železnou Rudu, Passau.

Na nádraží ve Weimaru již čekal vlak sestávající částečně z vozů na dobytek a částečně z uhláků s kamarády národnosti Francouzské, Polské, Ruské, České, Italské. Ve vozu jsem byl jediný Belgičan. Bylo nás v něm 80. Večer se vlak dal do pohybu. Cíl byl pro nás neznámý. V půlce noci jsme dojeli do Lipska, kde vlak zůstal až do druhého dne. Cesta pokračovala během dne. Nemohu vyjmenovat přesně, kterými stanicemi jsme projeli, protože jsme byli zavřeni ve vagónech. Po několika dnech, díky slunečním paprskům a jednomu SS, který nám řekl kolik je hodin, se nám podařilo zjistit, že jedeme na východ. O něco později náš konvoj přijel do Plzně. Na vlastní oči jsem viděl vězně vrhající mrtvolky svých kamarádů do příkopu podél trati. Z vyprávění SS, který měl na starosti náš vagón se konvoj měl zastavit v Čechách, protože díky postupu rudé armády bylo přerušeno spojení a SS velitel konvoje nevěděl co dělat. Na několik dnů jsme zůstali v Plzni. Náš vlak byl odstaven kousek od města, ale mohli jsme vidět domy i obyvatele, kteří nepropásli příležitost vstoupit s námi do kontaktu i přes nebezpečí. Po několika dnech náš konvoj pokračoval v jižním směru a stále nám bylo více a více jasnější, že SS pro nás mají jediný cíl a to zabít co nejvíce z nás. Proto také nebyla vydávána žádná strava. Jednoho dne vlak změnil směr na jihozápad k Železné Rudě a odtud opět na jih. Mezi Železnou Rudou a Passau se náš vlak zastavil několikrát. Projel kolem jiný transport z Buchenwaldu, který dle slov SS byl následující noci v Passově během bombardování zcela zničen. Během jedné zastávky, se stráž SS rozhodla vyložit mrtvolky. Bohužel nemohu říci název obce, protože jsem byl v zavřeném vagóně. Blízko se nacházela vesnice. V této vesnici SS zabavili brambory. Brambory byly určeny pro nás. Vařili jsme je na provizorních kamnech, která byla postavena vedle našeho vlaku. V té době jsme nic nejedli již 3 dny. SS určili rovněž malé komando, které šlo pod dozorem SS do stanice pro vodu. Mrtvolky naházené na jednom vozu, byly zapáleny za nádražím. Několik dnů později jsme projeli Pasovem a náš vlak nabral směr na západ. Stále jsme nevěděli, kam jedeme, ale věděli jsme, že směr na západ nás dovede někam okolo Mnichova. 27. dubna jsme dojeli o 13:00 na nádraží v Dachau. Odpoledne jsme došli do tábora. Z 5000 osob, které vyjely z Buchenwaldu nás zůstalo na živu 1600 a mnoho z nás bylo nemocných.

14. dubna 1945, na příkaz velitele SS a německé policie Heinricha Himmlera, byly evakuovány koncentrační tábory Dachau a Flossenbürg. Vězni byli posláni do Mauthausenu a Bergen-Blezen. Žádný vězeň neměl padnout živý do rukou nepříteli.

Jen několik dnů před evakuací koncentračních táborů

Dachau a Flossenbürg, započala evakuace koncentračního tábora Neuengamme a podčinných pracovních táborů v Hamburku, Brémách, Hannoveru a Wilhelmshafenu.

Zpráva francouzského plukovníka Marcela Alberta z dubna 1945.

„Evakuační transport z Brém

Transport odjel z tamního tábora 7.4 okolo 9 hodiny ráno. Vězni byli namačkáni v otevřených nákladních vozech, 50 osob v každém. Stráž vykonávali příslušníci tzv. „Kamaradenschaftspolizei“ (Kapo) a příslušníci pobřežního dělostřelectva. Velitelem transportu byl Obersturmführer Möler z Brém. 7.4 bylo vydáno na osobu 1500 g. chleba, 9,20g. margarínu a 50g.medu.

8.4 bylo vydáno na osobu 700g. chleba, 25g. margarínu a 1000g. masa v konzervě na 17osob.

9.4 vydáno na osobu 250g. chleba, 50g. margarínu, maso stejně jako předchozí den. Během cesty nedostali vězni ani jednou vodu.

V noci z 10. na 11.4 na konvoj, stojící ve stanici Erillit, zaútočilo spojenecké letadlo. Z celkem 2941 vězňů bylo odhadem zabito 25-30%

2) Transport z Hamburgu, 12. dubna 1945

Transport opustil Hamburg ve středu 9. dubna v 8:30.

Transport sestával z nemocných vězňů z hamburských komand. V každém vagónu bylo namačkáno 55 vězňů.

Několik vozů bylo vyhrazeno pro stráž.

Potravinový přidělené pro vězně byly stráž SS zadrženy a na místo 1500g. chleba na osobu 500g. margarínu a kusu salámu vězni obdrželi jen 1000g. chleba.

Za pět dnů transportu dostali vězni jen 1/2l vody na osobu. Během transportu zemřelo asi 50 vězňů, z nich byl 1 zastřelen strážným.

Vězňům bylo řečeno, že v Bergen-Belzenu, jež se měl stát cílem evakuačních transportů, se nachází lazaretní tábor, kde vyčkají příchodu spojeneckých vojsk.

Bergen-Belsen, zoufale přeplněn nesčetnými evakuačními transporty, v té době však nebyl ničím jiným než táborem smrti.

Dříve než první transporty z Neuengamme, Brém nebo Hamburku mohly dosáhnout cíle, byl Bergen-Belzen osvobozen. Vězni namačkáni v železničních vozech proto byli posláni do Bremerwörde, odkud pokračovali pěšky do sběrného tábora Sandbostel. V době příjezdu transportů bylo nádraží civilistům uzavřeno. Z vagónů byly vykládány desítky mrtvol, které byly následně nedaleko Bremervörde pohřbívány do několika masových hrobů. Ti, kteří došli až do Sandbostelu byli umístěni do 23 obytných baráků bývalého tábora Malag. V době bezprostředně po příchodu vězňů do sandbostelského tábora panovala nejasnost, komu jsou vězni podčinní. Z několika málo písemných dokumentů, které se z této doby dochovaly, vidíme především kompetenční spory týkající se zdravotní péče o vězně. Vrchní německý lékař tábora Stalag XB, který shlédl zoufalý stav vězňů, nechtěl nést vinu za zemřelé vězně, a proto podnikl nezbytné kroky. Část nemocných vězňů byla přijata do táborového lazaretu.

14. dubna 1945 byly veškeré činnosti s cílem zlepšení zdravotního stavu vězňů táborovému doktoru zakázány s odůvodněním, že vězni náleží do kompetence SS a tudíž se o ně nemá starat. Velením nad vězeňskou sekcí byl pověřen SS Obersturmführer Möler, který přijel

s prvním konvojem z Brém, společně s několika vojáky SS. Poté co Möler opustil tábor, vystřídal jej ve velení SS-Hauptsturmführer Scharper z Neuengamme. SS Hauptsturmführer Scharper odjel 20. dubna 1945 nechaje tábor pod dozorem 5 strážných, pod velením Ritmeistra Michaela, který přijel 20. dubna a tábor vedl až do předání válečnému zajatci-francouzskému plukovníku Marcelu Albertovi. Scharper opustil tábor velmi narychlo a svému nástupci nestihl tábor předat. Velitelé tábora byli podčiněni veliteli koncentračního tábora Neuengamme SS Obersturmbannführeru Paulimu, od kterého přijímali rozkazy.

V táboře byli umístěni vězni národnosti francouzské, belgické, polské, srbské, italské, řecké, španělské, litevské, německé, české, holandské, maďarské, rumunské, lucemburské, estonské. Většina vězňů byla po svém příjezdu fyzicky vyčerpaná podvyživena, zlomena, apatická. Mezi některými vězni, především Rusi a Poláky, byly odhaleny případy kanibalizmu. Mezi německými vězni se nacházela řada kriminálních, kteří využívali každé příležitosti, aby získali více jídla. Tito vězni obvykle zastávali v táborech různé funkce, za což jim byla dopřávána jistá privilegia, která využívali k šikaně ostatních vězňů. Byli z nich rekrutováni muži do takzvané Kamaradenschaftpolizei (Káповé). Ohavné divadlo, které se odehrávalo v dubnu 1945 v Marlagu, vyvolalo ve většině z 15000 válečných zajatců všech národností soucit, odpor a vztek. Prvotní snaha válečných zajatců, vězňům pomoci jídlem a oblečením však nebyla provázena úspěchem. Strážní SS bránili zajatcům i za použití zbraně ve vstupu do Marlagu a tak vězni zůstali bez pomoci v izolované části tábora. Ze zprávy plukovníka Marcela Alberta vyplývá, že 18. dubna 1945 váleční zajatci povolání ke vstupu do bývalého Marlagu, kde chtěli rozdělit potraviny a oblečení získané během sbírky, obdrželi. Podařilo se docílit rovněž nahrazení strážných SS příslušníky strážního sboru zajateckého tábora a žandarmí, kteří se k zajatcům chovali relativně slušně. V noci z 19. na 20. dubna 1945 přišel rozkaz z Hamburgu vyslat vězně na cestu neznámo kam. Během sestavování kolony vypukla uvnitř Marlagu revolta, během které horda vyhládlých, Rusů a Poláků prolomila ostnatý drát a vnikla do skladů a kuchyně, kterou vydrancovali. Zatím co příslušníci Wehrmachtu a žandarmové se drželi zpět, strážní SS zahájili palbu, během které bylo několik set vězňů zastřeleno nebo zraněno. Váleční zajatci, kteří bezmocně sledovali tuto jatka, se rozhořčeně vrhli na SS a strážné. Mezitím se plukovník Albert, který pochopil závažnost situace, za doprovodu poručíka Roberta, francouzského táborového důvěrníka a několika členů zajatecké komise, odebral na velitelství zajateckého tábora, kde požadoval po německém podplukovníku okamžité převelení SS-manů zodpovědných za palbu do vězňů. Velitelství zajateckého tábora, pod tíhou odpovědnosti za střelbu do nevinných vězňů, tušíce následky hrozící ze zajatecké revolty, nechalo 20. dubna SS-many převelet. Svou roli zde bezesporu sehrál fakt, že britské jednotky se v té době již nacházely 20km od Sandbostelu. Bezprostředně po převelení příslušníků SS se velitel zajateckého tábora obrátil na Plukovníka Alberta a vyzval jej, aby mu byl nápomocen při udržení pořádku v táboře. Plukovník Albert, který se nyní usadil na velitelství zajateckého tábora tak převzal celou

agendu zajateckého tábora, včetně zajatecké nemocnice. 20. dubna odpoledne to již byli francouzští zajatci, kteří tábor kompletně vedli. V kompetenci plukovníka Alberta nyní bylo na 13246 válečných zajatců. a 8000 vězňů.

V době převzetí vězňů, 20. dubna 1945, jich bylo více jak 8000 umístěno v 12 barácích bývalého tábora Marlag, tedy téměř 800 vězňů v každém baráku, jehož maximální kapacita byla 200 osob. V barácích všude ležely výkaly. Většina osob neměla sílu vstát. V jednom baráku byla nalezena kád' plná výkalů obsahující sedm mrtvol. Živí i nemocní byli namačkáni hlava na hlavě. Každý kdo měl trochu sil, se snažil získat něco k jídlu, třeba i na úkor ostatních slabších vězňů. Německá stráž tábora měla obavy vězně dále hlídat.

Za účelem zajištění pořádku a stabilizace podmínek jak válečných zajatců, tak i vězňů vznikla 21. dubna mezinárodní zajatecká komise. Každou národnost zastupovali 2 důstojníci jako poslanci a 2 představitelé vojínů jako důvěrníci. Prvním úkolem, před kterým komise, v rámci udržení pořádku v celém táboře stála, bylo zajištění stravování a následného rozdělování tak, aby bylo zabráněno tomu, že se silnější zajatci přiživovali na úkor slabších. To znamenalo především zastavení rozdělování stravy skrze Kápy.

Byli vybráni silní strážní z řad válečných zajatců, kteří vytvořili stěnu okolo hrnce s polévkou, další skupina válečných zajatců doprovázela vězně a válečné zajatce k výdeji a dohlížela na spravedlivé rozdělení stravy.

21. dubna byl rozdělován chleba, konzervy, brambory, vydávána polévka tak vydatná jak jen bylo možné.

23. dubna bylo nemocným vězňům vydáno 500 až 600 l polévky (rozděleno mezi 2500 nemocných).

Kotlů na vaření se nedostávalo. Brambory byly vařeny ve dne i v noci bez přestávky.

Současně se zajištěním stravování bylo nutno zajistit úklid a desinfekci bývalého tábora Marlag. Tento úklid provedla 21. dubna skupina válečných zajatců, převážně Francouzů. Podařilo se tak alespoň částečně zbavit tábor strašného zápachu. Mrtvoly byly shromáždovány v provizorní márnici. Nutno uvést, že v 12 barácích bylo v posledních dnech 300-400 úmrtí denně. Souběžně s úklidem tábora Marlag vyslal plukovník Alber jednoho z anglicky hovořících zajatců přes frontu, aby se pokusil navázat spojení s velitelstvím britského vojska a předal zprávu o zoufalé situaci v Sandbostelu. Potvrzení přijetí zprávy bylo svrženo z letadla 23. dubna 1945.

21. dubna, souběžně s úklidem tábora bylo započato s rozdělením vězňů dle národností. Byla to dlouhá a náročná práce, která trvala 3 dny. Rozdělit bylo nutno vězně 17 národností, ze kterých byla většina vážně nemocných, a nebylo je možno přesunout.

Při rozdělování vězňů se velkou měrou zasloužil poručík Ribiere, který hovořil rusky. Na konci akce byl barák ruský, francouzský, belgický...

Plukovník Albert využil rozdělení národností k zjištění a zadržení Kápů, kteří terorizovali své kamarády.

Toho samého dne, kdy započalo rozdělování vězňů dle národností, bylo zadrženo 26 z nich. Tito muži byli následně zavřeni do táborového arestu, kde setrvali až do příjezdu britského vojska. Rozdělení dle národností bylo opatření, které umožnilo zavedení řádu mezi vězni a efektivní rozdělování informací všeho druhu.

Tyto informace byly zpracovávány zajateckou organizací Le Service des Deportes, kterou vedl

francouzský zajatec-poručík Biot. Biot byl podřízen přímo plukovníku Alberovi
Le Service des Deportes sestával z níže uvedených sekcí:

Centrální kancelář

Zdravotní služba

Stravovací služba

Identifikační služba

Pohřební služba

Strážní a policejní služba

Desinfekční a ubytovací služba

Každý barák měl velitele, který si k sobě vybral několik zástupců. Velitel baráku byl zodpovědný za pořádek, disciplínu a distribuci jídla. Kontroloval rovněž početní stav svěřeného baráku. Nejvíce nedisciplinovaní a problematičtí byli sovětští vězni (3000 deportovaných). Pro udržení pořádku mezi těmito vězni byla 22. dubna založena ruská milice. Mezi vězni byly vyhledávány vůdčí elementy. Tato milice organizovaná poručíkem Ribierem pod velením zajatce-ruského poručíka se dobře osvědčila při zajišťování mírného, pořádného a klidného života v sovětských barácích. 120 německých vězňů odsouzených za černý trh, antifašisté, asociálové a jiní, které nebylo možno umístit mezi vězně ostatních národností, bylo umístěno v táborovém arestu, kde se tou dobou již nacházeli vězni zastávající v táboře funkci Kápů. Zacházeno s nimi však bylo jako s vězni obývajících barákový tábor. Jmenný seznam byl po příjezdu britských vojsk předán britským autoritám, které měly rozhodnout o jejich osudu.

Zdravotní péči o vězně zajišťoval od 20. dubna 1945 válečný zajatec-kapitán Bazile. Pod jeho velením pracovali zdravotníci a lékárníci všech národností, kteří zajišťovali primární péči, léčení nemocí a vyšetřování. Při své práci se museli potýkat se zoufalým nedostatkem léčiv i obvazů. Pro umístění nemocných byly 21. dubna 1945 v bývalém Marlagu vyčleněny dva baráky uvolněné po rozdělení národností. I přes postupně se zlepšující situaci ve stravování, důkladný úklid tábora, odstranění mrtvol a oddělení nemocných od zdravých, počet nemocných tyfem narůstal. Bylo potřeba izolovat nakažené a u ostatních provést rozsáhlou dezinfekci.

Pro umístění vězňů nakažených tyfem dostal plukovník Alber povolení využívat od 24. dubna 1945 starý trestní tábor v bažinách, který se nacházel 3km od kmenového tábora. Do 26. dubna se počet nakažených tyfem, umístěných v tomto táboře vyšplhal na 109 osob. O nemocné zde pečovali dobrovolníci z řad francouzských zajatců. Velitelem lazaretu byl francouzský vojenský lékař Merele, kterému asistoval sovětský zdravotník. Lazaret pro nemocné tyfem se musel za dobu své krátké existence potýkat s řadou překážek, spojených s neochotou německého velení, které bránilo nemocničním transportům opustit tábor.

24. dubna, v den vypuknutí tyfové epidemie, vyslal plukovník Alber druhého posla na velitelství britských vojsk s opětovnou žádostí o pomoc.

26. dubna ráno začalo v táboře Marlag rozsáhlé odvířování a dezinfekce vězňů.

Dřívější provedení této akce bylo brzděno především omezenými možnostmi, jak oddělit již dezinfikované vězně od těch kteří dezinfekci ještě neprošli. V této věci se již 22. dubna pokusil plukovník Alber od německých autorit získat barákový tábor Wehrmachtu vzdálený 500m od kmenového tábora. Tento tábor byl pro

umístění již dezinfikovaných vězňů ideální. Jeho kapacita činila 3000 osob. Tábor již byl oplocen a co hlavní v obyvatelném a nezamořeném stavu. Tato žádost však byla zamítnuta, protože v části tábora byli umístěni vojáci z divize Gross Deutschland. Až poté co se mezinárodní zajatecká komise shodla na uvolnění polského bloku, ve kterém se nacházelo na 2000 důstojníků, kteří byli přemístěni jinam, bylo možno akci provést. Bývalý tábor Marlag byl následně označen jako Tábor I, blok po polských zajatcích jako Tábor II. Do sprch bylo odváděno vždy 100 vězňů. Děti ve věku 12-16 let, kterých se v táboře nacházelo celkem 144, byly do sprch odvedeny jako první a jako první byly také převedeny do tábora II, který byl určen výhradně pro vězně prošlé dezinfekcí. Jeden válečný zajatec dohlížel na plynulý přechod do tábora II po dezinfekci.

Ve sprchách bylo veškeré vězeňské oblečení zlikvidováno. Po dezinfekci si vězni oblékli oblečení získané z táborových skladů a ze sbírky od válečných zajatců. Každý deportovaný dostal košili, kalhoty, dřeváky nebo boty, pár ponožek, blůzu, pokrývku hlavy, ešus a lžici. Celá akce probíhala za nízkých venkovních teplot, nedostatku elektrické energie a vody. V táboře II, jakož i v táboře I, i přes snahu zdravotníků a dobrovolných ošetřovatelů z řad válečných zajatců a vězňů všech národností, špatné hygienické podmínky, nedostatek léků, nedostatek místa, ložního materiálu, špatná kvalita vody a stravy (převážně jen mrambory) způsobily množství případů dysentérie a plicních chorob. Úmrtnost, která se ve dnech 21. -26. dubna snížila na 100 případů denně, z původních 400 (před 20. dubnem 1945), se opět zvýšila na 200-250 denně. 28. 2. 1945 obdržel plukovník Alber povolení pro umístění nemocných využívat barákový tábor Wehrmachtu. 29. dubna 1945 ráno byli do baráků přivezeni první nemocní.

29. dubna v 16 hodin vstoupily do tábora první britské jednotky. Hodinu po příjezdu prvních britských oddílů se plukovníku Alberovi podařilo spojit s plukovníkem britské armády ze speciálních služeb, který přijel do Sandbostelu zajistit stav zdejších vězňů a válečných zajatců.

Vraťme se však nyní o pár týdnů zpět do koncentračního tábora Neuengamme. Zde se po vypravení pěších evakuačních transportů do Bergen-Belzen, nacházelo stále více jak 14000 vězňů. Mezi nimi i skandinávští vězni, s jejichž centralizací bylo v Neuengamme započato v březnu 1945, v souvislosti s probíhajícími jednáními mezi velitelem SS a policie Heinrichem Himmlerem a švédským diplomatem, hrabětem Folke Bernadotte o repatriaci skandinávských vězňů. Skandinávští vězni obývali izolovanou sekci koncentračního tábora, která byla pod ochranou švédského červeného kříže. Sekcí prošlo na 20000 Dánů, Norů a Švédů, kteří sem byli posíláni z celého území Říše. Do Neuengamme byly vypravovány desítky transportů, které skandinávský tábor zásobovaly potravinovými balíčky, šatstvem a vším potřebným. Poté co v dubnu 1945 bylo docíleno dohody o repatriaci skandinávských vězňů, začali vězni opouštět tábor v bílých autobusech směřujících do dánského Padborgu, kde byla zřízena karanténní stanice.

Vězni ostatních národností takové štěstí neměli. Mezi 20. a 29. dubnem 1945 byli z koncentračního tábora Neuengamme po železnici odesláni do Lübecku

odkud měli být evakuováni po moři.

20. dubna 1945 dorazila do nákladního přístavu první kolona 4000 vězňů. Zde byli naloděni na loď Thielbeck a Athén. 26. dubna bylo přivezeno dalších 2500 vězňů, kteří společně s vězni příchozími v následujících dnech byli naloděni na parník Cap Arcona.

Koncem dubna 1945 opustilo kmenový tábor v Neuengamme posledních 600 vězňů, kteří pod dozorem strážní zahlazovali stopy.

Vzpomínky Václava Koubka na evakuaci KZ

Neuengamme

Na cestě z Lübeckého zálivu projížděl Thielbeck kolem dvou nákladních člunů s vězni z koncentračního tábora Stutthof. Byli to muži a ženy i děti, hlavně židé a bývalí norští policisté, kteří byli v tomto táboře zavřeni. Při výjezdu ze zálivu, v blízkosti Travemünde byl záliv hustě prošpikován ponorkami a Thielbeck se nacházel jeden čas i v palbě jednoho britského letadla, které útočilo, proti námořní základně, jakož i proti továrnám na okraji kanálu (Travenkanal).

Někteří z nás měli možnost být na palubě a mohli pozorovat zásah jedné německé ponorky, která se nacházela v blízkosti lodi.

V tomto okamžiku jsme měli možnost pozorovat skutečnou odvahu SS, kteří se pokoušeli, kde to jen šlo, schovat na palubě, a prosili nás, kteří jsme na sobě měli pruhované oděvy, abychom bili na vrchní palubě, aby nás piloti viděli. O 9 hodině večerní toho samého dne jsme v blízkosti Thielbecku viděli tažný člun s dvěma plně naloženými prámy s vězni ze Stutthofu. Moře bylo rozbourené a vzniklo nebezpečí, že se prámy potopí nebo že budou vrženy na ocelové pláty Thielbecku. Lidé křičeli tak zoufale, že němečtí policisté, kteří byli na palubě to nevydrželi a skočili na tažný člun, který následně nabral kurz k pobřeží a prámy nechali svému osudu. Pobřeží bylo vzdáleno ca. 8 km od Neustat/Holstein a nikdo z vyhladovělých vězňů neměl možnost doplavit na břeh. Okolo 10 hodiny, kdy bylo moře nejrozbouranější, norští policisté s pomocí koberců jako plachty a prkna jako kormidla doplachtili na hlubší moře, bez toho, aby byli zpozorováni z pobřeží. Okolo 4 hodiny ranní doplachtili na pobřeží a byli tam německou stráží internováni v námořních barácích. Tak bylo díky zkušenostem jednoho Skandinávce zachráněno 2000 osob, které by jinak bezevěšho čekala smrt.

Již po odjezdu z Travemünde viděli jsme explozi jedné německé ponorky. Tuto explozi jsme slyšeli v noci několikrát. Loď se vždy začala silně kymáčet.

To samozřejmě rozpoutalo znepokojení, při kterém se osádka pokusila uprchnout na gumových člunech. Stráž SS je však zastavila.

Následujícího rána bylo moře klidné a nás obklopující ponorky a loď zmizely. Žádné loď kromě 4 s vězni.

Okolo 14:00 hodiny jsme viděli britské letadlo na bezmračném nebi. Ihned zaútočilo na parník „Deutschland“, který byl přeplněn vězni. Viděli jsme, jak byla loď zapálena. Oheň byl však rychle uhašen. Okolo 14:30, poté co v 14:15 byl Deutschland ještě jednou napaden. Byla napadena Cap Arcona. Parník byl bombardován a odstřelován kulomety. Protože tato loď byla vzdálena jen 500 m od Thielbecku, mohli jsme dobře vidět jak kajuty I a II třídy byly zapáleny a jak lidé, vězni a SS zmizeli v plamenech nebo přeskakovali přes palubu. Bylo nám jasné, že ani naše loď nebude uchráněna. A krátce na to padly první bomby na obě strany naší lodi.

Kulometry hřměly. Další bomba zničila přední část lodi. Hned před můstkem, prorazila palubu a prorazila velkou díru v boku lodi. Thielbeck byl nákladní parník a měl dvě nákladní komory, které byly vepředu a vzadu spojeny železnými průlezy. Ty byly jen 30 cm široké a tak pro 2000 lidí nebylo možno se včas evakuovat na horní palubu. V divokém boji mezi lidmi odehrávaly se otřesné scény. V panické hrůze jsme se mlátili a jen několika se poštěstilo dostat se nahoru. Na horní palubě bylo mnoho vězňů zasaženo kulkami z kulometů. Thielbeck měl jen pár záchranných člunů, jeden ze dřeva, 2 ze železa, a pár gumových. Žádný ze člunů však nezachraňoval trosečníky, protože byly buď přeplněny, nebo špatně spuštěny na vodu. V útrokách Thielbecku byla uskladněna strava pro všechny tři lodě a tak jak se loď naklonila na stranu, zmizely i tisíce kilogramů potravin, společně s tisíci vězňů, kteří stále byli v útrokách. Ohavné scény se odehrávaly ve studené vodě. Neplavci brzy dostali křeč a utopili se. Z 2000 vězňů bylo zachráněno 29. Já sám jsem uplavat více jak polovinu k pobřeží. Bylo to těžké z důvodu zimy a větru. Vlny byly stále větší a začalo krupobití. Nakonec jsem byl já a jeden další vyloven německým pobřežním strážním člunem. Byl jsem ztuhlý a nemohl jsem se pohybovat. Na cestě k pobřeží jsme byli nově napadeni letadly a přeče mě tento útok s jedním polským kamarádem zachránil život. Němci, kteří s námi byli zachráněni, nás označili jako nežádoucí cizince. Byli jsme vyhozeni na palubu, a kdyby Angličané v tom okamžiku opakovaně již neútočili, vyhodili by nás přes palubu. Všichni kdo jsme byli zachráněni, byli jsme nazi, prochladlí a ve špatném duševním stavu. Tři bomby byly v 10-15 m odstupů svrženy na loď. Naštěstí žádná bomba loď nezasáhla. Protože kapitán, stejně jako mužstvo, opustili svá místa a hledali úkryt, najela loď asi 150 m před pobřežím na mělčinu. Museli jsme opět do vody a doplavit k pobřeží. Jen ti co zůstali ležet únavou na pobřeží si zachovali život. Ti, kteří běželi vpřed, byli strážními zastřeleni. Scény, které se odehrály na Thielbecku, se neliší od těch, které se odehrály na Cap Arcona. Jedinou výhodou bylo to, že Thielbeck měl trup ze železa a proto nehořel, zatím co na dřevěné Cap Arconě byl zář tak silný, že se i okenní tabulky silně 1 cm roztavily.

Hořící paluba a vstupy ke kabinám se rychle zhroutily, poté co jedna bomba za druhou roztrhly loď. Všichni, kteří mohli, skočili do vody. Hodně jich bylo odstřeleno kulomety z letadel nebo utonulo. Přeživší byli převzati německým námořnictvem a dopraveni do Neustat/Hollstein, kde byli již pod ochranou Angličanů. Angličtí důstojníci byli vyděšeni touto skutečností, protože nevěděli, že vězni jsou na palubě, ale nikomu z nás nepřišlo na mysl se zato zlobit, protože nám bylo jasné, že na lodi byla německá vlajka a na palubě stáli ozbrojení SS, což byl dostatečný důvod loď zničit. Britské úřady s námi soucitily a prokázaly veškeré pochopení k našim strašným zážitkům

Počty ke katastrofě:

„Deutschland“ 5000 vězňů

„Cap Arcona“ 4000 vězňů

„Thielbeck“ 2000 vězňů

Zachráněno

„Deutschland“ 4 vězni

„Cap Arcona“ 943 vězňů

„Thielbeck“ 29 vězňů

Ve dvou hodinách bylo zabit 10724 vězňů.

Ještě několik dnů po katastrofě vynášelo moře na břeh těla vězňů různých národností. V nemalé míře mezi nimi byli zastoupeni také Češi.

Americký voják stojící před otevřenou branou osvobozeného tábora

Situace v kmenových koncentračních táborech bezprostředně po osvobození

Den osvobození byl pro všechny vězně bez výjimky tím nejsilnějším okamžikem po dlouhých letech plných hladu a utrpení. Co se však v koncentračních táborech dělo poté co byly osvobozeny spojeneckými vojsky? Evakuované tábory na východě byly v době osvobození téměř liduprázdné. Zařízení demontováno, krematoria a plynové komory přeměněny ustupujícími jednotkami SS v ruiny. Spojenecká vojska přivítali pouze nemocní, neschopní chůze, které SS již nestihli postřílet. Zahmyzené baráky byly po odsunu nemocných zapáleny či demontovány.

O situaci v osvobozených koncentračních táborech na západě, které byly evakuovány pouze částečně, nebo se naopak staly přijímacími body evakuačních transportů I., II. a III. fáze, je možno si utvořit jasnější obraz na základě dobových hlášení z koncentračních táborů Dachau a Buchenwald.

Koncentrační tábor Dachau se na konci války stal přijímacím táborem pro vězně evakuované nejen z podřízených detašovaných pracovních komand, Wittenbach (evakuováno 5500 vězňů), Straubing (3700 vězňů), Casselu (3800), Saale (500), Kaufering (3000), ale i z kmenových táborů Flossenbürg

(14000 vězňů) Gross-Rosen (4000).

Osvobození tábora předcházela dohoda z 28. dubna 1945, mezi velitelstvím tábora a představitelem Mezinárodní komise červeného kříže Victorem Mauerm o předání tábora do rukou americké armády. 7. armáda dostala rozkaz převzít tábor 29. dubna. Téhož dne, se k Dachau přiblížila ze západu 45. pěchotní divize. V táboře se dle německého úředního hlášení nacházelo 27808 vězňů, v revíru 4260 vězňů, personál revíru 267 vězňů, 120 vězňů toho dne zemřelo. V 16:30 zatímní velitel Heinrich Wickel, který v táboře zůstal poté co strážní sbor a velitelství SS uprchlo, v přítomnosti delegáta Victora Mauera, předal koncentrační tábor generálu americké armády Lindenovi. Wickel, Mauer a generál Linden následně shlédli vlak naložený mrtvými těly před jihozápadní branou koncentračního tábora. V 17:00 přivítali vězni americkou armádu, která vstoupila do tábora.

V 17:30 byli vězni zatlačeni zpět do vězeňského tábora a na tábor uvalena karanténa. Ve spolupráci s americkým velením, které obývalo bývalé kasárny SS, byl následujícího dne zvolen z řad vězňů mezinárodní výbor. *Zpráva o založení mezinárodního vězeňského výboru v osvobozeném táboře Dachau*

Začátek zasedání 20:30 a konec 22:30, 30. 4. 1945

- 1) sestavení výboru se odehrálo v přítomnosti amerického velitele
- 2) americké velitelství předsedajícím mezinárodního výboru vězňů předává správní moc nad táborem. Vnější ochranu tábora převzala americká armáda.
- 3) V 2-4 dnech převezme americká vojenská správa zajištění stravování.
- 4) Výkonné orgány uvnitř tábora jsou: Táborový staršina Müller Oskar a táborový písař Dmbala.
- 5) Potravinová situace je zajištěna. Denní přiděly budou zvýšeny.
- 6) Táborová policie je až do dalšího podřízena veliteli Gustavu Berlemu, který pracuje společně s táborovými staršími.
- 7) Nikomu není povoleno opustit tábor.
- 8) Jakékoliv zbraně v táboře musí být ihned odevzdány na Jourhausu.
- 9) Svévolné akty osobní pomsty budou ihned těmi nejpršnějšími prostředky potrestány.
- 10) K zásobování tábora určení vězni dostanou propustky k opuštění tábora.
- 11) SS-mani budou v táborové podatelně zaznamenáni a později dáni k dispozici americkým vojenským orgánům jako váleční zajatci.
- 12) Vězni Meanssarian a Wernicke budou zatčeni a na základě stanného práva zastřeleni.
- 13) O zadržení rozdílných jiných elementů v táboře rozhoduje v každém případě mezinárodní výbor vězňů. Vlastní akce jsou přísně zakázány.
- 14) Členy výboru jsou zvoleni.
 - a) Stravování: Jan Macinowski
 - b) Desinfekce a zdravotnictví: František Blaha
 - c) Disciplinární věci: Oskar Juranic
- 15) Další zprávy budou vydány písemně nebo pomocí rozhlasu.

Tato zpráva bude v průběhu dopoledne dána na vědomí v nejdůležitějších jazycích.

Výbor se musel postarat o desítky tisíc vyhladovělých, nemocných vězňů namačkaných v zavšivených barácích. I přes veškerou snahu ze strany výboru, vězni umírali dál

následkem dlouhodobého nelidského zacházení, epidemických chorob a neutěšené hygienické situace. V květnu 1945 muselo být každý den pohřbeno 100-300 mrtvých. Repatriace vězňů probíhala až do konce července 1945, kdy tábor opustila poslední skupina vězňů.

Jako druhý příklad pojednávající o tom, jaké byly první okamžiky po osvobození a následná situace v koncentračních táborech, je možno uvést koncentrační tábor Buchenwald.

11. dubna 1945 se z koncentračního tábora stáhl strážní sbor a velitelství SS. Tábor byl předán do rukou táborového staršího Hanse Eidena. Téhož dne byla zformována z řad vězňů mezinárodní táborová komise, která vydala své první prohlášení na všechny vězně.

„Poražená armáda nacizmu se stáhla východně od Ettersbergu. Mezinárodní táborová komise byla založena. Krvavý teror nacistických zločinců je zlomen. Vojská moc bývalých vězňů KZ převzala tábor. Spojení se spojeneckými bojovými silami je navázáno. Náš úkol momentálně je:

1. Ochrana tábora proti banditům SS a sabotérům
2. Vojská disciplína
3. Táborová správa (hlavní cíl zajištění stravy pro tábor. Spojenecká armáda přislíbila pomoc.)
4. Ilegalita SS- vlády, v táboře vládne protifašistická demokracie.

5. Mezinárodní solidarita všech antifašistů, vzniknuvší v ilegalitě, musí se i nyní ve svobodě zachovat. Stůjte při sobě pevně kamarádi všech národností.

Svoboda znamená Heslo:

*Antifašistická disciplína, uvnitř i zvenčí, náš úkol
Bud'te připraveni*

Boj ještě není u konce

Spojenecká vojska dorazila do Buchenwaldu 16. dubna 1945. Na rozdíl od koncentračního tábora Dachau byl tábor již z větší části evakuován do Bergen-Belzen, Terezína, Flossenbürgu, Wittenbergu.

V den osvobození se přes to v táboře nacházelo 2900 Francouzů, 2800 Poláků, 1240 Maďarů, 570 Jugoslávců, 4380 Rusů, 324 Holanďanů, 622 Belgičanů, 550 Rakušanů, 242 Italů, 2105 Čechů, 1800 Němců, 260 Holanďanů, 1207 španělských antifašistů.

O situaci v osvobozeném koncentračním táboře Buchenwald, v období bezprostředně poté co do tábora vstoupila spojenecká vojska, hovoří velmi podrobně předběžné hlášení Egona W. Flecka a poručíka první třídy Edwarda A. Tenenbauma z 24. dubna 1945 adresované na velitelství 12. armádní skupiny-oddělení Publicity and Psychological Warfare

Plný význam toho co byl Buchenwald nebude nikdy znám. Pro podrobné vyšetřování by byl totiž potřebný velký útvar vyšetřujících a také prostředky na ochranu očitých svědků. Pohled plný prošlého teroru v očích dotázaných, když byly položeny některé otázky, však hovoří za vše. Jména a informace nejsou v tomto hlášení udány, protože tyto osoby jsou stále v Buchenwaldu a byly by bezpochyby ve vážném nebezpečí, kdyby to co řekli, se dostalo na světlo. Hlavními informátory jsou dva spojenečtí agenti, kteří byli chyceni Němci.

Pisatelé se poprvé dozvěděli o osvobození Buchenwaldu na cestě s americkou kolonou, poté co najeli na dálnici a uviděli tisíce roztrhaných, hladově vyhlížejících mužů pochodujících ve spořádané formaci na východ. Tito muži byli ozbrojeni. Někteří měli německé pušky, někteří

panzerfausty, jiní nesli granáty. Když pochodovali, smáli se a mávali. Jejich velitelé salutovali. Byla to směs mnoha národností. Oddíl Francouzů následoval oddíl Španělů, oddíl Rusů, Poláků, Židů, Holanďanů. Někteří byli oděti v pruhovaném oděvu, jiní ve spojeneckých uniformách nebo v civilních šatech. To byli vězni z Buchenwaldu, pochodující do války.

Velitelem tankistů bylo vězňům nařizováno, aby se vrátili do jejich tábora. Oni tak učinili, i když se někteří zdáli zklamání. Chtěli vědět, kde jsou Němci, chtěli zabít. Společně s vězni byli do Buchenwaldu posláni dva američtí důstojníci, kteří měli zjistit situaci v táboře. Na bráně tábora postavili vězni stráž. Tábor byl pod velením německého vězně. V táboře vládł pořádek.

Toho večera jsme navštívili zasedání táborové rady. Poté nám byla přidělena postel v bloku 50. V tomto bloku byly na věznicích prováděny pokusy s protityfovým sérem. Za tímto účelem vězňům byly vpravovány tyfóvé injekce a následně prováděny různé pokusy. Ráno jsme byli probuzeni dechovkou, která hrála, dokud jsme se neobjevili v oknech, kde již bylo několik tisíc vězňů.

Později jsme byli přítomni velké přehlídce části obyvatel tábora. Byl to neuvěřitelný zážitek, tak těžko zapomenutelný, jako návštěva táborového krematoria a živí mrtví z takzvaného malého tábora. Byl to kontrast humanity v bestiálním okolí.

Aktuální problém Buchenwaldu je jídlo a medikamenty.

Když do tábora vstoupili Američané, nebylo v táboře jídlo již 3 dny. Nacisté odvezli většinu jídla před stažením strážního sboru SS. Zásoby jsou do tábora dopravovány z okolí nákladním automobilem. Nejsou však dostatečné pro všechny vězně.

5-6000 vězňů je kriticky nemocných, nejčastěji úplavice tyfus a flegmóna. Zdravotní vybavení chybí.“

V den našeho příjezdu, konalo se zasedání táborové rady, na které jsme byli pozváni. Táborová rada sestává z cirká 50 osob. Rada zasedá v dlouhé nízké místnosti dřívější jídelně SS. Němčina převládala, ale každá národnost měla svého vlastního překladatele, který překládal během setkání. Když mluví skončil větu.

Slabě mručení ve francouzštině, ruštině a češtině bylo slyšet od překládajících. Cílem byla organizace věci v táboře. Byly zvoleny komise zabezpečující bezpečnost (policie a stráž), stravu, hygienu, ošacení, administraci a informace. V době kdy delegáti vstoupili do místnosti, bylo podáváno hlášení jedním z členů rady: „Kamarádi, zítra budou první prázdniny v historii Buchenwaldu. Budeme mít skutečný guláš na oběd“ Ohlášení bylo provázeno aplausem. Poté následovala diskuze.

Španělský delegát protestoval, že nebyl nasazen dostatek strážů na hlídání vězňů SS. Bylo mu řečeno, že 12 strážných stačí na 80 SS vězňů. Jiný delegát si stěžoval, že banditi se prolámávají z malého tábora. Bylo slíbeno, že stráž bude zesílena. Holandský delegát uvedl, že muži z jeho země jsou připraveni pomoci bránit tábor, ale nebyli přizváni. Byl pozván k bezpečnostnímu komisaři. Záležitosti, které snesly odklad, byly odloženy, aby mohla být udělaná krátká sumarizace progresu organizace pro návštěvu. Vedle velké komise je v táboře i direktorát sestávající z mužů z největších národnostních skupin Němec, Rus, Francouz, Čech a Roman (zastupující Italy, Španěly a Belgičany) Ve velení tábora je německý komunista Hans Eiden. Jeho prvním rozkazem ve funkci bylo: „Pozor Pozor,

Toto je táborový staršina. Všichni necht' zůstanou v blocích. Brány zůstanou zamčeny. Další informace budou následovat. Brzy na to přišel druhý rozkaz: Pozor, Pozor, toto je táborový staršina za táborovou komisí, která obsahuje představitele všech národů. SS opustili tábor. Představitelé všech národností vytvořili vedení tábora. Jejich rozkazy musí být uposlechnuty bez váhání. Všichni musí zůstat v blocích. Nechte brány uzavřené. Všechno jídlo i ošacení je majetkem vězňů v táboře, avšak krádež bude trestána jako výtržnost. Všichni táboroví funkcionáři zůstanou na svých místech a budou pokračovat ve své práci na zajištění pořádku a rutinního zásobování tábora.

Po stažení jednotek SS byla z řad vězňů zformována ozbrojená armádní skupina. Na večer měla tato skupina k dispozici 1500 ukořistěných a opuštěných zbraní. Větší část tohoto uskupení byla nejprve poslána ve směru na Weimar. Později když dostali rozkazy od amerického důstojníka, pochodovali zpět do oblasti obklopující tábor. Německý oddíl zaujal pozice východně od tábora, Rusové západně od tábora a ostatní severně a jižně. Kuchaři zůstali ve službě. Ihned byl rozběhnut projekt na opravu vodovodního potrubí. Muži provádějící práce museli být kryti zbraněmi, protože oblast kudy potrubí vedlo, byla stále v rukou Wehrmachtu a SS. 78 SS bylo zajato, chyceno vězni v lesích, několik bylo dopadeno, snažice se vmísit mezi vězně. Kontrolu nad Buchenwaldem, nad hnutím odporu, i nad vývojem po osvobození měli ve svých rukou němečtí komunisté. Byli to první vězni, kteří do tábora byli umístěni, a proto řada z nich po léta zastávala důležitá místa v táborové administrativě a hospodářství.“

Pobočný koncentrační tábor Bergen-Belzen, po osvobození Nouzová nemocnice a DP Camp. Během prvních 3 měsíců po osvobození zde zemřelo 14000 bývalých vězňů. Ještě v červnu zde muselo být ošetřováno více jak 11000 pacientů. (LCH2014)

Repatriace a tábory pro repatrianty

Repatriace nuceně nasazených zahraničních civilních dělníků, zajatců a vězňů, osvobozených anglo-americkými vojsky

6.června 1944 se na Normanských plážích ve Francii vylodila Anglo-americká vojska. Během postupu skrze Francii, Belgii, Holandsko a především pak na území Říše, tato vojska osvobodila miliony zahraničních vězňů, zajatců, civilních dělníků, v rámci hlubinného přemístění zbrojního průmyslu a opevňovacích prací často dislokovaných na těch nejdlejších místech, bez peněz, dokladů, bez možnosti vrátit se do své domoviny. Pro tyto osoby bylo třeba zajistit stravování, medikamenty, lékařskou péči, do vystrojit, zjistit a prověřit jejich totožnost a následně po dobu dokud nebude možno tyto osoby repatriovat umístit do táborů pro vystěhované, tzv. DP-Camp's.

Za účelem zajištění této velmi rozsáhlé agendy si Vrchní velitelství spojeneckých expedičních sil (SHAEF), do jehož kompetence péče o tyto osoby spadala, vyžádalo u exilových vlád přidělení nezbytného počtu styčných a repatričních důstojníků.

Tito muži následně na osvobozeném území vyhledávali, shromažďovali své krajany a pečovali o jejich zájmy do doby repatriace, zajišťovali administrativu, která s touto činností byla spojena a souběžně, v rámci svých kompetencí, koordinovali dějství mezi SHAEF, příslušnými ministerstvy své vlády, Centrální pátrací kanceláří (CTS) a Správou Spojených národů pro pomoc

a obnovu (UNRRA).

DP-camp's průběžně navštěvovali důstojníci z národních vojenských misí, které se dle možností snažily svým krajanům pomáhat. Důstojníci se během návštěv zajímali o všeobecnou náladu a skrze rozhovory a besedy se snažili podněcovat národní uvědomění. Primárním zadáním těchto mužů v britských a amerických stejnokrojích s československými, polskými, holandskými, belgickými, dánskými a norskými domovenkami, kteří s mladými obyvateli táborů vedli rozhovory, byl nábor do národních brigád a divizí. Situace vystěhovaných osob (DP's) roku 1944 na území osvobozeném anglo-americkými vojsky nebyla špatná. Počet osvobozených válečných zajatců, civilních nuceně nasazených a vězňů nebyl nikterak vysoký, tak jak většina práce schopných mužů byla před příchodem spojenců evakuována do Německa.

Početní stav DP's se proto držel na takové úrovni, která více méně umožňovala rozdělení dle národností, solidní ubytování a zásobování.

Britští a američtí osvobození váleční zajatci a internovaní byli při nejbližší příležitosti odesláni do Anglie. Rovněž francouzští DP's byli dle možnosti repatriováni domů.

Ostatní si však na repatriaci museli počkat do doby, dokud i jejich domovina nebude zcela osvobozena. Vývoj událostí na západní frontě ke konci roku 1944 dával v tomto směru nemalé naděje.

Mnohé exilové vlády proto intenzivně pracovaly na repatričních plánech a bilaterálních smlouvách, které repatriaci měly maximálně urychlit.

Československá exilová vláda, přesněji nově zřízený repatriční odbor ministerstva sociální péče, již od podzimu 1944 připravoval právní směrnice a metodické pokyny pro návrat československých občanů do vlasti. Bylo schváleno pořadí zařazování repatriantů do

transportů a systém vydávání repatričních víz. Německá ofenziva v Ardenách, která započala 16. prosince 1944 však vyhlídka na brzkou repatriaci zhatila.

11. února 1945 dochází k Jaltské konferenci.

Vrchní představitelé Ameriky, Anglie a Sovětského svazu se mimo jiné dohodli na výměně repatriantů. Nedlouho poté do Francie přicestoval 35 členný sbor sovětských repatričních důstojníků. Dochází ke vzniku samostatných repatričních táborů pro sovětské občany. Souběžně jsou na území Sovětského svazu, za dohledu americký, britských a francouzských, repatričních důstojníků zřizovány sběrné tábory pro osvobozené zajatce, vězně a civilní dělníky národnosti francouzské, belgické, holandské, britské, francouzské.

Výměna byla velmi náročná. Sovětské a anglo-americké frontové linie se stále nacházely stovky kilometrů daleko. Jedinou možností výměny repatriantů proto nabízely lodní transporty přes Černé moře.

Souběžně s otevřením černoamořské repatriční cesty, dochází na západě k dramatickému zhoršení podmínek DP's. Toto citelné zhoršení vyvolala březnová ofenziva jejíž cílem mělo být konečné vítězství nad fašizmem na západě.

S postupem anglo-amerických vojsk přes Rýn do hloubi Německa padly do rukou spojenců miliony DP's.

Do země zcela vyčerpané a zničené totální válkou, země bez fungující infrastruktury, přeplněné lidmi bez domova, uprchlíky, osvobozenými vězni, zajatci, ale také zajatými příslušníky vojsk Osy, přicházejí příslušníci britské a americké vojenské okupační správy, takzvané Military Government Detachment's.

Zadáním těchto jednotek bylo zformování německých prodemokratických samospráv, stabilizace sanitní situace, zajištění spojeneckého vojenského materiálu, pátrání po válečných zločincích, jejich internace a v neposlední řadě kontrola pohybu a koncentrace DP's. Nucená kontrola pohybu a koncentrace DP's, sledovala především zamezení šíření infekčních nemocí, které si mnozí přinesli z nacistických táborů a věznic, zefektivnění pátrání po válečných zločincích schovávajících se mezi repatrianty a plynulé řízení repatriace dle daných dopravně-technických možností. Za tímto účelem byly zakládány takzvané DPAC, sběrná centra pro vystěhované, obvykle více táborů v jedné lokalitě se společným velitelstvím, nebo již výše zmiňované DP-Camps.

V krátkém čase bylo nutno zřídit stovky nových shromaždišť a táborů. K tomuto účelu byly využívány opuštěné a válkou poničené kasárny, školy, barákové tábory OT, RAD, osvobozené tábory koncentrační či zajatecké, dělnické kolonie i soukromé domy.

V některých případech bylo nutno před příchodem DP's vystěhovat německé obyvatelstvo z celých vesnic.

Jen krátkým výčtem možno zmínit několik příkladů.

DPAC32, zřízen v květnu 1945, sestával ze 4 táborů, ve kterých bylo umístěno na 7500 osob.

Prvních 1000 DP's bylo v rámci DPAC32 umístěno v bývalém pracovních-výchovném táboře Peterehagen-Lahde, krátce poté bylo za účelem umístění dalších osob uvolněno několik okolních vesnic.

Muži, ženy a děti různých národností žili ve vesnicích Lahde, Frille, Wittersheim, Raderhorst, Bierde, Peapinghausen, Cammer, Steinhude a Hagenburg. Jednalo se převážně o Poláky a Rusy. Zvláštní součástí

DPAC32 byl Camp Netherland sestávající z několika lodí, které obývali holanďtí civilisté.

V Münsteru vznikly v červnu 1945 v rámci zdejšího DPAC celkem 4 tábory.

Tábor V1 situovaný v kasárnách na Hoher Heckenweg (bývalý zajatecký tábor Stalag VIF)

Tábor V3 situovaný v Gremmendofských kasárnách

Tábor V9 situovaný v soukromých domech a vojenských kasárnách v Mecklenbecku,

Tábor V20 situovaný v dřevěných barácích v Mecklenbeck (bývalý pracovní tábor)

DP-Camp Etzel, byl zřízen na jaře 1945 ve staré vojenské škole sestávající z 6 zděných budov. Umístěno zde bylo na 4000 Poláků různého věku i pohlaví. Mezi nimi i 395 dětí a 70 těhotných žen. Zoufale chybělo mýdlo, DDT. Lékařskou péči zajišťovalo společně s dobrovolníky z řad DP's 6 vojinů a jeden kapitán z 518 Medical clearing company.

DP-Camp Altenstadt, tábor byl bezprostředně po skončení války zřízen v místních kasárnách Wehrmachtu. Žilo zde na 3000 osob, převážně Poláků.

DP-Camp č.566 Cornberg byl zřízen roku 1945, v obytné kolonii, ze které před příchodem DP's nechala americká armáda vystěhovat německé obyvatelstvo.

V Aschaffenburgu byly roku 1945 zřízeny dva tábory určené pro DP's a to v dělostřeleckých kasárnách, kde bylo umístěno na 2000 osob a v kasárnách La Garda, kde bylo umístěno 1700 osob.

V provizorně a ve spěchu zřízených táborech vládlo zpočátku chaos. Budovy, na které ještě před pár týdny padaly spojenecké bomby byly namačkány lidmi všech národností, pitné vody i potravin byl nedostatek.

Strava, kterou se obyvatelům táborů podařilo sehnat, byla připravována na ohništích a provizorních kamnech pod širým nebem, lidé chodili v tom, co měli na sobě v den osvobození nebo co našli. Krádeže potravin, oblečení, ale i násilnosti proti německému civilnímu obyvatelstvu, domnělým i skutečným zločincům byly na denním pořádku. Zdravotní personál sváděl beznadějný boj s celkově zchátralým tělesným i duševním stavem osvobozených vězňů koncentračních táborů.

Lidé byli svobodní, ale přesto umírali dál.

O tom jaká situace převládala v táborech DPAC a DP-Camp's na jaře 1945 je možno si utvořit představu ze vzpomínek českého odbojáře Josefa Procházky na pobyt v Erfurtu

Cesta do Erfurtu nebyla snadná. Samá oklika, uzavřené silnice. V Erfurtě jsme byli ubytováni v ohromných kasárnách tankové posádky SS. Bylo to tam jako na pouti U Matěje. Lidé všeho druhu a všech národností chodili tam v různých uniformách, někdo dokonce v kožichu, jiní v plavkách. Ubytovali nás v prostorných sálech. Stráž drželi Poláci. Jídla nebylo mnoho. Většinou si vařili lidé sami, co kde sehnali. Po nás přijel transport slovenských partyzánů. Večer jsme se scházeli na velkém sále. Dal jsem tam dohromady kapelu. Bylo tam několik muzikantů z Buchenwaldu. Já hrál klavír, Brož housle, Cikán basu, pak přišli další houslisté, dokonce saxofonista, harmonikář atd. Zpívalo se, hrálo, tancovalo, mluvilo všelijak. Stal se tam i velký malér. Při zábavě někdo z lesa vystřelil do sálu. Zřejmě nějaký mstivý SS-man. Střela vjela do sálu a zabila mladou Polku. Bylo to hrozné. Ani nehlesla. Poláci pak v lese krutě řádili. Druhý den přišla zpráva, že jedeme domů. Basista tak řádil, že z basy za chvíli litaly trisky. Několik

Ukrajinek zpívalo nádherně jejich národní písně. Jendou jsem se prošel i městem. V lese bylo hrozné pohřebiště vojenských aut a tanků.

Pondělí 28. 5. 1945

Přijíždí kolona amerických aut a odvázejí nás Čechoslováky domů. V 10.54 odjíždíme. Vlajky vlají. Všude volání, zpěv, konečně jedeme. Naše cesta vede skrze Erfurt, Výmar, Jenu, Geru, Plavno, vše leží v troskách. Mnoho lidí přišlo o svůj domov v průběhu nedávných náletů a domy, které nepadly za obět bombardování, pohltily zuřivé boje posledních dnů. Lidé žijí v ruinách. Ještě téhož dne večer překračujeme naše státní hranice ve Vojtanově. Na hranici jsou již naši četníci. Zpíváme hymnu, vlajky vlají. Jsme doma, ve svobodné vlasti. Projíždíme Františkovy lázně, Cheb, Mariánské lázně. Za Chebem jsme dlouho stáli. Do Prahy nás prý nevezou, jen do Plzně.

(Hlavní přijímací repatriční stanice v Plzni, průchozí středisko z americké zóny do sovětské, kapacita 2500 osob, za 7 týdnů jí prošlo 45650 osob.)

Je to divné, ale hlavně že jedeme. Krátce po příjezdu do Plzně následuje vřelé uvítání od místních obyvatel. V noci jsme nakládáni se zavazadly do vlaku a jedeme konečně do Prahy.“

Český odbojář Josef Procházka se svými kamarády, během pobytu v repatričním táboře v Erfurtu

V čele táborů stály oddíly DPACS sestávající z britských či amerických důstojníků a mužstva, posílené o příslušníky vojenských zdravotních útvarů, styčné důstojníky různých národností a v neposlední řadě DP's, kteří zajišťovali vnitřní chod a pořádek uvnitř i v bezprostřední blízkosti těchto táborů.

Důvěryhodní repatrianti z Polska, Francie, Čech, Slovenska a mnoha dalších zemí se tak přímo podíleli na úsilí vojenských okupačních správ obnovit pořádek a tím umožnit zahájení procesu obnovy válkou poničené země.

Jako příklad možno uvést DP-Camp Etzel, ve kterém byla zformována vnitřní policie sestávající z 3 polských důstojníků a 17 polských vojáků. Všichni byli vyzbrojeni střelnou zbraní, kterou během existence zdejšího tábora museli nejménou použít. Je zaznamenán případ, kdy se DP's z zdejšího tábora snažili ukrást prase místního Němce a při tom zbili jeho ženu. Policie zamezila tomuto činu varovnými výstřely.

Po kapitulaci německých vojsk začaly nově formované týmy UNNRA přebírat činnost zajišťovanou do té doby skrze DPACS. Po krátké době se však ukázalo, že UNNRA má pouze omezenou kapacitu a tak některé tábory určené pro DP's, zůstaly dále správou DPACS. Převážná část DP's, kterým zdravotní stav dovozoval přesun, nepobyla v táborech déle, než pár týdnů.

Větší problém představovala repatriace osob neschopných převozu v běžných železničních vozech a nákladních autech, protože sanitek a nemocničních vozů byl nedostatek. Repatriace těchto osob se z logisticko-technických důvodů táhla dlouhé měsíce.

O návratu do vlasti rozhodoval repatriční důstojník příslušného DP'camp. Za pomoci poradního výboru z řad osazenstva prováděl identifikaci jednotlivých osob a vydával repatriční víza, jejichž seznamy postupoval hlavnímu styčnému důstojníkovi u SHAEF.

I přes problémy s poničenou infrastrukturou a především nedostatkem transportních vozidel bylo z Americké, britské a francouzské okupační zóny v Německu do 3.6.1945 repatriováno 1134026 Francouzů, 218063 Belgičanů, 150000 Dánů, 5000 Lucemburčanů, 630000 Rusů, 10000 Poláků, 5000 Čechoslováků, tedy více jak 1/3 DP's osvobozených na území Německa anglo-americkými vojsky.

Tento výsledek byl částečně docílen také díky národním repatričním akcím zajišťovaným vlastním vozovým parkem. Pokud hovoříme o osvobozené Československé republice, jednalo se jak o individuální akce z iniciativy domovských měst, tak i takzvané autovýpravy iniciované repatričním odborem ministerstva ochrany práce a sociální péče, který byly ve spojení s repatričními a styčnými důstojníky v Německu.

Zatím co příjezdy autobusů a nákladních aut vypravených v rámci individuálních akcí z iniciativy domovských měst v mnoha případech během průjezdu Německem vzbuzovaly pohoršení, tak jak byly cíleny pouze na úzkou skupinu DP's a zpět do Československa se často vracely poloprázdné, Autovýpravy iniciované repatričním odborem ministerstva ochrany práce a sociální péče byly lépe organizované, cílené na všechny občany československé národnosti.

Autovýpravy byly doprovázeny vzdělanými a schopnými průvodci, kteří během průjezdu německými městy zajišťovali rozdělování pošty z domova a noviny Služba Repatriantům, odebírali hlášení, jmenné seznamy,

osobní poštu, nehlášené skupiny Čechoslováků informovali o nutnosti přesunu do DP-Camp's, navazovali kontakty s pracovníky pověřenými repatriací v daném místě. Hlavním cílem Autooprav byl především osvobozený koncentrační tábor Bergen-Belzen, ve kterém se 14.6.1945 stále nacházelo 3410 Čechoslováků. Nutno však uvést, že z celkového počtu bylo 2114 transportu neschopných, jejichž transport vázl na zoufalém nedostatku sanitních vozů.

3000000 zahraničních DP's, kteří v červnu 1945 byli stále nuceni pobývat v táborech na území americké, britské a francouzské okupační zóny v Německu stále na svou repatriaci čekali. Tyto muže, ženy a děti se však podařilo repatriovat do podzimu 1945.

Řada přechodných táborů, situovaných ve školách, nemocnicích, hotelích, kasárnách, soukromých domech, zřízených bezprostředně po skončení Druhé světové války tak mohla být vrácena původnímu účelu.

Jiné zůstávaly v provozu dál. Tyto tábory však přecházejí zcela z kompetence SHAEF pod správu týmů UNNRA.

K opětovnému nárůstu počtu DP-Camp's dochází roku 1946. Nárůst byl zapříčiněn stoupajícím přílivem takzvaných nerepatriovatelných. Jednalo se především o Židy z Polska, Ukrajiny, Pobaltí, Běloruska, Ruska a dále Poláky, Ukrajince, Balty, kteří se z politických důvodů nemohli vrátit domů. Byly zde také tisíce bývalých příslušníků Ukrajinských, Litevských, Lotyšských a Estonských SS.

Postupně do táborů přicházejí také uprchlíci z Československa a množství osob bez státní příslušnosti. Ti všichni doufali v možnost vycestování do Palestiny, Anglie, Kanady, Spojených států, Austrálie, států Latinské Ameriky. Váhání vystěhovalce přijmout a systémy kvót vedly k tomu, že mnozí museli čekat i několik let než mohli vycestovat.

Nově vzniknuvší DP-camp's, které měly nabídnout větší kapacitu a zároveň být lépe uzpůsobené pro dlouhodobý pobyt stovek tisíc nerepatriovatelných, byly zřizovány v uvolněných barákových táborech, které po skončení války plnily střídavě funkci zajateckých či internačních. Jeden z těchto nových táborů, DP-Camp 95-443, byl v srpnu 1946 zřízen v bývalém americkém internačním táboře CIC95 Ziegenhain, v období Druhé světové války Stalag IXA. Umístění zde byli Židé deportovaní během Druhé světové války z východu.

Počáteční životní podmínky nebyly nikterak dobré. Střechami do baráků zatékalo, okna byla vymlácena. Baráky stále lemoval plot z ostnatého drátu a strážní věže. V mnohých bývalých věznicích z koncentračních táborů vyvolávalo toto prostředí velmi depresivní pocity. Vzhledem k tomu, že se vyhlídky na brzké vycestování rozplynuly, začali si obyvatelé tábora, ve snaze lépe se zařídit na delší pobyt, organizovat vnitřní život ve své režii. Byla zvolena táborová komise, která začala s opravami a adaptací obytných a komunálních budov, opravou infrastruktury, demontáží překážek a strážních věží lemujících tábor. Komise převzala péči o ubytování, stravu, zdraví, práci a kulturu. Dochází ke vzniku židovských politických stran. Byla zformována táborová policie a soud.

Obyvatelé tábora přes den pracovali na opravě ubikací, komunálních staveb, infrastruktury, v táborových dílnách, administrativě, prádelně, kuchyni, nebo za prací docházeli do okolí. Za práci byli obyvatelé tábora

placeni v táborové měně. Za vydělané peníze bylo možno koupit oblečení, potraviny a předměty drobného komfortu v táborové kantýně.

Obyvatelům tábora se dostávalo podpory od Židovské agentury pro Palestinu a Americké spojené distribuční komise, která poslala do tábora kvalifikovaný zdravotní personál, učitele, pedagogy.

V říjnu 1946 byla v táboře otevřena košer kuchyně pro 420 ortodoxních Židů.

Oficiální řečí tábora byl jidiš, poté němčina a polština. Podobná počáteční situace i vývoj byl rovněž v ostatních táborech zřízených toho roku.

DP-Camps se staly místy kde lidé pracovali, rodili své děti, ženili se i umírali v čekání na možnost vycestovat. Provoz DP-Camp's stál spojené národy biliony.

Na konci roku 1946 se UNRRA dostává do insolvence a síť stávajících táborů přebírá Mezinárodní organizace pro uprchlíky (IRO). Do roku 1948 prošlo DP-Camp's na 11000000 osob, z toho přibližně 850000 takzvaných nerepatriovatelných, mezi nimi na 150000 dětí, téměř polovina z nich měla méně než 6 let.

Některé státy jako kupříkladu Británie a Belgie využívaly v letech 1947-49 DP-Camp's pro nábor pracovních sil. Tato okolnost vedla roku 1947 kupříkladu k reaktivaci DP-Camp v kasárnách na Hoher Heckenweg v Münsteru. Zřízeno zde bylo odbavovací středisko pro operaci Westwards Ho, což bylo označení pro nábor pracovních sil mezi DP's pro Británii. V srpnu 1947 se tábor stal centrálním tranzitním táborem pro tuto operaci. Celkem skrze kasárny na Hoher Heckenweg prošlo na cestě do Británie 60000 DP's.

V červnu 1949 po zakončení operace převzalo tábor IRO, které zde zřídilo přesídlovací středisko, kterým do listopadu 1950 prošlo na 10000 osob.

Repatriace nuceně nasazených civilních dělníků, zajatců a vězňů osvobozených Rudou armádou

Rudá armáda utrpěla v letech 1941-42 řadu těžkých porážek, které vedly ke ztrátě východního Polska obsazeného roku 1939, Estonska, Litvy, Lotyšska, Běloruska, Ukrajiny a velké části Evropského Ruska. Na těchto územích vznikl nespočet německých zajateckých táborů Dulag, Stalag, Oflag, ghetta a pracovních táborů.

V listopadu 1942 se vývoj situace na východní frontě otočil v neprospěch Německa a jeho spojenců.

Rudá armáda převzala iniciativu a nastoupila dlouhé tažení na západ.

Zajatecké a pracovní tábory situované v Rusku, na Ukrajině, v Bělorusku a Pobaltí nebyly v době, kdy do nich vstoupila Rudá armáda ničím jiným než pustým spálenišťem. Pochoduschopní byli před příchodem Rudé armády evakuováni, ostatní byli zavražděni.

Situace se zásadní měrou mění teprve poté, co Rudá armáda překročila říšské hranice.

Přes to, že ve většině táborů a věznic na území Říše byla před příchodem Rudé armády vyhlášena evakuace a převážná část zajatců, vězňů, civilních dělníků skutečně odeslána po železnici, v nákladních vozech nebo pěšky na západ, nedostatek transportních prostředků, pohonných hmot, poničená infrastruktura a především rychlý postup Rudé armády, způsobily, že nemalá část evakuovaných byla ještě v táborech, táborových lazaretech, během transportu nebo v tranzitních táborech osvobozena.

Sovětské občany osvobozené sovětskou armádou do kapitulace německých vojsk, byli bezprostředně po osvobození podrobeni prověrkám. Bývalí váleční zajatci byli prověřováni důstojníky vojenské kontrarozvědky Smerš.

Civilisté byli prověřováni komisemi NKVD, za přítomnosti komisařů z NKGB a Smerš.

Pátráno bylo po těch, kteří vstoupili do SS, policejních oddílů či spolupracovali s německou brannou mocí jako takzvaní HiWi.

Ti, kteří prošli prověrkami, posílili frontové jednotky Rudé armády, byli nasazeni na pomocné práce v týlu nebo posláni domů.

Ti kteří byli shledáni jako viní ze zrady své otčiny byli posláni do trestných pracovních táborů NKVD nebo zařazeni do trestných batalionů.

Z hlášení 1. ukrajinského frontu z 1. dubna 1945 vyplývá, že z 102000 osvobozených sovětských občanů bylo opět zařazeno do vojska 54000, 10300 repatriováno domů, 16300 nasazeno na shromažďování dobytka a trofejního materiálu.

Nálada většiny osob postupivších do armády byla dobrá a odhodlání k boji velké. Chtěli tak odčinit svou vinu vůči své vlasti.

Po kapitulaci německých vojsk doplňování jednotek Rudé armády osvobozenými sovětskými občany bylo zastaveno. Tito muži ženy a děti byli koncentrováni ve sběrných táborech, kde byli podrobeni prověrkám.

Následně je očekávala cesta domů nebo tábory nucených prací.

Sběrné tábory byly zřizovány repatriačními odděleními při vojenských radách frontů a armád.

Celkem od ledna 1945 vzniklo na 100 sběrných táborů určených osvobozeným sovětským zajatcům, civilistům, vězňům. Těmito tábory prošly miliony osob.

Jako samostatné, početně však méně zastoupené, vznikaly rovněž sběrné tábory pro nesovětské repatrianty, ve kterých po svém osvobození z věznic, zajateckých, koncentračních a pracovních táborů, byla na nezbytně nutnou dobu nucena žít pestrá směs civilních dělníků, válečných zajatců a vězňů z Polska, Rakouska, Maďarska, Ameriky, Anglie, Nového Zélandu, Kanady, Austrálie, Francie, Holandska, Belgie, Norska, Itálie, Řecka, Jugoslávie, Československa.

Ve sběrných táborech pro nesovětské repatrianty se ocitl téměř celý generální sbor belgické armády v čele s náčelníkem štábu generálem Berženem, holandský partyzáni, vojensky internovaní Italové, kteří před svou internací v roce 1943 byli nasazeni na východní frontě a dokonce 58 zahraničních diplomatů dříve pracujících v Berlíně.

Za účelem umístění repatriantů byly, nejčastěji využívány osvobozené zajatecké tábory, kasárny, školy či stavěny barákové tábory sestávající z v zemi zapuštěných zemljank. Jen krátkým výčtem možno jmenovat sběrné tábory Berdičjev, Sluck, Starije Dorogy, v Čechách pak Vidlatá Seč.

Sběrný tábor pro sovětské občany ve Vidlaté Seči vznikl v květnu 1945. Tábor byl využíván IV. ukrajinským frontem, coby spádový pro oblast Slezska, severní Moravy a Východních Čech. Stavební materiál si Rudá armáda brala z pil, skladů cihel, stejně tak i vybavení, koně a povozy. Osoby v táboře umístěné byly ubytovány v zemljankách zapuštěných asi metr do země se střešou z tyčí, chvojí, lesního porostu a kůry. Tábor

byl připojen na elektrickou síť z Dolního Újezdu. Velitelství tábora se nacházelo v lokalitě „Na rovince“ v Dolním Újezdě. Personál tábora nebyl nikterak početný. Několik vojáků obsluhovalo provizorní umývárny a desinfekci. Několik dalších bylo určeno k prověřování příchozích.

Přicházeli váleční zajatci a civilisté, mnozí nemocní, v roztrhaných hadrech, ale i příslušníci rozpuštěných partyzánských skupin a jagdkomand dobře oblečení. Tábor byl přísně střežen ruskými vojáky. Denně táborem procházelo okolo 3000 osob.

Prověřování byli všichni, i příslušníci partyzánských oddílů. K odhalení těch, kteří by se za partyzány jen vydávali, prověrky prováděl štáb partyzánských skupin vyslaných z SSSR ve Sněžném. Zprávu o činnosti partyzánského oddílu prováděl velitel skupiny. Ostatní byli přesunuti do tábora v Polomi.

Tábor fungoval přibližně jeden měsíc. Celkem táborem prošlo 50-80000 osob.

Zvláštní sběrné tábory pro Angličany a Američany, osvobozené válečné zajatce, byly zřízeny ve městech Volkovisk, Lvov, Brinici a Piesočnaja.

Na podmínky zde umístěných mužů dohlíželi britští a američtí repatriační důstojníci, kteří do Sovětského svazu přijeli krátce po Jaltské konferenci v počtu 35 osob. Tábory byly zásobovány oděvem, potravinami, medikamenty. Co se přidělu týče, byly osoby zde umístěné postaveny na roveň vojáků Rudé armády. V táborech bylo zakázáno provádět prosovětskou agitaci. Kulturní akce a poslech rádia nebyly nikterak omezovány.

Podobné podmínky převládaly rovněž ve sběrných táborech určených pro Francouze, Belgičany a Holanďany o které se starali francouzští repatriační důstojníci, kteří v zemi po jaltské konferenci rovněž působili.

Po určité době byli nesovětské repatrianti naloženi do železničních vozů a skrze Budapešť a Jassy odvezeni do Oděsy. Železniční vozy byly plné k prasknutí. Sedělo se na střeše i na plošinách nákladních vozů.

Na konci cesty, v přístavním městě na břehu Černého moře, se nacházelo hlavní shromaždiště pro zahraniční repatrianty, kteří zde měli vyčkat příjezdu transportních lodí. Shromaždiště sestávalo ze tří částí, každá s kapacitou 5000 osob. Jmenovitě se jednalo o tábory č.138 a 139, určené pro občany zemí spojených se Sovětským svazem a tábor č.186 pro občany ostatních zemí. Zatím co první dva tábory ukončil svou činnost na podzim 1945, poslední fungoval až do roku 1947.

Podmínky v táborech č.138 a 139 byly dobré, shodné s podmínkami převládajícími ve výše zmiňovaných sběrných táborech pro americké a britské repatrianty. Repatriantům-bývalým válečným zajatcům bylo vypláceno kapesné ve výši žoldu vojáků srovnatelné hodnoty týlových útvarů Rudé armády, vojini 25 rublů měsíčně, seržanti 30-35 rublů, poddůstojníci 65-150 rublů, starší důstojníci 180-275 rublů, generálové 350 rublů.

Repatriantům-civilistům bylo vypláceno 65 rublů měsíčně.

Repatrianté pobývali v Oděse dny i měsíce, v závislosti na dostupnosti transportních lodí. Volný čas v Oděse trávili především dlouhými procházkami po městě a také návštěvami veřejných zařízení.

Vzrůstající počet případů rušením nočního klidu,

potyček v opilosti a vandalství jejíž iniciátory byli především francouzští repatrianti, kteří v Oděse představovali početní majoritu, přiměl francouzskou vojenskou misi, k zformování vojenské policie. V čele stál francouzský důstojník, který měl k dispozici dva francouzské vojíny-repatrianty, kterým byly vydány dvě pušky bez nábojů.

Repatriaci osob z táborů č.138 a 139 do západní Evropy zajišťovalo od 7. března do 22. června 1945, 19 britských transportních lodí. Celkem bylo skrze Černé moře posláno domů na 100000 repatriantů z více jak 35 zemí.

19. dubna 1945 byl transfer zahraničních repatriantů z přifrontových oblastí do Oděsy zastaven.

Přes to, že anglo-americká vojska a Rudá armáda se stále nacházely několik set kilometrů od sebe, rychlost s jakou se spojenci přibližovali k Berlínu dávala příslib brzkého spojení a tím také otevření přímé repatriační cesty skrze demarkační linii.

Americká vojska se s Rudou armádou potkala na Labi 25. dubna 1945.

Přes to, že výměna repatriantů byla jedním z hlavních témat, vzájemný nesoulad v problematice technického zajištění transportů, si vyžádal řadu zdlouhavých jednání, než mohlo být dosaženo společného ujednání.

23. května 1945 bylo mezi zmocněncem pro repatriaci SNK SSSR generálem Golubjevem a představitelem vrchního velení spojeneckých sil majorem Barkerem dosaženo dohody. Bezprostředně nato dochází při demarkační linii ke vzniku tranzitních táborů, skrze které začaly v obou směrech proudit repatrianté.

K 28. květnu 1945 bylo z celkového počtu Rudou armádou osvobozených 518102 nesovětských válečných zajatců, vězňů, civilních dělníků a Židů repatriováno 189714, číslo zahrnuje rovněž repatriační akci skrze Černé moře, 49104 osob se stále nacházelo na území Sovětského svazu a 279284 osob v přifrontových oblastech.

Tyto osoby byly repatriovány do podzimu 1945.

Někteří se navracejí zpět do svých domovů očekávání svými blízkými, jiní po svém návratu nacházejí jen sutiny neznaje je-li rodina stále naživu a kde.

Spojení rodin rozdělených válkou byl olbřímí úkol, který probíhal ještě mnoho let po skončení války a v některých případech stále probíhá do dnešních dnů.

„Aktion T4“ a 14f13

Přes to, že zařízení euthanasie, vzniknuvší v rámci Akce T4 v letech 1939-1940, se na první pohled netýkají problematiky válečného zajetí či internace, po podrobnějším seznámení s problematikou zjistíme, že v letech 1941-43 byla pro chod kmenových koncentračních táborů řada zařízení T4 nepostradatelná. Označení T4 vzniklo zkrácením adresy velitelství příslušného pro plánování a řízení projektu euthanasie duševně chorých, tedy Berlín, Tiergartenstrasse 4. V intencích instrukcí přicházejících z vily na ulici Tiergartenstrasse, byli v psychiatrických léčebnách od roku 1939 vražděni dospělí i děti nadměrnými dávkami léků a fenolovými injekcemi. V anektovaných a okupovaných oblastech na východě byli duševně postižení jednoduše nahnáni do lesů a tam zmasakrováni nebo zavřeni do dělostřeleckých krytů a tam za pomoci oxidu uhelnatého udušeni.

Roku 1940 bylo na území Říše, v oblasti takzvaného Altreichu) zřízeno několik speciálních zařízení, určených k hromadnému vraždění mentálně postižených.

K tomuto účelu byla využívána sklepení vybraných psychiatrických léčeben. Po dodatečných stavebních úpravách byla sklepení vybavena plynovou komorou, kremační pecí a patologickým stolem.

Vraždění za pomoci předávkování léčivý a fenolovými injekcemi z drtivé většiny nahradil efektivnější oxid uhelnatý. Nutno uvést, že jedovatý plyn Ciklon-B, nasazen o rok později v koncentračním táboře Auschwitz k vraždění vězňů, v té době již existoval a byl hojně vyráběn, využíván však byl výhradně jako prostředek dezinfekce.

Roku 1941 byla akce T4 ukončena.

Zařízení vzniknuvší v rámci této akce však zůstala v provozu. Posílány sem byly transporty těžce nemocných a práce neschopných vězňů z kmenových koncentračních táborů. Systematické vraždění vězňů z koncentračních táborů v zařízeních euthanasie, které probíhalo v letech 1941-43 neslo úřední označení 14f13, 14f-smrt v koncentračním táboře a 13 způsob smrti (zařízení euthanasie).

Na jaře 1943 hospodářský úřad SS akci 14f13 zastavil. Transporty byly nákladné a vězně již nebylo o co okrást, aby vraždění bylo rentabilní.

Zařízení byla následně rozebrána a veškeré stopy po masových vraždách zahlazeny.

Jedinou výjimkou bylo zařízení T4 na zámku Hartheim, který byl k vraždění vězňů využíván až do prosince 1944.

Památník euthanasie, Psychiatrická léčebna Bernburg, Německo, Ve sklepení mužského pavilonu II se v období Druhé světové války nacházelo zařízení Euthanasie. Se stavbou zařízení určeného k masovému vraždění bylo započato v říjnu 1940. První transport pacientů byl přivezen 21. listopadu 1940.

Po pravé straně v přízemí byla situována registratura, kartotéka a desinfekce zlatých zubů, po levé straně místnost kde byli příchozí fotografováni a také místnost na odložení šatstva.

Transporty s duševně postiženými lidmi přijížděly z Schlezwig-Holštýnska, Meklenburska, Hamburku, Berlína, Brandenburg, Braunschweigu, Saska, Anhaltska.

Od 21. listopadu 1940 do 23. srpna 1941 zde bylo usmrceno 9384 osob.

Po skončení programu euthanasie bylo zařízení využíváno v rámci akce 14f13, kdy sem byli přiváženi vězni z táborů Neuengamme, Rawensbrück, Sachsenhausen, Gross-Rosen, Flossenbürg, Buchenwald. Celkem zde v rámci akce 14f13 bylo usmrceno 5000 mužů a žen (LCH2014)

Památník euthanasie, Psychiatrická léčebna Bernburg, Německo, Na konci této chodby čekala v letech 1940-43 smrt. (LCH2014)

Památník euthanasie, Psychiatrická léčebna Bernburg, Německo, Rekonstrukce plynové komory bývalého zařízení T4. (LCH2014)

Památník euthanasie, Psychiatrická léčebna Bernburg, Německo, chodba vedoucí do plynové komory, Pečovatelé vodili touto cestou skupiny 60-75 osob. Plyn Oxid uhelnatý byl puštěn do místnosti. Po 20 minutách zavládlo v komoře ticho. Po hodině bylo zapnuto klimatizační zařízení. (LCH2014)

Památník euthanasie, Psychiatrická léčebna Hadamar, Německo, V přízemí pavilonu bylo v letech 1940-41 zavražděno více jak 10000 mužů, žen a dětí. (LCH2014)

Památník euthanasie, Psychiatrická léčebna Hadamar, základy křemačních pecí. (LCH2015)

Památník euthanasie, Psychiatrická léčebna Hadamar, Německo, Pacienti obvykle byli nuceni vystoupit z autobusů u garáží, odkud pokračovali do zděné budovy. Zde se museli svléci a odevzdat veškeré osobní věci. Následně přišel doktor, který se rozhodl pro fiktivní případ úmrtí, který později napsal do karty. (LCH2015)

Památník euthanasie, Psychiatrická léčebna Hadamar, historické sklepení zařízení euthanasie. (LCH2015)

Zámek Hartheim, Rakousko, Od května 1940 do září 1941 bylo ve zdejší psychiatrické léčebně zřízeno zařízení T4. Usmrceno zde bylo na 18269 duševně chorých. V letech 1941-44 zde byli v rámci akce 14f13 fyzicky likvidováni nemocní a práce neschopní z koncentračních táborů Mauthausen a Gusen. Odhaduje se, že zde v letech 1941-44 zemřelo na 12000 vězňů. Akce 14f13 v Hartheimu skončila 11. prosince 1944. (LCH2015)

Ústav pro choromyslné, Starogard Gdanski-Kocborowo, Polsko, největší zařízení pro mentálně postižené v předválečném Polsku. Od září 1939 do ledna 1940 bylo SS-many zavražděno v nedalekých lesích 1700 pacientů, mezi nimi i 130 dětí. (LCH2015)

Fort VII Poznań, Polsko, Vyhlažování duševně chorých bylo v pevnosti prováděno od podzimu 1939. K masovému vraždění byl využíván dělostřelecký kryt v čelní straně pevnosti provizorně upraven na plynovou komoru. (LCH2014)

Fort VII Poznań, Polsko, Plynová komora byla z psychologických důvodů osvětlena. Namačkáno sem bylo až 50 osob. Obsluhu lahví s jedovatým plynem prováděli muži z SS-Sonderkommanda Lange. Vše trvalo 25-30min. (LCH2014)

Nuceně nasazení v rámci raketového projektu A4 (V2)

S označením V2 „zbraň odplaty“ se bezpochyby setkal téměř každý.

Co si však pod tímto výrazem vybavíme?

Podobu samotné rakety, jejího tvůrce Wernera von Brauna, obrazy zděšení a zkázy, kterou tyto rakety působily v Anglii?

Vypravíme si však také desetitisíce zahraničních dělníků, válečných zajatců a vězňů koncentračních táborů, bez kterých by bezpochyby sériová výroba těchto zbraní nebyla možná?

Zbraň odplaty V2 byla vyvíjena, testována a později rovněž na krátký čas sériově vyráběna, na severovýchodě Německa, na samém okraji poloostrova Usedom v Peenemünde.

Roku 1936 bylo v Peenemünde započato se stavbou armádního pokusného ústavu (Werk Ost). Výstavbu potřebné infrastruktury vedl armádní stavební úřad. O dva roky později byly započaty stavební práce na Zkušebním ústavu vzdušných sil (Werk West).

Zpočátku byli na stavbě nasazeni výhradně němečtí dělníci. Po obsazení Československa byli na stavební práce přiděleni rovněž čeští dělníci a roku 1940 dělníci polští.

K ubytování pracovních sil byly využívány barákové tábory v Karlshagenu, Trassenheide-Zinowitz a Peenemünde.

Do konce roku 1941 byla kapacita táborů navýšena na 4700 osob.

10. 2. 1942 byly na stavební práce do Peenemünde přiděleny 3 oddíly říšské pracovní služby.

Práce byla tvrdá a probíhala i v té nejkřutější zimě bez jakýchkoliv ohledů.

Na podzim 1942 bylo do Peenemünde přiděleno 650 východních dělníků a válečných zajatců.

Za tvrdého nasazení všech dostupných pracovních sil, podařilo se do konce roku 1942 uvést do provozu výrobu raketového paliva, elektrárnu, rozběhnout zkušební sériovou výrobu raket A4 (Werk Süd, montážní hala F1).

V provozu armádního pokusného ústavu, byli zpočátku nasazeni výhradně Němci (vyjímaje pomocné přípravné práce při testování).

Odborné pracovníky pro vývojové a zkušební centrum si armádní pokusný ústav obstarával z řad techniků a odborníků povoláných na frontu. Tito vojáci byli zformováni do takzvaného zkušebního komanda Sever. Komando sestávalo z 3 kompanií. Ubytování byli v táborech Karlshagen a Trassenheide-Zinowitz.

Komando čítalo na konci roku 1941 na 650 mužů. Rovněž v následujících letech proudily do Peenemünde, vzhledem k významu projektu, bez ohledu na jejich zastupitelnost na frontě, stovky vojáků, které armádní pokusný ústav pro jejich odbornost vyreklamoval.

Z protokolu ze schůze zvláštního výboru A4 v Berlíně, která se uskutečnila 3. 6. 1943 se dozvídáme, že v provozu armádního pokusného ústavu byli zaměstnáni rovněž zahraniční civilní dělníci, přesněji Francouzi a Belgičané. Kdy byli tito dělníci přivedeni, není přesně známo. Víme však, že byli ubytováni v táboře Trassenheide-Zinowitz.

Západní dělníci představovali pro zvláštní program z hlediska bezpečnosti a utajení veliký problém.

Jednou z možných alternativ bylo nasazení vězňů z

koncentračních táborů. Převládala však vážná obava zdali budou vězni této složité práce schopni a dále otázka v jakých provozech je možno vězně nasadit. Za tímto účelem navštívil v dubnu 1943 berlínský provoz firmy Heinkel, ve které byli vězni nasazeni na srovnatelně precizních a náročných pracích již od srpna 1942, ředitel Köstler ze zvláštního výboru A4. Nasazení vězňů bylo na následujícím zasedání zvláštního výboru A4 hlavním bodem.

Na základě pozitivní zkušenosti firmy Heinkel bylo rozhodnuto, že nasazení vězňů v projektu A4 je možné a v souvislosti s tím bude bez dalších zdržení vznesen požadavek na přidělení 1400 vězňů, kteří měli být vybráni v koncentračních táborech dle svých profesí.

K jejich umístění měl být využit pracovní tábor v Karlshagenu. Odborem pro pracovní nasazení zvláštního výboru A4 bylo dohodnuto s Obersturmbannführerem Mauerem z hlavního správního úřadu-SS, že do Karlshagenu bude nejprve poslán velitel tábora s Vorkomandem, které provede oplocení tábora. Prvních 100 vězňů bylo na cíp Usedomského poloostrova přivedeno 18. 5. 1943. Určení však nebyli pro montáž A4 nýbrž pro pokusný ústav vzdušných sil. První transport 250 vězňů určených coby Vorkomando pro armádní pokusný ústav přijel do Karlshagenu 22. 5. 1943.

Během června a července 1943 bylo posláno dalších 437 vězňů, především Francouzů, Belgičanů a Holanďanů.

Transporty pokračovaly rovněž v dalších měsících. Vzhledem k tomu, že tábor v Karlshagenu již kapacitně nedostačoval, bylo několik set vězňů nutno ubytovat ve sklepení pod výrobní halou F1 v Peenemünde.

Vězni byli podčiňeni kmenovému koncentračnímu táboru Rawensbrück.

Přes to, že Rawensbrück sloužil primárně jako ženský koncentrační tábor, disponoval i malým táborem pro mužské vězně a také řadou mužských detašovaných pracovních komand.

Vězni byli v rámci projektu A4 nasazeni na stavbě raket v montážní hale F1. Společně s nuceně nasazenými civilisty a válečnými zajatci vykonávali rovněž pomocné práce během odpalovacích zkoušek, podíleli se na stavbě startovacích drah, zemních pracích a stavbě ochranných valů.

V noci ze 17. na 18. srpna 1943 se zkušební ústav v Peenemünde stal cílem britského kobercového náletu. Zatím co některé strategicky důležité cíle jako elektrárna nebo zařízení na výrobu tekutého kyslíku byly ušetřeny. Dělnické ubikace, pošta a jiné civilní budovy byly zničeny. V Karlshagenu a Peenemünde zemřelo přes 600 zahraničních dělníků, vězňů a 120 německých obyvatel. Události ze srpna 1943 vedly zvláštní výbor A4 k rozhodnutí konečnou montáž a zkoušení decentralizovat a jednotlivé provozy dle možností přesunout do podzemí.

Penemünde, Německo, V-2 (LCH2005)

Podzemní továrna Mittelwerk u Nordhausenu, Německo, Koleje končící v závalu, jediné stopy po původním portálu tunelu A podzemní továrny Mittelwerk. Provoz byl zajištěn z převážné části skrze vězně z několik set metrů vzdáleného koncentračního tábora Dora-Mittelbau. (LCH2013)

Přesnější rozsah projektu decentralizace výroby se dozvídáme z protokolu zvláštního výboru A4 o situaci k 1. 11. 1943.

Montáž: Luftschiffbau Zeppelin Friedrichshafen, Demag Berlin-Falkensee a Mittelwerk-Nordhausen.

Výroba vstřikovacího zařízení: Raderach.

Zkoušení hnacích agregátů: Jako náhrada za vybombardovaný závod Rax-Werke Neustadt, podzemní objekty Raderach, Worwerk Lee, Worwerk Schiler a Worwerk HAF 11.

V Penemünde byl ponechán vývoj a testování.

Výše zmíněná firma Luftschiffbau Zeppelin Friedrichshafen byla již od konce roku 1942 jedním z hlavních výrobců dílů nezbytných pro stavbu raket V2. Pro zajištění strategicky důležité výroby obdržela firma 1.1.1943 100 a 1. 3. 1943 dalších 100 sovětských válečných zajatců-techniků. Na doporučení zvláštního výboru A4 byli na výrobu dílů A4 nasazeni rovněž vězni z koncentračních táborů.

Vorkomando sestávající ze 100 vězňů bylo z koncentračního tábora Dachau přivezeno v červnu 1943.

Vězni byli ubytováni v táboře „Don“, v bezprostřední blízkosti montážní haly. Tábor sestával z 6 obytných baráků, baráku se záchody a umývárny, kuchyně a revíru. Poté co zvláštní výbor A4 rozhodnul o přesunu finální montáže do Friedrichshafenu byli vězni nasazeni rovněž na stavbě nové obří haly. 31. prosince 1943 se v táboře nacházelo 1202 osob, převážně Rusů a Poláků.

27. dubna 1944, během koberečových náletů na Friedrichshafen byla hrubá stavba nové montážní haly zničena. Přeživší vězni ještě několik dnů spali pod odkrytým nebem a přes den pracovali na odklizení sutě. 1. 5. 1944 byli odvedeni do tábora v Raderachu.

V Raderachu byla od května 1942 zřizována pobočka armádního zkušebního ústavu podřízená kmenovému ústavu v Peenemünde. Prováděno zde mělo být zkoušení hnacích agregátů A4. Na stavbě potřebné infrastruktury, vlastní elektrárny, zařízení na výrobu kapalného kyslíku, vodovodu, zkušebních stanišť, ubikací, byli nasazeni zahraniční dělníci a sovětsí váleční zajatci.

V září 1942 byl hotov barákový tábor, který následně obývali nuceně nasazení pracující na stavebních pracích a následně také v provozu zařízení. Barákový tábor v Raderachu byl zcela zoufalým místem. Celý objekt byl postaven v močálu. V barácích se tak držela stálá vlhkost. I přes intenzivní nasazení civilních dělníků, zajatců, vězňů, z původně zamýšlených 3 zkušebních stanišť bylo dokončeno pouze jedno.

Ve výše zmiňovaném provozu Rax-Werke na vídeňském předměstí Neustadt probíhala již od června 1943 montáž a zkoušky hnacích agregátů A4. Podobně jako u firmy Luftschiffbau Zeppelin, byla i zde výroba, na doporučení zvláštního výboru A4, zajišťována skrze vězně z koncentračních táborů. První vězeňský transport dorazil do Neustadtu 20. června 1943 z Mauthausenu.

Komando sestávalo z 500 vězňů. Začátkem srpna bylo přivezeno dalších 722 vězňů. Vězni byli ubytováni přímo ve výrobní hale. 13. srpna 1943 byl závod vybombardován. Projekt byl zastaven a produkce přemístěna do pivovarských sklepů nedaleko stanice Redel-Zipf. Podzemní továrna dostala krycí název Vorwerk Schiller. Rovněž zde byli nasazení vězni z koncentračního tábora Mauthausen, kteří od října 1943 obývali nedaleký pracovní tábor. Komando sestávalo z

1900 vězňů, převážně Rusů, Poláků a Francouzů. Začátkem roku 1944, poté co byly sklepní prostory dále rozšířeny a vybaveny potřebnými rozvody, byl zahájen provoz. Vyrobeno zde bylo na 500 motorů. Zařízení obsahovalo mimo montážních sálů, výrobu kapalného kyslíku, transformační stanici, železniční přípojku a zkušebnu motorů, která byla také nejčastějším místem smrtelných úrazů. V dubnu 1945 byli ve zdejším pracovním táboře ubytováni rovněž vězni ze sachsenhausenského padělatelského komanda. 3. května 1945 byl pracovní tábor evakuován do Ebensee.

Bez pochyb největším provozem angažovaným v projektu A4 byla podzemní továrna Mittelwerk nedaleko Nordhausenu.

Pro umístění továrny byl vybrán podzemní komplex v hoře Kohnstein. Zdejší štoly sádrovcového dolu byly od roku 1936 cíleně rozšiřovány. Původním stavebním záměrem bylo zřízení podzemního palivového skladu. V srpnu 1943 však bylo rozhodnuto jinak.

V podzemí měla být rozběhnuta sériová výroba raket V2. Pracovní síly pro stavbu i následný provoz zajistila SS. 28. srpna 1943 bylo přivezeno Vorkomando 107 vězňů z koncentračního tábora Buchenwald, aby připravilo pobočný tábor, který dostal název Dora. Následovaly další transporty. V říjnu 1943 pracovalo v podzemí již 7000 vězňů. Na povrchu bylo postaveno pouze několik dílenských baráků. Vězni byli ubytováni v podzemí. Na denní světlo se dostali jen málokdy. Každý den vycházeli z postranních štol na určené, místo kde betonovali podlahy, pokládali koleje, instalovali stroje a rozvody. Podmínky, ve kterých vězni žili, byly smrtelné. Tisíce zemřely již během prvních měsíců na podvýživu, důsledkem pracovních úrazů, nebo onemocněli důsledkem katastrofálních hygienických podmínek.

„*3/4 hodinový husí pochod k zlověstné ubytovací hale. V každé hale spí na čtyřpatrových pryčnách přes 200 vězňů. Pod sebou jen poloprázdné papírové pytle naplněné senem. Mezi vězni řadí úplavice a tyfus.* „

„*Malé lokomotivy s několika vagóny rachotily. Kolem stále běhali vězni a ve čtyřčlenných skupinách nosili kolejnice. Mistr řval a mlátil lidi. Míchačky na beton neustále hučely a s pekelným rámusem v nich byl míchán šterk a cement. Ve výklenku vrtal jeden muž. Kolem se rozléhal hluk, jež vydávala vrtačka na stlačený vzduch. Kolony musely zastavit. Odstřel byl připraven. Explózi omráčení muži, dýchající jedovaté zplodiny po odstřelu, se pouští znovu do práce.*“

Jean M. francouzský vězeň“

V lednu 1944 bylo v táboře Dora registrováno na 12000 vězňů. Životní a pracovní podmínky se na začátku tohoto roku, se započítím výroby, o něco zlepšily. Od února 1944 byli vězni postupně přestěhováni do dřevěných baráků na povrchu. Poslední vězni opustili podzemní ubikace na začátku června 1944.

Tábor po svém dokončení sestával celkem ze 70 obytných baráků, dílen,

Podzemní továrna Mittelwerk u Nordhausenu, Německo. Hnací agregát rakety V2, vyhrabán ze závalu ve štole A. Každá součást agregátu prošla rukami vězňů z koncentračního tábora Dora-Mittelbau. (LCH2013)

Podzemní továrna Mittelwerk u Nordhausenu, Německo. Jeden z opěrných pilířů, na které byly kladeny železobetonové desky, dělicí štoly do několika podlaží. Každá z bočních štol měla dle potřeby až 3 patra. (LCH2013)

revíru, prádelny, velkokapacitní kuchyně, krematoria, ubikací SS, a několika správních a hospodářských baráků.

V podzemní továrně sestávající z dvou hlavních tunelů opisujících písmeno „S“, propojených 46 příčnými tunely, byli vězni nasazeni na manipulačních pracích, montáži a některých technických pozicích v přípravě výroby.

Každý z hlavních tunelů byl natolik široký, aby jím mohla vést dvoukolejná trať a natolik vysoký aby v něm mohla být postavena raketa A4 na výšku.

V říjnu 1944 byl pobočný koncentrační Dora osamostatněn a dále fungoval již jako kmenový koncentrační tábor. Pod jeho správou vzniklo na 40 pobočných táborů. V únoru 1945 bylo v kmenovém táboře umístěno 19000 vězňů, v pobočných táborech na 20000 vězňů.

Od ledna 1944 do března 1945 vyprodukovala továrna Mittelwerk 4575 raket A4.

Z 60000 vězňů, kteří prošli kmenovým táborem a pobočnými tábory, zemřelo 26500.

Když 11. dubna 1945 osvobodila koncentrační tábor Dora 3. americká armáda, nacházelo se zde jen několik set nemocných a vysláblých vězňů. 12000 mrtvých bylo nalezeno v Nordhausenských kasárnách Bölcke, kde byl zřízen tábor pro práce neschopné.

Zkoušení hnacích agregátů V2 pro provoz Mittelwerk zajišťovala od března 1944 zkušebna s krycím názvem „Vorwerk Mitte“.

Zkušebna byla zřízena v břidlicovém lomu nedaleko Lehestenu. V září 1943 bylo z koncentračního tábora Buchenwald do břidlicového lomu přivedeno vorkomando čítající 209 vězňů. Do října jejich počet stoupl na 1194. Vězni byli ubytováni v jedné z budov stojících v lomu a od listopadu 1943 ve stodole při bývalých dělnických ubikacích nedaleko lomu.

Vězni byli nasazeni na zřizování pracovního tábora, který dostal název Laura, na rozšiřování podzemních prostor, instalaci zařízení na výrobu kapalného kyslíků a povrchové stavbě transformační stanice. Pracovní podmínky na staveništi podzemní továrny byly zoufalé. Zatím co civilní dělníci obsluhovali pneumatické sbíječky, vrtačky a kladli nálože, vězni byli nasazeni na transportu horniny bez jakékoliv mechanizace za těch nejprimitivnějších podmínek. Jejich hlavním nástrojem byly důlní vozíky, na které bylo přivázáno lano zakončené příčným trámem. Za tuto oj byli zapřaženi 4 vězni jako tažná zvířata a další tlačili plně naložený vozík z boku a zezadu. Za dvanáctihodinovou směnu byly pouze 3-4 desetiminutové pauzy, vyhlášené zvukem trubky.

Vězni pracovali ve 12 hodinových směnách. Z trestu museli pracovat i 24-36 hodin nepřetržitě. Takovýto trest byl zpravidla rozsudkem smrti. Předáky byli obvykle kriminálníci, od kterých se vězňům dostávalo ran a přísných trestů. Po směně byla vězňům vydána řídká polévka, kus chleba a margarínu.

Vězni, kteří zemřeli důsledkem vyčerpání, pracovních úrazů nebo nelidského zacházení, byli v dřevěných bednách odváženi do kmenového tábora v Buchenwaldu, stejně tak i vězni práce neschopní. Na zpáteční cestě přivážely vozy potraviny. Po pouhých šesti měsících byl podzemní komplex hotov. Pro mnohé vězně to znamenalo úlevu. Práce v provozu

zkušebny byla manuálně méně náročná a rovněž brutální zacházení postupně bylo zmírněno.

Zařízení bylo v provozu až do konce války, kdy vězni byli evakuováni do koncentračního tábora Dachau.

V projektu A4 bylo v období Druhé světové války, na území Říše i na okupovaných územích, angažováno více jak 200 podniků. Jen krátkým výčtem možno jmenovat AEG, Siemens, Daimler Benz, Bosch, Witkowitz Eisenwerke, AG. Vorm. Skodawerke.

Více méně každý podnik zapojený do programu požíval zvýhodnění v přidělování stavebního materiálu a pracovních sil.

Nuceně nasazení v rámci projektu hlubinného přemístění

Hlubinné přemístění, neboli U-verlagerung.

Pokud pomineme podzemní nádrže na pohonné hmoty, s jejichž budovou bylo započato již v druhé polovině 30. let a dále stavby opevněných loděnic a některých armádních zkušebních zařízení, s jejichž stavbou bylo započato roku 1942 a se kterými jsme se již částečně mohli seznámit v předchozích kapitolách, počátek projektu hlubinného přemístění je možno datovat do roku 1943. Toho roku Adolf Hitler nařizuje přesun výroby pro válečné úsilí mimořádně důležité do podzemí. Primárně se jednalo o finální montáž raket V1, V2 a testování hnacích agregátů V2.

Ostatní, z hlediska vedení války, důležité zbrojní podniky zatím zůstávaly vystaveny spojeneckým náletům.

K přehodnocení tohoto rozhodnutí vedla až spojenecká letecká ofenziva, která nad územím Třetí říše prohrměla od 20. února do 27. dubna 1944. Fatální následky v podobě desítek poškozených nebo zcela zničených leteckých továren, na které byla vzdušná ofenziva cílena, vedly k rozhodnutí přesunu letecké výroby, výroby obrněných vozidel, strategických děl a později rovněž syntetických paliv a olejů do podzemních továren, zřizovaných, pod vrchním stavebním dozorem Organizace Todt, za vražedného nasazení vězňů, zajatců, zahraničních civilních dělníků, v jeskyních, důlních štolách a šachtách, železničních a silničních tunelech, pivovarských sklepeních i v uměle navršených horách, jejichž útroby měly pod silnou železobetonovou vrstvou skrývat několik pater výrobních ploch.

Řada z těchto továren byla uvedena do provozu, jiné nebyly nikdy dokončeny a to co v nich mělo být umístěno dodnes vzbuzuje řadu spekulací.

Z těch největších projektů hlubinného přemístění možno jmenovat továrnu na rakety V2, V1 a letecké součásti Mittelbau, továrnu na letecké motory BMW Doggerwerk, továrnu na proudová letadla ME262 Reimahg-Werke, továrnu Auto Union AG Richard. Se stavbou podzemní továrny Doggerwerk bylo započato v květnu 1944.

Již v dubnu 1944 však bylo z koncentračního tábora Flossenbürg přivedeno vorkomando, které mělo v bezprostřední blízkosti tábora říšské pracovní služby Hersbruck připravit vězeňské ubikace. Další transporty následovaly po zřízení tábora. V srpnu 1944 se v táboře nacházelo na 2000 vězňů. Tento počet následně stoupl až na 6000 vězňů, namačkaných v 17 barácích. Podmínky v táboře byly zoufalé. Strava sestávala z řídké zelné polévky dobavované slupkami z brambor. V táboře se nacházeli vězni 23 národností, především

Maďaři, Poláci, Italové, Francouzi a Rusové. Stavební práce zajišťovalo několik stavebních firem. Z těch větších možno jmenovat, Hoch-Tief AG a Siemens Bau-Union. Po svém dokončení, měly podzemní prostory nabízet 120000m² pro výrobu leteckých motorů BMW801, jejichž výroba sem měla být přemístěna z mnichovského Allachu.

7. dubna 1945, poté co se přiblížila americká armáda, bylo 1600 nemocných vězňů na nákladných vozech odesláno do Dachau. Chůze schopní byli mezi 8. a 13. dubnem pěšky, v pěti kolonách po 600 vězňích, posláni do Dachau. Čtyři kolony s 2013 vězni dosáhly Dachau 26. dubna 1945. Pátá kolona byla v Schmidmühlen osvobozena Američany.

Se stavbou podzemní továrny „Reimahg-Werke, krycí název Lachs, bylo započato v dubnu 1944 v nitru hory Walpersberg, na západním břehu řeky Saale, nedaleko obce Kahla.

V podzemní továrně měla probíhat konečná montáž proudových letadel ME262.

V květnu 1944 bylo do Kahly přivezeno 400 italských dělníků. Ubytování byli v táboře Rosengarten.

Jejich úkolem byla stavba pracovních táborů určených pro následné transporty nuceně nasazených.

Celkem mělo být pro ubytování nuceně nasazených zřízeno 10 hlavních a 18 pobočných táborů. Dokončena byla pouze část, od ostatních se dochovaly pouze plány. Z táborů, které byly dokončeny a nuceně nasazenými obývány možno zmínit Tábor č. 2 Dehnathal, tábor Bibra a Klendembach

Pracovní tábor v Dehnathal sestával z 23 baráků.

Obsahoval vlastní odšívovací stanici a správní barák. Ubytováno zde bylo celkem 1000 polských a Ruských nuceně nasazených

Tábor Bibra byl zřízen v červnu 1944. Umístění zde byli východní civilní dělníci. Ze začátku byli ubytováni ve stanech. Krátce před začátkem zimy byly postaveny dřevěné baráky.

Pracovní tábor Kleindembach se nacházel ve skladech místní fabriky na porcelán. Ubytováno zde bylo 1400 slovenských dělníků. Později byli přivezeni rovněž dělníci z Belgie, Itálie a Francie. 152 dělníků z tohoto tábora zemřelo.

Všeobecná situace v táborech byla nejen mezi východními ale i západními dělníky špatná. K jídlu byla obvykle vydávána pouze řídká polévka s kedlubnou, zelím, tuřínem, 150g. chleba se lžící tvarohu nebo marmelády. Během zimy 1944/45 docházelo k četným úmrtím důsledkem podvýživy, zápalu plic, tyfu, TBC a Dysenterie.

Na stavbě továrny Reimahg bylo celkem nasazeno na 15000 zahraničních civilních dělníků, válečných zajatců a vězňů. Většina nuceně nasazených pracovala 12 hodin denně, nepočítaje cestu do práce a zpět.

I přes enormní nasazení pracovních sil a stavebního materiálu bylo do konce války uvedeno do provozu pouze jedno oddělení. Poté co se na jaře 1945

Weingut I, Mühlendorfer Hart, Německo. Fragmenty uměle vybudované podzemní továrny s krycím názvem Weingut I. Na stavbě byly v letech 1944-45 nasazeny tisíce civilních zahraničních dělníků, vězňů, válečných zajatců. (LCH2013)

Fragmenty pracovního tábora Waldlager V/VI Ampfing, Německo, fragmenty sklepení jednoho z hospodářských baráků. Ubytování zde byli vězni nasazení na stavbě obrního zbrojního bunkru Weingut I (LCH2013)

spojenecká vojska přiblížila k Labi, byly stavební práce na podzemní továrně zastaveny a nuceně nasazení evakuováni.

Za účelem zajištění sériové výroby dílců i konečné montáže proudového stíhacího letadla ME262 bylo od března 1944 započato s přípravami tajného projektu, který obdržel krycí název „Ringelthaube“.

V rámci tohoto projektu mělo vzniknout 6 velkých podzemních továren pro leteckou výrobu, pět na území Říše (krycí názvy Bieber, Weingut I, Weingut II, Diana II, Wallnuss II), jedna na území Protektorátu Čechy a Morava (Diana I). Vyjímaje továrnu Diana I, k jejíž umístění bylo využito třech železničních tunelů na nedokončené železniční trati z Německého Brodu do Tišnova, byly tyto podzemní továrny koncipovány jako obří uměle navršené hory, jejichž útroby vyztužené třemi metry železobetonu měly nabízet stovky tisíc metrů čtverečných výrobní plochy.

Coby forma pro odlití betonové skořepiny posloužil šterk, který byl po odlití jednotlivých betonových segmentů následně opět vytěžen.

Zásadní problém představoval především obří kontingent pracovních sil, který byl na stavby tohoto rozsahu potřeba. Na stavbu měly být mobilizovány dva ročníky mladých Italů, 10000 německých dělníků Organizace Todt z Jižního Ruska. Ani jeden z těchto plánů se však nenaplnil. Organizace Todt se tak musela spokojit s polskými, lotyšskými, francouzskými, českými a především maďarskými vězni. Vyjímkou byla pouze továrna Diana I, kde vězni nasazení nebyli. Podzemní továrna Weingut I se nacházela v lesnaté oblasti Mühlerdorf-Hart.

Se stavbou bylo započato v červenci 1944.

Technický dozor na stavbě prováděla firma Polensky & Zöllner. Jednotlivé stavební práce vykonávala řada dalších stavebních podniků. Do 31. listopadu 1944 zde měla vyrůst 6 patrová výrobní hala s vnitřními rozměry: šířka 85m, délka 400m, výška 35m.

Z požadovaných 22000 nuceně nasazených nebylo najednou nasazeno více jak 10000.

Východní civilní dělníci byli na stavbu přidělováni pracovním úřadem pro oblast Bayern z tranzitního tábora v Dachau. Civilní dělníci ostatních národností, v rámci takzvaného Sondereinsatz, což bylo označení pro pracovní nasazení, jehož charakter i místo podléhalo utajení, pracovními úřady vyčesávání a verbování po celé Evropě. Váleční zajatci byli přidělováni z kmenového zajateckého tábora Stalag VIIA Moosburg a Stalag VIIB Memmingen. Vězni byli na stavbu svázeni z mnoha koncentračních táborů, jejich správu na místě převzal kmenový koncentrační tábor Dachau.

Nedostatek pracovních sil a stavebního materiálu byl hlavním důvodem proč z původně zamýšlených 12 oblouků, každý o šířce 33metrů, bylo do konce války vybetonováno a zbaveno šterku jen 6.

Nuceně nasazení byli ubytováni v 17 pracovních táborech, z toho v 7 táborech byli ubytováni výlučně vězni z koncentračních táborů. Tyto vězeňské tábory se nacházely kupříkladu v okolí Mittergarsu a Mettenheimu. Ruští váleční zajatci byli ubytováni v pracovním táboře v Mettenheimu. Civilní dělníci, především z Polska, Ukrajiny, Ruska, Běloruska a Německa byli ubytováni v pracovních táborech v Mühldorfu.

Zahraniční dělníci, kteří se dopustili porušení pracovní

morálky, byli umístěni do pracovní-výchovného tábora v Thalhamu. V Thalamu byli rovněž umístěni italská civilní dělníci. Další tři tábory pro zahraniční dělníky a vězně byly plánovány, k jejich zřízení však nikdy nedošlo.

Z výše zmiňovaných 7 vězeňských táborů, náleželo 6 do takzvané vnější skupiny Mühldorf, jejíž velitelství bylo podřízeno kmenovému koncentračnímu táboru Dachau.

Vězeňský tábor v Zangbergu byl podřízen přímo kmenovému koncentračnímu táboru Dachau.

Waldlager V, vězeňský tábor nacházející se v lesích u Ampfingu, náležel do vnější skupiny Mühldorf.

Postaven byl v červenci 1944 a sestával z takzvaných finských stanů. Tyto kruhové stany byly určeny pro 16 osob, avšak nuceno zde bylo spát 25-35 vězňů.

Vězni spali na slámě bez dek.

Na přelomu let 1944/45 byl lesní tábor rozšířen o Waldlager VI, tábor byl lépe uzpůsoben pro zimní měsíce, tak jak sestával ze zemljanek, které se alespoň částečně daly vytápět. V každé zemljance bylo ubytováno po 20 vězňích. Celkově tábor obývalo na 1800 vězňů.

V táboře byli umístěni převážně mužští vězni.

Mimo nich zde však žilo rovněž 200 žen pracujících uvnitř tábora v kuchyni, prádelně a v dalších vnitřních provozech.

Práce neschopní byli posíláni do Dachau a Auschwitz k likvidaci.

Do Auschwitz byly vypraveny celkem 2 transporty s 800 vězni a to 5. 10. 1944 a 1. 11. 1944.

Selekci prováděla německá lékařka Organizace Todt.

Vnější skupina Mühldorf byla rozpuštěna v březnu 1945. Toho měsíce byli nemocní vězni posláni do táborů Kaufering III a IV. Tábory v Mittergarsu a Thalhamu byli vyklizeny a vězni posláni do táborů Mettenheim a Waldlager V/VI.

26. 4. 45 se v táborech Mettenheimu a Waldlager V/VI nacházelo 4929 mužů a 295 žen, v Zangbergu 60 vězňů.

27. 4. 1945 odejel první evakuační transport s vězni.

Cíl transportu není znám. Ti, kteří v Mühldorfu zůstali, byli koncentrováni v táboře Waldlager V/VI.

2. května byl tábor osvobozen Američany.

Celkem skrze vnější skupinu Mühldorf prošlo od července 1944 do dubna 1945 8300 vězňů, 4000 vězňů zemřelo.

V červnu 1944 bylo v oblasti Landsberg započato se stavbou tří podzemních továren Diana II, Walnuss II, Weingut II. Rozměrově měly být objekty podobné již výše zmiňované továrně Weingut I.

Stavby jednotlivých bunkrů byly zadány následovně "Walnuß II" stavební firma Karl Stöhr, "Weingut II" firma Leonhard Moll a "Diana II" firma Phillipp Holzmann. Schéma přidělování pracovních sil bylo shodné s Weingut I.

Nedostatek pracovních sil a stavebního materiálu vedl k tomu, že stavba objektů Diana II a Walnuss II byla krátce po započetí zastavena a veškeré pracovní síly i materiál soustředěny na stavbu továrny Weingut II. Továrna, která měla původně měřit na délku 400 m, byla později zkrácena na 240m. Vnitřní výška i šířka zůstala stejná jako v případě Weingut I.

Němečtí a zahraniční dělníci, váleční zajatci a vězni z koncentračních táborů byli ubytováni v několika desítkách pracovních táborů v okolí Landsbergu a Kauferingu. Kolik táborů pro ubytování dělníků

Bývalá podzemní továrna Languste, Hinterbrühl, Rakousko. Od května 1944 bylo započato s adaptací štol bývalého sádrovcového dolu pro přemístění výroby letadel Heinkel HE162. V prosinci 1944 bylo za tímto účelem přivedeno prvních 600 vězňů z koncentračního tábora Mauthausen. (LCH2013)

Půdní nálezy, pobočný koncentrační tábor Melk, Birago-kaserne. Vězni byli nasazeni na stavbě podzemní továrny „Quarz“ s kapacitou 150000m² výrobní plochy.

*Rabštejn, nedokončená podzemní továrna firmy
Weserflugzeugbau Bremen. (LCH2013)*

*Rabštejn, nedokončená podzemní továrna firmy
Weserflugzeugbau Bremen. Na hloubení podzemních
prostor byli od konce srpna 1944 nasazeni vězni
přidělení z koncentračního tábora Flossenbürg.
(LCH2013)*

*Rabštejn, nedokončená podzemní továrna firmy
Weserflugzeugbau Bremen. Na transport vytěžené sutě
byly použity úzkorozchodné vozíky, které vězni tlačili
k ústí tunelu. (LCH2013)*

nasazených na stavbě továrny Weingut II bylo celkem
postaveno, není známo. S přesností však víme, že na
stavbě byli nasazeni vězni z 11 pracovních táborů

spadajících do takzvané vnější skupiny Kaufering, jejíž velitelství bylo podřízeno kmenovému koncentračnímu táboru Dachau.

Prvních 1000 maďarských vězňů bylo na nádraží v Kauferingu přivezeno 18. června 1944

Celkem vnější skupinou Kaufering prošlo na 29000 vězňů z Polska, Lotyšska, Nizozemska, Francie, Itálie, Čech a Maďarska. Přibližně 14500 vězňů zemřelo.

Krátce před koncem války byli vězni evakuováni.

Když 28. 4. 1945 vstoupila americká armáda do Landsbergu, našla v okolních táborech hromady mrtvých a na smrt vysláblé nemocné vězně, kteří nebyli schopni chůze, a které SS nestihla postřílet.

Za zvláštní kapitolu hlubinného přemístění je možno označit vznik podzemních továren na výrobu syntetických olejů a pohonných hmot.

Na jaře 1944 zahájilo velitelství spojeneckých leteckých sil soustředné nálety na německé továrny na syntetické pohonné hmoty v okolí Mostu, v Ruhlandu, Pölitze, Magdeburgu. Silným spojeneckým náletům byly vystaveny rovněž ropné rafinerie v okolí Ploesti.

Následky mohutných náletů byly děsivé.

Některé provozy byly dlouhodobě vyřazeny z provozu, jiné poškozeny. Vzniklo tak vážné nebezpečí, že Třetí říše, jež postupně ztrácela kontrolu nad svým vzdušným prostorem, ztratí také důležité zdroje pohonných hmot.

30. května 1944 jmenoval Adolf Hitler do funkce generálního komisaře s pověřením pro zvláštní opatření při říšském ministerstvu pro zbrojení a válečnou produkci Edmunda Geilenberga, jehož hlavním úkolem bylo v krátkém čase obnovit výpadek ve výrobě pohonných hmot, především pak leteckého benzínu.

Od 1. srpna 1944 bylo započato v rámci programu Gilenberg se systematickým přemísťováním závodů na výrobu pohonných hmot a mazadel do podzemí.

Tyto podzemní továrny byly rozděleny do několika kategorií, dle kterých jim byly přidělovány krycí názvy. V podzemních továrnách označených krycím názvem Taube byla krakována ropa, krycí název Dachau byl využíván pro podzemní továrny na výrobu mazacích olejů, krycí název Schwalbe označoval zařízení na výrobu syntetického benzínu.

Projekt Schwalbe byl jedním z největších projektů realizovaných v rámci hlubinného přemístění na území Říše.

Se stavbou podzemní továrny Schwalbe I bylo započato koncem srpna 1944 ve vápencovém dole Emil v Oberrödinghausenu, na východním okraji města Hemer. Po dokončení zde měla firma Union Rheinische Braunkohlen Kraftstoff AG Wesseling rozběhnout velkokapacitní zařízení na výrobu leteckého benzínu. Stavební dozor vykonávala Organizace Todt, která na stavební práce najala na 25 stavebních firem.

Na stavbě pracovalo na 10000 nuceně nasazených civilních dělníků, válečných zajatců a vězňů.

Pro ubytování nuceně nasazených vzniklo v Oberrödinghausenu, Asbecku, Lendringsenu, Balve, Mendenu, Hüingsenu, Steinhausenu, Luedenscheid a v dalších lokalitách na 20 pracovních táborů.

K tomuto účelu byly využívány jak obecní a veřejné budovy jako tělocvičny, školy, hostince, tak i stávající tábory říšské pracovní služby. Jsou zřizovány rovněž nové barákové tábory.

V Oberrödinghausenu byli ubytováni zahraniční dělníci nasazení u stavební firmy Köthenbürger.

Zdejší pracovní tábor sestával z 10 baráků.

V Lendringsenu byli ubytováni dělníci zaměstnaní u stavební firmy Deutsche Bau AG. V barákovém táboře na Grimmestrasse byli ubytováni dělníci 10 národností. Byli zde italské dělníci, propuštění vojensky internovaní, Holanďané, Belgičané, Rumuni, Chorvaté, Italové, Češi. Největší pracovní tábor se nacházel v lokalitě Lendringsen-Biebertal. V táboře byli ubytováni trestanci, především příslušníci wehrmachtu odsouzení vojenským soudem, evakuovaní z Francie, kde v rámci pracovního uskupení „Kommando West“, o kterém již bylo pojednááno v kapitole Emslandské tábory, pracovali pro Organizaci Todt. Tábor fungoval od září 1944 do jara 1945.

V době, kdy bylo ze západu přivezeno prvních 1600 trestanců, nebylo pro ně připraveno nic. Tábor se teprve stavěl. Vězni spali ve stanech, v místní škole a ti méně šťastní pod širým nebem.

Od září 1944 byl tábor podřízen velitelství Emslandských táborů. Od února 1945 fungoval tábor Biebertal jako samostatný trestní ústav vrchního státního zástupce z města Hamm.

Nuceně nasazení, kteří se dopustili porušení pracovní morálky, byli přeřazeni do pracovní-výchovného tábora Balve, nedaleko železniční stanice Sanssouci.

Podmínky zde převládající byly zoufalé. Těžce pracující dostávali jen 75g. chleba a čaj, odpoledne půl litru náhražky kávy, večer půl litru řídké polévky.

Nemocní a slabí dostávali ještě méně.

Souběžně se vznikem pracovní-výchovného tábora vznikl za nádražní budovou Sanssouci trestní tábor pro ruské válečné zajatce, kteří byli rovněž nasazení na stavbě Schwalbe I.

Za 6 měsíců tvrdé práce bylo upraveno 1,5 km štol. Prívod vody a elektrické energie byl plánován na jaro 1945. Dokončení podzemní továrny, která měla produkovat 20000 tun leteckého benzínu ročně, zhatil příchod spojeneckých vojsk.

V říjnu 1944 bylo nedaleko obce Berga započato se stavbou podzemní továrny Schwalbe V.

Toho měsíce přijelo několik příslušníků SS a geologů, kteří zkoumali výběžek západně od obce podél Weisen Elster.

12. listopadu 1944 byli z nedalekého koncentračního tábora Buchenwald do Bergy přivezeni maďarští, sovětské, slovenští a italské vězni. Umístění byli jižně od obce na železniční stanici v několika barácích obehnaných ostnatým drátem. Početní stav vězňů rychle stoupl na 3421. Na stavební práce bylo ze zajateckého tábora Stalag IXB Bad Orb rovněž přiděleno americké pracovní komando Kgf.Arb.Kdo.Nr.625.

V únoru 1945 bylo přivezeno prvních 80 amerických válečných zajatců. Jednalo se o mladíky kolem 20 let, kteří byli židovského původu, nebo byli dle nacistických měřítek Židům podobní. Komando brzy začalo plnit funkci trestného tábora. Z kmenového tábora Stalag IXB Bad Orb byly přiváženy další transporty a počet

Vstupní portál do bývalé podzemní továrny Richard I, Litoměřice, místo pracovního nasazení vězňů z nedalekého pracovního tábora Leitmeritz, a vězňů z Terezínské malé pevnosti. Ještě před skončením války zde firma Auto Union AG uspěla rozběhnout výrobu součástí motorů. (LCH2012)

zajatců tak stoupl na 350. Zajatci byli zpočátku ubytováni v dvoupatrové budově nedaleko staveniště. V březnu 1945 byli přestěhováni do oddělené části vězeňského tábora nedaleko nádraží.

Stráž vězňů i válečných zajatců na stavbě vykonávali příslušníci SS. Procovalo se 12 hodin ve dvou směnech. Nuceně nasazení hloubili 17 štol, které, dle plánu, měly ústít do obří haly.

Jednotlivé štol byly proraženy, stavbu hlavní štol však přerušil příchod spojeneckých vojsk.

6. dubna 1945 byli američtí váleční zajatci evakuováni.

18-denní pochod, nastoupilo 300 zajatců.

Téměř každý den několik zajatců zemřelo.

V Chamu, 180 km od Bergy, byli zajatci osvobozeni Američany.

11. 4. 1945 bylo evakuováno 1500 vězňů.

Se stavbou podzemní továrny Schwalbe II bylo započato v říjnu 1944. Jako vhodná lokalita pro hlubinné přemístění výroby leteckého benzínu a mazacích olejů byl vybrán pískovcový masív podél řeky Labe, nedaleko obce Königstein. Do podzemní továrny měl být přesunut provoz Hobart-Werke z Magdeburgu.

15. listopadu 1944 bylo na stavbu přivedeno z evakuovaného pracovního komanda Leipzig-Thekla prvních 210 vězňů. Vězni byli ubytováni v hostinci Struppen. Jejich úkolem bylo postavit pod pevností Königstein tábor, sestávající z takzvaných finských stanů. 28. listopadu 1944 byl přivezen transport s 777 vězni z pracovního komanda Böhlen, pobočky KZ Buchenwald. Vězni byli následně převzati pod správu koncentračního tábora Flossenbürg.

Pracovalo se za nelidských podmínek.

Z 977 registrovaných vězňů zemřelo 77.

Práce neschopní byli posíláni do Flossenbürgu nebo Bergen-Belsenu, kde většina z nich zemřela.

6 vězňů uprchlo. Dokončení prvního stupně, plánované na 1. 7. 1945 přerušila evakuace tábora. 17. března 1945 bylo 642 přeživších vězňů odvedeno do Litoměřic.

Se stavbou podzemní továrny na mazací oleje Dachs VII bylo započato v lokalitě Pirna- Mockethal-Zatzschke.

V lednu 1945 bylo přivezeno 60 vězňů z koncentračního tábora Flossenbürg. Jejich úkolem bylo postavit vězeňský tábor pro 2000 vězňů. Tábor byl postaven v bývalé šterkovně a sestával z 10 baráků, lemovaných ostnatým drátem.

Vězni byli ponejvíce přivázeni z již z evakuovaných pracovních táborů. Podmínky v táboře byly zoufalé. Strava sestávala z 1/2l polévky s bramborami ve slupce a 150g. chleba.

Vězni byli nasazení na ražbu štol v pískovcovém masívu. Do konce války bylo dokončeno pouze 20% podzemního komplexu.

Velmi pozoruhodný, avšak nikdy nedokončený podzemní komplex, byl od dubna 1944 budován ve Slezsku, nedaleko obce Olbrzym.

Na stavbě byli nasazení zahraniční civilní dělníci, váleční zajatci a vězni z koncentračních táborů.

Italští vojensky internovaní a sovětské váleční zajatci byli na stavbu přidělováni z kmenového zajateckého tábora Stalag VIIIA, východní dělníci pracovním úřadem pro dolní Slezsko z tranzitního tábora ve Vroclavi.

Ubytování byli v 20 pracovních táborech ponejvíce v okolí Osowky a Gluszyce.

Roku 1944 přicházejí rovněž vězni z koncentračního tábora Gross-Rosen, kteří postupně nahradili většinu

civilních dělníků a válečných zajatců.

Za účelem ubytování příchozích vězňů vznikla pod označením „Arbeitslager Riese“ síť 13 pracovních táborů, které spravovala Organizace Todt.

Pracovní tábory Riese se začaly rychle plnit vězni z koncentračních táborů Auschwitz, Plaszw a Gross-Rosen, kterému byla síť pracovních táborů Riese podřízena.

Prvních 500 vězňů přijelo z Auschwitz 26. dubna 1944. Byli to řečtí Židé. Poslední transport se 700 vězni z Auschwitz přijel v polovině září 1944. Jednalo se o Židy z různých zemí Evropy, převážně z Maďarska, Polska, Jugoslávie a Řecka. Mezi polskými Židy dominovali obyvatelé zlikvidovaného ghetta v Lodži.

Ve 13 pracovních táborech Riese bylo najednou ubytováno až 13000 vězňů.

Jednotlivé pracovní tábory se nacházely v obcích Olszyniec (Erlenbusch), Sokolec (Falkenberg), Książ (Fürstenstein), Zimna Woda (Kaltwasser), Glinica (Lärche), Marcowy potok (Märzbachtal), Gluszyca (Schotterwerk), Säuférwassergraben, Jedlinka (Tannhausen), Wilczyzna (Wolfsberg).

Každý z pracovních táborů zásoboval pracovními silami určitý stavební úsek.

Stavební úsek Rahmenberg byl zásobován z pracovních táborů Märzbachtal a Lärche.

Úsek Wolfsberg byl zásobován z pracovního tábora situovaného na severovýchodním svahu stejnojmenného kopce.

Pracovní tábor Wolfsberg byl zřízen v květnu 1944.

Jednalo se o největší tábor sítě Riese. 22. listopadu 1944 zde bylo umístěno 3012 vězňů. Tábor sestával z 3 stodol a 100 menších baráků, každý schopen pojmout 10 vězňů.

Úsek Falkenberg byl zásobován pracovními silami z tábora Falkenberg. Tábor byl zřízen koncem dubna 1944 a sestával z 1 baráku a 10 stanů, které byly později strženy a nahrazeny baráky, v táboře bylo umístěno 1500 vězňů.

Mimo pracovních táborů byly součástí táborů Riese rovněž lazaretní tábory v Tannhausenu a Dörmhau.

Velitelství táborů Riese se nacházelo v táboře Wüstegiersdorf. Velitelem sítě pracovních táborů byl Hauptsturmführer SS A. Lütkemeyer, kterému byli podřízeni velitelé jednotlivých táborů.

Strážní batalion AL Riese sestával z 853 dozorců z toho 7 důstojníků.

Vězni byli nasazeni na stavbě příjezdových cest, kácení stromů, odstraňování pařezů, vykládce stavebního materiálu, stavbě odvodňovacích šachet, kabelových kanálů, úzkokolejné železnice, vodojemů, nadzemních krytů a podzemních štol.

Tyto práce vykonávali vězni pod vedením stavebních firem Seidenspinner, Argo-Waldenberg, Butzer, Herge, Hoffmanneswerkefeld, kterým Organizace Todt dílčí stavby zadala.

Podmínky v pracovních táborech byly roku 1944 zoufalé. Vězni spali na holé zemi v nevytopených barácích, strava byla zcela neadekvátní těžké manuální práci, kterou vykonávali.

Teprve na začátku roku 1945 dochází k dílčím změnám. Přesnější obrázek je možné si udělat ze zprávy o sanitní službě

Sesutý vstup do podzemního komplexu Riese, nedaleko obce Gluszyca-Polsko. Na stavbě podzemního komplexu a nadzemní infrastruktury byli od roku 1944 nasazeni vězni z koncentračního tábora Gross-Rosen. Po válce byly všechny vstupy odstřeleny. Zůstaly jen koleje čnící ze závalu. (LCH2005)

AL Riese za období 26. 12.1944 - 25. 1. 1945

Wistegiersdorf 26. 1. 1945

Adresováno: SS-posádkovému doktoru v Gross-Rosen

1) počet vězňů převedených v hlášeném období do vězeňského lazaretu: 7140

2) osazení vězeňského lazaretu 25.1.1945 3496

3) počet vězňů ambulantně ošetřených v hlášeném období 29750

4) počet vězňů nakažených infekčními chorobami ke dni 21.1.1945 0

5) vězeňský personál lazaretu

a) počet nasazených vězeňských doktorů 63

b) počet nasazených vězňů ošetřovatelů 56

c) počet nenasazených vězeňských doktorů 60

d) počet nenasazených vězeňských pečovatelů 66

6) Průměrné osazení vězeňské nemocnice v hlášeném období 3216 vězňů

V hlášeném období byl počet nemocných velmi vysoký.

Jak bylo očekáváno, projevilo se chladné počasí obzvláště negativně na zdravotním stavu vězňů.

Ačkoliv vězni většinou mají zimní oblečení, těžkým

pracovním nasazením venku je zapříčiněn velký počet nemocných.

Velký podíl na tomto faktu má rovněž to, že množství, především jižních vězňů, není na toto podnebí zvyklé.

Ubytovací možnosti v jednotlivých táborech se zlepšily.

Obzvláště je dbáno na to, aby vězni nemuseli spát na holé zemi. Baráky jsou vytápěny a většina vězňů má dvě deky. Sanitní zařízení však dále vyžaduje závady. Latríny jsou v některých táborech nešťastně umístěny a v

nedostatečném počtu. Okamžitá změna není možná.

Čistota v táborových revírech se zlepšila.

Odvšívování tábora: Od začátku a rovněž nyní se v táborech vyskytují vši. Odvšívovací zařízení nejsou dostatečná a i jejich umístění je nešťastné.

Zásobování medikamenty je nedostatečné.

Centrální nemocnice v Tannhausenu je plně obsazena.

Dodatečně bude vybavena operačním sálem. Zde budou chirurgicky ošetřovány těžké případy. Všechny případy, u kterých se nedá očekávat opětovná pracovní

schopnost, budou přesunuty do nemocničního tábora Dörnhau. Pracovní tábory tak budou osvobozeny od práce neschopných.

Strava vězňů je stále kontrolována a s ohledem na stávající poměry uspokojivá. Kuchyním, které jsou vedeny výlučně skrze OT se nedá nic vytknout. Na přelomu září a října 1944 byla mezi vězni z pracovních táborů Riese provedena selekce a 875 těžce nemocných bylo převezeno do Auschwitz.

Z 20.000 vězňů, kteří prošli tábory Riese, zemřelo 5000.

Jako příčina úmrtí byla nejčastěji udávána srdeční slabost ve spojitosti s celkovou tělesnou slabostí.

Těla zemřelých byla zpočátku odvážena do kmenového tábora v Gross-Rosenu. Od 10. prosince 1944, v souvislosti s nárůstem počtu zemřelých, byla těla zemřelých pohřbívána na hřbitově v blízkosti nemocničního tábora Dörnhau.

Koncem ledna 1945 bylo započato s přípravami evakuace vězňů. Těžce nemocní vězni byli koncentrováni v nemocničních táborech Dörnhau a Tannhausen. Neschopní pochodu byli ponecháni v revírech. Chůze schopní byli posláni do koncentračních táborů Flossenbürg, Bergen-Belsen a Mauthausen. Na cestě nocovali v železničních skladech, v chlévech, pod odkrytým nebem. Žízeň vězni tišili sněhem. Kdo zůstal na

cestě pozadu, byl zastřelen.

Nemocní byli v nemocničních táborech ponecháni svému osudu bez pomoci. Když do nemocničních táborů vstoupila Rudá armáda, zjevil se jim ohavný obraz.

Podlahu pokrývala několikacentimetrová vrstva moči, ve které plavaly dřeváky a výkaly.

Na prýčnách i na podlaze ležela nahá těla.

Ti, kteří přežili, hleděli na své osvoboditele nepřítomným výrazem.

Po osvobození pomáhali někteří vězni, kteří se seskupili okolo doktora T. Citrona se zřízením provizorních nemocnic pro těžce nemocné spoluvězně. Celkem bylo zřízeno 5 nemocnic v Blumenau (Jedlinka Góna), v bývalém pobočném táboře Schottenwerk (Gluszyca Góna) a v Wüstegiersdorfu (Gluszyca) na pozemku textilního závodu, v bývalém dětském domově a ve škole. Obří podzemní komplex nebyl nikdy dokončen.

Dodnes se o jeho účelu vedou spory. Rozsáhlá síť podzemí dále živí představy o ztracených pokladech, které zde jsou schovány.

Výše uvedený výčet hlubinných přemístění je jen malým zlomkem mamutího projektu, který byl v letech 1944-45 realizován.

Hlubinné přemístění bylo z hlediska válečného úsilí racionálním krokem, který však přišel příliš pozdě na to, aby ve vývoji válečných událostí sehrál zásadní roly.

Fakt, že na těchto stavbách zemřely statisíce nuceně nasazených, činí dnes z těchto objektů v prvé řadě pomníky mužům a ženám, civilistům, vězňům i válečným zajatcům z celé Evropy.

Nucené práce v Brémách

Již ve 30. letech 20. století představovaly Brémy jedno z nejdůležitějších center zbrojního průmyslu Třetí říše.

S nedostatkem pracovních sil se zdejší zbrojní podniky potýkaly od roku 1936.

Poté co roku 1939 vypukla Druhá světová válka, začali na dobrovolné i nucené bázi do města a jeho okolí přijíždět zahraniční dělníci, váleční zajatci a později také vězni. Roku 1942 byl již každý pátý dělník nasazený v Brémách přivezen ze zahraničí.

V říšském měřítku byla v té době koncentrace zahraničních nuceně nasazených na území města jedna z nejvyšších.

Kolik zahraničních nuceně nasazených celkem prošlo městem, není známo. Roku 1944 bylo však na evakuačním seznamu města Bremen vedeno 44000 zahraničních osob. Toho roku fungovalo v Brémách a okolí města na 200 pracovních táborů, které z drtivé většiny zásobovaly pracovními silami továrny Deschimag, Borgward, Focker-Wulf, Weser-Flug, Bremer Vulkan, Norddeutsche Hütte, stavební projekty Organizace Todt (OT), provoz a manipulační práce v přístavištích a komunální podniky města Brem. Zahraniční civilní dělníci z okupovaných území byli do Brém přidělováni tamními pracovními úřady příslušnými pro obec, ve které měl daný dělník uvedeno místo trvalého bydliště. Východní a polští dělníci byli přidělováni pracovním úřadem pro oblast Niedersachsen z tranzitního tábora v Lehrte.

Tábor v Lehrte byl založen v červenci 1942. Sestával z 34 baráků obklopených ostnatým drátem.

Celkem táborem prošlo 700000 východních a polských dělníků. Po příjezdu byli deportováni podrobeni dezinfekci a lékařské prohlídce. Aby bylo zabráněno

kontaktu deportovaných, kteří již prošli desinfekcí a vyšetřením s nově příchozími byl tábor rozdělen na dvě části, první pro „čisté“ a druhá pro nově příchozí. Obě části byly spojeny budovou, ve které byli deportovaní rozděláni dle pohlaví a svlečeni. Oblečení bylo odebráno a posláno na parní dezinfekci. Ve střížně byly ostříhány vlasy a na tělo nanášena silně pálivá desinfekční látka. Poté byli deportovaní odvedeni do sprch a následně vyšetřeni na infekční nemoci. Poté si směli vzít vydezinfikované věci a přesunout se do části pro „čisté“, kde čekali do doby jejich dalšího přesunu do Brém. Váleční zajatci byli do Brém přidělováni z kmenových zajateckých táborů Stalag XC Nienburg, Stalag XD Wietendorf a Stalag XB Sandbostel.

Nejpočetnější skupinou válečných zajatců nasazených v Brémách a jejich okolí byli sovětské zajatci, přidělení v rámci více jak 20 sovětských zajateckých pracovních komand. Krátkým výčtem možno jmenovat:

Kgf.Arb.Kdo Nr.5889/Stalag XC nasazené v loděnicích Bogwardwerke II. Komando sestávalo z 80 mužů.

Kgf.Arb.Kdo Nr.5890/Stalag XC nasazené v závodu Focke Wulf . Komando sestávalo z 250-350 zajatců Velké sovětské pracovní komando bylo ubytováno ve Farge, kde bylo nasazeno na stavbě ponorkového bunkru Valentin pro loděnice Vulkan.

Druhou nejpočetnější skupinou válečných zajatců byli Francouzi.

Přibližně 4200 francouzských válečných zajatců pracovalo během války ve zbrojních podnicích AG Wesser, Bogward, Weser Flug a také u komunálních služeb, v přístavu, v plynárně, v živnostech, zemědělství, na stavbách a odklizení tresek.

Jedním z největších francouzských pracovních komand v Brémách bylo Komando Admirál Brommy, přidělené do přístavu Holz-und Fabrikenhafen. Komando patřilo k prvním v Brémách, Zajatci byli nasazeni v přístavních podnicích. Ubytování byli na nákladní lodi Admirál Brommy. Poté co v únoru 1942 ubikace zajatců navštívila delegace Mezinárodního výboru červeného kříže a označila je za neadekvátní, byli zajatci přestěhováni do přístavních skladů. Ani zde však nebyly podmínky ideální. Sklady se nedaly pořádně vytopit. Na Admirálu Brommy byli po francouzských zajatcích ubytováni ukrajinští nuceně nasazení.

Po válečných zajatcích se dodnes dochovaly na zdech skladišť nástěnné kresby.

O podmínkách, které panovaly ve zbrojních podnicích jsem se již částečně zmínil v předchozích kapitolách. Rád bych proto následně řádky věnoval nuceným pracím pro Organizaci Todt v okolí Brém.

Bunkr Valentin Bremen Farge- V letech 1943-1945 bylo na stavbě této opevněné továrny na ponorky nasazeno 10000 nuceně nasazených, z toho 3000 vězňů přivlečených z koncentračního tábora Neuengamme. (LCH2014)

Bremen farge-Bauleitung, bývalá kancelář stavebního ředitelství Organizace Todt. (LCH2014)

Pokud budeme hledat společného jmenovatele pro Brémy a tuto organizaci, výsledkem bude zcela bezpochyby bunkr Valentin. V letech 1943-1945 bylo na tuto stavbu přiděleno 12000 nuceně nasazených, zahraničních civilních dělníků, válečných zajatců a vězňů. Organizace Todt se tak stala největším zaměstnavatelem nuceně nasazených v Brémách. 4000 nuceně nasazených přidělených na stavbu zemřelo. Valentin byl ve své podstatě nadzemní železobetonový kryt, do kterého měla být po dokončení přesunuta loděnice Vulkan, významný výrobce ponorek typu XXI. Objekt jako celek měl být naprosto soběstačný, s vlastními dílnami, sklady, teplárnou, záložním zdrojem elektrické energie, kancelářským úsekem. Nuceně nasazení přidělení na stavbu Valentinu byli ubytováni v celkem 8 táborech v blízkosti staveniště. První z osmi pracovních táborů, který zásoboval pracovními silami staveniště bunkru Valentin se nacházel v blízkosti nedostavěných skladů pohonných hmot německého námořnictva. Tábor sestával z 15 baráků, které nechala roku 1936 postavit firma Gottlieb Tesesch, za účelem ubytování pracovních sil přidělených na stavbu skladů pohonných hmot. Od roku 1938 byli mimo německých dělníků v táboře ubytováni také Češi. Roku 1941 byli přivedeni sovětsí váleční zajatci, kteří pracovali v loděnicích Vulkan. Roku 1942 zde byli umístěni polští nuceně nasazení, zaměstnaní rovněž v loděnicích. Poté co bylo započato se stavbou bunkru Valentin, byli zde ubytováni civilní dělníci a zajatci přidělování na tuto stavbu. Rovněž v táboře Marinegemeinschaftslager II byli ubytováni nuceně nasazení zaměstnaní na stavbě Valentinu. Barákový tábor se nacházel severně od skladů pohonných hmot německého námořnictva a sestával z 30 baráků. Barákový tábor postavila na začátku roku 1939 Organizace Todt. Ubytován zde byl Námořní stavební oddíl Farge, nasazen na stavbě skladů paliva. V říjnu 1940 bylo několik baráků od pracovního tábora odděleno ostatním drátem a v těchto barácích zřízen pracovní-výchovný tábor, který zde fungoval až do července 1943. Poté co začaly stavební práce na Valentinu, byl celý tábor využíván k ubytování zahraničních dělníků pracujících na stavbě. V červenci 1943 byl více zmiňovaný pracovní-výchovný tábor Farge přestěhován do samostatného táborového komplexu na jihozápadním okraji skladů pohonných hmot. Podmínky v táboře byly srovnatelné s podmínkami v pobočných koncentračních táborech. 600 vězňů z pracovní-výchovného tábora bylo nasazeno na stavbě zatím nedokončených skladů pohonných hmot a na Valentinu. Důsledkem podvýživy, tělesně náročné práce a mučení zemřelo 150 vězňů. Od srpna 1943 bylo na stavbě Valentinu nasazeno pobočné komando kmenového koncentračního tábora Neuengamme, sestávající z 2000 vězňů. Vzhledem k nedostatku stavebního materiálu byly vězni ubytováni v podzemních palivových nádržích. Vstup vedl po žebříku skrze otvor ve stropu. Podmínky byly katastrofální. Na povrchu se nacházel jen jeden barák táborové správy, nemocniční revír a kuchyně. Minimálně 550 vězňů z tohoto komanda zemřelo. Rovněž ve firemním táboře loděnic Vulkan na Bahrsplate, 6 km západně od Valentinu, byly ubytovány pracovní síly pro Valentin.

Pracovní tábor na Bahrsplate sestával z 10 baráků. Od roku 1942 zde byli ubytováni zahraniční dělníci a váleční zajatci nasazení v loděnicích Vulkan. Od 27. září 1944 vznikla v oddělené části tábora pobočka kmenového koncentračního tábora Neuengamme. Komando sestávalo z 1000 vězňů. Pevná část vězňů pracovala pro loděnice Vulkan. Asi 150-200 vězňů bylo nasazeno na stavbě Valentinu. Roku 1943 byl na východním okraji palivových skladů zřízen pracovní tábor Organizace Todt OT-lager Schwanewede Heidkamp. Tábor sestával z 50 baráků a byl rozdělen na severní a jižní část. V táboře bylo ubytováno 4000 zahraničních dělníků a válečných zajatců. Téměř všichni byli nasazení na stavbě bunkru Valentin. Stejněho roku jako OT-lager Schwanewede Heidkamp byl na jihozápadním okraji palivových skladů zřízen pracovní tábor Marinegemeinschaftslager I. Tábor sestával z 12 baráků určených k ubytování 600 vojáků 36. námořního záložního oddílu, kteří byli nasazení na stavbě Valentinu jako strážní a dozorní pracovníci. Tábor 2. Marinebauabteilung byl postaven v polovině roku 1943. Byli zde ubytováni výhradně sovětsí zajatci, ca. 1000 mužů, nasazených na stavbě Valentinu. Mimo výše uvedených dvou pobočných pracovních táborů koncentračního tábora Neuengamme, existovalo v Brémách a jeho okolí několik dalších pobočných pracovních táborů vyhrazených vězňům z Neuengamme. 1000 vězňů bylo od srpna 1944 do listopadu 1944 nasazeno na stavbě ponorkového bunkru Hornisse. Od prosince 1944 do dubna 1945 bylo komando 700 vězňů nasazeno u Deutsche Schiff- und Maschinenbau AG v loděnicích a na odklizení sutí z vybombardovaných hal. 25. srpna 1944 bylo 1000 vězňů přiděleno k firmě Bogwardwerken na montáž nákladních vozů, 200 maďarských židovek bylo z Neuengamme přiděleno 7. února 1945 firmě Rodiek v Uphausenu, kde vyráběly betonové prefabrikáty pro stavbu nouzových domů. V říjnu 1942 byla do Brém rovněž přidělena II. SS stavební brigáda čítající 750 mužů nasazených na odklizec a stavební práce. Na práce v Brémách byli rovněž přidělováni vězni z trestnice Bremen-Oslebshausen, kteří pracovali například u firem Francke-Werke a Koch. Na stavbě protiletceckých krytů a v průmyslu byli nasazení rovněž vězni z Emslandských táborů.

Použité prameny a literatura:

- 1) Trvalá expozice Ancient camp de concentration de Natzweiler-Struthof, 2013
- 2) Trvalá expozice Euthanasie Gedenkstätte Hadamar, 2015
- 3) Trvalá expozice Panstwowe muzeum na Majdanku, 2013
- 4) Trvalá expozice Musea raketového výzkumu v Penemünde, 2009
- 5) Trvalá expozice KZ-Gedenkstaedte Neuengamme, 2013
- 6) Trvalá expozice Euthanasie Gedenkstätte Bernburg, 2005, 2014
- 7) Trvalá expozice památník Frøslevlejren, 2013
- 8) Trvalá expozice Stiftung Gedenkstaedten Buchenwald und Mittelbau-Dora, 2013
- 9) Trvalá expozice Gedenkstaedte und Museum Sachsenhausen, 2008, 2013, 2016
- 10) Trvalá expozice Mahn-und Gedenkstaette Ravensbrueck, 2013
- 11) Trvalá expozice Państwowe muzeum na Majdanku, 2013
- 12) Trvalá expozice Muzeum Stutthof w Sztutowie, 2013
- 13) Trvalá expozice KZ-Gedenkstaette Dachau, 2013
- 14) Trvalá expozice KZ-Gedenkstaette Flossenburg, 2013
- 15) Trvalá expozice památníku Struthof, Site de l'ancient camp de concentration de Natzweiler, 2013
- 16) Trvalá expozice Muzeum Gross-Rosen w Rogoznicy, 2013
- 17) Trvalá expozice Campo di concentramento di Fossoli, 2014
- 18) Trvalá expozice, Zwangsarbeiterbaracken beim Flughafen Fuhlsbüttel, Willi-Bredel-Gesellschaft, 2015
- 19) Trvalá expozice Mahn- und Gedenkstätte Wernigerode, 2014
- 20) Trvalá expozice Gedenkstaette Auguschacht, Ohrbeck, 2015
- 21) Trvalá expozice Muzeum Walki i Meczestwa Treblinka, 2015
- 22) Trvalá expozice Breendonk memorial (2013)
- 23) Trvalá expozice Památník Terezín, Malá pevnost, 2013
- 24) Trvalá expozice Fort et Memorial de Huy, 2014
- 25) Trvalá expozice Monumento nazionale Risiera do San Sabba, 2014
- 26) Trvalá expozice Muzeum Dulag 121
- 27) Expozice 2014, Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem
- 28) Trvalá expozice Gedenkstätte Bernburg
- 29) Trvalá expozice Muzeum Martyrologii Wielkopolan - Fort VII, 2014
- 30) Trvalá expozice Stacja Radegast, Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, 2014
- 31) Trvalá expozice Dokumentationszentrum Oberer Kuhberg, Ulm e.V. KZ-Gedenkstätte (DZOK), 2014
- 32) Trvalá expozice památníku Mauthausen, 2013
- 33) Trvalá expozice Miejsce Pamięci i Muzeum Auschwitz II-Birkenau, 2013, 2016
- 34) Trvalá expozice National Monument Kamp Vught, 2013
- 35) Trvalá expozice Gedenkstaette und Museum Trutzhain, 2013
- 36) Trvalá expozice Musea koncentračního tábora a podzemní továrny z II.světové války Rabštejn Janská, 2013
- 37) Trvalá expozice Gedenkstaette Bergen-Belzen, 2014
- 38) Trvalá expozice Gedenkstaette Melk, 2014
- 39) Podzemní expozice Arado, Kamenia Gora, 2014
- 40) Pobočky Koncentračního tábora Gross-Rosen ve Lnářských závodech Trutnovsky za Nacistické okupace, Miroslav Kryl-Ludmila Chládková, Trutnov 1981, SOA Trutnov
- 41) Internační tábor Svatobořice, Kux J., Obecní úřad Svatobořice-Mistřín, 1995
- 42) Der Ort des Terrors, Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager, Band 9 Arbeitserziehungslager Tetos Jugendschutzlager, Polizeihäftlager, Zigeunerlager Zwangsarbeiterlager, C.H.Beck, München 2009, Online dostupné z: www.books.google.cz
- 43) Der Sonderbau, Die Errichtung von Bordellen in den nationalsozialistischen Konzentrationslagern, R. Sommer, Berlin 2006, Online dostupné z: www.books.google.cz
- 44) Dokumentations- und Informationszentrum (DIZ) Emslandlager, Online dostupné z: www.diz-emslandlager.de
- 45) Nucené práce pod hákovým křížem, Edice Historické Smýšlení, Svazek 28, M. Spoecker, ISBN 80-7203-708-0
- 46) Kt.147, Inv.Č.87, Fond okupační vězeňské spisy, NA Praha-Chodovec
- 47) "Nepřichází-li práce k tobě...", Různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech, Kolektiv pracovníků Kanceláře pro oběti nacismu, Praha 2003, Online dostupné z: www.zivapamet.cz
- 48) Rundgang durch das Gestapogefängnis Kleine Festung, Online dostupné z: www.ghetto-theresienstadt.info
- 49) Das Ghetto Theresienstadt, Online dostupné z: www.ghetto-theresienstadt.info
- 50) Museli pracovat pro Říši, doprovodná publikace k výstavě, 1.duben-9.květen 2004, Státní ústřední archiv v Praze ISBN 80-86712-06-0
- 51) Arbeitsheft Nr.24, Zwangsarbeit in der Metallindustrie 10939-45 Dr. Friedrich Stamp, Berlin November 2001, Online dostupné z: www.otto-brenner-shop.de
- 52) NS-Propaganda für den „Arbeitseinsatz“, Lagerzeitungen für Fremdarbeiter im Zweiten Weltkrieg: Entstehung, Funktion, Rezeption und Bibliographie, Thomas Schiller, Hamburg 1996 ISBN 3-8258-3411-5 Online dostupné z: www.books.google.cz
- 53) Arbeit im Ghetto, <http://www.ghetto-theresienstadt.info/pages/a/arbeitghetto.htm>
- 54) Internační tábor Svatobořice 1942-1945, Bakalářská diplomová práce, Březovská Šárka, 2008 Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Online dostupné z: www.is.muni.cz
- 55) Pracovně výchovné tábory, Jana Havlíková, 2005/Č.26, Online dostupné z: www.literarky.cz
- 56) Vzpomínky na okupaci I. díl, Kolín a Kolíňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939-1945, k vydání připravil Zdeňěk Jelínek, 1986
- 57) SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli Landrát Moravská Třebová karton č.33
- 58) SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli Landrát Moravská Třebová karton č.62

- 59) „Život a osudy za mřížemi německých kriminálů“ paměti Josefa Procházky prezentované na Večeru vypravování, který proběhl ve středu 6. února 1946 v OZH v Kostelci nad Černými Lesy, rukopis použit s laskavým svolením paní Lenky Tučkové
- 60) Gothaer Waggonfabrik, Wikipedia
- 61) I/III, Lagerkorrespondenz, z pozůstalosti Josefa Procházky, soukromý archiv EVZI.
- 62) Výpovědi o zajetí a pracovním nasazení v říši pracovníků závodu Poldina Huť Kladno, Kt.39, inv.č.122. SOA Praha
- 63) Vzpomínky na Okupaci I.díl, F. Procházka, Vzpomínky na práci v organizaci Obrana národa, str.196
- 64) Ze životopisu vydaného k příležitosti výstavy „Obrázky Josefa Procházky“ v Muzeu hrnčířství v Kostelci nad
- 65) Nucená práce v pobočných koncentračních táborech na území České republiky, Terezínská iniciativa, Online dostupné z: www.terezinstudies.cz
- 66) Přežil jsem pochod smrti, Zajatecké tábory na jesenicku. Online dostupné z: www.koncentracni-tabory.estranky.cz
- 67) Tábory utrpení a smrti, Růžena Bubeníčková, Ludmila Kubáčková, Irena Malá, Svoboda 1969
- 68) Kennzeichnung der Häftlinge in den Konzentrationslagern, Wikipedia
- 69) Cord Pagenstecher, Lagerliste und Erinnerungsberichte. Neue Quelle zur Topografie und aerztliche Betreuung der Berlinek Zwangsarbeiterlager
- 70) Arbeitsheft Nr.31, Tanja von Fransecky, Zwangsarbeit in Berliner Metallindustrie 1939-1945 Eine Firmeneübersicht, Eine Studie im Auftrag der Otto Brenner Stiftung, Berlin, Maerz 2003
- 71) Quellen zur Geschichte Thueringens, Herausgegeben von Norbert Moczarski, Bernard Post und Katrin Weiss, Zwangsarbeit in Thueringen 1940-1945, 2002, ISBN 3-931426-67-X
- 72) Zwangsarbeit in Frankfurt (Oder) 1940-1945 (2009) Herausgeber: Arbeitsstelle für evangelische Kinder- und Jugendarbeit im Kirchenkreis An Oder und Spree
- 73) Quellen zur Geschichte Thueringens, Herausgegeben von Norbert Moczarski, Bernard Post und Katrin Weiss, Zwangsarbeit in Thueringen 1940-1945, 2002, ISBN 3-931426-67-X
- 74) Displaced Persóna Camp Money, The Numismaticce, 1984, F. Passic, S.A. Feller, Online dostupné z: www.albionmich.com
- 75) Brief History of UNRRA and IRO, Crommelin Family website, Online dostupné z: www.crommelin.org
- 76) Displaced Persons' Camp, Online dostupné z: www.dpcamps.org
- 77) Haftstaettenverzeichnis, EVZ Stiftung Erinerung Verantwortung zukunft, Online dostupné z: www.bundesarchiv.de
- 78) Le Livre des Camps, Ludo Van Eck, 1979, Editions Kritak, D/1979/2393/16
- 79) Almanach Dachau, Kytice událostí a vzpomínek..., SOPVP, Vydal Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu. 1946, Archiv KZ Museum Dachau, 1826, 76
- 80) Můj útěk z Dachau, Sepsáno v roce 1946, F2081, Josef Hajny, Archiv KZ Museum Dachau
- 81) Pravdivé svědectví o smontování radia v KT Dachau a o mém pobytu ve „Stehebunkru“ v KT Dachau dnech od 22. 12. 1944 do 30. 12. 1944, Radovan Dražan, A2338, Archiv KZ Museum Dachau
- 82) Stanislav Zámečník, Das Musterlager (Manuskript), A2366, Archiv KZ Museum Dachau
- 83) Haftlingsberichte, Nr. 496, Václav Koubek, Als die SS Neuengamme evakuierte Archiv KZ-Gedenkstaette Neuengamme
- 84) P1,Bd.2, Handschriftliche Anzeichnungen von O. Litomirsky zum KZ-Mittelbau-Dora, Juli 1988, Archiv KZ Gedenkstaedte Mittelbau-Dora
- 85) Fa/61, Studie zur Nachkriegsgeschichte des Ehemaligen KZ Mittelbau-Dora 1945-1946, Eingerichtet von Carmen Hause, Magisterarbeit, Universitaet Leipzig, Archiv KZ Gedenkstaedte Mittelbau-Dora,
- 86) Buchenwaldarchiv, Předběžné hlášení Egona W. Fleck a poručíka Edward A. Tenenbauma z 24. dubna 1945 adresované na Velitelství 12. armádní skupiny-oddělení Publicity and Psychological Warfare 5539, Sign.76.7.17
- 87) 2.5 Leben und Tod – verschiedene Wege aus dem Lager, Zuzana Mosnáková, Online dostupné z: www.hagalil.com
- 88) Comité International de Dachau, Wikipedia
- 89) Podzim 1939 – studentské demonstrace a uzavření českých vysokých škol, Martin Gurín, Informační centrum vlády, Významné dny, Online dostupné z: www.icv.vlada.cz
- 90) SS-Baubrigade, Wikipedia,
- 91) Sachsenhausen concentration camp, Wikipedia
- 92) Das KZ-Kommando Kaufering VII, Landsberk im 20. Jahrhundert, Online dostupné z: www.buergervereinigung-landsberg.de
- 93) The Liberation of Majdanek, Scrapbookpages, Online dostupné z: www.scrapbookpages.com
- 94) Pochody smrti, Holocaust, Online dostupné z: www.nasilinalidech.wgz.cz
- 95) Pochody smrti - přežili svou smrt, JAK VYPADAL TAKOVÝ POCHOD SMRTI?, Miloslav Moulis, TRANSPORTY A POCHODY SMRTI V ČESKÝCH ZEMÍCH, PhDr. Václav Kural
- EVAKUACE KONCENTRAČNÍCH A ZAJATECKÝCH TÁBORŮ A POCHODY SMRTI PŘES ÚZEMÍ SUDETSKÉ ŽUPY, Doc. PhDr. Zdeněk Radvanovský, CSc.
- ZAMYŠLENÍ NAD TRANSPORTY SMRTI, PhDr. Jiří Jaroš, Online dostupné z: www.webcache.googleusercontent.com
- 96) Radzieccy jeńcy wojenni, T. Wontor-Cichy, Miejsce Pamieci i Muzeum Auschwitz-Birkenau, Online dostupné z: www.auschwitz.org
- 97) KZ Majdanek, Wikipedia,
- 100) Das Konzentrationslager Stutthof und seine Funktion in der nationalsozialistischen Judenpolitik, Jürgen Graf, Carlo Mattogno, ISBN 1-902619-01-390000, Online dostupné z: www.holocausthandbuecher.com
- 98) Konradstein [Kocborowo] (Heil- und Pflegeanstalt Landesanstalt für psychisch Kranke), Lutz Kaelber, Associate Professor of Sociology, University of Vermont, Online dostupné z: www.uvm.edu
- 99) Buchenwald, dokumentační materiál, inv.č.12/Sb.1, Kt.7, Fond KT OVS, Národní archiv Chodovec-Praha
- 100) Pochody smrti, Fond KT-OVS, Národní archiv Chodovec-Praha Kt 162

- 101) Pochody smrti-Hlášení obcí, Fond KT-OVS, Národní archiv Chodoved-Praha kart. 163
- 102) Merkblatt ueber die behandlung der eingesetzte auslandische Arbeitskrafte, Stadtarchiv Gottingen, Online dostupné z: www.zwangsarbeit-in-goettingen.de
- 103) Lager Biebertal war Außenlager des Strafgefangenenlagers West – Emsland, Von Horst Hassel und Horst Klötzer, Plattenberg Lexikon, Online dostupné z: www.plettenberg-lexikon.de
- 104) Disertation Ziviler Strafvollzug für die Wehrmacht, Militärgerichtlich Verurteilte in den Emslandlagern 1939 – 1945, Frank Bührmann-Peters Universität Osnabrück, Fachbereich 2 – Kultur- und Geowissenschaften, Fachgebiet Geschichte, Sommersemester 2002, Online dostupné z: www.repositorium.uni-osnabrueck.de
- 105) Die Emslandlager, Dokumentations- und Informationszentrum (DIZ) Emslandlager, Papenburg, Online dostupné z: www.diz-emslandlager.de
- 106) Chronologie der Befreiung, Stiftung Gedenkstaetten Buchenwald und Mittelbau-Dora, Online dostupné z: www.buchenwald.de
- 107) Hitlers Mennschenhaendler, Juden als Austauschware, Film von Thomas Amman, Stefan Aust, Caroline Schmidt
- 108) Forum Wirtschaftsethik, 9 Jahrgang/Numer 2-Juli 2001-ISSN 0947-756X-Konstanz, Uwe Berner (ZF Friedrichshafen AG) Verantwortung für Vergangenheit als Herausforderung
- 109) KZ Nebenlager Raderach, Die online „KZ Gedenkstätte Friedrichshafen“, Online dostupné z: www.kz-gedenkstaette-friedrichshafen.de
- 110) Wann kamen die KZ-Häftlinge nach Friedrichshafen ?, Die online „KZ Gedenkstätte Friedrichshafen“ 2000– 2005 Thomas Kliebenschedel, Online dostupné z: www.kz-gedenkstaette-friedrichshafen.de
- 111) KZ-Außenlager Friedrichshafen, Wikipedia
- 112) Die A4 Raketenfertigung in Friedrichshafen und die Heeres- Abnahmestelle Raderach (V2 Werk Raderach) Thomas Kliebenschedel, A4 (V2) Raketenfertigung in Friedrichshafen 1942-45, Online dostupné z: www.v2werk-oberraderach.de
- 113) Pläne und Entscheidungen, Thomas Kliebenschedel, A4 (V2) Raketenfertigung in Friedrichshafen 1942-45, Online dostupné z: www.v2werk-oberraderach.de
- 114) Redl-Zipf, Wikipedia
- 115) KZ-Nebenlager Redl-Zipf, Wikipedia
- 116) The Mittelwerk/Mittelbau/Camp Dora Mittelbau GmbH - Mittelbau KZ, Written for The A-4/V-2 Resource Site by Paul Grigorieff, Online dostupné z: www.v2rocket.com
- 117) Michail Petrowitsch Dewjatajew, Wikipedia http://de.wikipedia.org/wiki/Michail_Petrowitsch_Dewjatajew
- 118) Heeresversuchsanstalt Peenemünde, Wikipedia
- 119) Mahn- und Gedenkstätte Karlshagen, Wikipedia
- 120) KZ-Außenlager Laura, Wikipedia
- 121) Kriegsgefangenenlager: Liste, Moosburg Online, Online dostupné z: www.moosburg.org
- 122) Obozy jenieckie, Sowjogorskie Tajemnice 2002-2011, Online dostupné z: www.sowie.republika.pl
- 123) Výstava AL Riese, Muzeum Gross-Rosen v Rogoznici, 2012
- 124) Der Kreis Pirna im Zweiten Weltkrieg, Beiträge zur Geschichte Pirnas von Hugo Jensch, Online dostupné z: www.geschichte-pirna.de
- 125) Raketenrüstung und das "Projekt Zement", Zeitgeschichte Museum Ebensee, Online dostupné z: www.memorial-ebensee.at
- 126) Das "Doggerwerk" bei Happurg (Nürnberger Land), Zur Geschichte und Geologie einer unterirdischen Rüstungsfabrik, von Alfons BAIER und Dieter FREITAG, Online dostupné z: www.angewandte-geologie.geol.uni-erlangen.de
- 127) Das KZ-Aussenlager Hersbruck und das Doggerwerk, Eine Ausstellung der Dokumentationsstätte KZ Hersbruck E.V., Online dostupné z: www.kz-hersbruck.de
- 128) Doggerstollen, Wikipedia
- 105) Ein unterirdischer Rüstungsbetrieb, Klaus Blömeke, Online dostupné z: www.klaus-bloemeke.de
- 129) Deportationen und Herkunft der Zwangsarbeiter, Online dostupné z: www.walpersberg.com,
- 130) Die Lagerstruktur der REIMAHG, Online dostupné z: www.walpersberg.com
- 131) Lebensumstände der Zwangsarbeiter, Online dostupné z: www.walpersberg.com
- 132) REIMAHG, Wikipedia
- 133) Schwalbe I, Wikipedia
- 134) Lager übersicht, Plattenberg Lexikon, Online dostupné z: www.plettenberg-lexikon.de
- 135) Arbeitserziehungslager Hunswinkel, Wikipedia
- 136) Lager Biebertal war Außenlager des Strafgefangenenlagers West – Emsland, Von Horst Hassel und Horst Klötzer, Plattenberg Lexikon, Online dostupné z: www.plettenberg-lexikon.de
- 137) Sanssouci (Balve), Plattenberg Lexikon, Online dostupné z: www.plettenberg-lexikon.de
- 138) Das Objekt "Schwalbe V" bei Berga an der Ester, Amberroom, Online dostupné z: www.amberroom.org
- 139) Europäische Holocaustgedenkstätte in Landsberg, Wikipedia
- 140) Weingut I, Wikipedia
- 141) Die OT-Rüstungsbauten unter der Oberbauleitung „Ringeltaube“ Landsberg im 20. Jahrhundert, Bürgervereinigung zur Erforschung der Landsberger Zeitgeschichte, Online dostupné z: www.buergervereinigung-landsberg.de
- 142) Deckname „Ringelthaube“, Anton Posset, Landsberg im 20. Jahrhundert, Online dostupné z: www.buergervereinigung-landsberg.de
- 143) Strategic bombing during World War II, Wikipedia
- 144) Bunkerbau in Bedburg, Von Uwe Depcik, Online dostupné z: www.wisoveg.de
- 145) KZ - Lager und Friedhöfe, Geschichtswerkstatt Mühlendorf e.V. Online dostupné z: www.geschichtswerkstatt.de
- 146) Das KZ Sachsenhausen, Legendiges Museum Online, Online dostupné z: www.dhm.de
- 147) Cord Pagenstecher, Lagerliste und Erinnerungsberichte. Neue Quelle zur Topografie und aertzliche Betreuung der Berliner Zwangsarbeiterlager
- 148) Gestapolager "Arbeitserziehungslager Wuhlheide", Lexikon von A-Z zur Berlingeschichte und Gegenwart <http://www.luise-berlin.de>
- 149) Arbeitserziehungslager Langer Morgen, Wikipedia

- 150)KZ Neuengamme, Wikipedia
- 151)Deutsche Werft, Wikipedia
- 152)Hintergrundinformationen zur Publikation Zwangsarbeit in der Hamburger Kriegswirtschaft 1939-1945, Landeszentrale für politische Bildung, Hamburg Freundeskreis KZ-Gedenkstätte Neuengamme e.V., KZ-Gedenkstätte Neuengamme, Online dostupné z: <http://www.zwangsarbeit-in-hamburg.de>
- 153)Interaktive Karte, Zwangsarbeit in der Hamburger Kriegswirtschaft 1939-1945, Online dostupné z: www.zwangsarbeit-in-hamburg.de
- 154)Cap Arcona, Wikipedia
- 155)Zwangsarbeit auf der AG-Weser, Geschichtswerkstatt Groepelingen, Kultur vor Ort, VVN-BdA
- 156)KZ Uphusen, Wikipedia
- 157)Liste der Außenlager des KZ Neuengamme, Wikipedia
- 158)Kriegsgefangene und Zwangsarbeiter, Chronik HORN-LEHE, Online dostupné z: www.chronik-horn-lehe.de
- 159)Wandbilder französischer Kriegsgefangener in Bremen, Staatsarchiv Bremen, Online dostupné z: www.geschichtslehrpfad.de
- 160)Die Arbeiterlager bei den Tanklagern in Bremen-Farge & Schwanewede, Online dostupné z: www.relikte.com
- 161) 2,500 Companies - Slave Labour in the Nazi Camp System, Online dostupné z: www.thornb2b.co.uk
- 162) Datenbank Arbeitskommandos, Stiftung niedersächsische Gedenkstätten, Online dostupné z: www.gedenkstaettenfoerderung.stiftung-ng.de
- 163)Zwangsarbeit in Lehrte, Helge Kister, 2009, Online dostupné z: www.ak-regionalgeschichte.de
- 164)Haftstätten in Bremen, Projekt Stolpersteine Bremen, Online dostupné z: www.stolpersteine-bremen.de
- 165)Durchgangslager Fossoli, Online dostupné z: Wikipedia
- 166)Historie těžby uhlí a lupku, Průmyslové muzeum Mladějov, Online dostupné z: www.mladejov.cz
- 167)Rabštejnské údolí, Lužické hory, Online dostupné z: www.luzicke-hory.cz
- 168)Zwangsarbeiterlager Neuaußing, Wikipedia
- 169)Památník Arbeitslager Blechhammer, informační tabule
- 170)Diana GmbH, Hledání pozůstatků továrny Diana GmbH, Online dostupné z: www.klicnik.eu
- 171)Tábory a válečná výroba, Ivan Rous, Vydal kalendář Liberecka, spol. s.r.o. 2012, ISBN 80-87213-10-0
- 172)Informační tabule, naučná stezka Stopy 2. Světové války, Rýnovice u Jablonce nad Nisou
- 173)Informační tabule, památník pobočného koncentračního tábora v Rabštejnském údolí
- 174)Wassermühle Brömsenberg, Tage der industriekultur am wasser 2015, Online dostupné z: www.tagederindustriekultur-hamburg.de
- 175)Zwangsarbeiterlager Zeche Lothringen, Wikipedia
- 176)Zwangsarbeiterlager Bergener Straße, Wikipedia
- 177)Obóz pracy przymusowej "Burgweide", Wratislaviae Amici, Online dostupné z: www.dolny-slask.org.pl
- 178)Das Arbeitserziehungslager Breitenau (1940-1945) Ein Beitrag zum nationalsozialistischen Lagersystem, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Philosophie (Dr. phil.) im Fachbereich Gesellschaftswissenschaften der Universität Kassel vorgelegt von Gunnar Richter aus Hamburg, Kasselim Februar 2004, Online dostupné z: www.kobra.bibliothek.uni-kassel.de
- 179)Slave labor in Nazi Germany, T-Z, Online dostupné z: www.dpcamps.org
- 180)Chronologie Deckname "Lachs", Online dostupné z: www.walpersberg.com
- 181)Zwangsarbeiter während des 2. Weltkriegs in Betzingen, Online dostupné z: www.wernerfrueh.lima-city.de
- 182)Informační tabule, Erinnerungsort Berlin Reinickendorf
- 183)Informační tabule Gedenkstaette Arbeitslager Lenne, Eschershausen
- 184)Obóz przymusowej pracy w Sieniawce-Kleinschönau 1937-1945, Online dostupné z: www.lgp.org.pl
- 185)Hopehill, Historia Wysoczyzny Elblaskiej, Online dostupné z: www.historia-wyzyna-elblaska.pl
- 186)Obozy w Narwiku, Gedanopedia, Online dostupné z: www.gedanopedia.pl
- 187)Arbeitslager Treblinka, Wikipedia
- 188)Freienseen, Lager für Zwangsarbeiter und Kriegsgefangene, Topografie des Nationalsozialismus in Hessen, Online dostupné z: www.lagis-hessen.de
- 189)Bericht ueber das Arbeitserziehungslager Zoeschen (von ende September 1944 bis zur Auslossung am 12.4.1945), geschrieben: Ende April 1945 von Fritz Bosse, Gedächtnisachse Zwangsarbeit im Dritten Reich (Region Merseburg), Jahrgang 2013
- 190)Arbeitslager und Aussenkommandos der KZ in Wernigerode, K Moese, Landkreis Wernigerode, Neues Druckhaus GmbH
- 191) Dokumentations-und lernort Baracke Wilhelmine, Online dostupné z: www.baracke-wilhelmine.de
- 192)Státní zámek Jezeří, Ústí nad Labem 2005, ISBN 80-85036-31-2
- 193)Památník Hodonín, Průsečík tragických osudů 1940-1950, Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A. Komenského
- 194)Fort van Hoi, Wikipedia
- 195)Risiera di San Saba, Wikipedia
- 196) Internační tábory Fort Metz Queuleu 1943 - 1946 Philippe Wilmouth a Cédric Neveu (2011)
- 197) Sammellager Drancy, Wikipedia
- 198) Fort VII in Posen, Wikipedia
- 199) Zamek - więzienie śledcze policji bezpieczeństwa i służby bezpieczeństwa dystryktu lubelskiego, wirtualny sztetl, Online dostupné z: www.sztetl.org.pl
- 200) Internační tábor Svatobořice, Internment camp Svatoborice, Autor: Klára Čermáková, www.vnjh.cz
- 201) Polenlager 10, Online dostupné z: www.wikipedia.org
- 202) Obozy dla Polaków w powiecie raciborskim, Beno Benczew, Online dostupné z: www.raciborz.com.pl
- 203) Obóz niemiecki dla Polaków (Polenlager) w Pogrzebieniu, Wikipedia
- 204)Obóz Dulag 121 w Pruszkowie, 7 sierpnia 1944-16 stycznia 1945, Muzeum Dulag 121
- 205) Hitlerowski oboz w Gdańsku-Nowym Porcie (Zivilgefangenenlager Neufahrwasser) 1 IX 1939-1 IV 1940, Konrad Ciechanowski, Stutthof, Zeszyty Muzeum,

- PL ISSN 0137,5377, Online dostupné z: www.stutthof.org
- 206) Victoriaschule, Wikipedia
- 207) Les Milles, Wikipedia
- 208) Informační tabule Iłot F - Mémorial du Camp de Rivesaltes
- 209) Camp de Rivesaltes, Wikipedia
- 210) Historie Šumperských budov XI.-Robotárna, Online dostupné z: www.sumpersky.rej.cz
- 211) Za protiněmecký výrok na samotku v robotárně, Jan Aust, Online dostupné z: www.mistapametinaroda.cz
- 212) Mírov za okupace, Filip Zdeňěk Malá monografie Vlastivědného ústavu v Šumperku, 1967, SokA Šumperk, IIIA 62a
- 213) Hrad Mírov od založení po současnost, Václav Křupka, Zdenek Trunda, Marek Wilhelm, 2008
- 214) Žalm Moravy, Nakladatelství Mír, Brno-Praha, 1948
- 215) Tötungsanstalt Hadamar, Wikipedia
- 216) Fort VII in Posen, Wikipedia
- 217) Konradstein [Kocborowo] (Heil- und Pflegeanstalt Landesanstalt für psychisch Kranke), Online dostupné z: www.uvm.edu
- 218) Tötungsanstalt Hartheim, Wikipedia
- 219) Litzmannstadt Getto, Wikipedia
- 220) Getto krakowskie, Wikipedia
- 221) Warsaw Uprising, Wikipedia
- 222) Getto warszawskie, Wikipedia
- 223) KZ Lichtenburg, Wikipedia
- 224) KZ Hainewalde, Wikipedia
- 225) Mauthausen memorial, KZ-Gedenkstaedte Gusen, Plan und Luftaufnahme, Online dostupné z: www.gusen-memorial.at
- 226) KZ Gusen I, Wikipedia
- 227) Lageplan, Mauthausen memorial, Online dostupné z: www.mauthausen-memorial.at
- 228) Informační tabule, Naučná lesní stezka Ampfing
- 229) Bullenhuser Damm, Wikipedia
- 230) Podzemní továrna Rycharď, Temná minulost druhé světové války, Online dostupné z: www.richard-1.com
- 231) Gleiwitz III, Tiergartenstrasse 4 Association, Online dostupné z: www.tiergartenstrasse4.org
- 232) Babitz, Tiergartenstrasse 4 Association, Online dostupné z: www.tiergartenstrasse4.org
- 233) Podobóz Jawischowitz, miasto i Gmina Brzeszcze, Online dostupné z: www.brzeszcze.pl
- 234) Eintrachthütte, Tiergartenstrasse 4 Association, Online dostupné z: www.tiergartenstrasse4.org
- 235) Althammer, Tiergartenstrasse 4 Association, Online dostupné z: www.tiergartenstrasse4.org
- 236) Pobočný Osvětimský tábor Brunn v Brně (1943-1945), Osvětim 2013, ISBN 978_83_913312-5-5
- 237) Arbeitslager Landeshut, Wikipedia
- 238) Kolce, Online dostupné z: www.gorysowie.pl
- 239) KZ Farge, Wikipedia
- 240) Obozy Pracy Przymusowej, Online dostupné z: www.sowie.republika.pl
- 241) Riese -AL Dörrnhau (Kolce), Online dostupné z: www.przewodniksudecki.info
- 242) Arbeitslager Hirschberg, Arbeitslager Bad Warmbrunn, Wirtualny sztetl, Online dostupné z: www.sztetl.org.pl
- 243) Ostatnie miesiące w kamiennogórskiej filii obozu Gross-Rosen, autor: Piotr Retecki, Online dostupné z: www.dolny-slask.org.pl
- 244) Gesamtchronologie, Gedenkstaette Bergen-Belzen, Online dostupné z: www.bergen-belsen.stiftung-ng.de
- 245) Der Ort des Terrors, Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager, Band 7, Herausgegeben von Wolfgang Benz und Barbara Distel, ISBN 978 3 406 52967 2, 2008, Googlebooks
- 246) Informační tabule, Gedenkstätte Langenstein-Zwieberge
- 247) Informační tabule, Denkmal KZ-Außenlager Wille, Rehmsdorf
- 248) Gedenkstätte Plattenhaus Poppenbüttel, Online dostupné z: www.kz-gedenkstaette-neuengamme.de
- 249) Informační tabule, Gedenkstätte KZ-Außenlager Schlieben-Berga
- 250) Plaszow, Wikipedia
- 251) Informační tabule Memorial KZ Krakow-Plaszow
- 252) Informační tabule Geschichtspark. Gedenkstätte KZ-Außenlager – Falkensee
- 253) Lagerhaus G, Wikipedia,
- 254) Památník Arbeitslager Blechhammer, informační tabule
- 255) Infotabule, Wilhelmshaven (Alter Banter Weg)
- 256) Das EL-DE-Haus, NS-Dokumentationszentrum der Stadt Koln, Online dostupné z: www.museenkoeln.de/ns-dokumentationszentrum
- 257) Dětičovský tábor, Online dostupné z: www.gruntova.cz/druha-svetova-valka
- 258) Entbindungslager für Kinder von Ostarbeiterinnen, Wikipedia
- 259) Slowenien im Zweiten Weltkrieg – die „Ruckvolkung“ der slawischen Gebiete, Online dostupné z: www.g.uni-klu.ac.at/eoo/Untersteiermark_Motivbericht
- 260) Ztracená paměť?, Místa nacistické nucené práce c České Republice, ISBN 978-80-906000-3-4, 2016
- 261) Erinnerungstaette zur Geschichte der Zwangsarbeit im Volkswagenwerk
- 262) Losy Nieewakuowanych wiezniow obozu koncentracijnego Gross Rosen, Dorota Sula, Muzeum Gross.Rosen, Walbrzych 2014, ISBN 978-83-89824-27-1
- 263) Lager für Sinti und Roma, EVZ Stiftung, Online dostupné z: www.bundesarchiv.de
- 264) Auschwitz from A to Z, an Illustrated History, Auschwitz - Birkenau State Museum, Oswiecim 2015, ISBN 978-83-7704-130-7
- 265) Arbeitslager und Aussenkommandos der KZ in Wernigerode, Herausgeber: Landkreis Wernigerode
- 266) Hlášení Plukovníka Marcela Alberta, velitele Stalagu XB v táboře Politických deportovaných v Sandbostelu, 15.května 1945, Kolonel Albert, Z archivu Stiftung Lager Sandbostel
- 267) Produktion des Todes, Das KZ Mittelbau-Dora, Jens-Christian Wagner, Wallstein Verlag
- 268) Lager XI (Gross-Hesepe), Dokumentations- und
- 269) Miedzy Wehrmachtem a SS Jency Wojenni w Niemieckich obozech Koncentracijnych, Centralne Muzeum Jencow Wojennych, ISBN 978-83-61801-06-01, Opole 2010
- 270) Das Konzentrationslager Aussenkommando Laura und Vorwerk Mitte Lehesten-Testbetrieb fur V2-Triebwerke, Dorit Gropp, Westkreiz-Verlag, 1999, ISBN 3-929592-46-0
- 271) Monowitz concentration camp, Wikipedia
- 272) The Nord-Pas-de-Calais miners' strike, 1941, Online dostupné

z: www.libcom.org

273) Крах Третьего рейха, *Лавренов С. Я., Попов И. М.*, Издательство act, 2000 ISBN 5-237-05065-4,
Online dostupné z: <http://militera.lib.ru>

274) Etzel DP Camp, Online dostupné z:
www.dpcamps.org/etzel.html

275) Lahde, Online dostupné z:
www.dpcamps.org/Lahde.html

276) The „Polish camp“ in Lahde/Weser, Porta Polonica, LWL-Industriemuseum, Westfaelishes Landesmuseum fuer Industriekultur, Online dostupné z:
www.porta-polonica.de/en-sysgb/node/262

277) DP-Camp's, Uebersicht Zonen, International Tracing Service, Online dostupné z:
www.dpcampinventory.its-arolsen.org

278) KZ-Ausserlager Allach oder Gefangenen-Lager fuer Russen, der B.M.W. gehoerig, von Jevgenij Repnikov, GESCHICHTE & DENKMALSCHUTZ (A),
Online dostupné z:
www.kugel1986ev.com/news/gedenktafel/

279) Plant Breeding and Agrarian Research in Kaiser-Wilhelm Institutes 1933-1945, Calories, Caoutchouc, Careers, Susanne Heim, 2003, ISBN 978-1-4020-6717-4,
Online dostupné z: www.books.google.cz

Encyklopedie válečného zajetí a internace II

O životě v nacistických ghettech, táborech, věznicích a káznicích v letech 1933-1945

Obsah

Nucené nasazení civilních zahraničních dělníků na území Třetí říše i na okupovaných územích 1939-1945

- Kategorie nuceně nasazených zahraničních dělníků
- Od Černého pátku k Totaleinsatz
- Životní podmínky polských dělníků a dělníků spadajících do kategorie Ost
- Životní podmínky západních dělníků a dělníků ostatních národností
- Nucené nasazení zahraničních občanů v rámci nacistických polovojenských organizací
- Ošacení nuceně nasazených
- Stravování nuceně nasazených
- Výplata mezd
- Ubytování, život v táborech
- Jednotlivé kategorie táborů pro zahraniční dělníky
- Pracovní tábory pro zahraniční dělníky- rozdělení životní podmínky
 - *Firemní tábory*
 - *Společné tábory*
 - *Sběrné tábory oblastních pracovních úřadů*
 - *Zvláštní nemocniční tábory a zařízení pro nuceně nasazené zahraniční dělníky*

Sběrné, tranzitní, zvláštní, internační, pracovní-výchovné tábory a věznice RSHA

- Pracovní-výchovné tábory (Arbeitserziehungslager AEL) 1940-1945
- Internační tábory pro rodiny emigrantů na území Protektorátu Čechy a Morava 1942-1945
- Deportáční tábory pro nuceně vystěhované slovinské civilisty
- Polenlagern
- Policejní vazební tábor (Polizei-Gefangenen-Lager) Fröslev, Dánsko
- Záchytný tábor SS Fort Breendonk, Belgie
- Policejní tranzitní tábor, Citadela nad městem Huy, Belgie
- Policejní vazební tábor Riseria di San Sabba, Trieste, Itálie
- Policejní vazební a tranzitní tábor Fossoli, Carpi, Itálie
- SS-Sonderlager Feste Goblen, Metz, Francie
- Sonderlager/Ilag RSHA Eisenberg, Jezeří
- Policejní tranzitní tábor Fort VII Poznaň, Polsko
- Policejní tranzitní tábor Dzialdowo, Polsko
- Tranzitní tábor Tczew, Polsko
- Vazební tábor Viktoriaschule Gdaňsk, Polsko
- Policejní tranzitní tábor SiPo Zamoszc, Polsko
- Trestní tábor, Fort VI, Kaunas, Litva
- Dulag 121 Pruszkow, Polsko
- Věznice gestapa
 - *Věznice gestapa Praha- policejní věznice na Malé pevnosti v Terezíně*
 - *Věznice gestapa Špilberk, Brno*

- *Věznice gestapa Cejl, Brno*
- *Věznice gestapa v Kounicových kolejích, Brno*
- *Věznice gestapa v Uherském Hradišti*
- *Robotárna Šumperk*
- *Věznice gestapa Steinwache, Dortmund*
- *Věznice gestapa EL-DE-Haus Kölno*

Židovské sběrné, tranzitní, pracovní tábory a ghetta na území Třetí říše, na okupovaných územích i ve spojeneckých zemích Osy

- Deportace
- Židovská ghetta
- Vyhlašovací tábory
- Židovské pracovní tábory JAL

Romské sběrné a deportáční tábory na území Třetí říše a na okupovaných územích

Věznice, káznice a trestanecké dílny říšské justice

- Životní podmínky, vývoj
- Epizoda soudní procesy
- Práce i chvíle volna v nacistických věznicích
- Vzpomínky pracovníků závodu Poldiny huti Kladno na pobyt v nacistických věznicích
- Strava a ošacení
- Stráž v nacistických věznicích a káznicích
- Poslední dny, osvobození a česká správa v Grafentonně
- Souostroví „Emslandské tábory“ 1933-1945
 - *Vznik Emslandských táborů a vývoj*
 - *Pracovní nasazení*
 - *Komando Nord*
 - *Komando West*

Koncentrační tábory 1933-1945

- Od divokých koncentračních táborů po kmenové koncentrační tábory, vývoj 1933-1945
- O životě v koncentračních táborech
- Rukojmí a vězni určení k výměně v koncentračních táborech
- Útěky
- Pracovní nasazení
- Přidělování vězeňských pracovních sil-vývoj
- Hnutí odporu v koncentračních táborech
- Správa koncentračního tábora
- Zdravotní situace v koncentračních táborech-vývoj
- Stravování
- Prämienscheinen
- Ošacení
- Evakuace kmenových koncentračních táborů a pracovních komand-Pochody smrti (První a druhá fáze)
- Evakuace kmenových koncentračních táborů a pracovních komand-Pochody smrti (Třetí fáze)
- Situace v kmenových koncentračních táborech bezprostředně po osvobození

Repatriace a tábory pro repatrianty

- Repatriace nuceně nasazených zahraničních civilních dělníků, zajatců a vězňů, osvobozených anglo-americkými vojsky
- Repatriace nuceně nasazených civilních dělníků, zajatců a vězňů osvobozených Rudou armádou

Aktion T4“ a 14f13

3 příklady nuceného nasazení vězňů, civilních dělníků, válečných zajatců

- Nuceně nasazení v rámci raketového projektu A4 (V2)
- Nuceně nasazení v rámci projektu hlubinného přemístění
- Nucené práce v Brémách

Použité prameny a literatura

Poděkování:

Tímto děkuji za obětavou pomoc dobrovolníkům a pracovníkům níže uvedených spolků, nadací, úřadů a institucí
Státní okresní a zemské archivy ČR
Velitelství Záchrannej brigady Hasičského a záchranného sboru v Malackach
Zespól redakcyjny Gedanopedii Gdansk
Národní archiv Praha
Centralne muzeum Jenców Wojenných v Lambinowicach-Opolu
Kriegsarchiv des Österreichischen Staatsarchivs Videň
Vagonářské muzeum ve Studénce
Městské muzeum v Jaroměři
Vlastivědné muzeum Jesenicka
Vojenský ústřední archiv-Praha
Redakce krnovských novin Region
Podnikový archiv třineckých železáren
Archiv Vítkovice a.s.
Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Muzeum Fojtství v Koprivnici
Městské muzeum v Králíkách
Muzeum im. Jana Dzierzona v Kluczborku
Gedenkstaette und Museum Trutzhain
KZ-Gedenkstätte Dachau
Heimatsmuzeum Stadt Moosburg
Stiftung lager Sandbostel
Krkonoské muzeum ve Vrchlabí
Stiftung Festung Ingolstadt
Stiftung Topographie des Terrors, Dokumentationszentrum NS-Zwangsarbeit Berlin
KZ-Gedenkstätte Neuengamme
Stiftung Gedenksttten Buchenwald und Mittelbau-Dora
Bayerisches Hauptstaatsarchiv
Archiv Kanceláře prezidenta republiky
Obecní a městské úřady, kteří byli nápomocny během dotazníkových akcí projektu EVZI
Muzeum Walki i Meczenstwa w Treblince
Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie
Muzeum Powstania Warszawskiego
Willi-Bredel Gesellschaft
Muzeum Regionalne im. Wł. Goluśa, Ostrzeszów
Heimat-und Geschichtsverein Zöschen
Kreisvolkshochschule Holzminden
Stadtmuseum Hoyerswerda
Förderkreis Bundesfestung Ulm
Dokumentationszentrum Oberer Kuhberg
Stiftung Bundesfestung Ulm
Stiftung Frankfurter Schullandheim Wegscheide
Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten
Muzeum Gross-Rosen v Rogoznicy
KZ-Gedenkstätte Mauthausen
Państwowe Muzeum na Majdanku
Muzeum Stutthof
Věžnice a ústav pro VZD Opava
Vojenské gymnázium v Moravské Třebové
Biblioteka Naukowa MZK Klodzko
Wydział PNs, Dzieldowo
Specjalny Osrodek Szkolno-Wychowawczy Dobroszyce
Muzeum Dulag 121
Mémorial du Camp de Rivesaltes

Comrie Heritage Group
Civico museo della Risiera di San Sabba
Gedenkstätte Breitenau
Gedenkstätte Langenstein-Zwieberge
Landesaufnahmebehörde Niedersachsen, Standort Grenzdurchgangslager Friedland
Fondazione ex Campo Fossoli
Stadt Weiden i.d.OPf., Amt für Kultur, Stadtgeschichte und Tourismus
Vagonářské muzeum Studénka
KVH - Pevnost Terezín
Towarzystwo Przyjaciół Deblina
JVA Lingen Abteilung Groß Hesepe
Muzej narodne osvoboditve Maribor
Velvyslanectví ČR v Římě
Městský úřad Jaroměř
Militärhundezentrum Kaisersteinbruch
Dokumentationsstätte
Stalag 326 (VI K) Senne
KZ-Gedenkstätte Laura

Rád bych dále uvedl několik jmen těch, kteří během badání v terénu i archivech nemálo pomohli cennými radami a informacemi: *Jerzy Trzaskowski, Michaela Neubauerová, Josef Adamec, Roman Janas, Jiří Ondrejko, Mark Hickman, Grzegorz Kaminsky, Jitka Gruntová, Lubomír Hanzelka, Marcela Řeháková, Pavel Vašata, Miloslav Kužilek, Miloslav Bartoš, Blanka Závorková, Tomáš Jakl, Jiří Topinka, Zbyšek Nechanický, Jana Hradilová, Markéta Prontekerová, Václav Sádlo, Zdeněk Duda, Jan Racek, Karel Koc, Lenka Tučková, Emil Kulfánek, Helmut Mürling, Bernhard Kerscher, Dörthe Engels, Jens Binner, Karel Mikula, Emil Horváth, Martin Korcok, Martin Marek, Jiří Vondra, Wojciech Pasek, Małgorzata Ogonowska, Dagmar Procházková, Pavla Skokanová, Eva Liszoková, Iwona Oleszczuk, Edward Kopówka, Lutz Rothe, Piotr Tarnawski, Piotr Glogowski, Hans-Kai Möller, Mirosława Rzepecka, Jan Valenta, Edda Schaaf, Silvana Gattschau, Hilko Linnemann, Elke Roschmann, Markus Theile, Wolfgang Hessberger, Axel Drieschner, Thomas Bobrich, Lucie Syrová, Jan Kux, Jiří Vymětalík, Petr Bartošík, Karel Podolský, Pauline Spurle, Pavlína Ďuricová, Horst Seferens, Janusz Barszcz, Alyn Beßmann, Albert Knoll, Regine Heubaum, Stephan Matyus, Bohdan Kaňák, Lukasz Myszała, Johanna Rubenbauer, Dofek Vladimír, Danuta Drywa, Barbora Šumberová, Jan Głowa, Marek Lazarz, Irena Klimaszewska, Harald Grote, Anna Wolska, Maciej Boenisch, Robin MAMRAK, Blair Urquhart, Will Reid, Francesco Fait, Gunnar Richter, Ellen Fauser, Thomas Prieser, Monika Hinze, Jolanta Aniszewska, Isabella Giovanardi, Florian Rouliès, David Valůšek, Hans Ott, Irena Kumprichová, Jaroslava Zemanová, Roman Hartl, Jan Polák, Milerová Jiřina, Sebastian Schott, Danuše Filipová, Roman Reil, Ondřej Šálek, Lukáš Král, Martin Šmída, Ivan Rous, Jiří Jordán Hrych, Jiří Smutný, Ladislav Macek, Jiří Lapáček, Christine Glauning, Hans Gerstmann, Reimer Möller, Ingrid Sauer, Miroslav Vild, Josef Špaček, Jiří Řezníček, Karel Bůna, David Hubený, Martina Šmídtová, Donough O'Brien, Willi Albers, Mira Grasic, Jozef Špánik, Jan Petrásek, Veronika Chobotová, Radomír Sed'a, Šárka Medliková, Bronislav Novosad, Aneta Vašatová*